

NECÂTÎ BEY'İN GAZELLERİNDE ÂHENK UNSURLARI

Yüksek Lisans Tezi

Esra ÖNAL

Eskişehir 2024

NECÂTÎ BEY'İN GAZELLERİNDE ÂHENK UNSURLARI

Esra ÖNAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: DOÇ. DR. BEKİR BELENKUYU
Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mayıs 2024

ÖZET

NECÂTÎ BEY'İN GAZELLERİNDE ÂHENK UNSURLARI

Esra ÖNAL

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mayıs 2024

Danışman: DOÇ. DR. BEKİR BELENKUYU

Şiir, günlük dilden yararlanırken onun pek çok kuralını yıkarak kendine yeni bir anlam dünyası oluşturur. Kendisi için kendi anlamını üreten ve doğal dilin sapmalarından faydalanan şiir, sanatkâr aracılığıyla bize imgesel bir dünya sunar. İnsanoğlu şairin kendine özgü “mimesis” yani “taklit içtepisi” ile gerçek dünyanın sınırlarından yaratı dünyasının sınırsızlığına doğru yola çıkar. XV. asrın en önemli şairi Necâtî Bey’in divan şiirinin temel yapı taşlarından biri olması hiç şüphesiz kendine özgü şiir dilidir. Türkçeyi aruzla başarılı bir şekilde bütünleştirmesi, doğal ve ritmik şiir dili, imgesel ve çağrışımsal şairaneliği, deyim ve atasözlerini etkili kullanması onun sanatsal gücünün öğeleridir. Ayrıca Necâtî Bey ses ve anlamı organik bir bütünde dinamik bir yapıyla sunmaktadır. Âhenkli söyleyişin güçlü örneklerini görebildiğimiz *Necâtî Bey Divanı* bilindiği kadarıyla şairin tek eseridir. Çalışma konusu olarak Divanı’nda sadece gazelleri üzerinden âhenk unsurlarını değerlendirdik. Tespit edilen âhenk unsurları üç bölüm hâlinde sunulmuştur: Birinci bölümde söz tekrarı, ikinci bölümde ses tekrarı, üçüncü bölümde ritim başlığı altında vezin, kafiye, redif unsurları incelenmiştir. Bu sayede Klasik dönem Osmanlı şiirinin kurucu isimlerinden Necâtî Bey’in şiirlerindeki âhenk unsurlarının estetik değeri somut veriler çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Şairin ses ve ahenge dayalı estetik sapmalarla anlama sağladığı katkı da ulaşılan önemli sonuçlardan biri olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Necâtî Bey Divanı, Âhenk, Ritim, Tekrarlar, Ses ve anlam

ABSTRACT

ELEMENTS OF HARMONY IN NECÂTÎ BEY'S DİVÂN

Esra ÖNAL

The Department of Ancient Turkish Literature

Anadolu University, Graduate Education Institute, May 2024

Supervisor: DOÇ. DR. BEKİR BELENKUYU

Poetry creates a new world of meaning for itself by breaking many of its rules while making use of everyday language. Poetry, which produces its own meaning for itself and benefits from the deviations of natural language, presents us with an imaginary world through the artist. With the poet's unique "mimesis", that is, his reflection, human beings set out from the boundaries of the real world to the limitlessness of the world of creation. XV. The fact that Necâtî Bey, the most important poet of the century, is one of the basic building blocks of divan poetry is undoubtedly his unique poetic language. His successful integration of Turkish with aruz, natural and rhythmic poetic language, imaginative and associative poetry, and effective use of idioms and proverbs are elements of his artistic power. In addition, Necâtî Bey presents sound and meaning in an organic whole with a dynamic structure. As far as is known, *Necâtî Bey's Divan*, in which we can see strong examples of harmonious diction, is the only work of our poet. As the subject of our study, we evaluated the harmony elements in his Divan only through his ghazals. The identified harmony elements are presented in three sections: In the first section, word repetition, in the second section, sound repetition, and in the third section, meter, rhyme and rhyme elements are examined under the title of rhythm. In this way, the aesthetic value of the harmony elements in the poems of Necâtî Bey, one of the founding names of the Classical period Ottoman poetry, has been tried to be revealed within the framework of concrete data. The poet's contribution to the meaning through aesthetic deviations based on sound and harmony was one of the important results achieved.

Key Words: Necâtî Bey's Divan, Harmony, Rhythm, Repetitions, Sound and meaning

ÖN SÖZ

Osmanlı şiirinin 600 yüzyıllık gelişim evresinde her yüzyıla imzasını atan bir şairi olmuştur. Lirizmde Fuzûlî, ilahide Yunus Emre, mevlitte Süleyman Çelebi, gazelde Bâkî, mesnevide Mevlânâ, hâkimane söyleyişte Nâbî ne ise halk diliyle söyleyişte de Necâtî Bey akla ilk gelen isim olmuştur.

Şiir dilinde Türkçe söyleyişlerle kurduğu ses âhengi dikkat çekmektedir. Bu çalışmada da Divan'ı üzerinde yapılmış başka çalışmalar ışığında eksik kalmış kısımlar aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ali Nihad Tarlan'ın *Necâtî Bey Divanı* ön sözünde belirttiği üzere, yaptığı kapsamlı çalışmanın neticesinde kendisinden şairimizle ilgili düşüncelerini paylaşmasını istemelerine karşın bunun yanlış olacağını ifade ederek şöyle devam etmiştir: “Edebiyat ilmi üzerinde uğraşan bir insanın yolu, bu hükümleri ele geçirebileceği kadar toplamak ve bu hükümlerden kendisi için ayrı bir ilmî hüküm çıkarmaya çalışmaktır.”¹ Biz de A. N. Tarlan'ın izinden giderek *Necâtî Bey Divanı*’ndan oluşturduğumuz örneklem ile gazellerindeki âhenk unsurlarını tespit etmeye ve alandaki bir ihtiyacı gidermeye çalıştık. Tespitlerimiz doğrultusunda Necâtî Bey'in gazellerinde gördüğümüz estetik zevki ortaya koymaya çalıştık.

Yapılan bu çalışma Necâtî Bey'in şairliğini en çok gazellerinde gösterdiği düşüncesiyle âhenk unsurları olarak gazelleriyle sınırlandırılmıştır. Ali Nihat Tarlan'ın *Necâtî Bey Divanı*’ndan dönemin fonetik özelliklerini yansıtmayı sebebiyle transkripsiyonlu yazımından faydalanılmış, Ozan Yılmaz'ın *Necâtî Bey Divanı*’ndan ise orijinal metinle mukayese imkânı vermesi ve gazel sıralaması gibi yönlerden yararlanılmıştır. O. Yılmaz'ın çalışması A. N. Tarlan'ın neşri esas alınarak hazırlanmış, Divan'ın ulaşılabilen farklı nüshalarından önceki neşirde bulunmayan 6 gazel de eklenmiştir. Yalnız çalışmada 400. gazelden 402. gazele direkt atlanmıştır. Toplamda aradaki fark 4'tür. Çalışmamızda gazel numaraları Tarlan'ın çalışmasının güncel hâli olması sebebiyle Yılmaz'ın çalışması esas alınarak oluşturulmuştur. Sonuç olarak bu iki çalışma mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmanın ana başlıkları Bahir Selçuk'un “*Ahenk Unsurları Bakımından*

¹ A. N. Tarlan. (1992). *Necâtî Bey Divanı*. Ankara: Akçağ Yay., s. 14

Nef'i Divanı'nın Tahlili" adlı doktora çalışması takip edilerek hazırlanmıştır. Giriş bölümünden sonra üç bölüme ayrılan bu çalışmanın ilk bölümünde söz tekrarları ile sağlanan âhenge, ikinci bölümünde ses tekrarı ile sağlanan âhenge ve üçüncü bölümde ritim ile sağlanan âhenge tespit edebildiğimiz ölçüde değinmeye çalıştık.

Çalışmamız "âhenk"i merkeze alarak "muhteva, yapı(iç ve dış) ve dil" başlıkları çerçevesinde belâgat, retorik, ses sembolizmi ve göstergebilim anlayışları ile yürütülmüştür. F. de Saussure'nin yapısalcılık kuramında kullandığı ve Levi-Strauss'un yapısal antropolojiye uyarlayarak geliştirdiği "karşıtlılıklar ilkesi" bu çalışmanın geneline yansıtılmıştır.

Bu tezin her aşamasında desteğini, ilgisini ve emeğini gördüğüm danışman hocam Doç. Dr. Bekir Belenkuyu, örgün eğitimde emek veren, yetiştiren hocalarım Doç. Dr. Halit Biltekin, Prof. Dr. Hülya Pilancı, Prof. Dr. Çiğdem Kara, Prof. Dr. Mehmet Mahur Tulum ve aramızdan erken ayrılan rahmetli Doç. Dr. Zeynep Emeksiz'e teşekkürlerimi sunuyorum. Bu süreçte ve hayatım boyunca benden desteğini ve ilgisini esirgemeyen eşim Ercan Önal'a ve çocuklarıma, anneme ve rahmetli babama, arkadaşım Nezahat Çalışmak'a ayrıca teşekkür ediyorum.

Esra ÖNAL
Eskişehir 2024

.../.../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Esra ÖNAL

....../....../20....

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism detection program” used by Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

Esra ÖNAL

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xv
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ.....	1
NECÂTÎ BEY (? – H. 914 / M. 1509)	8
A. HAYATI.....	8
B. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÖZ TEKRARLARI İLE SAĞLANAN ÂHENK	13
1.1. Birli Söz Tekrarları.....	15
1.1.1. Birinci mısranın ilk kelimesinin tekrarı	16
1.1.1.1. Birinci mısranın ilk kelimesinin şiirin redifi olarak tekrarı:	16
1.1.1.2. Birinci mısranın ilk kelimesinin şiirin redifi ve kafiyesi olarak tekrarı	18
1.1.1.3. Birinci mısranın ilk kelimesinin şiirin redifinden önce gelen kafiyesi olarak tekrarı.....	18

1.1.1.4. Birinci mısranın ilk kelimesinin ikinci mısrada kafiye ve redifin dışında tekrarı	20
1.1.1.5. Birinci mısranın ilk kelimesinin ikinci mısranın başında tekrarı	28
1.1.1.6. Birinci mısranın ilk kelimesinin birinci mısranın sonunda tekrarı..	32
1.1.2. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin tekrarı...	34
1.1.2.1. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin şiirin redifi olarak tekrarı.....	34
1.1.2.2. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışında bir kelimenin şiirin kafiyesi olarak tekrarı	37
1.1.2.3. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin kafiye ve redifin dışında bir kelime olarak tekrarı	45
1.1.2.4. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin ikinci mısranın başında tekrarı.....	61
1.1.3. Birinci mısranın son kelimesinin tekrarı	66
1.1.3.1. Birinci mısranın son kelimesinin ikinci mısranın son kelimesi olarak tekrarı	66
1.1.3.2. Birinci mısranın son kelimesinin ikinci mısrada ortada tekrarı.....	69
1.1.3.3. Birinci mısranın son kelimesinin ikinci mısranın başında tekrarı...	73
1.1.4. Birinci mısradaki bir kelimenin ikinci mısrada birden fazla tekrarı .	74
1.1.5. İkinci mısradaki bir kelimenin birinci mısrada birden fazla tekrarı ..	77
1.1.6. İkinci mısradaki bir kelimenin redif olarak tekrarı.....	80
1.1.7. Her iki mısrada bir sözcüğün birden fazla tekrarı	83
1.1.8. Tek mısrada yapılan birli söz tekrarları	84
1.1.8.1. Eylem yinelemesi.....	84
1.1.8.2. Ad yinelemesi.....	90
1.1.8.3. Sıfat yinelemesi	101
1.1.8.4. Zamir yinelemesi.....	102
1.1.8.5. Bağlaç ve edat yinelemesi	104
1.1.8.5.1. gāh.....gāh (geh.....geh)	105
1.1.8.5.2. hem.....hem	107
1.1.8.5.3. ne.....ne	107
1.1.8.5.4. ya.....ya	108
1.1.8.6. Nida yinelemesi	109

1.2. İkili Söz Tekrarları.....	109
1.2.1. Düz söz tekrarları	109
1.2.1.1. Birinci mısırda ikinci sırada yer alan kelimenin şiirin redifi olarak tekrarı	109
1.2.1.2. İlk mısırda ikinci sırada söylenen kelime şiirin kafiyesi olarak tekrarı	111
1.2.1.3. Birinci mısırda yer alan kelimelerin kafiye ve redifin dışında bir kelime olarak tekrarı.....	114
1.2.1.4. Birinci ve ikinci mısranın başındaki kelimelerin birinci ve ikinci mısranın sonunda tekrarı	120
1.2.2. Çapraz söz tekrarları.....	121
1.2.2.1. İlk sırada söylenen kelimenin şiirin redifi olarak tekrarı	121
1.2.2.2. İlk sıradaki kelimenin şiirin kafiyesi olarak tekrarı.....	122
1.2.2.3. Birinci mısradaki kelimelerin şiirin kafiyesi ve redifi dışında bir kelime olarak tekrarı.....	125
1.2.3. Beytin iki mısrasındaki ikili söz tekrarları.....	129
1.2.4. Farsça tamlamalarla yapılan tekrarlar	130
1.2.5. Bağlaçlı tamlamalarla yapılan tekrarlar	131
1.2.6. Bir söz öbeğini iki ayrı kelime hâlinde açma veya iki ayrı kelimeyi bir söz öbeği hâline getirme	131
1.2.7. Deyimlerle yapılan tekrarlar	132
1.2.8. Tek mısırda yapılan ikili söz tekrarları.....	133
1.2.9. Karma söz tekrarları	135
1.3. Üçlü Söz Tekrarları.....	140
1.3.1. Tek mısırda yapılan üçlü söz tekrarı	144
1.4. Dörtlü Söz Tekrarları	145
1.5. Beşli Söz Tekrarları	146
1.6. İkilemeler	146
1.6.1. Aynı kelimenin tekrarıyla yapılan ekli ikilemeler	146
1.6.2. Aynı kelimenin tekrarıyla yapılan eksiz ikilemeler	150
1.6.3. Farsça kurallara göre yapılmış ikilemeler (Terkib-i Tekerrürî).....	154
1.6.3.1. “ā” ile Yapılan İkilemeler	154

1.6.3.2. <i>be</i> ile yapılan ikilemeler	155
1.6.3.3. <i>“ū</i> ile yapılan ikilemeler.....	157
1.6.3.4. <i>Beyit içerisinde birden fazla ikileme</i>	157
1.7. Metin Seviyesindeki Söz Tekrarları	158
1.8. Akis	161
1.9. Mısra Tekrarı (Redd-i Matla).....	162

İKİNCİ BÖLÜM

1. SES TEKRARLARI İLE SAĞLANAN ÂHENK	164
2.1. İştikak	164
1.1.1. Şibh-i İştikak	169
2.2. Cinas.....	170
2.2.1. Tam cinas	171
2.2.1.1. <i>Basit cinas</i>	171
2.2.1.2. <i>Cinas-ı mürekkebi</i>	175
2.2.1.2.1. <i>Müteşabih</i>	175
2.2.1.2.2. <i>Mefruk</i>	176
2.2.1.2.3. <i>Merfu</i>	177
2.2.2. Tam olmayan cinas.....	177
2.2.2.1. Cinas-ı nakıs	177
2.2.2.1.1. <i>Cinas-ı mutarrafi</i>	177
2.2.2.1.2. <i>Cinas-ı müşevveş</i>	180
2.2.2.1.3. <i>Cinas-ı müzeyyel</i>	184
2.2.2.2. Cinas-ı mütekarib	185
2.2.2.2.1. <i>Muzari</i>	185
2.2.2.2.2. <i>Lahık</i>	189
2.2.2.3. <i>Cinas-ı Mükerrer</i>	193
2.2.2.4. <i>Cinas-ı Muharref</i>	194
2.2.2.5. <i>Kalb</i>	195
2.2.2.6. <i>Hatti</i>	195
2.2.2.7. <i>Darbi</i>	196

2.2.3. Beyit içerisinde birden fazla cinas.....	196
2.3. Paralelizm.....	202
2.3.1. Tam paralelizm.....	202
2.3.1.1. Beyitlerdeki tam paralelizm	202
2.3.1.2. Beyitler arası tam paralelizm.....	205
2.3.2. Yarım Paralelizm	206
2.3.2.1. Beyitlerde yarım paralelizm	206
2.3.2.2. Beyitler arası yarım paralelizm	208
2.4. Nida	208
2. 5. Armoni	214
2.5.1. Asonans	219
2.5.2. Aliterasyon.....	224
2.5.3. Ek tekrarlarının sağladığı armoni.....	238
2.5.3.1. Şahıs ve iyelik eklerinin tekrarı.....	238
2.5.3.2. Çokluk ekinin tekrarı.....	241
2.5.3.3. Kip eklerinin tekrarı.....	242
2.5.3.4. Ek fiil ekinin tekrarı.....	245

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RİTİM.....	247
3.1. Vezin	248
3.1.1. Tef'ilelerin Dizilişi Bakımından Kullanılan Kalıplar	250
3.1.1.1. Tek Bir Tef'ilenin Tekrarından Oluşan ve Herhangi Bir Değişikliğe Uğramayan Yeknesak (Muttarid) Vezinler	250
3.1.1.2. Üç veya Dört Tef'ileli Yeknesak Vezinlerin Sonlarından Birer Hece Eksiltilerek Meydana Getirilen Düz (Basit) Kalıplar	250
3.1.1.3. İki Çeşit Tef'ilenin Münavebe İle Tekrarından Oluşan Almaşık (Mütenavib) Vezinler.....	253
3.1.1.4. Farklı Tef'ilelerin Karışık Bir Şekilde Sıralanmasıyla Meydana Gelen (Muhtelit) Vezinler	253
3.1.2. Aruzla İlgili Hususlar	254
3.1.2.1. İmale.....	255

3.1.2.1.1. <i>İmale-i Maksure</i>	255
<i>Arapça ve Farsça Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure</i>	255
<i>Farsça Tamlama Kesrelerinde Yapılan İmale-i Maksure</i>	255
<i>Atıf Vavında Yapılan İmale-i Maksure</i>	257
<i>Kısa Sesle Biten Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure</i>	258
<i>Türkçe Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure</i>	259
3.1.2.1.2. <i>İmale-i Memdude (Med)</i>	262
3.1.2.2. <i>Zihaf</i>	266
3.1.2.3. <i>Vasıl</i>	268
3.1.2.4. <i>Tahfif (Hafifletme) ve Hazf (Hece Düşürme)</i>	272
3.2. <i>Kafiye</i>	275
3.3. <i>Redif</i>	281
3.3.1. <i>Ek Hâlinde Redifler</i>	282
132 gazelde kullanılmıştır.....	282
3.3.2. <i>Kelime Hâlinde Redifler</i>	284
271 gazelde kullanılmıştır.....	284
3.3.3. <i>Kelime Grubu Hâlinde Redifler</i>	289
3.3.4. <i>Ek+Kelime Hâlinde Redifler</i>	291
84 gazelde kullanılmıştır.....	291
3.3.5. <i>Ek+Kelime Grubu Hâlindeki Redifler</i>	293
3.4. <i>Musammat Gazel</i>	294
3.5. <i>Ritmi Sağlayan Diğer Unsurlar</i>	297
3.5.1. <i>Cümlelerin Ritmi</i>	297
3.5.2. <i>Terkipler ve Bağlaçlar</i>	301
4. <i>SONUÇ</i>	305
<i>KAYNAKÇA</i>	307
<i>ÖZGEÇMİŞ</i>	

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2. 1. Gazellerde kullanılan sesler	216
Tablo 3. 1. Gazellerde kullanılan vezinler.....	249
Tablo 3. 2. Mücerred kafiye	278
Tablo 3. 3. Mürdef kafiye.....	279
Tablo 3. 4. Mukayyed kafiye.....	281
Tablo 3. 5. Müesses kafiye	281
Tablo 3. 6. Ek hâlinde redifler	282
Tablo 3. 7. Kelime hâlinde redifler	284
Tablo 3. 8. Kelime grubu hâlinde redifler	289
Tablo 3. 9. Ek + kelime hâlinde redifler.....	291
Tablo 3. 10. Ek + kelime grubu hâlinde redifler	293

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile aşağıda sunulmuştur.

a.g.k. : adı geçen kaynak

bkz. : bakınız

çev. : çeviren

mec. : mecazen

s. : sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

yay. : yayınları

GİRİŞ

Edebiyat, dil malzemesini kullanan bir öykünme biçimidir.² Ve bu öykünmenin sanatsal olması güzellik kavramıyla ilgilidir. Edebiyatın içinde de en “beliğ” olan ise şiirdir.³ Çünkü R. Jakobson’a göre “şiir, dilin estetik işlevindedir.”⁴ Aristo’nun *Poetika* adlı eserinden beri şiirin pek çok tanımının yapıldığını görmekteyiz. Sözlükte şi’r “...seziş, hissediş, sezgiye dayanan bilgi; duygu ve heyecandan kaynaklanan uyumlu, ölçülü ve âhenkli söz” manasında isimdir.⁵ “Edebî ve estetik değeri olan, belli şekillere göre düzenlenmiş bulunan vezinli ve kafiyeli söz.”⁶; Hegel’e göre de bütün sanatların cevheridir: “Şiir inşa eder, heykel yapar, çizer, resim yapar şarkı söyler; o aynı zamanda mimarî, heykel, resim ve musikidir.”⁷ XVI. yüzyıl şairler tezkiresi yazarlarından Latîfî Efendi gerçek şairliği şöyle anlatır:

Şiir yazma yeteneği insanların çoğuna verilmiştir; fakat yeni anlamlar üretmek, “bıkr-i mana”yı bulabilmek herkeste bulunur bir özellik değildir. Nitekim madenlerin her türlüşü toprakta bulunur ama altın ve gümüş her ülkede bulunmaz; her geyiğin göbeğinden misk elde edilmez.⁸

Divan edebiyatı, Türklerin İslamiyet’i tanımasından itibaren Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi altında gelişen XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar gelişme gösteren büyük ve köklü bir geleneğin genel adıdır.⁹ Bu gelenek Türk şairleri tarafından altı yüzyıl boyunca ilgi odağı olmuş; çok kıymetli binlerce eser vermelerine imkân sağlamıştır. “Malzeme dışarıdan alınmış olsa da yapı Türk’ündür.”¹⁰ diyen Kaplan divan şiirinin de millî özellikler gösterdiğine vurgu yapar. İslamiyet’i benimsedikten sonra dinle birlikte bir kültürü de kendi kültürümüze katmamız doğal bir sonuçtur. Çünkü kültürün en önemli ögesi olan dili ondan ayırmamız mümkün değildir. Böyle bir tercihin sonucunda doğal olarak Osmanlıca yazı ve edebiyat dili doğmuştur.

²Ö. İnce. (2002). *Yazınsal Söylem Üzerine*. İstanbul: Kültür Yay. s. 18.

³M. Uraz. (1938). *Muallim Naci*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi. s. 90.

⁴İnce, 2002, **a.g.k.**, s. 99.

⁵İ. Durmuş. (2010). *Şiir*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 39, s. 144-154.

⁶İ. Parlatır. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yay. s.1580.

⁷M. O. Okay. (2019). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yay. s. 24.

⁸M. Çavuşoğlu. (1986). *Divan Şiiri*, Türk Dili Aylık Dil Dergisi, 415,416,417. Türk Şiiri Özel Sayısı II Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 6.

⁹R. Canım. (2018). *Divan Edebiyatının Kaynakları*. İstanbul: Akıl Fikir Yay. s. 13.

¹⁰M. Kaplan. (1983). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yay. s. 47.

Divan edebiyatında sanat anlayışı bir hayal âleminin neticesinde soyut ve ideal biçimde gerçekleşmiştir.

*Bu öyle bir âlemdir ki ihtiva ettiği varlıklar, içinde yaşadığımız âlemde mevcut varlıkların mükemmel numuneleridir. İşte divan edebiyatında sanat, bu örneklerle yaklaşmak ve onu ifadeye çalışmaktır. En büyük sanatkâr bu örneklerle en çok yaklaşmış olandır.*¹¹

Divan şairleri iç âlemini dış dünyaya yansıtmıştır. Bu yüzden “görsel imajların ağır bastığı bir dünyadır.” Mecaz, teşbih ve istiareler yoluyla şahsî hayatlarındaki yaşantı zenginliklerini önce bir anlam içinde daha sonra da vezin ve kafiye gibi ritim dairesinde gazele dönüştürmüşlerdir.¹² Bu yüzden şairlerimizin esin kaynağı gerçek dünya olsa da şiirde gördüğümüz idealize edilmiş hâlleridir. Bu düşünceyi Necâtî Bey’in gazelinden alınan beyit üzerinden örneklendirmeye çalışalım. Şairimiz güle benzettiği sevgilinin etrafında gezen rakibe duyduğu kıskançlığı, gülün yanında diken çıkması olayıyla ilişkilendirerek zihnimizde güçlü bir çağrışım yaratmaktadır. Bu çağrışım güçlüdür çünkü zihin, dış dünyadaki olguları anlayacak biçimde değil de bunlar karşısında davranış gösterecek şekilde algılıyor.¹³ Böylece eline diken batmasından duyduğu acı ve rahatsızlık hissini deneyimleyen ya da gözlemleyen bir kişi şairin iç dünyasında yaşadığı çatışmayı da hissedebilmektedir.

iki sanma depele bir ben isem ey yüzi gül

ki sen ol gönca degülsin ki yanuñ bekleve hâr G63/3¹⁴

Necâtî Bey aşağıdaki beyitte hırsızın su yolundan bağa girmesi ile sevgilisinin hayalinin gözünden gönlüne girmesi arasında benzerlik kurmuştur. Su yolu ile göz, bağ ile gönül, hırsız ile sevgili arasındaki benzetim ise güçlü bir imgelem yaratmıştır. Yapılan bu çağrışım gerçek hayatla bağdaşabilecek özellikte olup şairimizin yaşadığı dönemde bu tarz hırsızlıkların olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Çünkü “sanat dediğimiz şey, davranışlarımızın ana motiflerinden biridir.”¹⁵

gözlerümden gönlüme geldi hayâl-i gâmzesi

su yolından bâğa girdi üstâd uğru imiş G251/5

¹¹A.S. Levend. (1943). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s.477.

¹²T. Kontantamers. (1999). Gazelin Anlam-Yapı İlişkisinde Metaforların İşlevi, *Bir Dünya Edebiyatı Türü Olarak Gazel Sempozyumu* (Goethe Enstitüsü, Orient Enstitüsü, IRCICA), 16-18 Mayıs, İstanbul. s.70-76.

¹³İnce, 2002, **a.g.k.**, s. 55.

¹⁴Çalışma boyunca beyitlerin sonunda bu şekilde verilen gazel numaraları O. Yılmaz’ın *Necâtî Bey Divanı*’nı kitabına bağlı kalarak verilmiştir.

¹⁵Okay, 2019, **a.g.k.**, s 14.

Görüldüğü üzere şairlerimiz sosyal hayatın içinden divan şiiri geleneğine günlük dilin olanaklarıyla geçmektedirler. “*Sanat yapısı gerçeği yalnızca yansıtmaz, aynı zamanda onu yaratır.*”¹⁶ Ve bu yaratım sırasında yeniden biçimlendirme söz konusudur. Yani divan şairi dil algılarını alt üst ederek, varlığın doğal akışına yeni yorumlar getirmek suretiyle bilinçsel akışı bozarak, *yadırgatma* ve *yabancılaştırma* öğelerini önceleyerek bu yaratımı gerçekleştirir.¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal’in şairaneliğini anlattığı bir yazısında “*Bir şairin büyüklüğünü anlamak için yaptığı şeyler kadar bozduğu şeyleri de hesaplamak lazımdır. Hakiki sanatkâr bozarak yapar.*”¹⁸ diyerek bu durumu özetlemiştir. Malzemesi dil olan edebiyat da günlük dili bozarak, değiştirerek yeni bir öz meydana getirir. Alain Nada “*Yazmak geçişsiz bir eylemdir.*”¹⁹ der ve Roland Barthes bu sözü destekleyerek “*Kesinlikle geçişsiz bir eylemdir edebiyat. Hiçbir şeyi değiştirmez, hiçbir şeye yaslanmaz.*”²⁰ diyerek edebiyatın kendine dönük oluşunu vurgularlar. Edebiyat nesnel bir dış dünyaya doğru değil de tersi yönde iç âleme doğru yapılan bir yolculuktur, “*...bazı göllerin durgun yüzünü süsleyen nilüferler gibi, iç hayata gömülü sapını ve kökünü göremediğimiz narin bir çiçektir.*”²¹ Görüngü dünyasının melekeleriyle anlayamayacağımız bu dil oldukça imgeseldir.

Özellikle divan şiirinde seslerin âhenkli kullanımlarına önem verilerek söyleyiş güzelliği yaratmak estetik bir ölçüt olmuş, “*...estetiğin emrinde olan bir üslup...*”²² dairinde gelişme göstermiştir. Söylenenden çok söyleyişin değerli olduğu bir sanat anlayışında âhenk oldukça önemlidir.

Âhenk, “*üslubun bir niteliği olarak şiir ve nesirde kelime ve cümlelerin, âdeta bir musiki tesiri yapacak şekilde art arda getirilmesi ile sağlanan uyum*”²³a denmektedir. Batı edebiyatında Aristo’dan beri harmoni (armoni) olarak adlandırılan bu terim, “*türlü sesler arasında sağlanan uyumdur.*”²⁴ Aristo, *mimesis* yani “*taklit içtepsi*”²⁵ ile her şeyde

¹⁶İnce, 2002, **a.g.k.**, s. 67.

¹⁷D. A. Tökel. (2004). Bir Gazeli Rus Biçimciliğiyle Nasıl Çözümleyelim. *Dergah Dergisi*, Temmuz, s. 173.

¹⁸İnce, 2002, **a.g.k.**, s. 142-143.

¹⁹İnce, 2002, **a.g.k.**, s. 104.

²⁰İnce, 2002, **a.g.k.**, s. 76.

²¹H. Akverdi. (1953). *Sanatta Yaratma*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 12.

²²A.H. Tanpınar. (1977). Edebiyat Üzerine Makaleler. İstanbul: Dergâh Yay. s.177.

²³K. Yetiş. (1988). *Âhenk/Edebiyat*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt I. s. 516-517.

²⁴Türk Dil Kurumu [TDK] (1998). Türkçe Sözlük. (9. Baskı). Ankara. s. 135.

²⁵A. Erkal. (2009). *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 1

armoni olduğunu, öykünmenin özellikle de sanatsal öykünmenin içgüdüsel olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. Böylece ritim ve armoniden şiir sanatı doğmaktadır.²⁶

Eski belâgatte “harmoni” sözcüğüne karşılık kullanılan herhangi bir kelime bulunmamaktadır.²⁷ En yakın terim olarak fesahat ise “*sözün kolay anlaşılır ve kusurlardan uzak olma hâlidir.*”²⁸ Recaizade Mahmut Ekrem *Talim-i Edebiyatı*’nda “*ibare içindeki kelimelerin kulağa hoş gelecek şekilde düzenlenmesi*” anlamına gelen “*âheng-i selaset*” ifadesini kullanmış ve ikiye ayırmıştır.²⁹

1. *Umumi âhenk*: Kelime ve ibarelerin ses bakımından uyumundan doğan âhenk. Günümüz ses sembolizmi çalışmalarında “doğal uyum” ifadesi ile benzerlik gösteren bu kavram “*bir dil göstergesinin göstereni (belirli bir ses dizgesindeki sesbirimlerin sesletilmesi) ile gösterileni (nesne veya görüngünün sesi dolayısıyla zihinde beliren nesne veya görüngü) arasındaki uyumdur.*”³⁰ Necâî Bey’in aşağıdaki beytinde “güneş” sözcüğünün temel anlamıyla kullanılması doğal uyuma örnek gösterilebilir.

güneşüñ topı göge ağduğunu tañlama kim

hâlî bulmuş idi ey yañağı gün meydânı G617/3

2. *Taklidî âhenk*: Söz ile delalet ettiği anlam arasındaki uyumun yarattığı âhenk. Günümüz ses sembolizmi çalışmalarında “*çağrışımsal uyum*” ile benzerlik gösteren bu kavram, “*bir dil göstergesinin göstereni (belirli bir ses dizgesindeki sesbirimlerinin sesletilmesi) ile gösterileni (ses dizgesindeki sesbirimlerin sesletim özelliklerinin zihinde çağrıştırdığı birtakım kavramlar) arasındaki uyumdur.*”³¹ Bu uyum zihindeki bir yansıma gibi oldukça sezgisel ve keyfidir.

Aşağıda Necâî Bey’in gazelinden alıntıladığımız beyitte “e, ö” ünlü sesbirimlerinin genişlikle ve büyüklükle; “i” ses biriminin de darlık ve küçüklükle ilgisi vardır.³² Bu

²⁶Aristoteles. (2005). *Poetika*. (Çev: N. Kalaycı). Ankara: Bilim ve Sanat Yay. s. 19.

²⁷Yetiş,1988, **a.g.k.**, s. 516.

²⁸M.A.Y. Saraç. (2007a). *Belâgat*. İstanbul: 3F Yayınları. s. 39.

²⁹M. Macit. (2016). *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*. İstanbul: Kapı Yay. s. 16-17.

³⁰D.A. Ay. (2017). Ses Sembolizmi ve Ses-Anlam Uyumunun Farklı Bir Sınıflandırma Denemesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (57), s. 24.

³¹Ay, 2017, **a.g.k.**, s. 24.

³²Ay, 2017, **a.g.k.**, s. 19. “*Otto Jerpersen ve Edward Sapir, ‘küçük ve büyük’ kavramlarını örnek göstererek bu kavramlarla dilde sesletildikleri ünlü sesbirimlerin nitelikleri arasında bir ilişki olabileceğini, yani /a/ ünlü sesbiriminin genişlikle, /i/ ünlü sesbiriminin ise küçüklükle ilişkilendirilebileceğini savunmuşlardır. Bunun için İngilizce konuşurlardan oluşan deneklere farklı boyutlardaki iki masa türünün adı olduğunu söyledikleri ‘mal’ ve ‘mil’ sözcüklerinden hangisi büyük/geniş masa, hangisinin küçük/dar masanın adı olabileceğini sormuşlar; deneklerden büyük bir kısmı ‘mal’ın büyük masaya verilen bir ad, ‘mil’in ise küçük masaya verilen bir ad olabileceği cevabını almışlardır.*”

bağlamda “döne döne” redifinin bizde çağrıştırdığı anlam, ahın önce içimizde çoğalması, büyümesi ve ardından yayılan bir devinimle dönerek göklere kadar çıkmasıdır. Bir yere doğru yönelme eğilimini de ek hâlindeki -i redifi sağlamaktadır. Şair ayrıca -i redifinde imale yaparak bu yönlendirme anlamını arttırmıştır.

çıkalı göklere āhum şereri **döne döne**

yandı kandil-i sipihrüñ cigeri **döne döne** G475/1

Gerek günlük dilin kullanımlarında gerekse şiir dilinin kendine özgü sapmalarında gördüğümüz Âhenk, divan şiirinde “ses sembolizmi” olarak karşımıza çıkar. En kısa ifadeyle ses ve anlam arasındaki uyum olarak tanımlayabileceğimiz terim üçüncü bir başlık daha açarak “âhenksel uyum”dan bahseder. Buna göre “*dilde bu iki uyumdan daha farklı değerlendirilebilecek bir uyum olup, birden fazla sözcüğün bir arada kullanılarak yaratıldığı parçalar üstü bir uyumu ifade etmektedir.*”³³ Diğer iki başlık söz veya söz öbeği ile sınırlıyken, bu uyum metinsel boyuttadır. “*Sessiz bir ortamı anlatırken genellikle ‘l, m, n, r’ ötümlü ünsüzlerin; savaş gibi konuların ve kızgınlık gibi duyguların dile getirilişinde ‘ç, k, p, t’ gibi patlayıcı seslerden yararlanıldığı görüşü ağırlık kazanmıştır.*”³⁴ Necâtî Bey’in gazellerinde yapılan çalışmada görülmüştür ki şairimizin en fazla kullandığı sesbirimler “d, n, r” sesleridir. Aşağıdaki beyitte de gördüğümüz üzere tespit edilen “d-n-r” seslerinin aliterasyonu, zihnimizde metin boyunca âhenksel uyumlu sesler aracılığıyla tir tir titreme eylemi gerçekleştirmekte, âdeta şairin hissettiği korku ve tedirginlik dinleyici tarafından hissedilmektedir.

dil yine ol şüh-ı cihān üstine dir dir dıtr

dir nedür kevn ü mekân üstine dir dir dıtr G115/1

Ahmet Vefik Paşa *Belâgat-i Osmâniyye*’de sadece selaseti şöyle tanımlamıştır: “*Sözün birbiriyle uyumlu kullanımı, dili zorlamamasıdır.*”³⁵ Görüldüğü üzere harmoni sözcüğüne karşılık gelecek bir terim yakın zamana kadar edebiyatımızda mevcut değildi. Hâlbuki Türk şiirinde çok eski zamanlardan beri ritim hayatımızda yer etmiş, “*hatta millî kimliğimize nakış gibi işlenmiştir.*”³⁶

³³Ay, 2017, **a.g.k.**, s. 24.

³⁴C. Adıyaman. (2010). Türkçede Ses ve Anlam İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı (16-18 Aralık 2010 İzmir)*, s. 21.

³⁵A. Cevdet Paşa. (2017). *Belâgat-ı Osmâniyye*. Ankara: Akçağ Yay. s. 30. “Kelamın lisan üzre sühulet ile cereyan edişidir.”

³⁶T. Şimşek. (2006). Türk Şiirinde Ses ve Ritim Konusuna Yeni Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 29, s. 147.

Şimşek, aruz vezninin Arap kültüründe doğuşundan yola çıkarak yaptığı çalışmasında, hece vezninin atın koşu ritimlerinden yararlanarak doğmuş olabileceğini öne sürmüştür. Türk şiirinde “koşuk/koşma, ayak/uyak, ır/yır koşmak (şiir söylemek)” tabirleri Türklerin kulağında yer eden nal seslerinden hece vezninin, dörtlüklerin doğmuş olabileceğini kanıtlar niteliktedir.³⁷ Aksan da dilimizin zenginliği olan deyim ve atasözlerindeki âhenge vurgu yapmak için “Bizce bunlar Türk insanının adı konmamış kısa şiirleridir.”³⁸ ifadesini kullanmıştır. Böylece âhenkli söyleyişi sayesinde akılda kalıcılığı ve etki gücü artmış, yüzyıllar boyu nesilden nesile aktarılabilmiştir.

Kaplan’ın belirttiği üzere âhenk terimi, divan edebiyatı geleneği içerisinde daha çok musiki terimi olarak kullanılmıştır.³⁹ Bu bağlamda Yahya Kemal’e göre şiir “*musikiden başka türlü bir musiki*”, “*içimizin âhengi*” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰ Bu tanımlara göre şiirin müziği aşan bir müzik oluşu mana ile ilgilidir. Bu yüzden divan şairleri şiirlerinde “*belâgatle nağmeyi aynı düzen içinde oluşturarak şiirde bir musiki havası yaratmaktadır.*”⁴¹ Şairler vezin ve kafiye ile ritim sağlarken mecaz ve benzetmelerle de anlamı oluştururlar. Sesten heceye, heceden sözcüğe, sözcükten cümleye, cümleden metne doğru yayılan bir dalgalanma gerçekleşerek ritim meydana gelir. “*Düzenli her almaşma ritim olarak adlandırılır ve şiirdeki ritim hecelerin almasıdır.*”⁴² Böylece ritim ve mananın estetik bir zevkle bütünleşmesinden şiir doğmaktadır.

“Eski şairlerin büyük tarafları bilerek veya bilmeyerek kendilerini sese emanet etmeleridir; bütün o oyunlar, mazmunlar hepsi bu sesi yüklenen, taşıyan vasıtalar. Bu cinsten bir sanat anlayışında hâkim olan esas, söylenilen şey değil, söyleyiş tarzıdır. Onun içindir ki, eski şairler şiir yazmazlar, söylerlerdi.”⁴³

Tanpınar’ın da ifade ettiği gibi “kendini sese emanet etme” divan şairleri için yol gösterici niteliğindedir. Kafiye ve vezin şiirin çerçevesini çizerken mazmunlar da şairin kullandığı kalıp ifadeler olarak muhtevayı şekillendirmektedir. Dolayısıyla şimdiye kadar

³⁷Şimşek, 2006, **a.g.k.**, s. 147.

³⁸E. Akdağ. (2011). Türkçe Deyimlerde Âhenk Unsurları. *III. Uluslararası Dünya Dili Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.31.

³⁹H. Kaplan. (2013). *Bâkî’nin Ses Dünyası*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 7.

⁴⁰M. Uyguner. (1968). *Yahya Kemal Beyatlı*. İstanbul: Varlık Yay. s. 11.

⁴¹A. Erkal (2016). Divan Şiirine Poetik Yaklaşımlar: Divan Şiirinde Saf Şiir Üslubu. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 56, s. 933.

⁴²T. Todorov. (2005). *Yazın Kuramı*. (Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yay. s. 135.

⁴³Tanpınar, 1977, **a.g.k.**, s. 180.

poetikanın unsurlarından⁴⁴ muhteva ve yapıya değinmiş bulunmaktayız. Diğer önemli unsur olan dil, şairin muhteva ve yapıyı nasıl kurguladığı ile ilgili olan ve şaire özgünlük katan bir özelliktir.

“Üslup kimilerinin sandığı gibi bir süsleme değildir kesinlikle; teknik meselesi bile değildir; üslup -tıpkı ressamın için renk gibi- bakışın bir niteliğidir; her birimizin gördüğü, başkalarının görmediği özel bir evrenin açığa çıkışıdır. Bir sanatçının bize sunduğu haz, bize bir evren daha tanıttır.”⁴⁵

Bu tanımlamadan yola çıkarak çalışmamızda biçim merkeze alınmıştır. Çavuşoğlu da *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*'nde Giriş kısmında belirttiği üzere çalışmasının merkezine Necâtî Bey'in “dış âleme bakışını” yerleştirmiştir.⁴⁶ Yapılan bu çalışma yapısalılık kuramının ilkeleri doğrultusunda Necâtî Bey'in aykırılığını, diğer şairlerden biçimi yönüyle ayrılan yönlerini âhenk terimi üzerinden sınırlayarak ortaya koymak amacını taşımaktadır. Örneğin Necâtî Bey “döne döne” redifli gazeliyle ünlenmiş, kendisinden sonra gelen birçok divan şairi tarafından bu gazeline nazire yazılmıştır. Aralarında Bâkî'nin de yer aldığı şairler aynı redifle gazel yazmış, muhteva yönünden de benzerlik göstermiş ancak biçimleriyle birbirlerinden ayrılmışlardır.

*haşre dek her şâ'ir ü kâmil dise şî'r ü gazel
gelmeye mâhir Necâtî gibi mâhir fi'l-mesel*

⁴⁴Erkal, 2009, **a.g.k.**, s. 41-42.

⁴⁵M. Proust. (2023). *Edebiyat ve Sanat Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yay. s. 29.

⁴⁶Çavuşoğlu, M. (1971). *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. s. 2.

NECÂTÎ BEY (? – H. 914 / M. 1509)

A.HAYATI

Necâtî Bey'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Edirne'de Fâtih Sultan Mehmed'in ilk saltanat yıllarında (1444-1446) doğduğu tahmin edilmektedir.⁴⁷ Latîfî ve Âşık Çelebi tezkirelerinde bahsedilen “Abdullah oğlu”⁴⁸ ifadesi döneminde devşirmelere verilen bir ad olduğu için devşirme veya “mühtedi” (İslam dinini kabul eden) olarak yetim veya *öksüz* bir çocuk durumunda evlatlık edinildiği düşünülmektedir. Gazellerinde toplam 4 yerde *öksüz* sözcüğünün geçmesi bu ihtimali arttırmaktadır. Latîfî Edirne'de *Sâilî* mahlaslı bir şair tarafından yetiştirildiğini, Âşık Çelebi ise Edirneli dul bir kadın tarafından evlatlık olarak büyütüldüğünü rivayet etmektedir.⁴⁹ Sahih kaynaklar⁵⁰ın üçünde asıl adının *Îsâ* olduğu söylenmekle birlikte, Kınalızâde Hasan Çelebi adının *Nuh* olduğunu şöyle aktarır:

*“Zamanın şairleri Bursalı Ahmed Paşa'nın etrafında toplanır, sohbet ederdik. Bir gün Kastamonu'dan bir kervan geldi ve o şehirde Nuh isimli ve Necâtî mahlaslı bir şairin zuhur ettiğini ve “döne döne” redifli iki gazelle büyük şöhret kazandığını haber verdi.”*⁵¹

Bu hikâyeden anlaşıldığı üzere Edirne'de büyüüp yetiştikten sonra Kastamonu'ya giderek orada şöhret kazanmıştır. Kastamonu'ya hangi sebeple gittiği bilinmemektedir. Daha sonra yazdığı “Bahâriyye” ve “Şitâiyye” adlı kasideleri ile Fâtih'in hayranlığını kazanmıştır.⁵² Âşık Çelebi, Nakşî Çelebi'nin Necâtî'nin oğlu Hüseyin Çelebi'den naklettiği rivayeti aktarır:

eser itmez nidelim âh-ı seher-gâh sana
meğer insâf vire dostum Allâh sana G2/1

matla'lı gazelini yazıp Fâtih Mehmed Han'ın Cegergi (Yorgi) adlı nediminin sarığına sokar. Yorgi Fâtih ile satranç oynarken Sultan kâğıdı görüp alır. Bunun üzerine yedi akçe ulufe ile Necâtî'yi divan kâtibi tayin eder. Bu bağlanma Fâtih'in saltanatının sonlarına

⁴⁷B. A. Kaya. (2006). *Necâtî Bey*. İstanbul: TDV Ansiklopedisi, C. 32. s. 477-478.

⁴⁸Çavuşoğlu, 1971, **a.g.k.**, s. 5; Tarlan, 1992. **a.g.k.**, s. 17; A. A. Şentürk ve A.Kartal. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay. s. 190;

⁴⁹Şentürk ve Kartal, 2005, **a.g.k.**, s. 190.

⁵⁰Şehî Bey şairin dostu, Latîfî ve Âşık Çelebi Necâtî Bey'den 60 - 70 sene sonra vefat etmiş oldukları için çağdaş olmaları, Kınalızâde Hasan Çelebi ise Mirî Çelebi'den naklen malumat verdiği için çalışmamızda bu şekilde adlandırılmışlardır. (bkz. Çavuşoğlu, 1971, **a.g.k.**, s. 5)

⁵¹Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 18.

⁵²M. Mengi. (2003). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yay. s. 116.

doğru yani 886 H. (1481 M.) den birkaç sene evveldir.⁵³ Bu tarihten itibaren Fâtih'e üç, veziri Karamanlı Mehmed Paşa'ya bir kaside sunar.⁵⁴

Fâtih'in 886 H. (M. 1481) de vefatı ile Sultan Bayezid'e bağlanan Necâtî Bey bu padişaha -Divan'ında mevcut- sekiz kaside sunmuştur. Bu arada divan kâtipliği vazifesine devam ettiğini tahmin edilmektedir. 886 H. (M. 1481) de Sultan Bayezid'e yenilerek Mısır'a sığınan Şehzade Cem'in yerine Konya (Karaman) valiliğine Sultan Bayezid'in büyük oğlu Şehzade Abdullah atanınca Necâtî Bey de divan kâtipliği vazifesi ile Konya'ya, şehzadenin yanına gitmiştir.⁵⁵ Birkaç yıl sonra şehzadenin ölümü üzerine İstanbul'a Sultan'ın yanına geri dönmüştür. Ölen şehzade için yedi bentlik bir mersiye yazarak Sultan Bayezid'e sunmuştur.

Şehzade Abdullah'ın vefat ettiği sene İran'dan İstanbul'a dönen Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, Necâtî'yi himayesi altına aldı. Devrinin büyük alimlerinden olduğu ve şairin *Divan*'ını bu zat için düzenlediği bilinmektedir. Ayrıca Sadrazam Mesih Paşa'ya ve vezir Mustafa Paşa'ya kasideler yazması onların da himayesini gördüğünü düşündürmektedir.⁵⁶

Şehzade Mahmud'un Manisa sancağına tayini çıkınca 910 H. (1504 M.) yılında nişancılık göreviyle "Bey" ünvanını alarak terfi görmüştür. Orada devrin ileri gelen şairleriyle beraber mutlu olduğu düşünülen şairimiz Şehzade'nin emri ile İmam Gazali'nin "*Kimyâ-yı Saâdet*"ini ve Avfî'nin "*Câmi'ül Hikâyât*"ını tercüme etmiş, "*Leylâ vü Mecnûn*" mesnevisi kaleme almıştır. Ayrıca yakın dostu Sehî Bey "*Münâzara-i Gül ü Hüsv*" adlı bir eserinden bahsetmiştir.⁵⁷ Latîfî ise "*Gül ü Sabâ*" ve "*Mihr ü Mâh*" adlı eserlerden bahsetse de⁵⁸ kaynaklar hiçbirinin elde bulunmayışı konusunda hemfikirler.

Şehzade Mahmud 913 H. (1507-8 M.) yılında vefat edince şairimiz bir mersiye yazarak İstanbul'a geri dönmüştür. Başka bir görev kabul etmeyerek ömrünün sonuna kadar bin akçe ile Vefa semtindeki evinde yaşamıştır. 914 H. (1509 M.) senesinde hastalanarak vefat etmiştir. Ölmeden önce dostu Sehî Bey, damadı Abdülaziz Çelebi, Nakkaş

⁵³Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 18.

⁵⁴M. Çavuşoğlu. (tarihsiz). *Necâtî Bey Divanı Seçmeler*. Tercüman Gazetesi, Kervan Kitapçılık. s. 10.

⁵⁵Çavuşoğlu, 1971, **a.g.k.**, s. 9-10.

⁵⁶Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 19.

⁵⁷Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 20.

⁵⁸Şentürk ve Kartal, 2005, **a.g.k.**, s. 191.

Bayram'ı etrafına toplayarak “size ve şiire vedamdır” sözleriyle son gazelini onlara vermiştir. Gazele şu beyitle başlar: ⁵⁹

bir dem iken devlet-i dünyâyı bir dem sandılar

bu fenâ gülzârının ‘ayşını ‘âlem sandılar G74/1

Sehî Bey “gitdi Necâtî hay”, Sun’î “gitdi Necâtî ah” sözleriyle şairin ölümüne tarih düşürmüşlerdir. Ayrıca Sehî Bey mezar taşına şairin kendi şiirinden aşağıdaki mısraları yazdığını kaydetmiştir. ⁶⁰

bir seng-dil firākına ölen Necâtî’nün

billâhi mermer ile yapasız mezârını

Şairin mezarı İstanbul Unkapanı’nda Manifaturacılar Çarşısı’nın inşası esnasında ortadan kalkmışsa da daha sonra Ali Nihat Tarlan’ın ve Vali Vefa Poyraz’ın çabalarıyla çarşı ortasında yeniden ihya edilen Hızır Bey haziresine bir mezar taşı diktirilerek üzerine yukarıdaki beyitler yazdırılmıştır. ⁶¹

B.EDEBÎ KİŞİLİĞİ

15. yüzyılda Fâtih Sultan Mehmed Dönemi’nde Osmanlı Devleti’nin güçlenmesiyle birlikte divan edebiyatı da büyük gelişme göstermiştir. İstanbul’un alınmasıyla birlikte “saray edebiyatı” geleneği de güçlenerek sanatçı, şair ve âlimlere refah bir ortam oluşturmuştur. ⁶² Necâtî Bey’in çağdaşları Çağatay sahasında Ali Şîr Nevaî, Osmanlı sahasında Ahmed-i Dâ’î, Şeyhî, Ahmed Paşa, Hamdullah Hamdi, Avnî, Adnî gibi isimlerdir.

Tezkirelerde kendisiyle ilgili övgü dolu sözler yer almaktadır. Âşık Çelebi “Rum’da Melikü’ş-şu’arâ” ifadesini kullanırken Molla İdris’in de “Husrev-i Şu’arâ-yı Rûm” ünvanını verdiğini dile getirmektedir. ⁶³ Sehî Bey de benzer bir tabirin Mevlânâ İdris-i Bitlisî’nin Tevârîh-i Âl-i Osmân adlı eserinde “Husrev-i Rûm” olarak kaydedildiğini belirtmiştir. ⁶⁴ Latîfî şairimizle ilgili “sözün evvel ruhunu o bulmuştur” ifadesini kullanmıştır. ⁶⁵ Necâtî’nin halk arasında çok beğenilmesinin sebebini şöyle açıklar:

⁵⁹Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 21.

⁶⁰Çavuşoğlu, 1971, **a.g.k.**, s. 16.

⁶¹Çavuşoğlu, tarihsiz, **a.g.k.**, s. 18.

⁶²Şentürk ve Kartal, 2005, **a.g.k.**, s. 175.

⁶³Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 23.

⁶⁴Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 23.

⁶⁵Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 24.

“Şeker saçan gazelinin tatlılığından, tatlılık saçan şiirlerinin letafetinden insanların tabiatları, aydınların ve halkın mizacı birlikte lezzet almıştır. Her gazeli aşıkların durumlarını yansıttığı, her beyti atasözü gibi tanındığı ve beğenildiği için bütün dünyada şiirleriyle tanınmış, bilgin ve değerli kişiler yanında makbul olmuştur.”⁶⁶

Tezkirelerin birleştiği özelliği şairimizin “mesel-guy” olmasıdır. Deyim ve atasözü kullanan ve bunların gerçek ve mecazlı anlamlarıyla başka sözler arasında ilişkiler kurarak gazeller yazanlar *mesel-guy*, bu tarzda şiir söylemeye de *mesel-guyluk* denir. Bu türlü gazellere de *mesel-amiz*, *emsal-amiz* (atasözü ve deyimle karışık) adı verilir.⁶⁷ Latîfî’ye göre Sultan Bayezid’in vezirlerinden Sâfî mahlaslı Kasım Paşa ile başlayan darbimesel söyleme geleneği Necâtî Bey’de olgunlaşmıştır.⁶⁸ İçinde bulunduğu dönem gereği şiir dilinde Türkçe sözcükleri az, Arapça ve Farsça kelimeleri ise daha fazla kullanmanın yaygın olduğu, Türkçe sözcüklerle şiir yazmanın zor olduğu düşüncesinin benimsendiği bir dönemde şiirimize yerellik katmıştır. Bunda şairimizin yetiştiği ve yaşadığı çevre bakımından halkla iç içe oluşu da etkili olmuştur.⁶⁹

Çağdaşı Ahmed Paşa ile mukayese edilen Necâtî Bey’in bazı yönlerden üstadı geçtiği düşünülmektedir. Ahmed Paşa, Farsça manzumeleri değerlendirip eserlerinde yansıtmış; intihalde bulunmakla suçlanmıştır.⁷⁰ Bu yüzden Farsça esinlenmelerinin şiirini orijinallikten uzaklaştırması yöneltelen eleştirilerdendir. Bu durum şairimizi oldukça etkilemiş olmalı ki yarattığı mazmunlarda benzersiz olmaya ve bunu da halkın söyleyiş özelliklerinden yararlanarak, şiir dilini millî özelliklerle, Türkçenin anlatım gücüyle kurmaya özen göstermiştir. Ayrıca duygulanma ve hayal gücünde de üstadı Ahmed Paşa’yı geçmiştir.⁷¹

Devrinde kendisine duyulan hayranlık XVI. yüzyılda da devam etmiştir. Divan şiirinde “klasik öncesi dönemin zirvesi”⁷² olarak nitelendirilen Necâtî Bey, klasikleşme döneminde Zâtî, Bâkî, Fuzûlî ve Nedîm gibi şairleri duygusallık ve yerellik bakımından etkilemiştir. Necâtî Bey’in şiirlerine nazire yazan veya şiirlerini tahmis edenler arasında şu isimleri saymak mümkündür: Mihrî Hatun, Âhî, Revânî, Üsküplü İshak Çelebi, Tokatlı

⁶⁶Erkal, 2009, **a.g.k.**, s. 68.

⁶⁷C. Dilçin. (1986). Divan Şiirinde Gazel. *Türk Dili Aylık Dil Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II*, LU (415,416,417). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 146

⁶⁸Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 29.

⁶⁹V. M. Kocatürk. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yay. s. 237.

⁷⁰Erkal, 2009, **a.g.k.**, s.66.

⁷¹Kocatürk, 1964, **a.g.k.**, s. 237.

⁷²O. Horata. (1998). Necâtî Bey’den Bâkî’ye Döne Döne. *Bilig* 7(Güz), s. 45.

Vâlihî, Mürekkepçi Enverî, Sehî Bey, İznikli Kurbî, Fuzûlî, Hayâlî, Ispartalı Mîrî Efendi, Nihânî, Rahmî (Bursalı Nakkaş Bâlî), Filibeli Rızâyî, Yahyâ Bey, Âlî Mustafa Efendi, Bâkî, Neşâtî, Nedîm, Şevkî, Sun'î (Necâtî Sun'î'si), Üsküplü Zârî, Sâkî, Verdî, Vasfî Şâver, Mesîhî, Şeyhoğlu Cemâlî, Sa'dî, Subhî (Mustafa Çelebi), Sûzî-yi Nakşibendî ve Âsaf (Damad Mahmud Paşa).⁷³

Âşık Çelebi tarafından edebiyatımızın “ilk orijinal şairi olarak gösterilen”⁷⁴ Necâtî Bey, aşıkane gazel ve mersiyelerini samimi, yalın, akıcı bir dil ve rengin hayallerle oluşturmuştur. Kocatürk kendisini “*Bâkî müjdecisi*” olarak zikretmekte, kendi devrindeki ve kendisinden önce gelen tüm şairleri demode hâline getirdiğini dile getirmektedir.⁷⁵

Elde bulunan tek eseri *Divanı*'dır. Kendisine atfedilen diğer eserlerin hiçbirisi mevcut değildir. Eğer şairimiz tarafından yazıldıysa akıbetlerinin ne olduğu bilinmemektedir. Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan tarafından 25 nüshası gözden geçirilerek hazırlanan transkripsiyonlu metin Necâtî Bey'in *Divanı*'ı üzerine yapılan ilk çalışmadır. “*Tevhit, na't, mi'raciye, methiye türü şiirlerle muhtelif beyit, müfret, kıta, nazım, rubai ve nesir örnekleri de bulunan bu neşirde Tarlan'ın numaralandırmasına göre yirmi beş kaside ve 650 gazel bulunmaktadır.*”⁷⁶ Daha sonra Ozan Yılmaz (2015) ulaşılabilen farklı nüshalarından hareketle yaptığı çalışmada önceki neşirde bulunmayan 6 gazel, bir Farsça olmak üzere iki kaside, 2 kıta, 2 Farsça nazım, 1 Farsça müfredi metne dahil etmiştir. Böylece *Divan* neşrinde bulunan 654 gazel üzerinde durularak inceleme yapılmıştır.

⁷³Kaya, 2006, **a.g.k.**, s. 477-478.

⁷⁴Şentürk ve Kartal, 2005, **a.g.k.**, s. 191.

⁷⁵Kocatürk, 1964, **a.g.k.**, s. 239.

⁷⁶Kaya, 2006, **a.g.k.**, s. 477-478.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÖZ TEKRARLARI İLE SAĞLANAN ÂHENK

*“Mana kadar önemli olan ses, edebiyatta bilhassa şiirde estetik bir rol oynar.”*⁷⁷

Sesin katkısını da en çok söz yinelemelerinde görmekteyiz. Yineleme, belli ses, ses birim, sözcük ya da sözcük gruplarının, dizelerin yinelenmesi olarak tanımlanabilir.⁷⁸ Şiir dilinde etkili bir şekilde, estetik bir işlev üstlenerek çok eski zamanlardan beri kullanıldığı görülmektedir. Bu yinelemeler *“ses açısından uyum ve ritim yaratmakta, müzik yapıtlarında zaman zaman ana melodinin yinelenmesi ya da çeşitlemelerle anımsatılmasında olduğu gibi dinleyende uyanan ses imgesini pekiştirmektedir.”*⁷⁹ Ayrıca tekrar eden ifadeye vurgu da gerçekleştiğinden anlamca bir pekişme de söz konusudur.

*“Bazı söz ve söz gruplarının belli aralıklarla tekrarından doğan âhenk, anlamla bütünleştiği zaman poetik bir fonksiyon icra eder ve meramın etkili bir biçimde sunulmasını sağlar.”*⁸⁰ Böylece söz ve anlam, birbirini destekleyen, pekiştiren çok sağlam bir bütünlük ve birliktelik içerisinde olur. Bu yüzden bu iki ögeyi birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Üstelik sözün, sık sık anlamın üzerine çıkarak, anlamı düzenleyip yönlendirdiğini de görmekteyiz. Fuzûlî, *Farsça Divanı*’nın ön sözünde günümüz Türkçesine aktarılmış biçimiyle bu konuda şöyle diyor: *“Söz, anlam hazinesinin incilerini tane tane sıraya dizen bir iptir. Anlamı düzene koyan sözdür, hiçbir anlam söz olmadan biçimlenip varlık kazanamaz.”*⁸¹

Beyitlerdeki “girift” anlam örgüsünü⁸² oluşturmaya ve bazen de bu anlam örgüsünü çözmeye yarayan söz tekrarları anlam ile örüşük ve kaynaşıktır. Asıl maksat anlamı tekrar ederek pekiştirmektir.⁸³ Bu yolla sözün etkisi okuyucu üzerinde arttırılarak kelimeye dikkat çekilir ve şairin ruh hâli, heyecanı, tutkusu güçlü bir etkiyle dile getirilir.

⁷⁷G. Çelikelden. (2018). *Sinan Paşa’nın Nesrinde Ritmik Unsurlar*. Doktora Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir. s. 8.

⁷⁸Ince, 2002, **a.g.k.**, s. 28.

⁷⁹D. Aksan. (2021). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Bilgi Yay., s. 215.

⁸⁰Macit, 2016, **a.g.k.**, s. 21.

⁸¹C. Dilçin. (2000). Divan Şiirindeki Paralel ve Ortak Söz Yapılarından Metin Eleştirisinde Yararlanma. *Türkoloji Dergisi*, 13(1), s.33.

⁸²C. Dilçin. (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.

⁸³M.A.Y. Saraç. (2007b). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İst: 3F Yayınları. s.196.

Divan şiirinde tekrara dayalı söz sanatlarının şairler tarafından çokça kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar arasında *tekrir*, sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı, söz ya da söz öbeklerini arka arkaya yinelemektir.⁸⁴ Dilçin'in *Fuzûlî Divanı*'nda yaptığı çalışmada⁸⁵ tespit ettiği, şairin yinelemeyi bilinçli olarak tekrardan farklı bir şekilde kullanmasını Necâtî Bey'in gazelleri için de söyleyebiliriz. Tekrar eden sözcüklerin dizedeki konumları anlamı da etkilemiştir. Örneğin aşağıda verilen beyitte dize başı ve redifte tekrar eden sözcükler bilinçli bir ses estetiği yaratmıştır. Aynı zamanda "yara" sözcüğünün dize başı ve sonu tekrarı anlamı da pekiştirmiştir.

yarayla çünkü Beylere yoldaş olur kişi

çalış Necâtî eyleyegör çâre yaraya G501/8

Tekrara dayalı söz sanatlarından *müşakale*, "lûgat anlamı birden fazla unsurun birbirine benzemesi"⁸⁶, bir lafzı tekrarlı olarak farklı anlamlarıyla kullanmaktır. Bu anlamlar şiirde zenginlik ve müzikalite yaratırlar. "*Müşakalede sağlanması umulan fayda söze zarafet ve nükte katmak, ifadesi kast edilen anlama dikkat çekmektir.*"⁸⁷ Çalışmamızda özellikle Türkçe sözcüklerde tespit ettiğimiz bu sanat Necâtî Bey tarafından sıkça kullanılmıştır. Aşağıda örnek olarak verilen beyitte tekrarlı sözcük "1. mec. davranışları aşırı ve taşkın olan kimse, 2. aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan"⁸⁸ anlamlarına gelecek şekilde kullanıldığı için müşakale yapılmıştır.

deli kanlılara uyduñ delisin

göñül danışmadın öldürmelisin G405/1

Söz tekrarına dayalı söz sanatlarından *akis*, "bir dize ya da cümlelerin anlamlı iki parçasından birini önce, ötekini sonra söyleyerek yani dizeyi ters yüz ederek aynı anlamda bir dize ya da cümle meydana getirmektir."⁸⁹ Aşağıdaki beyitte bu sanatın güzel bir örneği görülmektedir.

visâl içinde firāk u firāk içinde visâl

mülâhaza edeli etmedüm visâle tama' G265/2

⁸⁴Dilçin, 2004, **a.g.k.**, s.452.

⁸⁵Aksan, 2021, **a.g.k.**, s. 220.

⁸⁶Saraç, 2007a, **a.g.k.**, s. 217.

⁸⁷Saraç, 2007a, **a.g.k.**, s. 217.

⁸⁸TDK, 1998, **a.g.k.**, s. 547.

⁸⁹Dilçin, 2004, **a.g.k.**, s.485.

Söz tekrarına dayalı söz sanatlarından iade, “bir şiir içinde, her beytin son sözcüğünü ondan sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanmaktır.”⁹⁰ Örneklerine az rastladığımız iadenin iki örneği aşağıda verilmiştir.

ğız oldu duħter-i rez sākīyā gel
bir iki cām-ı mey **tolandurıgör**
tolaşur degme bir zencir-i mūya
ögüt vér göñlüñi uşlandurıgör G106/4-5
kimi cevır ister kimi lutf umar eyle kim yarar
fi’l-haķıķa étmemişdür kimseye bir dād ‘ışķ
‘ışķı te’lif édenüñ ‘uķbāda olsun rūhı şād
gerçi dünyāda bizi etmedi bir dem şād ‘ışķ G278/5-6

İadenin bir türü olan *reddü’l-acüz ale’s sadr* söz sanatında “**acüz**, bir mısranın ikinci yarısının veya bir fıkradaki son cümlelerin adıdır. Mısranın ilk yarısı yahut fıkranın ilk cümlesi ise **sadr**’ı teşkil eder.”⁹¹ Kısacası acüz ile sadr tekrarlı kullanılır. İadenin “mukaddem ü muahhar” adıyla da anılan⁹² bir türü olan bu söz tekrarı her beytin ilk sözcüğünün o beytin son sözcüğü olarak tekrarıyla yapılır. Çalışmamızda gördüğümüz örneklerde 1. mısra başındaki sözcük beytin sonunda redif veya kafiye olarak veya 1. mısra sonundaki sözcük 2. mısra başında tekrar etmiştir. Aşağıda verilen beyit buna örnektir.

yasdanırsa çeşm-i hūnrizin ‘aceb olmaz müjen
çāpūk uğrudur ki uykuda bıçağın **yasdanır** G196/3

Hüsn-i tekrarların değerlendirildiği bu çalışmada ses-anlam uyumunu gösterebilmek için beyitleri gerekli gördüğümüz yerde açıklamaya çalıştık. Kesret-i tekrar olduğunu düşündüğümüz ya da anlama hizmet etmeyen beyitlerden ise sayı olarak bahsettik.

1.1. Birli Söz Tekrarları

Necâtî Bey’in gazellerinde en çok kullandığı yineleme birli söz tekrarıdır. Birli söz tekrarlarında vurgulu kelime pekiştirilmek amacıyla tekrarlanmış, anlamı güçlendirerek âhengi sağlamıştır. Tekrarlanan söz tekrarının konumuna ve sayısına göre aşağıdaki tasnif yapılmıştır

⁹⁰Dilçin, 2004, a.g.k., s.486.

⁹¹Bilgegil, 1989, a.g.k., s.328-329.

⁹²Dilçin, 2004, a.g.k., s.487.

1.1.1. Birinci mısranın ilk kelimesinin tekrarı

Birinci mısranın ilk kelimesi, ikinci mısranın başında, ortalarında veya sonunda tekrar edilir.

1.1.1.1. Birinci mısranın ilk kelimesinin şiirin redifi olarak tekrarı⁹³:

İadenin *reddü 'l-acüz ale 's sadr*⁹⁴ ve *mukaddem ü muahhar* adıyla anılan⁹⁵ bir türü olan bu söz tekrarı her beytin ilk sözcüğünün o beytin son sözcüğü olarak tekrarıyla yapılır.

Şair, göz ve kirpik arasındaki ilişkiyi uykuda hırsızın bıçağı yastık edinmesine benzeterek “yasdanır” sözcüğünün tekrarıyla anlamı güçlendirmiştir. Bu sözcüğün birden fazla tekrarı hem âhenk katmış hem de şiire “yaslanır, kendine yastık eder” gibi anlamlarla zenginlik katmıştır.

yasdanırsa çeşm-i hūnrizin 'aceb olmaz müjen
çāpūk uğrudur ki uykuda bıçağın yasdanır G196/3

Şair bu beytinde rakibin ortalıkta görünmemesini şeytan benzetmesiyle açıklarken “görünmez” sözcüğündeki anlamı pekiştirerek kesinlik katmıştır. Bu kesinliği atasözüyle de güçlendirerek “kesinlikle görünmez” anlamını yaratmıştır.

görünmezse rakib olmaz aceb ki
meseldir değmede şeytān görünmez G215/4

Şair aşağıdaki beyitte sevgilinin saçını görme isteğiyle neredeyse çemberden yani yazmadan öteye “gececek olmayı” pekiştirmek için çemberinden dışarı taşan iki saç kıvrımını “geçemez” diyerek tezat yaratmış, bu ikilemeyle şair anlama güç katmıştır.

geçmelü oldı gönül za'f ile çenberlerden
ne hevādur bu ki ol zūlf-i dü-tādan geçemez G226/2

Sevgilinin güzelliğinin bozulmasının bir işareti olan “hat” ile yapılan bu tekrarda hattın redif olarak tekrarı şairin kendisini teselli etme aracı, tekrar ile bu fikre alışmaya çalışma anlamını da örtük ileti olarak bize sunmuştur.

hattı karardığına Necāti gücenme kim
mergüb olur nazarda bulıcak karār hat G260/8

⁹³Tespit edildiği hâlde sanatsal değeri olmadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer gazeller: G100/5, G110/5, G215/3, G340/2, G551/5.

⁹⁴Bilgegil, 1989, a.g.k., s.328-329.

⁹⁵Dilçin, 2004, a.g.k., s.487.

Şair “bilmemek” eylemi ile yaptığı söz tekrarında olumsuzluğu arttırmıştır. Güzel-lik güneşinden hilal gibi incecik kaldığını anlatmak için “*āsmān u rismān*” söz kalıbından yararlanarak hem zıtlık yaratmış hem de *leff ü neşr* ile kendini ipe benzeterek hilal metaforunu güçlendirmiştir.

***bilmedi** hüsn āftābından hilāl olduğumu*

*yeryüzinde āsmāndan rismānı **bilmeyen***

G427/2

Aşağıdaki beyitte “kalp kırmak, acı söz söylemek” anlamında kullanılan deyim in içinde geçen “acı” sözcüğü redif olarak tekrar etmiştir. Beyitte anlam zenginleşirken âhenk de artmıştır.

***acı** diller verdi baña işidenler dedi kim*

*biz bu deñlü görmedük gül-berg-i handān **acısun***

G429/3

Bu beyitte “*āh*” kişileştirilmiş, kelimenin yazımında kullanılan elif harfi de şahit anlamına gelen “*güvāh*”a benzetilerek söz ve ses tekrarıyla âhenk ve imgelem yaratılmıştır.

***āhum** hikāyet eyledi sūz-ı derūnumı*

*tutulmadı elif gibi doğru güvāh **āh***

G481/5

Aşağıdaki beyitte “hakki” sözcüklerinin beytin başında ve sonunda tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

***hakkını** setr etmek olmaz hayli yol miskînidür*

*kem demez bād-ı sabā zülf-i perişān **hakkına***

G489/5

Beyitte “y” sesinin aliterasyonu ile gerçekleşen âhenk “yara” sözcüğünün tekrarıyla daha da artmıştır.

***yarayla** çünkü Beylere yoldaş olur kişi*

*çalış Necātî eyleyegör çāre **yaraya***

G501/8

Şeytan yüzünden cennetten kovulan Adem gibi aşık da şeytan gibi olan rakip yüzünden yanından kovulmaktan çekinmektedir, “et-” eyleminin tekrarı ile âhenk sağlanmıştır.

***edinür** Âdem olan cennet-i kūyuñda yerin*

*meger ey dost rakibūñ gele şeytānlığ **ede***

G522/3

Şair beyitte sevgilinin gönderdiği belaların ertelenmesinden dolayı yaşadığı rahatlamayı beytin sonunda yaptığı söz tekrarıyla yeniden endişeye çevirmiştir. Bunu hem anlamdan hem de “erteye” sözcüğünün beytin başında ve sonunda tekrarıyla anlamaktayız.

erteye kalan belâdan gerçi derler korku yok

âfet-i cândır komaz bir çeşmi fettân erteye

G548/2

1.1.1.2. Birinci mısranın ilk kelimesinin şiirin redifi ve kafiyesi olarak tekrarı

Aşağıdaki beyitte “yanına al-” ve “yanına kal-” fiilleri ile kelime oyunları yapan şair aynı zamanda söz ve ses tekrarlarıyla âhenk yaratmıştır. Rakibin sevgiliyi yanına almasının verdiği kıskançlığı yanına kalmaz diyerek gidermeye çalışmıştır. Yapılan söz tekrarı hem anlama hem âhenge hizmet etmektedir.

yanına alup habibi ‘arz-ı hecr eder rakib

ne edelüm varsun öğüñsün kalur ise yanına

G488/8

1.1.1.3. Birinci mısranın ilk kelimesinin şiirin redifinden önce gelen kafiyesi olarak tekrarı⁹⁶

Divan şiirinde “peykân” sevgilinin kirpiği anlamını kazanmış bir mazmundur, bu yüzden beyitte şair sinesinde sevgilinin bakışıyla açılan yarayı güle benzetmiş ve bu anlamı daha da güçlendirmek için bu yaranın gül bahçesindeki bir gül olduğunu “gül” sözcüğünün tekrarıyla ve -ü sesinin uyumuyla âhenkli bir söyleyişle gerçekleştirmiştir.

gülşen-i ‘ışkuñda âh u nâle bülbüldür baña

sinem üzre zahm-ı peykānuñ kızıl güldür baña

G15/1

ey Necâtî sâkiler handân olupdur gül gibi

uşbu bezm içinde kim sahn-ı gülistân imrenür

G132/7

gül hayâsuzluk etse yüzleyelüm

sâki-i gül- ‘izârî gözleyelüm

G375/3

Aşağıdaki beyitte “inan-” fiilinin önce olumsuzu ardından beytin sonunda olumlusu verilerek eylemin gerçekleşme durumu güçlendirilmiş ve âhenk sağlanmıştır.

inanmaz sūfi meyden geçdüğüñe

Necâtî and içüp inandurıgör

G106/6

Sevgilinin bakışlarıyla toprağın altına dönüşerek değerli olacağını söyleyen şair, kendisini sevgilinin ayağının altındaki toprağa benzeterek altın gibi değerli olduğu anlamını bizde uyandırmaktadır. Böylece “toprağı” söz tekrarı ile hem bu örtük ileti zihnimizde oluşmakta hem de âhenkli söyleyiş sağlanmaktadır.

⁹⁶Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer gazel: G6/3.

toprağı altun eder cānā eyü bakışlaruñ

bende-i muhlis Necâtî de ayak toprağıdur

G187/7

Beyitte “ay, güneş ve sitare” sözcükleriyle tenasüp yapılmış, sevgilinin yüzünün aya benzetilmesi ile güneşin sevgilinin yanında sönük kalması anlamları “sitāresüz” ve “bi-sitāre” söz tekrarlarıyla sağlanmıştır.

sitāresüz görinür ay yüzüne baksa güneş

nesine germ olur ol bi-sitāre nāzlanur

G189/5

Şair aşağıdaki beyitlerde canını vereceğini “cān” sözcüğünün tekrarıyla vurgulamış, hem âhenk katmış hem de can vermeyi pekiştirmiştir.

cānum verür idüm buse-i cānāna ‘ivaż

mümkün olsa yaradılmışda eger cāna ‘ivaż

G259/1

cānum ürkerdi güzellerden vefā gelmez deyü

bu ‘acebdür kim kul oldum tapuña cān ile ben

G408/4

Divan şiirinde Çin sevgilinin hattının mazmunu iken Rum zülfünün mazmunudur.⁹⁷ Sevgilinin güzelliğinin bir parçası olan saçın kokusu ile sevgilinin güzelliğini bozan hattın kokusu arasındaki kıyas “bū” sözcüğünün tekrarı ile kuvvetlenmiştir. Söz tekrarı hem anlamı hem âhengi güçlendirmiştir.

bū-yı zülfüñi sabādan işidüp nāfe-i Çin

dedi ben Rūma varup n’eyleyeyüm bū olıcak

G280/6

Şair gam ateşinden yandığı için temizlendiğini ve cisminin tamamen ateşli bir “āh”tan oluştuğunu anlatmaya çalışırken “āteş” sözcüğünün tekrarıyla çok yandığını da bize söylemektedir.

āteş-i gamdan yanupdur pākdür cismüm benüm

bıl ki şol bir āh-ı āteş-nākdür cismüm benüm

G349/1

Beyitte “cānān” sözcüğünün tekrarı ve “cān” sözcüğünün ses tekrarı ile âhenkli söyleyiş sağlanmıştır. Necâtî Bey’in çok sık başvurduğu bir söz tekrarıdır.

cānānedür Mesih-nefes cān için ne gam

müşkil budur ki vuslat-ı cānāndan ayrılām

G364/2

Şair dünyada ayağının yere basmamasına şaşırılmaması gerektiğini çünkü ahiretle ilgili umut verici şeyler öğrendiğini söylemektedir. Dünya ile ahiret anlamlarına gelen

⁹⁷Levend, 1943, a.g.k., s. 497-498.

ifadeleri kullanırken “dār” sözcüğünü tekrar etmiş böylece hem “fenā ve bekā” sözcükleri ile tezat yapmış hem de âhenk yaratmıştır. Ayrıca “ayağı yer basma-” deyiimiyle de birlikte dar ağacı anlamını verdiği için *iham-ı tenasüp* sanatını da yapmıştır.

dār-ı fenāda ayağı yer basmasa ne tañ
gösterdiler Necāti'ye dāru'l-bekā yolın G387/7

Sevgiliden ayrılmayı cehennemden beter olarak anlatan şair “cehennem” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yaratmış, anlamı pekiştirmiştir.

Cehennem hālını görmüş gibi şerh etdi bir vā'iz
fırāk-ı dostān āfet gibi geldi Cehennemden G409/2

Beyitte “kitāb” sözcüğünün tekrarı ve “şarāb” sözcüğü ile yapılan ses uyumu ile âhenk sağlanmıştır. Ayrıca “şarāb” ile sevgilinin dudağı anlamına gelen “la'l” sözcüğü arasında benzetme yapılmış âhenkli bir anlatımla dile getirilmiştir.

kitābını tutu komış şarāba dāniş-mend
hayāl-i la'lüñ ile hā içre kitāb üzre G527/5

Şair sevgiliye duyduğu hasreti oruç tutmaya benzetir. Ancak bu oruç ayı, sevgilinin saçları gibi uzundur bir türlü bayram gelmez. “oruç” sözcüğünün tekrarı ile hem âhenk sağlanmış hem de sevgiliye kavuşamama sanatlı bir söyleyişle ve özgün bir anlatımla vurgulanmıştır.

oruç ayından uzundur ey hilāl-ebrū saçuñ
ben kara günlinüñ ol bayramın oruç eyledi G601/3

Beyite “âlem” sözcüğünün tekrarı ile hem âhenk hem de anlam zenginliği katılmıştır. Beytin başında “el alem, başkaları” gibi anlamlara gelirken beytin sonunda “eğlenmek” anlamını kazanmıştır. Müşakaleye örnek olarak gösterilebilir.

'âlem gamını haste gönülden kem eyledi
bizümle derd-i dost ne hoş 'âlem eyledi G618/1

1.1.1.4. Birinci mısranın ilk kelimesinin ikinci mısradaki kafiye ve redifin dışında tekrarı⁹⁸

Aşağıdaki beyitte “el” sözcüğünün iki farklı deyimde geçtiğini görmekteyiz. Âhenk, söz tekrarı ve -e sesinin yoğun kullanımı ile sağlanmıştır.

⁹⁸Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer gazeller: G9/3, G38/1, G54/4, G204/6, 267/2, G268/1, G269/1, G452/1, G525/4, G549/1, G557/5, G557/7, G588/4, G647/7.

el götürürdüm eyler idüm derdüñi taleb
kendü elümle etmişin ey dost ben baña G16/6
el götürüp rüz u şeb derdüñi eylerdüñ taleb
ben elümle etmişem bildüm günāhum gitme gel G334/3

Beyitte “ol-” fiilinin yardımcı fiil olarak kullanıldığı söz tekrarı âhengi arttırırken “olmaya-ola” ikilemiyle olumlu anlam vurgulanmıştır.

olmaya bahā açar iseñ söz dehenüñden
gün yüzde eger zerrece ağzuñ ola peydā G18/4

Divan şiirinde karşılıklı konuşma biçiminde, “dedim-dedi” kalıbıyla yazılmış gazellere *müracaa* denir. Bunlar genellikle sorulu cevaplı konuşmalardır. Soruyu soran şair, cevabı veren sevgilidir. Bu gazeller, ya bir dize soru bir dize cevap ya da soru ve cevap aynı dize içinde olmak üzere düzenlenir.⁹⁹ Divan şiirinde ve halk şiirinde müşterek bir şekilde kullanılan “dedim-dedi” söyleyişi çok eski bir gelenek olup şaire sevgilisiyle veya bir başkasıyla karşılıklı konuşma fırsatı vermiş, böylece anlamı güçlendiren bir söyleyiş olmuştur.¹⁰⁰ Necâtî Bey’in gazellerinde çoğu zaman mısra başında yapılmıştır. “de-” eyleminin söz tekrarının yapıldığı beyitler şunlardır:

dedi karşu tut dil-i bîmāruñi
gamzem oklarına dedüm hoş ola G19/3
dedüm ki müjeñ tirine sînem siper olsun
tahsinler edüp dedi Necâtî cigerüñ var G75/6
dediler yaraşur yāra hezārān bülbulüñ olsa
Necâtî dedi kūyumda yeter murğ-ı hoş-elgānum G371/5
dedüm ey cān el erer mi dudağüñ öpmecüge
gölerek nāz ile dedi n’ola bir kerrecüge G485/1
dedüm ki yaşumuñ yine kan oldı hem-demi
nāz eyleyüp gülüp dedi bi’llāhi hem demi G597/1

Divan şiirinde sevgilinin gözü mestliği sebebiyle sarhoşluğu andırır, baygın bakışlıdır. Fakat onun sarhoşluğu daha çok naz ve gururundan dolayıdır.¹⁰¹ Aşk acısından

⁹⁹Dilçin, 1986, **a.g.k.**, s. 101.

¹⁰⁰L. Taşkesenlioğlu. (2019). Divan Şiirinde “Dedim-Dedi” Söyleyişi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (41), s. 106.

¹⁰¹H. Gönel. (2010). *15 -16 Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. s. 255.

kan içmeyi şarap içmeye benzeten şair, sevgilinin nazını da şaraba benzeterek göz, şarap, naz, kan sözcükleriyle imgelem oluşturmuş; bunu da “mest” sözcüğünün tekrarıyla sağlamıştır.

***mest** olıcak kan içē derler senüñ ’çün dostum*

*hey gözi **mestüm** şarāb-ı nāzı n’eylersin içip* G25/6

Şair “cān” sözcüğünün tekrarıyla sevgiliden gelen her cefaya katlanmayı vurgulu hâle getirmiştir.

***cānına** cezālar edeyin der imiş ol yār*

*andan ne gelürse görürem **cānuma** minnet* G35/5

Sevgilinin gülüşünü güle benzeten şair “gül-” sözcüğünün tekrarı ve “gül” sözcüğünün cinaslı kullanımı ile âhenk yaratmıştır.

***gülmek** saña yaraşur eyā hūr-ı meh-nijād*

*kim **güldüğünce** gül gibi hüsnüñ olur ziyād* G50/1

Sevgilinin dudağının şaraba benzetildiği şiirde “sohbet” sözcüğü tekrar edilerek âhenk sağlanmıştır.

***sohbetde** baña būselerüñ sun kim olmaya*

*gülzār içinde **sohbet-i** mey ol kadar leziz* G54/4

Aşağıdaki beyitte “kılca” sözcüğü ile söz tekrarı yapan şair, önce “azıcık, biraz” sonra “kıl gibi, zayıf, zavallı” anlamlarına gelecek şekilde sözcüğü kullanmıştır. Ayrıca beyitte geçen “zülf” ve “as-” sözcükleri darağacını çağrıştırmaktadır. Çünkü divan şiirinde aşığın canı sevgilinin saçının ucunda asılıdır. Saç bazen aşık için darağacı olur.¹⁰²

***kılca** murāda ermedük ol zülfden dirîğ*

*bir **kılca** cānum ol meh-i nā-mihribān asar* G70/2

Divan şiirinde kokusu sebebiyle hat, sümbül uvağına benzetilir. Sümbül uvağı hat ile tane şeklinde olan ben yüze çok yakışır, sevgilinin güzelliğini arttırır. İlk mısradaki bu anlamları bizde uyandıran şair beytin ikinci mısrasında yeni bir imgelem yaratarak hâl ve hattı harman sözcüğü ilişkisiyle ekin tanesi ve sapına istiarelemiş, bunların da cevri ve cefa harmanı olduklarını benzetme yoluyla dile getirmiştir. Hem benzetme hem istiareyi yaparken de “hat” sözcüğünün tekrarından yararlanmıştır.

¹⁰²Gönel, 2010, a.g.k., s. 195.

hattı sünbül uvağı dāneleridür beñler
*hāl ü **hat** sanmañ anı cev̄r ü cefā hırmenidür* G112/3
***hatt-ı** la ‘lūñ kazı kim zibā görünmez ey perî*
*ger **hat-ı** yākūt ise mühr-i sūleymān üstine* G540/4

Sevgili yazılan şiir varaklarını beğenip gül yüzüne sürdüğü için onları gül sanması gerektiğini kendisine hatırlattığı bu beytinde şair “gül” sözcüğünün tekrarıyla hem âhenk hem de imgelem yaratmıştır.

***gül** sanma sen Necātî bu rengin varakları*
*evrāk-ı şüirdür beyenüp **gül** yüze sürer* G127/5
***gül**şen-i hüsn ü cemālūñ ki kış u yaz açılır*
*san irem bağı-durur **güller**i durmaz açılır* G174/1

Sözlükteki anlamı “sözü uzatma, lüzumsuz tafsilat ile haşve boğma”¹⁰³ olan *itnab* belâgat ilmine göre “alışılmış olan ibareden fazla sözle ifade etmeğe”¹⁰⁴ denir. Az sözle çok şey anlatmanın tersi durumunda olan *itnab*, söz uzayınca anlam dağılıp estetik değer azaldığı için¹⁰⁵ şiir dilinde nükteli¹⁰⁶ kullanıldıysa değerli olmuştur. Bunun için “makbul *itnab*”dan bahseden Bilgegil, estetik işleve sahip bu *itnab*’ın çeşitli yapma yolları olduğunu belirtir. Tekrar yoluyla bunlardan birisidir. “Genel anlam veren sözcükten sonra özel anlam veren sözcükten bahsetmek veya tekrar etmek”¹⁰⁷ şeklinde tanımlanan bu âhenk unsuru şair tarafından aşağıdaki beyitte “gül” sözcüğünün tekrarıyla kullanılmıştır.

***gül**şende durup oturacak yer bulunmadı*
*kadd ü ‘izāruñ edeli serv ü **gü**li hacil* G341/3
***gül** devri deyü durmaz içersin Necātî’yā*
*içmek buyurdı gibi saña **gül** kitāb ile* G513/7
***gül** budağıdur eden bülbüllere*
*ey yüzi **gül** serçeye çubuk bere* G530/1
***gül** hırmenidür dost deyü esme savurma*
*ey bād-ı sabā cānına **gül**zāruñ od urma* G532/1

¹⁰³F. Devellioğlu. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay. s. 399.

¹⁰⁴M. K. Bilgegil. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*. İst: Enderun Kitabevi, s.118.

¹⁰⁵Erkal, 2016, a.g.k., s. 934.

¹⁰⁶A. Cevdet Paşa, 2017, a.g.k., s. 92.

¹⁰⁷Bilgegil, 1989, a.g.k., s.120.

Sevgiliyi görünce yerle bir olmayı gözlerini halıya, kirpiklerini de süpürgeye benzeterek özgün bir imgelemle anlatan şair “göz” sözcüğünün tekrarıyla hem âhenk yaratmış hem de beytin anlamını güçlendirmiştir. Ayrıca söz tekrarına eşlik eden geniş ünlülerin yoğun kullanımı ile yapılan asonans beyitte müzikalite yaratmıştır.

gözlerüm ferş u müjem cārüb olupdur dostlar

şol yere kim ol gözi ‘ayyārı gördüm bir nazar G128/2

Sevgilinin ayağının toprağından gözüne sürme yapan şair “göz” sözcüğünü kinayeli kullanmış, ikinci mısırda ise “gözün perde” ifadesi ile bağlamı destekleyerek hakikatten habersiz olmak anlamında sözcüğü tekrar ettirmiştir. Böylece *sürme* ile karanlıkta olma anlamına gelen *perde* arasında imgelem kurmuş, “göz”le bağlantı sağlamıştır. Beytin tamamında göz; görme, fark etme anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Yani yapılan bu söz tekrarı sadece âhengi sağlamamış şairin sanatsal gücünü de bize göstermiştir. Ayrıca “hakikatten habersiz”, “gözün aç-gözün perde” ifadelerinde tezat sanatından da yararlanmıştır. Ve “kendi gözün” vurgusuyla da öze işaret etmiştir.

gözün aç kim tūtiyā-yı hāk-i pāy-ı dilbere

ey hakikatden habersiz kendü gözün perdedür G173/3

Aşağıdaki beyitte Süleyman kıssasına telmih yapılmıştır: Süleyman peygamber Belkıs’ın ülkesi Seba diyarını fethe çıktığında kendisine Hüthüt kuşu ile bir mektup gönderir. Bu mektup üzerine Belkıs Süleyman peygamberi görmeye gelir. Belkıs yoldayken veziri Asaf ondan önce tahtını getirir. Bunun üzerine Belkıs iman eder ve Hz. Süleyman ile evlenir.¹⁰⁸ Hz. Süleyman kıssalarında gördüğümüz karınca hikâyesine de gönderme yapan beyitte şair kendisini karıncaya benzeterek sevgilinin karşısındaki acizliğini anlatmaktadır. Bu ululuk-zavallılık tezatını da “gör-” fiilinin tekrarıyla desteklemiştir.

göricek halk Necātî’yi der-i Âsaf’da

dediler mūrı görüñ taht-ı Süleymāna geçer G134/6

göreyin Tübā-veş olsun eller içre ser-nigün

müntehā kaddüñ nihālin kim görüp tū bā¹⁰⁹ demez G217/6

¹⁰⁸Levend, 1943, **a.g.k.**, s.121-122.

¹⁰⁹Kuran-ı Kerim, Rad 13/29: “... ne mutlu...”

Türkçede “kendi” kelimesi insanın özünü bildirirken, aslını pekiştirmesini de sağlayan bir zamirdir.¹¹⁰ Bu beyitte şair kendi zamirinin bu özelliğinden yararlanırken söz tekrarıyla da bunu güçlendirmiştir. Miskin kendi kokusunu övmesini alaya alan şair, atasözüyle anlamı güçlendirerek kendi işini kendi gören öksüz oğlana benzetme yapmıştır.

kendüyi ta ‘rîf edermiş müşg-i ter

öksüz oğlan göbeyin kendü keser

G165/1

Aşağıdaki beyitte “cihān” sözcüğüyle söz tekrarı yapılırken sevgilinin ululuğu da vurgulanmıştır. Yüce bir sultan olan sevgili cihana ı ışık ve süs olan önemli biridir.

cihān durdukca var olsun benüm devletlü sultānum

kim ol ferr-i ilāhîdür cihāna zîb ü zînetler

G208/9

Divan şiirinde sevgilinin güzelliği aydan, ayın güzelliği güneşten üstün tutulur. Hatta güneş ışığını aydan alır.¹¹¹ Çerağ ise ortada oluşu, etrafında halka oluşturulması, herkesin yüzünü ona dönmesi sebebiyle sevgilinin benzetilenlerindendir.¹¹² Aşağıdaki beyitte sevgilinin güzelliğinin lale, gün, mihr, çerağ gibi benzetilenleri “māh” sözcüğünün tekrarıyla pekiştirilmiştir.

māh çekmiş sînesine gün yüzüñ şevki ile dāğ

lāle dahı māh-ı mihr-efrûzdan yakar çerāğ

G267/1

Beyitte “k” sesinin baskın kullanımına “kul” sözcüğünün tekrarı eşlik edince şiirde âhenk yaratılmıştır.

kuluñdur meh kapuñda aç eger tok

ne lāzım söylemek kul eksük artuk

G281/1

Sevgilinin kollarında ölmeyi anlatan şiirde sevgilinin boyu serve ve saç da dal harfine benzetmiştir. Servi ağacında dal olması gibi kadd sözcüğünde de dal harfi vardır. Bu kelime oyunundan yararlanarak şair sevgilinin saçında asılmayı hayal etmektedir. “Kadd” sözcüğünün tekrarlı kullanımı ve “dal” sözcüğüyle cinas yapılması hem anlam zenginliği hem de âhenk sağlamıştır.

kaddüñ añup serv dalın istedüm asılmağa

zulfüñi nāzüklük ile kaddüñe dal eyledüñ

G296/6

¹¹⁰Z. Korkmaz. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay. s.414-415.

¹¹¹Gönel, 2010, a.g.k., s.102.

¹¹²Gönel, 2010, a.g.k., s.104.

Aşık çektiği ahların kuvvetli bir rüzgara döndüğünü dile getirdiği beyitte “âh” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

âhumuñ yeli yegindür ey boyı serv-i çimen
*ihtiyārumla degüldür **âh** u efgān eylemek* G298/8

Şair; gözlerini kadehe, kanlı yaşını da şaraba benzettiği bu beytinde ikinci mısradaki “kan” sözcüğünü tekrar ederek anlamı güçlendirmiş ve insanı sarhoş eden sevgiliyi de şaraba benzetmiştir. Böylece ikinci mısranın anlamı söz tekrarıyla sağlanmış olur.

***kan**lu yaş ile doludur gözlerümüñ sāgarı*
*çeşm-i ser-mestüñ diyelden içeyüm **kanuñ** senüñ* G314/4

Beyitte “cānāne ve cān” sözcükleri ile âhenksel uyum yapılmış “gam” sözcüğünün tekrarıyla da müzikalite sağlanmıştır. Söz tekrarı beyitte “kurtul-, dermān ile öl-” sözcükleri arasında tezat kurulmasını sağlamış, anlamı pekiştirmiştir.

***gam**-ı cānāneye cān vermek ile kurtulur gönüm*
*bi-hamdi ’llāh ki ölmeden **gamuñ** dermānını buldum* G362/2

Türkçe söz dizimine göre öznenin yeri cümle başıdır. Cümle başında yer almasının çeşitli sebepleri ve cümleye kattığı anlamları vardır.¹¹³ Aşağıdaki beyitlerden ilkinde “ben” zamiri önce özne olarak yüceltme anlamıyla birinci mısranın başında kullanılmış, ikinci mısradaki ise nesne göreviyle yüklemden önce gelerek vurguyu üstlenmiştir. Böylece şair hem söz tekrarıyla hem cümle öğelerinin konumuyla anlamı kendi üzerinde yoğunlaştırırken âhengi sağlamıştır.

***ben** Necātî lebleri şevki ile bi-hüş olmuşam*
*sen **beni** sanma şarāb-ı ergāvāndan geçmişem* G367/7

Şahıs zamirinin gerçek özne olarak cümleye kattığı çeşitli anlamları vardır.¹¹⁴ Bunlardan yüceltme, hitap, tekellüm anlamlarının aşağıdaki beyitlerde söz tekrarıyla sağlandığı tespit edilmiştir.

***ben** Necātî ’yem dedüğümdür giriftār olduğum*
*cümle güzeller **beni** nām u nişānumdan duyar* G97/5
***ben** dururken gayrıya la ’lüñ revān vermek neden*
*katline **ben** nā-tüvānuñ böyle cān vermek neden* G391/1

¹¹³Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 71-72.

¹¹⁴Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 77.

sen melek-simāya cānlar verdüğüm ‘ayb etme kim
*yerde buldı gökde isterken **seni** ‘isā bugün* G437/6
***sen** durup raks edeseñ karşuña ben boynum egem*
*ene zülfüñ kuça **sen** sim-beri döne döne* G475/4
***biz** ezelden derdüñi cān ile alup satmışuz*
*şimdi geldük sanma **bizi** ‘ışkuñuñ bāzārına* G507/6

Divan şiirinde sevgilinin saçını ince uzun bir yoldur. Aşık onun üzerinde türlü cefalarla yürür.¹¹⁵ Bu beyitte ise şair sevgilinin saçının yol ayrımında yer almayı “iki” sözcüğünün tekrarıyla anlatırken içinde bulunduğu ikircikli, kararsız, ne yapacağını bilmez ruh hâlini de örtük ileti olarak vermektedir.

***iki** yol ağzına gelmiş garibem*
*ara yerinde **iki** zülfüñüñ ben* G388/2

Aşığın gönlünü kaşlara teslim etmesine şaşırılmamalı çünkü “iki şahit”¹¹⁶ gibi olan kaşlarla şehir bile teslim alınır. Osmanlıda suçun ispatı için iki şahit yeterliydi bu yüzden katil sevgilinin kan dökücülüğünün şahitleri yine sevgilinin iki kaş olmuştur. “alın” sözcüğünün tekrarı ile âhenk sağlanmış ve beytin anlamı güçlenmiştir.

***alın**sa kaşlaruña ‘aceb olmaya gönül*
*bir şehir **alınur** ey kamer iki güvâh ile* G456/5

Sevgilinin saçını olarak geçen “zülf” sözcüğü aşağıdaki beyitlerde tekrar edilmiştir. İlk beyitte saç kokusu bakımından sümbül ve reyhana, ikinci beyitte ise ince uzun oluşu sebebiyle dar bir boğaza benzetilmiştir. Her iki beyitte de saç perişan olarak nitelenilirken aşığı da perişan etmektedir. Özellikle ikinci beyitte yol, yol kesen, kafil benzetmeleriyle kurulan imgelemde bu sevgiliye ulaşamamayı daha iyi görmekteyiz.

***zülfüñ** ucından dağıtdı kend’özin sümbül deyen*
*var ise reyhāndur ol **zülf-i** perişān yerlüce* G472/6
***zülf-i** derbend ü gözi reh-zen olalı geçemez*
*dil ü cān kâfilesi **zülf-i** perişāndan öte* G491/5

¹¹⁵Gönel, 2010, a.g.k., s. 197.

¹¹⁶Gönel, 2010, a.g.k., s. 243.

Şiirde “yaz-” sözcüğü “nakşet-” anlamıyla kullanılarak tekrar edilmiştir. Sevgi-
linin boyuna benzetilen servin üzerine nakkaşın kuşlar kondurması da aşığın ruhunu
temsil etmektedir.¹¹⁷

yazamaz bir serv kim ola müşābih kaddüñe
gerçi kuşlar kondurur yazmakda nakkāş üstine G555/3

Divan şiirinde sevgilinin güzelliği çeşitli meyve ve çiçeklerin açtığı rengârenk bir
bağdır. Şiirde bu amaçla “bağ” sözcüğü tekrar ederek hem âhengi sağlamış, hem anlamı
güçlendirmiştir.

bāğ-bān beñzer kad ü ruhsāruñi yād eyledi
vāz geldi bāğda servini āzād eyledi G583/1

Sevgilinin güneşe benzetildiği beyitte meydanı boş bulan gün yanaklı sevgili
güneşin yerini almıştır. “gün” sözcüğünün tekrarıyla âhenk ve anlam güzelliği
sağlanmıştır.

güneşüñ topı göge ağduğunu tañlama kim
hālî bulmuş idi ey yañağı gün meydānı G617/3

Şiirde yan-, aşk, od sözcüklerine eşlik eden “yak-” sözcüğü tekrar ederek âhenk
ve anlam zenginliği yaratmıştır.

yakdı ‘ışkuñ beni gam odına nā-gāh memi
yanalum yakılalum çāre nedür āh memi G654/1

1.1.1.5. Birinci mısranın ilk kelimesinin ikinci mısranın başında tekrarı¹¹⁸

Aşağıdaki beyitlerde “dedüm-dedi” söyleyişinin bu başlık altındaki örnekleri halk
şiirindeki geleneğe, mısranın başında yer verilerek vurgulanmasına uygun düşmektedir.

dedi başuñ kāse-i mecnūn gibi sınmak nece
dedüm ey ‘āşıklarūñ dīni ve imāni dūrüst G36/5
dediler hurşide kim neyçün bakılmaz yüzüñe
dedi bu şol bir güzeller şāhınuñ yasağıdur G103/5
dedüm ol yüzde neden hāl-i mu ‘anber çoğ olur
dedi bu Rūm elidür bunda güzeller çoğ olur G110/1

¹¹⁷O. Atila. (2011). *Minyatür Sanatındaki Hayvan Figürlerinin Sembolik İfadeleri*. Sanat
- Tasarım Dergisi, 1(2), s. 38.

¹¹⁸Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı gerekçesiyle çalışmada yer verilmeyen diğer gazeller:
G13/3, G230/2, G323/2, G394/2, G443/5, G455/1, G478/8, G502/4, G602/1, G651/3.

dedi kimdür şu it gibi dalaşan

dedüm ey dost uş rakibüñdür

G182/6

dedüm ey cān dönmezem tîr-i müjeñden mā-ğasal

dedi kim da ‘vāyı ko ger merd iseñ meydāna gel

G346/3

Beyitte “devr” sözcüğünün tekrarıyla devir ve dönmek anlamları sağlanmış, âhenkli söyleyiş gerçekleşmiştir. Zamane devirde sıkıntılarından kurtulamayan insana kadehi döndürmek, içki meclisinde elden ele dolaştırmak yani içki içmek önerilmektedir.

devr-i zamāne etmez imiş ādemi ferah

devr eylesün piyāle gidersün gamı ferah

G43/1

Aşağıdaki beyitte “her” sözcüğünün tekrarıyla paralellik sağlanarak *leffüneşr* sanatı yapılmıştır. Gönül-toprak, ışk-mā benzetmeleri söz tekrarıyla anlamca güçlendirilmiştir.

her dilde arasañ bulunur ‘ışkdan eser

her toprağı ki kazsalar elbette mā’ çıkar

G78/7

Güzellik kitabının sayfalarına bakan şair, sevgilinin güzellik unsurlarının sayfalarında binbir naz belasıyla karşılaşır, onlarla mücadele eder. Sevgilinin hangi güzel uzvuna baksa herbirinde çeşitli maceralar yaşar. *Mübalağa*, *tenasüp*, *teşbih* ve *istiare* gibi söz sanatlarının görüldüğü beyitte zengin bir imgelem yaratılırken “her” sözcüğünün paralelizmiyle âhenk sağlanmıştır.

her kaçan kim ederem hüsnî kitābına nazar

her varakda nece biñ mes’ele-i nāz açılır

G174/3

Beytin tamamında benzer ses ve eklerin kullanımıyla paralelizm sağlanırken “bana” sözcüklerinin mısra başı tekrarı bu âhengi arttırmıştır. Ayrıca şair “bana” sözcüğünü deyimleşmiş olarak kullanarak hem anlamın doğallığını arttırmış hem de “ben” zamirinin anlamı kendine döndürmesi, “kendî”yi güçlendirmesi gibi işlevlerini sağlamış olur.

baña göz açdurmayan ol nergis-i şehlāsıdur

baña gün göstermeyen bu zülf-i müşk-āsāsıdur

G85/1

Divan şiirinde sevgili gül bahçesi aşık da bülbüldür. Gülşen olan sevgilinin yüzü de gül gibidir. Necâtî’nin şiirlerinde sevgili geçtiği için aşıklar da kendinden geçerek daldan düşen bülbul gibi yere düşerler. Beyitte “gül” sözcüğünün tekrarıyla anlam pekiştirilmiş, âhenk sağlanmıştır.

gölşen içre okısa mutrib Necâti şi 'rini

gül yüzine bi-hod olup şâhdan bülbül düşer

G93/5

Kırmızı rengin yoğun bir şekilde kullanıldığı aşağıdaki beyitte sevgilinin yanağı güle, ağzı kadehe ve dudağı şaraba benzetilmek suretiyle *leffüneş* ve *teşbih* sanatları yapılmıştır. Yaratılan bu imgelemi mısra başında tekrar eden “gül” sözcükleri güçlendirmiştir.

gülşene gel ki cām-ı mey nüş edicek öpüşmegi

gül yañağın dutıverür gonca gelür dudak sunar

G177/2

Sözlükte “göynüklü” sözcüğü gönül yakıcı demektir.¹¹⁹ Aşğın bağrını yakan sevgilinin derdinden, kederinden aşğın ruhu sararır. Bu yüzden de hep sevgilinin hediyesi safrandır. Şiirde benzetme yapılmış, sözcük tekrarıyla sağlanan paralelizm ile âhenk yaratılmıştır.

göynüklüsin nigāra ruh-ı zerd ilet göñül

göynüklü aramağanı kamu za 'ferān olur

G94/7

“Hafıza-i beşer nisyan ile maluldür” eski bir Osmanlı deyişine göre insan unutabilir.¹²⁰ Zıtlıklarla anlatma gücünün görüldüğü bu deyişteki gibi şair de aşağıdaki beyitte “vasf ve nisyan” sözcükleriyle kurduğu zıt anlamlılığı “hatt” sözcüklerinin paralelizmiyle pekiştirmiştir. Divan şiirinde sevgilinin hattı, *tevriyeli* kullanılarak yazıya benzetilir.¹²¹ Bu benzetmeyle ilişkili olarak yüz de deftere benzetilir. Dolayısıyla hattı övmeyi unuttunca sevgilinin güzel yüzüne hat çizilir. Yani burada “nisyān” sözcüğünü Arap harfleriyle gözümüzün önüne getirdiğimizde bir insan yüzünü andıracak şekilde hayal etmemiz istenmektedir.

hattı vasfın Necâti yazmaz isāñ

hatt-ı nisyān o deftere çekilür

G114/5

Aşağıdaki beyitte “d” ve “i” sesinin tekrarıyla, “dil” sözcüğünün mısra başı paralelizmiyle ve “üstine dir dir ditrer” redifiyle beyitte âhenk, sanatlı bir söyleyişle sağlanmıştır. “dil”in sevgilinin büyüklüğü karşısındaki acizliğini anlatmak için şair redifi hem âhenkli hem de imgeli bir söyleyişle kullanmıştır.

¹¹⁹Türk Dil Kurumu [TDK] (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara, s. 99.

¹²⁰<https://www.gelisimveinsan.com/wp-content/uploads/2016/07/deyimler.pdf> (Erişim Tarihi:22/11/2022).

¹²¹Gönel, 2010, a.g.k., s.350.

dil yine ol şüh-ı cihān üstine dir dir ditrer

dil nedür kevn ü mekân üstine dir dir ditrer G115/1

Sevgilinin aşıklarına zulmeden, can alan bir katil olarak düşlendiği bu beyitte “zülf” uzunluğu ve keskinliğiyle aşıkların başını kesen bir kılıca benzetilmiştir.

zülfüne kimdür deyen kim zulme şimdi başlar

zülfün ucından degül mi bu kesilen başlar G123/1

Nasıl ki sevgili güzel olmada üstünse şair de aşıklar içinde öyle üstündür. “ehl” sözcüğünün mısra başı tekrarı ile hem bu üstünlük, biriciklik vurgulanmış hem de beyitte âhenkli söyleyiş “e” sesinin de eşlik etmesiyle arttırılmıştır.

ehl-i hüsn içinde sen her nece müstesnâ iseñ

ehl-i diller arasında biz dahı fâyıklaruz G216/3

Sevgili aşığı kendinden geçiren “mey-fürûşa” benzer. Aşık Necâtî aşk şarabını alıp gönlünü ve canını rehin bıraktığı bu alışverişten ise gayet memnundur. Şairin aşk alıp can verdiği bir alışveriş imgelemi yarattığı beyitte “mey” sözcüğünün mısra başı tekrarı âhengi sağlamıştır.

mey-fürûşa bu Necâtî dil ü cān etdi girev

mey-i ‘ışk aldı zihî assılu bâzâr-ı ‘azîz G220/5

Aşağıdaki beyitlerde “yine” sözcüğünün tekrarına eşlik eden paralel ses tekrarları ile âhenk sağlanmıştır. Matla beyit olmaları sebebiyle dize sonlarındaki redif ve kafiye-lerin de bu âhengi arttırdığını görmekteyiz.

yine ferzâne gönül ‘ışk ile bi-hüş olsun

yine divānelere cām-ı belā nüş olsun G439/1

yine bağlandı gönül zülf-i siyeh-kāruñ ile

yine dāğlandı ciger āteş-i ruhsāruñ ile G557/1

yine vakt oldu ki serv-i çimene yaz gele

yine mahmūd-ı belā-pişeye ayaz gele G560/1

Sakinin elinden içilecek bir kadeh şarap ile bir an bile olsa kederin unutulacağı “bir” sözcüğünün mısra başı tekrarı ile etkileyici bir söylemle anlatılırken âhenk de sağlanmış olur.

bir ayak sun berü ey sākî elüñden içelüm

bir nefes gussa-i encām ferāmüş olsun G439/7

Şair aşağıdaki beyitte sevgilinin eşiğini soğuk, zahmetli, rahat olmayan gibi anlamları çağrıştıracak şekilde “taş” sözcüğüyle tarif etmiştir. Kutsal topraklara da benzetilen bu eşik secdegâh edinilecek kadar da mübarektir. Bu anlama da ikinci mısra başında yinelenen “taş at-” söz öbeğiyle ulaşmaktayız.

taş eşigin secde-gâh edinmez ise dostuñ

taş atanlardan olayın ey birâder Ka 'beye G459/3

Sevgilinin gamzeleri ok gibi aşığın ciğerini delerken “del-” sözcüğü yinelenerek âhenkli söyleyiş sağlamıştır.

deldi gamzeñ okı geçdi cigeri cāndan öte

delsün ey şüh-ı sitem-ger nece ola andan öte G491/1

Olumsuzluk eklerinin bu şekilde paralel olarak kullanımı “ol-” sözcüğünün özüyle zıtlık yaratırken âhengi de sağlamıştır. Böylece şair beyitte yarattığı müzikaliteyle birlikte anlamı da olumluya çevirerek sevgilinin güzel yüzünü güneşe benzetmiş oluyor.

olmazdı şem 'i cem 'uñ yārāna böyle düşmen

olmasa lāle vü gül bād-ı seğەر çerāğı G647/5

1.1.1.6. Birinci mısranın ilk kelimesinin birinci mısranın sonunda tekrarı

Beyitte dünya gül bahçesine, insan güle benzetilmiştir. Bu gül bahçesinde insanın çektiği sıkıntılar ise gülün dikenlerine benzetilirken “yüzün dür-” deyiimiyle hem gülün akşam olunca kapanması hayal edilmekte hem de insanın acı çekerken yüzünü buruşturması kastedilmektedir. Şairin her iki anlamı birlikte kullanması ile *iham* sanatının yapıldığını gördüğümüz bu beyitte “gül” sözcüğünün tekrarı ve “gül-, yüz, dür-” sözcüklerinde yapılan âhenksel uyumla müzikalite yapılmıştır.

gülbār-ı dehr içinde güler sanma gülleri

hār-ı belā batup ayağına yüzün dürer G127/3

Bahar gelip de sefere hazırlanan ordular gibi şair de bahar gelince sevgilinin yüzünü görmeye hatta bu uğurda ölmeye hazırlanmaktadır.

ölür isem berü gel yüzüñi görüp öleyin

bahār günleridür mevsim-i sefer derler G191/4

Şair, yalvarmak için sevgilinin gül kokulu eteğine kapansa da aşığın yüzü gülmez zaten sevgilinin gonca kokulu yeni de kanlı yaşını silmez. Gül, gonca, kanlı yaş ile kırmızı rengini şiirde hâkim kılarak imgelem yaratan şair “gül” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk yaratmıştır.

gül dāmenini tutdum güldürmedi beni gül

kim āstīn-i gonca kanlu yaşumı silmez

G241/2

Delikanlı sözcüğünün içinde geçen “deli” sözcüğünün mısra sonunda tekrarı âhenk yaratmıştır.

deli** kanlulara uyduñ **delisin

göñül danışmadın öldürmelisin

G405/1

Sevgilinin yanağının gül bahçesine benzetildiği beyitte şair sevgilinin hasretinden öyle yanmaktadır ki “sahn-ı gülistān” olan dudağına varmaya can atmaktadır. “Yanarın” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanırken “hasretinden yan- ve pişman ol-” anlamlarıyla mana zenginleştirilmiştir.

yanarın** hasret-i şevk-i ruhuñ ile **yanarın

cān atup gitmez isem sahn-ı gülistāna degin

G438/3

Sevgilinin göğsü kızıl gül gibi hoş kokulu ve cezbedicidir. Aşkın cezbeseine kapılan aşığın göğsü ise kanlar içindedir. Aşağıdaki beyitte bu imgelem “yaka” sözcüğünün tekrarıyla sağlanmış bahsedilen tezat durum ise (benim) yakam - (senin) yakan söylemiyle vurgulanmıştır.

yakamı** yırtarın açma **yakanı

kızıl gül gibi ben bed-nāma karşı

G442/2

Beyitte “sevdüm” sözcüğünün tekrarıyla “çok sev-” anlamı sağlanmış, şiire söyleyiş güzelliği katılmıştır.

sevdüm** demişem seni Necātī gibi **sevdüm

yokdur dönüşüm baş verürem bu sözüm üzre

G490/7

Sevgilinin padişaha benzetildiği beyitte zalimliği “öldür-” sözcüğünün tekrarıyla vurgulanmıştır.

öldür** beni desünler kulların **öldürücü

bir pādşeh var imiş devr ü zamān içinde

G524/2

Bülbüle benzeyen aşık için sevgilinin gül bahçesinde bir kuş yuvası en güzel evdir. Anlam “mahāl” sözcüğünün tekrarıyla zenginleştirilmiş ve şiirde âhenk yaratılmıştır.

***mahāl** degül mi begüm gülşen-i **mahāl**leñde*

zamāne bülbüline āşyāne yercügezi

G568/3

1.1.2. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin tekrarı

1.1.2.1. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin şiirin redifi olarak tekrarı¹²²

Sevgilinin şarap gibi dudağından mest olan aşık, kendisini ebediyete adayanlarla karşılaştırırken söz tekrarı “mest” ile âhengi yakalamıştır.

*her kişi bezm-i ezel **mesti**-durur ammā ki ben
cür‘a-i cām-ı lebūñle olmuşam tekrār **mest*** G34/2

Güzelliği ve parlaklığı yönüyle aya benzetilen sevgili gece görünmesi ve yıldızlarla çevrili olması gibi sebeplerle güneşten üstündür.¹²³ Aşıkların da “sitāre”lere yani yıldızlara benzetildiği beyitte “görececek gözü yok” deyimini ile “gözle-” arasında zıtlık yaratılarak redif vurgulanmıştır. Ayrıca “gözle-” fiilinin hem gökyüzünü gözlemek hem de yolunu gözlemek anlamlarıyla kullanılması çift anlam yarattığı için *iham* sanatıyla birlikte mana zenginleştirilmiştir.

*yine günü göricek **gözi** yok sitārelerūñ
o māh-ı burc-ı sa‘ādet olanı **gözlerler*** G160/5

Aşağıda “ol-” yardımcı fiilinin tekrar edildiği beyitte *iksir* ve *bakır* sözcüklerinde görülen âhenksel uyumla müzikalite yaratılmıştır.

*eşigi tozı ne **iksir olur** ki şems ü kamer
yüzini sürmeyecek altun adı bakır **olur*** G170/3

Divan şiirinde sevgili aşıkları nazıyla kendinden geçirir, onlara naz şarabı dağıtan saki gibidir. Öyle ki aşktan sarhoş olan mest gerçek şaraba nazlanıp onu istemez. Aşağıdaki beyitte “nāz” sözcüğünün tekrarıyla hem âhenk sağlanmış hem de anlam zenginliği yaratılmıştır.

*gözūñdedür yine sākī şarāb-ı **nāz** senūñ
ne hoş bu mest mey-i hoş-güvāra **nāzlanur*** G189/3

Aşağıda “ikide bir” ve “bir ol-” deyimleriyle yapılan anlam zenginliğine sözcük tekrarı da eşlik etmiş, böylece âhenkli söyleyiş beyti güzelleştirmiştir. Ayrıca şiirde -i ve -ü dar ünlüleri ile yapılan asonans da âhenk yaratmış, söyleyiş güzelliği sağlamıştır.

¹²²Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G21/3, G21/7, G100/2, G161/2, G176/6, G183/3, G202/1, G202/6, G223/5, G280/4, G395/5, G443/7, G456/6, G462/5, G477/3, G477/4, G487/5, G534/3, G551/2, G551/6, G551/7, G561/5, G567/6, G605/4, G605/6.

¹²³Gönel, 2010, a.g.k., s.130.

*ikide **bir** dil-i divānemi çeker çevürür*

*beñüñ olalı ser-i zülf-i táb-dār ile **bir***

G194/7

Şairin kendini övdüğü aşağıdaki beyitte sözlerini şekere benzetererek “ez-” sözcüğünün tekrarıyla anlam zenginliği yaratmış böylece hem “erit-” hem de “üstün gelmek” manalarını bir arada kullanmıştır.

*bu cihān ağzına sen bir şeker **ezdün** ne-y’kim*

*ey Necātî sözüñe anca suhan-dān **ezilür***

G200/7

Aşk sarhoşu olan aşığa salınmadan düz yürümesini çünkü sevgilinin polis yüzünün yanından geçerken dikkatli olmasını öğütleyen şair, “bas-” eylemini beytin başında ve sonunda kullanarak âhenk yaratmıştır. Ayrıca “ayak” sözcüğünün hem “insan uzvu” hem de “kadeh” anlamında *tevriyeli* kullanımı zenginlik katmıştır.

*düz **basınca** ayağıñ salınma ey ser-mest-i nāz*

*muhtesib yüzine geldün nāzük ü rindāne **bas***

G258/4

Sevgilinin hattını anlatmak isteyen hat yazı kalemi bile güzelliğini anlatmaya çaresiz kaldıkça ağlayıp inlemektedir. Mübalağa sanatı ile “hat” sözcüğünün tekrarı beyitte anlam zenginliği ve âhenk yaratmıştır.

*vasf etme istedikçe **hat-ı** müşk-bāruñı*

*iñler kâlem dili ile begüm zār u zār **hat***

G260/7

Yüzün güneşe dudağın la’l taşına benzetildiği beyitte “leb” sözcüğünün tekrarıyla âhenkli söyleyiş güzellik katmıştır.

*ruhlaruñdur **leb**lerüñi terbiyetler eyleyen*

*mihr-i rahşāndur yüzüñ la’li bedahşāndur **leb**üñ*

G313/2

Beyitte “cüvān ve pîr” sözcükleriyle tezat yapılmış, yardımcı fiil olarak kullanılan “eyle-” fiilinin tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

*tıfl idün harc **eyledüm** ‘ömrüm cüvān etdüm seni*

*şimdi yigitlik midür cevriñ beni pîr **eylemek***

G315/4

Beyitte sarılmak ve buse sözcüklerini redifte kullanılan “öpül ve kucul” sözcükleri pekiştirmiş, “kucul-” eyleminin tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

*sarılmak bir hidāyetdür **kuculmak** hod sa ‘ādetdür*

*bilürsüz buse ‘ādetdür öpül ‘ömrüm **kucul** cānum*

G357/3

Aşk derdiyle yanan şair kendini gece mumuna benzetererek “yan-” sözcüğünü hem “ateşin yanması” hem de “yakınmak, şikâyet etmek” anlamlarında kullanmıştır. Böylece

hem anlamca hem de âhenk açısından şiiri zenginleştirmiştir. İkinci beyitte de “mumun yanması” ve “hasretten aç çekme” anlam ilgisi görülmektedir.

başumda od yana düttünüm çak depemdedür
gelsün bu derdi şem ‘-i şebistāna yanayın G383/2
zindān içinde çün gece gündüz yanar çerāğ
dünyāda ben de āteş-i hicrāna yanayın G383/4

Sevgiliye kavuşmanın kutsal topraklara varmaya benzetildiği beyitte ayrılık haramilerinden korkmayan şair korkusuzca kavuşma yolunda ilerlediğini dile getirmektedir. Aşağıda “yol” sözcüğünün tekrarıyla yapılan bu imgelem beyite âhenk katmıştır.

n’eyler yolında hecr harāmîsi vasluñuñ
emn ile şart etdi Hicāzuñ Hudā yolın G387/2

Şairin kendi şiirini övdüğü aşağıdaki beyitlerde önce Sadî Şîrâzî’nin *Gülistân* adlı mesnevisine gönderme yapılarak Sadî gibi üslupta *sehl-i mümtenî* olduğu¹²⁴ vurgulanmıştır. İkinci beyitte ise akarsu benzetmesiyle gazellerindeki üslubun akıcı olduğu, şiirdeki ustalığı belirtilmiştir. Her iki beyitte de “bu” sözcüğünün tekrarıyla benzeyen ve benzetilenler vurgulanmış, “bu” işaret sıfatının konumuyla da birbirlerine ayna gibi yansıtılmışlardır. “*bu* üslub- gülsitāndur *bu*”, “*bu* gazel- akar sudur *bu*”

egerçi kim bu üslūba demişdür bir gazel Sa ‘dî
hayāl-i rüy-ı yār ile bir özge gülsitāndur bu G443/7
be Necâtî bu gazel şi ‘r degüldür yā nedür
serv-kadler kademinde bir akar sudur bu G444/7

Sevgilinin “çāh-ı zenahdān”ı yani çene çukuru lezzetli olduğu gibi karanlık ve zindan gibidir. Aşıklar oraya bir girerse bir daha çıkamaz. Sevgilinin koynunun da aynı şekilde tarif edildiği aşağıdaki beyitte “koynın” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yaratılmıştır.

çünkü koynından yemek öğrendi ol zindān gibi
kimse ayruk girmesün çāh-ı zenahdān koynına G505/6

Aynı söz tekrarının yapıldığı ikinci beyitte ise Necâtî kendisini *öksüz* bir oğlana benzeterek gördüğü güzeli koynuna almak istediğini çünkü *öksüz* bir oğlan gibi aç gözlü

¹²⁴M. Hasanoğlu. (2019). Bostan, Gülistan ve Mesnevi Hikâyeleri Üzerine Genel Bir Karşılaştırma. *Anasay*, (9), s. 95.

olduğunu¹²⁵ anlatmak ister. Nitekim şüara tezkirelerinden anlaşıldığına göre Necâtî'nin *öksüz* bir çocuk olduğu, bazı kaynaklarda ihtiyar bir kadın tarafından evlat edinildiği, bazı kaynaklarda ise “Abdullah oğludur” ifadesine dayanarak devşirme olabileceği düşünülmektedir.¹²⁶ Necâtî Bey'in gazellerinde *öksüz* ve *yetim* kelimelerinin sık geçmesi belki de bu yüzdendir.¹²⁷

*gördüğü hūbı Necâtî **koyına** sokmak diler*

*bulduğunu netekim öksüzce oğlan **koyına***

G506/7

Aşağıdaki beyitte “aza gel- ve az gel-” birleşik eylemleri ile cinas ve söz tekrarı yapan şair âhengi arttırmıştır.

*çoğı bunı işidüp aza **gelür** gönüm kim*

*günde biñ kerre tolanmak eşigin az **gele***

G560/4

Divan şiirinde sevgilinin yüzü berata benzetilip aşık için imtiyaz verildiğine dair ferman niteliğinde olur. Kaşlar ise bu fermanın tuğrası gibidir. Aşağıdaki beyitte şair “iki” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yaratmış, *leffüneşr* sanatıyla da çağrışım zenginliği sağlamıştır.

*te'kid-i hüsn için çekilüpdür ol **iki** kaş*

*yoh ise bir berāta yazılmaz nişān **iki***

G564/4

Zülf ile gece arasında siyahlığı bakımından çağrışım yapılmış, “uyku” sözcüğünün tekrarıyla da bu ikisi arasında zıtlığa değinilmiştir. Buna göre gece uykuya yardım ederken sevgilinin zülfü uyku kaçırır. *Mübalağa* sanatından da yararlanılarak ikinci mısradaki uyku somutlaştırılmıştır.

*geceler **uykuya** yārî yardım iken zülfünün*

*bir kılnda bağludur yüz biñ müselmān **uykusı***

G621/3

1.1.2.2. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışında bir kelimenin şiirin kafiyesi olarak tekrarı¹²⁸

Sevgilinin saçı aşığın zavallı gönlünü ayaklar altına alarak cefa çekirmektedir. Beyitte “garib” sözcüğünün tekrarıyla aşığın acizliği vurgulanmıştır. “ayaklara ur-” ile

¹²⁵A. T. Onay. (2014). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay. s. 325.

¹²⁶Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s. 17.

¹²⁷S. Çavdar. (2017). *Klasik Türk Şiirinde Anne İmgesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 38.

¹²⁸Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G298/6, G323/6, G327/3, G372/1.

“eller üstüne tut-” deyimleri arasında da tezat yapılarak “garîb” sözcüğünün anlam gücü artırılmıştır.

*dil **garîb**in urur ayaklara zülfüñ gerçi kim*

*eller üstüne tutarlar anı kim ola **garîb***

G25/4

Efsaneye göre “ab-ı hayat” içip ölmezliğe kavuşan Hızır’ın peygamber veya veli olduğuna dair rivayetler vardır. Darda kalanların imdadına yetiştiği inancı halk arasında oldukça yaygındır. Nuh, Mûsâ, İskender zamanlarında yaşadığına dair anlatılar olsa da ölümsüzlüğü İskender zamanında bulduğu hikâyesi yaygındır. Buna göre karanlıklar ülkesine İskender ve İlyas ile beraber ölümsüzlük suyunu bulmak üzere yola çıkan Hızır, bir yerde İskender’den ayrılır. İlyas ile bir pınarın yanında oturup yanlarında getirdikleri balığı yemek üzere çıkarırlar. Bu sırada pınardan gelen bir damla su ile balığın canlandığını gören Hızır ile İlyas kana kana pınardan içip ölümsüzlüğe ererler. Daha sonra İskender’i bulup yaşadıklarını anlatırlar ama bir daha aynı pınarı bulamazlar. Böylece Hızır denizde İlyas karada olmak üzere Kıyamet’e kadar insanların yardımına koşmak için var olacaktırlar. Senede bir gün -Mayısın 6’sı olarak bilinir- bir araya gelirler, bu güne de Hıdrellez adı verilir.¹²⁹ Bu bağlamda değerlendirdiğimiz beyitte *temsîlî istiare* ile gönül kaygı acılar denizinde batan şair Hızır’a benzeyen sevgiliye seslenerek yardım etmesini, aşkına karşılık vermesini istemektedir. Bahsedilen bu imgelem “dil” sözcüğünün tekrarıyla âhenkli bir şekilde dile getirilmiştir.

*gark oldı bahr-i mihnete **dil** zevrakı meded*

*ey Hızr-ı pey-huceste yetiş **dil**-rübâhî et*

G31/6

Aşağıda “Allâh” sözcüğünün tekrarı deyimlerle birlikte anlatıma hem doğallık hem de âhenk katmıştır.

*işüm **Allâh**’a kalupdur benim ey tâze bahâr*

*bu deme erecegüm bir dahı **Allâh** bilür*

G64/8

Ömrün kısa oluşuna değinen şair onu iyi yaşamak gerektiğinden bahsederken “dem” sözcüğünü tekrarlı kullanarak anlamı pekiştirmiş ve âhenk yaratmıştır.

*mey ü neyle seher **demin** hoş gör*

*ki cihân bu bir iki üç **demdür***

G66/6

¹²⁹İ. Pala. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay. s. 204.

Sabaha karşı güllerin üzerinde oluşan çiğ damlaları ile sevgilinin yüzündeki ter damlaları arasında çağrışım yaratan şair; kan, kızar-, gül sözcükleri ile de kırmızı rengi şiirde hâkim kılmıştır. “Ter” sözcüğünü tekrarlayarak sevgilinin gül yüzünde oluşan teri, taze gül ile bağlantılamıştır.

*göricek derd ile kan ağladuğımı **ter** olur*

*kızarur çihre-i zibâsı netekim gül-i **ter*** G72/4

Yâre kavuşmadıkça derman bulamayacağını belirten şair “dermân” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yaratmıştır.

*vasl-ı yâr olmayıcak saña ne **dermân** ey gönül*

*halk-ı ‘âlem tutayın kim cümle **dermân**uñdadur* G186/4

*dün etibbâdan eşitdüm sabr imiş **dermân**-ı ‘ışk*

*koñ öleyin görmeyeyin bârî **dermân** acısun* G429/6

Sevgilinin dudağının şekere, tatlıya dudağının üstündeki benin ise bu tatlıya konan sineğe benzetildiği aşağıdaki beyitte “nâb” sözcüğünün tekrarı anlam zenginliği ve âhenk yaratmıştır.

*ey Necâtî la ‘l-i **nâb**î üzre hâli dilberüñ*

*bir megesdür kim makâmı kand-ı **nâb** üstindedür* G211/7

Aşağıdaki beyitte aşık, ay gibi güzel sevgilinin kendisi ile geceleyeceğini söyleyince “kaderimde akşam olmaz” diyerek üzülmemektedir. Burada sevgilinin akşamlaması ile ayın akşam görünmesi arasında çağrışım yapılmıştır. “Sitâre” sözcüğü ise kader anlamını karşılamakla birlikte “mâh” sözcüğünden dolayı “yıldız” anlamına da gönderme yapılmış, *tevriyeli* kullanılmıştır. Ayrıca “gün doğmak”¹³⁰ deyiminin benzeri anlamını oluşturmak için “akşam” sözcüğünden yararlanılması da şairin dili ustaca kullandığını bize göstermektedir. “ahşâm” sözcüğü ile kelime oyunu yapılırken beyite âhenk katılmıştır.

*gelem **ahşam**layam demişdi ol mâh*

*sitâremde dirîğâ **ahşam** olmaz* G221/5

Aşık için sevgilinin bakışının açtığı yara sürekli mutluluk yaratır ancak o kadar bahtsızdır ki sevgili bir kez bile bakmaz. “devlet” sözcüğünün tekrarıyla yaratılan “mutluluk” ve “baht, talih” gibi anlamlar beyte zenginlik kattığı gibi âhengi de arttırmıştır.

¹³⁰(birine) gün doğmak: isteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek. (<https://sozluk.gov.tr/>)

*sînde gamzeñ okın **devlet-i sermed** bilürüz*

*bir kez ey kaşı kemân işlemedi **devletümüz*** G225/4

Divan şiirinde sevgilinin dudağı, şekli ve rengi dolayısıyla şarap dolu kadehe benzetilir. ¹³¹ Şair sevgilinin dudağının kıymetini bilmezse meyhanecinin eline şarap vereceğini kendisine hatırlatmaktadır. Sevgilinin hasretinden meyhanelere düşeceğinin kastedildiği beyitte “hürmet” ile söz tekrarı yapılırken sözcüğün hem saygı hem de haramlık anlamları beyitte kullanılmış, anlam zenginliği yaratılmıştır.

*ey Necâtî kadehi **hürmet** ile tutmayıcak*

*pîr-i mey-hâne elümüze verür **hürmetümüz*** G225/8

Sevgilinin bir busesiyle yeniden canlanacağını sufiye öğütleyen şair, “cân” sözcüğünü tekrarlı kullanarak âhengi yakalamıştır.

*alursañ **cân** deger bir bûse sūfî*

*leb-i dilber senüñ ’çün **cân** götürmez* G230/3

Şair beyitte cesur ve korkak zıtlığını yaratmak için “yürek” sözcüğünü olumlu ve olumsuz hâliyle tekrar ettirmiş böylece sevgilinin bela oklarına karşı hazırlıklı ve razı olduğunu vurgulamak istemiştir.

*Necâtî **yüregüñi** karşı tut belâ okına*

*ki saña demeyeler yörü bire **yüreksüz*** G231/5

Sevgilinin bulunduğu yeri Cennet’e benzetmek için hatta ondan üstün tutmak için “var-” fiilini tekrar ettiren şair beyitte âhenk yaratmıştır.

*küyuña **varmak** diler cân ile dil*

*kim ola kim Cennet **varsam** demez* G235/2

Sevgilinin kimseye sevgili olarak uygun düşmeyeceğini yalnızca kendisinin yakıştığını anlatırken “yâr” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

*bir ben isem de gerekmez kimseye **yâr** olduğñ*

*ey gül-i pâkîze-dâmen demesünler **yâr** imiş* G250/4

Ömrün kısalığı, hayattan keyif alış yani rintlik üzerine yazılmış aşağıdaki beyitte yapılan paralelizm ile “revân” sözcüğü tekrarlı kullanılarak âhenk sağlanmıştır. Rengi dolayısıyla yakuta benzetilen revan ile kast edilen şarap, ikinci dizede içilmesi hayati

¹³¹Gönel, 2010, a.g.k., s.384.

öneme sahip içecek olarak tasavvur edilmiştir. Ayrıca beyitte paralelizm ile “sâkî-bâkî”, “yâkût-kût” gibi ses uyumları da âhengi güçlendirmiştir.

doldur var iken sâkî yâkût-ı revāndan haz
çün ‘ömr degül bâkî al kût-ı revāndan haz G261/1
elif kaddin gözüüm yaşı ile tıfl iken revān etdüm
yöriñ varuñ siz ol serv-i revānı baña öğretmeñ G306/2

Dolunayın sevgilinin güneş gibi olan güzelliğini görünce değerini yitirdiğini, bu yüzden hayrete düşüp sevgilinin huzuruna gelmeye yüzü olmadığını aşağıdaki beyitte anlatırken şair “yüzi” sözcüğünü de tekrar ettirerek âhenkli söyleyiş yaratmıştır.

güneş yüzini görüp eskilendi bedr-i münîr
taña kalup tapuña gelmege senüñ yüzî yok G284/5

Hüsrev ü Şîrin hikâyesinde Hüsrev-i Pervîz’in yağız atının adı gece renkli anlamına gelen Şebdîz’dir. Efsaneye göre Şebdîz’in boyu diğer atlardan dört karış yüksekmiş. Her ayağına nal ile on çivi çakılmış.¹³² Divan şiirinde saçın Şebdîz’e benzetilmesi rengi sebebiyledir.¹³³ “baş koşma” deyimini hem başını koymak hem de yarışmak anlamında kullanıldığı için *iham* yapılmıştır. Böylece “baş” sözcüğünün tekrarıyla hem âhenk yaratıp hem de kelime oyunu yapan şair, beyitte şu anlamı yaratmıştır: Aşık, sevgilinin kara yağız ata benzeyen saçına başını koyarsa bir gün terkiye başı asılacaktır.

zülfi Şebdizine baş koşma Necâti yāruñ
yoksa bir gün asılır terkiye bî-çāre başuñ G288/5

Beyitte “müşkil(zor) ve âsân(kolay)” sözcükleriyle tezat yapılp sevgilinin cefasının ölümden beter oluşu vurgulanırken “âsân” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk yapılmıştır.

cevr-i dilber devridür ölmekden âsân nesne yok
müşkilini ‘ālemüñ lutf etdüñ âsân eyledüñ G291/6

Beyitte “âyine” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yapılırken şu anlam oluşturulmuştur: Sevgili aynaya güzelliğini yansıtıp, ona suret vermezse aynanın çirkinliğini gören salavat getirir.

şöyle sûret verür âyineye vech-i hasenüñ
kim yüzün görse getürür salavât âyinenüñ G316/1

¹³²Onay, 2014, a.g.k, s.177-178.

¹³³Gönel, 2010, a.g.k, s.208.

Aşağıdaki beyitte belâgat ilminin *isnad* yapma yollarından olan olumsuzdan sonra olumluyu söyleme yöntemi¹³⁴ kullanılmış, “haber” sözcüğü pekiştirme maksadıyla tekrar edilmiştir.

*ne katı bî-**haber** olduñ harîf sohbetden*

*şarāb-ı nāb ile sākiler aldılar **haberüñ***

G322/6

Lale(gelincik) mazmunu: Gelinciğin yaprakları incedir, “zar gibidir”. Gelincik açtıktan birkaç gün sonra yaprakları dağılır, yani “perişan” olur. Gelinciğin ortasındaki siyahlığa “dağ-ı lale” denir. Dağ, ateş ve ateşle yakma anlamındadır. Gelincik de ateş gibi kırmızıdır. Gelinciğin yaprakları birbirinden ayrılınca “hicran”a düşer. Bir köke bağlanmış olmaları ve kımıldayamamalarından dolayı bütün bitkiler “esir”dir.¹³⁵

Aşağıdaki beyitte de bu bağlamda ele alındığını tutsak, ateş, perişan olma anlamlarını çağrıştırdığını görmekteyiz. Sevgilinin benzetilenleri arasında olan lale güzelliğiyle mecliste herkesi etrafına topladığı için gündüz yakılan mum gibidir.¹³⁶ Bu yüzden sevgiliye tutsak olan aşık için bağ açık bir zindan olmuştur. “zindān” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yaratılmış ayrıca “üstü açık-zindān” ve “gündüz-çerāğ” sözcükleriyle de tezat yapılarak anlam zenginleştirilmiştir.

*lāleler **zindān** içinde gündüzin yakar çerāğ*

*bāğ bir üsti açuk dil-gir **zindān** oldu gel*

G337/2

Divan şiirinde ağaçlar birer hikmet vesilesidir, ¹³⁷ öyle ki her sayfası bir kitap gibidir. Bunu idrak edemeyenler içinse dünya bir sayfa bile değildir. Aşağıda “varak” sözcüğünün tekrarı âhengi sağlarken aynı zamanda imgelem de yaratmıştır.

*eşcār egerçi her **varakı** bir kitābdur*

*idrāki olmayana cihān bir **varak** degül*

G338/3

Beyitte lale, rengi dolayısıyla kanlı gözyaşını çağrıştırmakta ve aşk sahrasını renklendirerek gül renkli yapmaktadır. “gün” sözcüğünün tekrarıyla sağlanan metaforik anlatıma “sahra-eşk-gülgün” sözcükleriyle yapılan tezat zenginlik katarak âhenk yaratılmıştır.

*ey Necātî ‘ışk sahrāsını gül-**gün** eyleyen*

*bilmiş olasın ki eşk-i lāle-**gün**umdur benüm*

G359/5

¹³⁴Bilgegil, 1989, **a.g.k.**, s.120.

¹³⁵Dilçin, 1986, **a.g.k.**, s. 135.

¹³⁶GöneL, 2010, **a.g.k.**, s.104.

¹³⁷D. Yücel, (2020). Divan Şiirinde Ağaç: İnanç ve Kültür. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (24), s. 312.

Sevgi, muhabbet gibi anlamlarda kullanılan “şümār” sözcüğü aşağıdaki beyitte tekrar edilerek âhenkli kullanılmıştır.

*nece bir aldaya **şümāra** vere*

*biz de rûz-ı **şümāri** gözleyelim*

G375/5

Aşık ne yaparsa yapsın yine de ayrılıktan kurtulamamaktadır. Beyitte “hicrān” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmış, ayrılık anlamı da pekiştirilmiştir.

*himmetüñde yine **hicrān** görünür cān u dile*

*ben senüñ kurtulımayum gibi **hicrānuñdan***

G390/6

Aşağıda “bir dem” ve “her dem” ifadeleriyle tezat yapılmış, “dem” sözcüğünün tekrarı ile zamanı algılayış biçimimiz, ömrün aslında andan ibaret oluşu gibi manalar vurgulanmıştır.

*hakikaten yine bir **dem**-durur ziyāde degül*

*sa‘ādeti şu cemî‘-i zamānda her **dem** olan*

G432/2

Divan şiirinde sevgilinin kıvrımlı saçı ve kirpiği bir nakkaş gibi sevgilinin güzel yüzünü resmetmektedir. ¹³⁸ “sûret” sözcüğünün tekrarıyla “resim yapmak” ve “sevgilinin güzelliği” anlamları verilmiş; “nakkāş, yaz-(resmet-), sûret et-” sözcükleriyle de *tenasüp* yapılmıştır.

*nakkāş-ı çin ki **sûret**-i dil-keş yazar geçer*

*göñlini saña verüp anı **sûret** etmesün*

G436/4

Şair, sevgilinin güzelliğinin geçici olduğunu “âyine” benzetmesiyle anlattığı aşağıdaki beyitte, “sûret” sözcüğünü tekrar ettirerek âhengi sağlamıştır.

*dost bir **sûret** ile göñlümüzi aldı veli*

*hüsni bir âyinedür kalmaz o **sûret** bâkî*

G609/6

Aşağıdaki beyitte söz tekrarı ile kurulan ikileme ile “cefā” sözcüğünün tekrarlı kullanımı âhengi arttırmıştır.

*öldürürsin göze göz cevri ü **cefā** ile beni*

*ne verürler güzelüm böyle **cefā**-kârlığa*

G486/2

Aşık için sevgilinin ayağının değdiği yer başına taktığı taç gibidir, gönül bununla gururlanır, mutlu olur. Saba ise bu tozu dağıtıp aşığın mutluluğunu mahvetmemelidir. “sultan” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmış, anlam zenginliği sağlanmıştır.

¹³⁸S. Acar. (2009). *Necâtî Bey Divanı Sözlüğü*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 416.

*ayağı tozını t̄ac eden gön̄ül **sultān** olur*
*ey sabā sunma sakın bi'llāhi **sultān** hakkına* G489/1

Aşağıdaki beyitte “iki pāre ve bir pāre” ifadeleriyle tezat yapılırken paralelizm ile de âhenk sağlanmıştır.

*taş ile başum ursun iki **pāre** eylesün*
*şāyed bunuñla gön̄line bir **pāre** yaraya* G501/5

Sevgilinin ağzı yok denecek kadar küçüktür bu yüzden nokta gibidir. Noktaya benzeyen ağız sevgilinin güzelliğini öyle eşsiz yapar ki bu konuda söylenmiş tüm sözlere son noktayı koyar. Beyitte nokta sözcüğü ile hem benzetme hem de metafor yapılmış “ferd” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

*‘ālem içre **ferd** iken hüsn-i cihān-girūñ senūñ*
*lutf ile cānā dehānuñ nokta kor **ferd** üstine* G511/2

Divan şiirinde sevgilinin saçı uzunluğu ve kıvrım kıvrım oluşu sebebiyle yılan benzetilmekle birlikte gözü ise baygın bakışı sebebiyle hasta olarak kabul edilmektedir.¹³⁹ Gözün bu hasta görünüşü ise azıcık bile güzelliğe zarar vermez. “kılca” sözcüğünün beyitte çift anlamlılığı ile *iham* sanatı yapılırken “bimār” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk yapılmıştır.

*saçı mārın kesüp olmuş gözi **bimār** veli*
*vermemiş kılca zarar hüsnine **bimār**lığı* G566/4

Kadeh anlamına gelen “sāgar” mecazen insanın acı dolu kalbinin de benzetilenidir.¹⁴⁰ Kadeh acı şarabı içinde barındırırken insan da aşkın acısını içinde taşır. “sāgar” sözcüğünün tekrarıyla hem âhenk sağlanmış hem de çift anlamlılık ile anlam zenginleştirilmiştir.

*el uci ile tutmasunlar **sāgarı** mahmūrlar*
*kimse mi var içi acır anlara **sāgar** gibi* G569/5

Sevgilinin güzelliği sebebiyle “mum”a, aşıkların ise bu güzelliğin etrafında dolaşan “pervāne”ye benzetildiği beyitte “yan-” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanırken “pervāne, çerāğ” sözcükleriyle birlikte kullanımıyla *tenasüp* yapılmıştır.

*pervāne gibi diller **yansa** n'ola ey dilber*
*çün hüsn çerāğını kudret saña **yandurdi*** G581/4

¹³⁹Gönel, 2010, **a.g.k.**, s.198-257.

¹⁴⁰Levend, 1943, **a.g.k.**, s.46.

Aşağıdaki beyitte “cihān” sözcüğünün paralelizmine “cān, cānān” sözcükleriyle yapılan ses tekrarları katkıda bulunarak âhengi arttırmışlardır.

*evvel kişiye cān gerek andan **cihān** belî*

*cānānelerledür bu **cihānuñ** güzelliği*

G584/3

Şair, sevgilinin güneşten daha güzel, daha parlak oluşunu anlatmak için güneş ile ayın bakıştığını, böylece sevgiliye benzemeye çalıştıklarını dile getirmiştir. Beyitte “gün” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yapılmış, “ayine-ay” sözcükleriyle de ses benzerliği sağlanarak söyleyiş güzelliği artırılmıştır.

*dostum **gün** yüzüñe kendüyi beñzetmek için*

*turmuş āyineleşür ay ile gördüm **güneşi***

G595/7

1.1.2.3. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin kafiye ve redifin dışında bir kelime olarak tekrarı¹⁴¹

Divan şiirinde sevgilinin erkek olarak nitelendirilmesinin asıl sebebi tasavvufun aşk ve güzellik anlayışından kaynaklanır. Tanrıya ulaşmanın tek yolu dünyevî hazlardan uzaklaşarak en saf olan, şehvetten uzak gerçek aşktır. Böyle bir aşk ise kadın varlığına değil genç erkek çocuğa yönelik olduğunda mümkündür. Bu düşünce Eflâtun’un *Phaidros*’una çıkmaktadır. Eflâtun böyle bir saf aşkın, ruhu yükselten ve sevileni idealize edip Tanrılaştıran bir duygu olduğunu söyler ¹⁴² Aşağıdaki beyitte ise oğlan dilber olarak belirtilen idealleştirilmiş sevgili tipini kan dökücü olarak görmekteyiz. “dil ver-” ile “dilber” arasında söz ve ses tekrarı yapan şair şiire âhenk katarken “ver- ve -ber” sözcüklerinde zıtlık sağlamıştır. “Cān bāzārı” deyiimiyle de hem gönül alıp vermeyi bir alışverişi olarak düşündürmüş hem de ölüm kalım yeri anlamına gelmesinden dolayı “gamze-i hūn-rîz”ın yakını, yöresi anlamını vermiştir.

*gamze-i hūn-rîzine **dil** ver ki cān bāzārıdur*

*ey Necātî **dilber** oğlandur gelir āsān aña*

G5/8

¹⁴¹Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G4/4, G13/1, G18/1, G20/7, G23/2, G25/8, G34/5, G40/3, G43/2, G43/4, G51/7, G54/1, G65/1, G69/3, G78/1, G88/4, G120/3, G121/1, G121/4, G127/4, G128/7, G138/4, G151/1, G158/3, G165/3, G175/1, G181/1, G189/7, G197/5, G199/6, G201/1, G203/5, G207/4, G219/1, G219/4, G237/7, G239/4, G240/2, G241/1, G243/3, G244/3, G252/2, G252/4, G253/1, G265/5, G278/8, G286/8, G299/2, G302/5, G314/6, G320/1, G333/7, G337/5, G338/4, G339/6, G351/2, G354/3, G366/6, G370/1, G397/7, G406/5, G412/4, G420/6, G423/1, G429/7, G434/3, G458/2, G459/6, G464/1, G482/1, G484/1, G499/5, G531/6, G538/7, G542/4, G545/5, G558/4, G563/4, G568/5, G579/4, G589/4, G602/8, G629/1, G638/3, G640/3, G647/2.

¹⁴²Ö. F. Akün. (1994). *Divan Şiirindeki Sevgilinin Cinsî Hiviyeti ve Bunda Tasavvufun Tesiri*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 9. s. 395.

Aşağıdaki beyitte “bilmezlik ile āgāh”, “belā ile meded” sözcükleri arasında zıtlık yapılırken “dil” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk yapılmıştır.

*bilmezlik ile uğramışın **dil** belāsına*
*yā rabbî baña bir **dil-i** āgāhdan meded* G52/2

Sevgilinin padişaha benzetildiği aşağıdaki beyitte “dil” sözcüğü hem tekrarlı kullanılmış hem de “-dār ile -āver” arasında zıtlık yapılmıştır. Ayrıca “dil getir-” deyimindeki söylemek anlamına gelen dil de âhengi arttırmıştır.

*dil getürdüm deyü **dildāra** gönüllenme sakın*
*pādşāh eşigidür bunda **dil-**āver çoğ olur* G110/2

Halk arasında genel bir inanışa göre hazineler viranelerde bulunur. Şair de beyitte gönlünü viraneye benzetip içindeki aşkı da hazineye benzetmiştir. Beyitte “dil” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmış “dile-” sözcüğü de ses uyumu sağlamıştır.

*ey gam-ı **dilber** dilerseñ almağa cānum benüm*
*gitme **dilden** bir nefes genc isteyü virāna gel* G346/2

Sevgilinin genel özelliği cefa ile can alması, aşığın da genel özelliği canını ve gönlünü seve seve vermesidir. Aşağıda “cān” sözcüğünün tekrarı ve dize sonlarında görülen kafiye ve redifler ile beyitte âhenk sağlanmıştır.

*‘ākıbet cevri ile **cān** almak çün oldı hū saña*
*ben de geçdüm **cān** u dilden ey sanem yā hū saña* G10/1
*olur **cānum** saña her lahza bende*
*yalıñuz **cān** degüldür bil e ben de* G449/1
*iverin ruhlaruña gülşen-i **cāndur** demege*
*severin leblerüñe **cān-ı** cihāndur demege* G453/1
*dökeyin derd ile gözyaşını **cānā** ko beni*
*işüñ ağlatmak imiş çün seni **cāndan** seveni* G596/1
*‘ışkı **cāndan** ilerü sevdüğüm tañlama kim*
*umaram **cān** gide vü kala bu hālet bākî* G609/8
*dost **cānum** çıkmayınca vermedi bir būseyi*
*ğālibā **cān** bahşidur ol la ‘l-i handān bahşışi* G610/3

Sevgilinin aşığı öldürmesi ona en büyük iyiliktir. Bunu da güzelliğinin gücü ile yapacağından “pazuna kollarına kuvvet” diyerek sevgiliyi yüreklendirmektedir. “sen” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

‘āşıklaruñ öldürmek ise sende mürüvvet

tahsîn senüñ bâzuña kollaruña kuvvet

G35/1

Beyitte kırmızı ve beyaz rengin hâkim olduğunu görmekteyiz. Resim sanatında kırmızı rengin insan üzerinde “harekete geçirme, tansiyonu yükseltme, tahrik etme, aşk, gerginlik” gibi etkileri vardır. Ayrıca doğada ateş ve gülü çağrıştırmasıyla da divan şiirinde çokça kullanılmıştır. Beyaz rengin ise bir tabloda kırmızı rengi belirginleştirdiği bilinir.¹⁴³ Öldürüp izini bırakmamak anlamına gelen “kanını pamuğa almak” deyiminin¹⁴⁴ de renkler bağlantısı kurularak anlamı güçlendirdiğini görmekteyiz. Ayrıca “gül, gülşen, semenber” ve “fasd et-, penbe(pamuk), kan” sözcükleri ile *tenasüp* sanatının yapıldığı beyitte “semenber ve gül”, “penbe(pamuk) ile kan” arasında da tezat yapılarak kırmızı ve beyaz armonisi bir imgelem hâlinde ortaya çıkmaktadır.

bir tarāvet tuttu gülşen ki semenberler gelip

fasd ederse gül yüzünden penbe ile kan alır

G55/11

Gonca kapalı oluşu sebebiyle sevgilinin ağzının benzetilenidir. Çünkü sevgilinin güzellik sırlarını içinde barındırır ve aşıkla hiç konuşmaz. “râz, ser-beste, gonca” sözcükleriyle de Sâdî’nin *Gülistân* adlı mesnevisinin bölümlerinden biri olan “Susmanın Faydaları”¹⁴⁵ adlı bölümüne gönderme yapıldığı görülmektedir. “gül” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yapılırken “gül-sevgili, gonca-ağız” mazmunları görülmektedir.

uş Gülistân okıyıcak göresin katlan dahi

gonca ağzın açmamışdur rāz-ı gül ser-bestedür

G82/3

ey Necâtî bu cihānda açılır çok gül-i ter

ruh-ı dilber gibi gül liken igen az açılır

G174/5

vasf-ı hüsnüñ her seher gülşende bülbül bir varak

okıdukca gonca vü güller hicāb üstindedür

G211/4

Sevgilinin güzel yüzü ay ve güneşe benzer, parlak ve göz alıcıdır. Sevgilinin “şehir oğlanı”¹⁴⁶ benzetmesiyle de yaramaz, şeytan gibi oluşu anlamları kast edilmektedir. Çünkü sevgili herkesi, tüm dünyayı cezbedecek kadar güzeldir. “yüz” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yapılırken anlam zenginliği de yaratılmıştır.

¹⁴³R. Demir. (2015). Divan Şiirinde Kırmızı Renk. *Türkiyat Mecmuası*, 25 (Bahar), s. 76.

¹⁴⁴TDK, 1983, **a.g.k.**, s. 123.

¹⁴⁵Hasanoğlu, 2019, **a.g.k.**, s.87.

¹⁴⁶Onay, 2014, **a.g.k.**, s.389.

*ol güneş **yüzlü** kamer haylıca şehir oğlanıdur*
*her ne **yüzden** der iseñ doğru cihān fettānıdur* G56/1
*gül **yüzüñe** öykinürse lāle-i sahrā-nışın*
*yüregine dāğ-i hirmān ur **yüzini** kana bas* G258/5
*yāruñ ayağı tozına sürmiş **yüzin** meger*
*ayun **yüzinde** görini duran behak degül* G338/6

Mecnûn, Leylâ'nın aşığıdır, Gazneli Mahmûd ise gulamlarından Ayaz'a aşıktır.¹⁴⁷ Divan şiirinde aşk ve güzellik ise en önemli iki ögedir. Tasavvufa göre dünyanın ve insanların yaratılış sebebi olduğu gibi aşığı da yaratan bu iki ögedir. Beyitte “eğer” bağlacının paralelizmiyle aşkın ve hüsnün vurgusu yapılmış, aşıkta varlığının yoğunluğu ile de Leylâ'yı Mecnûn, Mahmud'u Ayaz'a kul yapmıştır. Bilinen hikâyeleri tersine çevirerek anlam gücünü arttırmıştır.

*'ışk **eger** dā'im ola Leyliyi Mecnûn eyleye*
*hüsn **eger** bākî kala Mahmûd Ayaz'a kul yeter* G76/4

Aşk için sevgilinin lütfü cefasıdır, sevgilinin güzelliği ise en güzel cefadır. “dilber” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanırken “lutf eyle-” ile “vefâsuz ol-” arasında tezat yapılmıştır.

*gayrı **dilberler** gibi cānā vefâsuz olma kim*
*'āşika lutf eyleyen **dilberlerüñ** ra 'nāsıdur* G85/3

Sevgilinin gözü mestliği, sarhoş ediciliği, aşığı güzelliği ile kendinde geçiriciliği ile “nergis” çiçeğine benzetilir. Boyu ise uzunluğu yönüyle “şimşād”a benzetilir, şimşadın yaprakları da sevgilinin elidir. Bu yönüyle sevgili bağın her şeyi olmuştur. Beyitte “göz” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yapılmış, ikinci mısra da deyim içinde kullanılmasıyla da anlam pekiştirilmiştir. Deyimi birinci mısra da yapılan teşbihlerle değerlendirdiğimizde iki anlam ortaya çıktığından *mugalata-i maneviyye* yapılarak beyite anlam zenginliği katılmıştır.

*nergis **gözüñe** öykineli kaddüñe şimşād*
*bāguñ bu görür **gözi** vü ol tutar elidür* G102/2

¹⁴⁷Onay, 2014, a.g.k., s.283-288.

Sevgilinin gözü “âhû” gibi güzel olunca aşığa da yabancıları göz etmek düşer. Aşağıdaki beyitte şair “göz” sözcüğünün tekrarıyla âhengi sağlarken anlamı da bu sözcükler üzerinden kurmuştur.

*dostum böyle yabancılar mı **gözetmek** yaraşur*

*gamze-i mest harâmî **gözün** âhû olıcak* G280/2

Divan şiirinde sevgili kan dökücü ve acımasız bir tip olarak karşımıza çıkar. Onun bu acımasızlığı Ortaçağ Arap ve Fars dünyasında İslam devletlerinde savaşçı özellikleriyle ve güzellikleriyle ilgi gören Türk gulamları etrafında oluşan sevgili tipolojisinden gelmektedir.¹⁴⁸ Aşağıdaki beyitte de sevgilinin “şehlâ gözü” öldürücü bakışlarıyla aşığı helâk etmekte, ağlatmaktadır. “göz” sözcüğünün tekrarıyla ve “olmasın nolsun” ifadesindeki ses uyumuyla âhenkli söyleyiş yaratılmıştır.

*kaçan şehlâ **gözün** cânâ kıya baktukça hışm ile*

*bu gamgîn **gözüm** ey dilber ya giryân olmasın nolsun* G418/4

Aşağıdaki beyitte “kanına gir-” deyiminin *kinaye* ile çift anlamlı kullanıldığını, sevgilinin gamzesinin kirpik oklarının hem aşığın ciğerine girdiği hem de aşığı öldürdüğü anlamlarının verildiğini görmekteyiz. “kan” sözcüğünün tekrarıyla hem anlam zenginliği, imgelem yaratılmış hem de âhenk sağlanmıştır.

*nece kez **kanına** girmişdür anuñ gamzeñ okı*

*ko Necâtî ki tuta **kanlusını** haste ciger* G111/10

*mey-gün lebüñ hayâli ile **kan** akar yaşum*

*kim dedi tîr-i gamzeñe kim **kana** kar yaşum* G376/1

*tutalum **kan** ağlamakdan ölem utanmaz mısın*

*varıcak mahşerde yarın hazrete **kan** ile ben* G408/2

Güneş ile Kabe’nin karşılaştırıldığı aşağıdaki beyitte Kabe sabitliği ve örtülü yani kapalı oluşu gibi yönlerden üstün güneşten üstün tutulmuştur. “Kabe” sözcüğünün tekrarıyla anlam zenginleşmiş ve âhenk yaratılmıştır.

*anuñ ‘çün **Ka’be** rācihdür güneşden*

*kim ol her-cāyi-durur **Ka’be** mestūr* G113/4

¹⁴⁸Akün, 1994, a.g.k.

Aşağıdaki beyitte “mi’ mār” ile “yık-” arasında tezat yaratan şair, gamın aşık için etki gücünü belirtmek için gönül hanesini yıkan bir mimara da benzetmiştir. “gam” sözcüğünün tekrarıyla hem anlam zenginliği sağlanmış hem âhenk yaratılmıştır.

*sevin ey dil ki seni dest-i **gam**-ı yār yıkar*

*ne **gam** ol hāne için kim anı mi’ mār yıkar* G125/1

Divan şiirinde zülf rengi ve aşığı kendinden geçirmesi, zalimliği gibi yönlerden kâfire benzer. Aşağıdaki beyitlerde söz tekrarı yapılan “peri” ise insanüstü güzelliği ile sevgilinin benzetilenidir. 1. beyitte “zülf-kâfirî”, “peri-meh” benzetmeleri ile *leffüneşr* sanatı görülmektedir. 2. beyitte “otağ” sözcüğü ile peri gibi güzel sevgili bir sultan olarak çağrıştırılmaktadır.

*zülfüñ gamı **peri** gibi bi-hod eder beni*

*gerçi **peridür** ey meh evet kâfirisidür* G126/3

*cānā saña uçurma degüldür **peri** demek*

*günde **peri** otağña biñ kerre yöğine* G533/2

Dize sonunda “ağzın aç-” ile “ağzına çal-” deyimlerinde yapılan söz tekrarıyla âhenk sağlanmış, aynı zamanda anlam zenginliği de yaratılmıştır. Ayrıca bu iki deyim arasında da eylemin doğası gereği zıtlık vardır. Birisi ağzını açmayı yani konuşmayı diğeri ağzına vurarak kapatmayı yani susturmayı anlatmaktadır. *Hüsnütalil*, *kişileştirme*, *istiare*, *kinaye* gibi söz sanatlarıyla anlam yönünden zengin olan beyitte hem ses hem renk yönünden armoni de vardır.

*şol goncalar ki la ‘lüñ añup **ağzın** açalar*

*bād-ı sabā erişi gelüp **ağzına** çalar* G133/1

Türkçede eş anlamlı sözcüklerle yapılan ikilemelerde anlamın pekiştirildiğini, “fazlaca, çok miktarda” gibi anlamları karşıladığını görmekteyiz. Zaten ikilemelerin de yapılış amacı anlamı pekiştirerek güçlendirmektir. Aşağıdaki beyitte “deli” sözcüğünün tekrarı ve eş anlamlı “divane” sözcüğü ile ikileme kurması sonucu âhenkli bir söyleyiş yapılmıştır. Ayrıca anlam zenginliği yaratılmış, sözcüğün hem yiğit hem de aşktan deliye dönme anlamları birlikte kullanılmıştır.

*uş cān vereyin sen **delü** kanlınuñ öñinde*

*öldi yine şol bir **delü** divāne desünler* G137/2

İlk beyitte şair sevgilisine benzer birisini düşünde görürse diye uyuyamamakta¹⁴⁹, ikinci beyitte sevgilinin iki yanağını iki kible olarak nitelemektedir. “gör-” eyleminin tekrarıyla âhenk sağlanırken olumlu ve olumsuz hâlleriyle *itnab* yapılarak anlamda pekiştirme yapılmıştır.¹⁵⁰

bir gece görmez uyhuyı kirpüklü gözlerüm

nā-geh düşünde görine deyü saña nazır G141/6

hüb-rûlardan ğaraz sensin gör ol nā-dānı kim

kibleyi iki sanur çok görmegin secde-gehi G578/6

Divan şiirinde sevgili bir sultandır o yüzden “lutf” güzellik kaftanı dikmiştir. Beyitte “bahā” sözcüğünün tekrar edildiğini; ilk dizede hüsn ile eş anlamlı olarak ikinci dizede ise “bahā biç-” deyiminde paha, değer anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Şair beyite âhenk ile birlikte anlam zenginliği de katmıştır. Ayrıca “biçer” sözcüğü ile gördüğümüz paralelizm müzikaliteyi arttırmıştır.

kaddüñe lutf hil ‘at-i hüsn ü bahā biçer

bir kez yüzüñi görmege cānlar bahā biçer G159/1

Müşg, “āhū” göbeğinden çıkarılan kokudur ki dilimizde misk diye kullanılır.¹⁵¹ Güzel kokulu *iki* saç lülesi sevgilinin boynunu gizlediği için şair “boyun ver-” deyimini *kinayeli* kullanarak hem gerçek anlamını hem de “itaat et-” anlamına gelen mecazî anlamını kast etmiştir. Beyitte “iki āhū”ya benzettiği saç lülesinin yabancı gözlemesi ise *tevriyeli* kullanılmıştır. Buna göre “āhū” sözcüğü ile gerçek anlamdaki yaban, kırsal ortam; benzeyeni saç ile başka aşıklar, yabancı kast edilmiştir. Sevgilinin yüzünün “iki” yanından sarkan turra ve benzetileni “āhū-yı miskîn” imgelemi yapılırken paralelizmden yararlanılmış, şol ve ol sözcükleri de eşlik etmiştir.

şol iki turra boyun verdi ‘āşika ammā

ol iki āhū-yı miskîn yabancı gözlerler G160/2

Sevgilinin yolu çok kutsaldır. Aşığın türlü eziyetler çektiği bu yolda aşığın kirpiği süpürge olarak hayal edilmiştir. Aşık bu yol için öylesine hazırdır ki yolu tertemiz yapmış, tek bir toz bile bırakmamıştır. Burada “gubār”ı rakipler olarak düşünebiliriz. Beyitte “yol”

¹⁴⁹M. Özdemir. (2017). Necâfî Bey Divanı’nda Uyku Kavramının Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (60), s. 124.

¹⁵⁰Bilgegil, 1989, *a.g.k.*, s. 120.

¹⁵¹Onay, 2014, *a.g.k.*, s. 49.

sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmış, “cārüb-yol-gubār” sözcükleriyle *tenasüp* yapılmıştır.

hele cārüb-ı müjem komadı yolıñda gubār

ki miyān-beste olanlar yolını pāk eyler G181/6

Sevgilinin gezindiği çimenliğin Cennet’ten üstün tutulduğu beyitte “ayak” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yapılmıştır.

etmeyem sensüz ayak seyrin çimenden yaña kim

‘āşık-ı didār olana cennet ayak bağıdur G187/4

Şair aşağıdaki beyitte dünyanın bir dem olduğunu bundan dolayı yokluğun arkadaşı olduğunu dile getirmektedir. Şiirde âhenk “dem” sözcüğünün tekrarı ve “demişler, ademdür, hem-dem” sözcüklerinde gördüğümüz ses uyumları ile sağlanmıştır.

cihān bir dem durur gerçek demişler

velikin hem-dem-i ‘ayn-ı ‘ademdür G193/2

Divan şiirinde şairler birer rinddir bu yüzden şaraptan vazgeçemezler. Rindlerin şarap içmesini engellemeye çalışan sufilere karşı da kızgındırlar. Sufilerin perhiz yapıp şaraptan uzak durmaları onlara göre hastalık sebebidir, hemen şarap içip hayatı yaşamalıdır. ¹⁵²“perhiz” sözcüğünün tekrarı bu anlamı sağlarken beyite de âhenk katmıştır.

sūfiyā perhizi ko nūş eyle cām-ı lāle-reng

ādeme çün her zamān perhiz ‘illet arturur G209/4

Kan içmek ile şarap içmek arasında çağrışım yapan şair “içmek” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yakalamıştır.

kan içmek istedikçe göze yār men‘ eder

bimāra bāde içmegi zîrā zarar sezer G212/5

Leffüneş ile aşığın bülbüle, sevgilinin güle benzetildiği aşağıdaki beyitte “zār” sözcüğünün tekrarıyla aşığın bülbül gibi ağlayıp inlemesi vurgulanmıştır. Ayrıca “nāz, gül-zār” ile “izzet-‘aziz” sözcükleri de ses tekrarıyla âhengi arttırmıştır.

baña zārî ve aña nāz ile ‘izzet yaraşur

çünkü Hak bülbülü zār eyledi gülzārî ‘aziz G220/4

¹⁵²M.Y. Gümüş VE C. Mum. (2018). Klasik Türk Şiirinde Rint ve Şarap İlişkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), s.132.

Sevgilinin güzellik güneşi doğunca ayın, sevgilinin boyu salınınca ‘ar’arın bir değerinin kalmadığını anlatmak için “bit-” eylemini tekrarlı kullanarak  henk yaratmıştır. Sözcük “i ini bitir-” deyiminde “ lmek” anlamında, ikinci dizede ise yerden bitmek, çıkmak anlamında kullanımıyla anlam zenginliği de sağlamıştır. Ayrıca “i ini bitir-” ve “kes d   r-” deyimleri “hayatına son vermek” anlamında kullanıldığı için şairin Türkçeyi kullanma gücünü bize göstermektedir.

*tal ‘atu  mihri toğup m hu  **bit rdi** i ini*

*k met   servi **bit p** ‘ar ‘arlere d   rdi kes* G247/6

Bir zamanlar İstanbul yangınları gibi Bursa’da da yangınlar olmuş.¹⁵³ şair “her” sözcüğünü tekrarlı kullandığı “her dem ve her zaman” ifadelerinde sürekli, devamlı anlamını vererek Bursa yangınları ile a ığın g nl  arasında benzetme ilişkisi kurmuştur. “ te  ve l le-ruh” sözcüklerinin de birbirine benzetilmesiyle beyitte *leff ne r* yapmış olur.

*Nec ti g  lini **her** dem eder bir l le-ruh yağma*

*sanasın Bursa  ehrid r ki yakar **her** zam n  te * G252/7

Aşağıdaki beyitte “kul ve ulu” sözcükleriyle yapılan tezata “ulu-ve ulu” sözcükleriyle yapılan cinas eşlik ederek anlamı zenginle tirirler. “kul” sözcüğünün tekrarlı kullanımı da  hengi arttırmıştır.

*ne  n **kulu ** dura itler uluya*

*demez mi id   ki **kullukdan** ululuk* G281/2

A ık için sevgilinin kapısı, eşiği dualar edilen derg h, a ık da dervı tir. Beyitte “du’ ” sözcüğünün tekrarı ve “d” seslerinin aliterasyonuyla  henk sağlanmış, sevgilinin kutsallığı vurgulanmıştır.

*e iğ  nde ko beni sa a **du’ lar** edeyin*

*m stec b olur **du’ sı** d ’im  dervı leri * G294/3

Beyitte “harf” sözcüğünün tekrarı ile kelime oyunu da yapan şair, “doğru” sözcüğünü *tevriyeli* kullanarak hem “eğrinin zıttı” hem de “tam olarak, eksiksiz” anlamlarında kullanmıştır. Böylece “kadd” sözcüğünü yazarken kullanılan “dal” harfi de *tevriyeli* kullanılmış olur. Anlam zenginliği ve  henkli söyleyiş de görülmüş olur.

*mektebe varup dahı bir doğru **harf**  grenmed  *

* st me **harf** atmağ ile kaddümi d l eyled  * G296/4

¹⁵³Onay, 2014, a.g.k., s.95.

Sevgilinin güzel yüzünün Cennet’e benzetildiği aşağıdaki beyitte “Cennet” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yaratılmıştır.

*pāy-dār olmaz güzellik ravza-i **Cennet** gibi*
*sen bilürseñ ey yüzi **Cennet** hele benden demek* G308/4

Divan şiirinde dudak, âb-ı hayât olup aşığa can verince dudağın üzerinde çıkan hat da can otu olur.¹⁵⁴ Beyitte “hat” sözcüğünün “la’lün ve lebün” sözcükleriyle beraber kullanımı âhenkli söyleyişi sağlamıştır.

*sakınurın **hat-ı** la ‘lün bu dil-i miskinden*
*güzelüm cān otı mudur lebünün **hattı** senün* G316/6

Sevgilinin kan dökücü, büyüleyen gözü ile karalığı sebebiyle kâfir gibi saçının hayaline tutulan aşık, “tutuldum” eyleminin tekrarıyla bu duygusunu tutkulu bir anlatımla dile getirmiş ve âhengi sağlamıştır.

*gözi sihrine **tutuldum** fiğān ol türk-i hün-rizün*
*saçı fikrine **tutuldum** meded bir nā-müselmānuñ* G328/3

Hat sanatında bir hüsn-i hat eserinde okutucu değere sahip olmayan başka işaretler de vardır ki bunlara “tezyini işaretler” denir. Tezyini işaretlerin fonksiyonu yazı içerisindeki boş alanlarda dengeyi sağlayıp eserin çizgi-leke değerini artırmaktır. Bu işaretlere hat sanatında “tırnak” ve “tirfil” denmektedir.¹⁵⁵ Aşağıdaki beyitte geçen “tırnak” ve “tezyin etmek” sözcükleri bu bağlamda birer terim anlam olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevgilinin güzel yüzü bir defter olunca yüzündeki güzellik unsurları da hat yazısına benzerler. Ancak sevgilinin hattı bu güzelliği bozan unsur olarak ikinci mısradan vurgulanmıştır. “hat” sözcüğünün tekrarı kelime oyunlarına olanak sağlarken âhenge de katkı sağlamıştır.

*defter-i hüsnüñi tezyin etmege **hat** çekdiler*
*yā **hatuñ** yañlış deye dırnakla etdiler nişān* G440/9

Divan şiirinde aşığın acı çekerken çektiği “âh” düşmanları, rakipleri için ok gibidir. Aşık bunu zor günler için sakladığını “bunca yıl - bin yıl” ifadelerinde söz ve ses tekrarlarıyla âhenkli bir söyleyişle dile getirmiştir.

*bunca **yıldur** tır-i āhı düşmen için saklaram*
*kim demişler dostum biñ **yıl** yarak bir gün gerek* G319/11

¹⁵⁴Gönel, 2010, **a.g.k.**, s.362.

¹⁵⁵Ö. Çetintaş. (2020). Hattat Şevki Efendi Üslubuna Göre Türk Hat Sanatında Ölçü. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (4), s. 88.

Beyitte “beni” sözcüğünün paralelizmiyle âhenk sağlanmıştır. Şair aşk belasına kendisini meylettirdiği için gönlünü suçlayarak “ben” zamiriyle vurguyu kendi üzerinde tutmaktadır.

*yelter belā-yı ‘ışka **beni** yanuma girüp*

*kasdı budur ki ata **beni** ortaya göñül*

G335/2

İbrahim bin Edhem, Belh hükümdarının oğludur. Bir gün avda dolaşırken “Bunun için mi dünyaya geldin?” diye iştirip aba giyerek yurdunu terk etmiş, Mekke’de kendini ibadete adanmıştır. Bir gün Edhem’in oğlu ve eşi babasını bulmak için Mekke’ye gelir ve tavaf sırasında Edhem oğlunu tanır. Ancak onu geri döndüremezler. Edhem adı zamanla dünyaya meyletmemek anlamını karşılayan isim hâline gelmiştir.¹⁵⁶ Aşağıdaki beyitte Edhem’e telmih yapan şair sevgilinin yanağını ve benini Kabe’ye benzetmiş, kendisiyle Edhem arasında alaka kurmuştur. Onun Kabe’den ayrılamaması gibi o da sevgilinin yüzündeki beninden gözlerini alamamaktadır. Beyitte “hāl” sözcüğünün tekrarı ile hem benzerlik ilgisi kurulmuş hem de âhenk sağlanmıştır.

*gözlerin ırmaya **hālūñ** gibi ruhsāruñdan*

*ger bu hüsn ile göre **hālūñi** İbni Edhem*

G358/3

Yardımcı fiil olarak kullanılan “olur” eyleminin paralel kullanımı beyite âhenk katmıştır.

*avlamağa güzelleri māni ‘ **olur** fakih*

*monlālaruñ şikārda **olur** likāsı şūm*

G363/6

*emîn **olma** göñül hicrāndan igen*

*bilürseñ dost **olmaz** eski düşmen*

G388/1

Şair “bahār” sözcüğünün tekrarıyla kelime oyunu yapmış, sevgilisinin güzelliğini bahara benzetmiştir. Gözyaşını ise baharda taşmış pınara benzeterek “bahār ve punar” sözcükleriyle de ses uyumunu yakalayarak âhengi sağlamıştır.

*gözümde ‘aks-i cemālūñ **bahāra** beñzetdüm*

*yaşum **bahārda** taşmış puñara beñzetdüm*

G373/1

Aşığın aşk acısı çekerken çıkardığı inilti olan “āh” beyitte tekrar ederek “vāh” sözcüğü de ses uyumuyla âhengi arttırmıştır.

¹⁵⁶Onay, 2014, a.g.k., s.150.

za‘ferānın yüzümüñ göynüklü āhumdur satan

lîkin ol gül-çihre almaz āh u vāhumdan benüm G381/6

Beyitte yardımcı fiil olarak kullanılan “eyle-” tekrar ederek âhenk yaratmış; “nūr ile rûşen” sözcüklerinin birbiri ile ses uyumu ve “ey” sözcüğünün tekrar eden fiil ile uyumu âhengi arttırmıştır.

insānlığ eyle ādemîyāna gel ey peri

nūr ile rûşen eyle gönül tāb-hānesin G389/3

Divan şiirinde ab-ı hayat anlamında kullanılan ab-ı hayvan, karanlıklar ülkesine Büyük İskender ile giden Hızır ile İlyas’ın hikâyesinde yanlarında getirdikleri balığın ab-ı hayat suyu gelince canlanmasına telmihtir. Beyitte sevgiliğinin dudağı ve saçı “āb-ı hayāt”tır. Aşık ise herhangi bir hayvan iken hikâyedeki balık gibi ab-ı hayvan olma şansına ulaşmıştır. *Leffüneşr* ile bahsedilen benzetmeler yapılırken “hayvān” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

degme bir hayvāna cānā leblerüñle sünbülüñ

āb-ı hayvān ile ‘ömr-i cāvidān vermek neden G391/3

Sevgilinin öpücüğünün ölüleri diriltme özelliği vardır bu yüzden dudağı Mesih gibi iyileştiricidir. “Mesihā” sözcüğünün tekrarı ile âhenk yaratılmıştır.

derler lebüñe halk Mesihā küçücükden

kim oldu Mesihā gibi gūyā küçücükden G407/1

Beyitte “gönül” sözcüğü tekrar etmiş, “gözümün nūru- gönlümün sürürü” söz öbeklerinde ses uyumu sağlanmış böylece âhenkli söyleyiş yaratılmıştır. İkinci mısra da “derdümün dermānısın” tamlamasında benzer seslerin yarattığı armoniyle birlikte âhenksel uyum¹⁵⁷ yakalanmıştır.

gözümün nūru vü gönlümün sürürüdür tapun

hasta gönlüm çāresisin derdümün dermānısın G424/4

Dinî terimlerle iham sanatının görüldüğü beyitte sevgilinin yanağı beyaz rengi dolayısıyla hak yolundaki bir insana, saçı ise rengi dolayısıyla kâfir birine benzetilmiştir. Sevgilinin güzelliğini yarattığı zıtlık ile bozmasından korkan şair bu durumu din ve iman sözcükleriyle ve “imān” sözcüğünün tekrarıyla âhenkli bir şekilde dile getirmiştir.

¹⁵⁷Ay, 2017, a.g.k., s. 24.

ehl-i tahkik ruhuñ dinine imān getirür

küfr-i zülf aña hâlel vermesün imānuñ için

G430/6

Divan şiirinde sevgili benzersizken aşıklar biçarelikte birbirine benzer. Aşağıdaki beyitte “tedbîr” sözcüğünün tekrarıyla sevgilinin aşıklara karşı hazırlıklı olması öğütlenirken baş açık, yalın ayak diyar diyar dolaşıp dilenen abdallar gibi olan aşıklar için tedbir olarak da zincire benzeyen saçını hazırlaması dile getirilmektedir.

yāra deñ bî-çāreler hakkında tedbîr eylesün

baş açık abdālîyuz tedbîr-i zencir eylesün

G434/1

Sevgilinin elindeki kadehin ulaşılmazlığını anlatabilmek için “ellere ayaklara düşmek” deyimini zıtlık oluşturacak biçimde kullanılması söylemi güçlendirmiştir. Beyitte “el” sözcüğünün tekrarı ve “ayak” sözcüğünün cinaslı kullanımı âhengi sağlamıştır.

sākiyā ol sâ'id-i sîmîn elinden bir ayağ

alınur mı düşmeyince ellere ayaklara

G452/4

Aşığın yüzünü gümüşe, gözlerini altına ve sevgilinin eşiğini Kabe'ye benzettği beyitte “sür-” eyleminin tekrarı ile yaratılan imgelem âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

eşiğüñe doynca süreyin yüzüm gözüm

çok sürilür çün bilürseñ sîm ile zer Ka'beye

G459/2

Aşağıdaki beyitte “çek-” eyleminin *tevriyeli* kullanıldığını görmekteyiz. Buna göre dünya derdini çekmek istemeyen aşık, sevgilinin bastığı toprağı gözüne sürme gibi çekmek istemektedir. Beyitte “minnet” sözcüğünün tekrarı ile kelime oyunu yapan şair âhengi de sağlamış olur.

ben kuhl-i cihān minnetini çekmezem ammā

hāk-i kademüñ minneti iki gözüm üzre

G490/2

Sevgilinin güzelliği yanında ay çirkin kalmaktadır. Bu yüzden sevgili karşısında boyun eğmesini isteyen şair “dediler-dedi” kalıbıyla bunu dile getirmiş, söz tekrarı yapmıştır. Ayrıca “birinin dediğini hemen yapmak” anlamına gelen “baş üstüne” deyimini beyitle uyumlu hâle getirerek “çirkin yüzüm üzre” olarak yeniden biçimlendirerek anlamı güçlendirmiştir.

aya dediler ayağı toprağına ko baş

minnetler edüp dedi ki çirkin yüzüm üzre

G490/6

Hudādan dedüm ister vasluñı dil

işidüp güldi dedi Tañrı vere

G535/7

Aşkı bırakıp akli dinlemeyi bela olarak tarif eden şair, bu belanın kâfire bile gelmesini istemez. Beyitte “belā” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*‘ışkı koyup ‘akla uymak bir **belā**dur ey hakîm*

*bu **belā**yı vermesün Hak dîni ayruk kâfere* G502/2

Dünyanın yüceliği ile vefasızlığı arasında tezat yapılmış, bu anlam ilişkisi “dün-yā” sözcüğünün tekrarı ile sağlanmıştır.

*ey Necâtî ‘izzet-i **dünyā**ya bakma merd iseñ*

*bir vefāsuz kahbedür **dünyā** ki hiç varmaz ere* G502/5

Sevgilinin yanağını güle, hattını ise sünbül gölgesine benzeten şair “ruh” sözcüğünün tekrarıyla âhengi sağlamıştır.

*hat degüldür **ruh**ların üzre görinen dostum*

*sāye-i sünbül-durur düşmiş **ruh**-ı verd üstine* G511/3

Aşığın gozyaşlarıyla dua etmesinin anlatıldığı beyitte “gök” sözcüğünün tekrarı ve “göz-gök”, “yaş-yer-yaradan” sözcüklerindeki sessel benzerlik ile âhenksel uyum yakalanmıştır.

*hecr ile yaşum yerde gözüm **gök**de kalıpdur*

*ey yeri **gögi** yaradan Allāh esirge* G521/4

Nasıl ki güneş gören ev daha iyiye sevgiliyi gören göz de sufinin huzur dolu kalbi gibi olur. Beyitte “aç-” fiilinin etken ve edilgen hâlleriyle tekrar edilip âhengi sağladığını görmekteyiz. Bu tekrar güneşin sevgiliyi çağrıştırmasını da sağlamıştır.

*gözüñ **aç** yāra bak sūfî safā-yı hâtır isterseñ*

*güneşden yaña **aç**ılmak yeg olur revzen-i hāne* G546/2

Aşığın parasızlıktan güzelleri avlayamadığı ama onların parası bol olanlara avlandığı dile getirilirken “sayd” sözcüğünün güzelleri tavlama anlamında mecazen tekrar edildiğini görmekteyiz.

*sîm ü zer destümde yok kim harc ede idüm **sayd** için*

*şimdi hüblar **sayd** olurlar akçesi vāfirlere* G549/3

Halk edebiyatındaki Ferhad ile Şîrîn adlı hikâyeye telmih yapılan aşağıdaki beyitte Ferhad’ın aşkı için dağları delmesi ile aşığın sevgili için gam çekmesi arasında çağrışım yapılmıştır. Ayrıca “kadar” sözcüğünün tekrarı “zerre kadar” ve “taglar kadar” tezatlığını oluşturmaya olanak sağlamış, şairin mübalağa ile anlamı güçlendirmesini sağlamıştır.

*Ferhād-ı cāna zerre **kadar** arka olmadı*

*tağlar **kadar** dayanur idüm dostlar gama*

G550/6

Sevgilinin ağzı öyle küçüktür ki yok denecek azdır, “varlığı yokluğu bir ol-” deymiyle de pekiştirilen bu anlam “yok” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yaratmıştır. “a” sesinin âhenksel uyumu da beyte estetik katmıştır.

*ağzuññ zerrece **yok** çünkü vefā-dārlığı*

*birdür ey dost anuñ **yokluğu** vü varlığı*

G566/1

Beyitte “hâne” sözcüğünün tekrarı ve “bahâne” sözcüğünün sessel uyumu ile yercügezi redifî âhengi sağlayan unsurlardır.

*elüme girse mahâlleñde **hâne** yercügezi*

*ne **hâne** zerre kadarca bahâne yercügezi*

G568/1

Kuhken kelime anlamı olarak “dağ kazan” anlamına gelmekle birlikte Ferhad ile Şîrîn hikâyesindeki Ferhad için kullanılır.¹⁵⁸ Beyitte “daya-” sözcüğünün tekrarı bu sözcüğün “sıkıntılara katlan-” ve “yaslan-” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmasını sağlamış, hem âhenk hem de anlam zenginliği yaratmıştır.

*dağlar kadar **dayanur** idi ‘ışka Kūh-ken*

*burnın kayaya **dayadı** āhir belā yüki*

G577/3

Beyitte “bend edüp” ve “meyl edüp” zarffiillerinde gördüğümüz paralelizm şiire âhenk katmıştır.

*bend **edüp** zencirini gördi Necâtî güyyiā*

*meyl **edüp** geldi dedi yārum beni yad eyledi*

G583/5

Nasıl ki okyanusta boğulan kıyıda umudunu keserse şair de gözyaşlarıyla boğulduğu için sevgiliye kavuşmaktan söz edemez. Bu anlam ilişkisi doğrultusunda *leffü-neşr* sanatının görüldüğü beyitte “anma” sözcüğü tekrar ederek âhengi sağlamıştır.

*girye ile kon beni baña **añma** visāli kim*

*bahr-i muhite ğark olan **añmaz** kenāreyi*

G586/4

Beyitte tuğ anlamına gelen sorguç, eski Türklerde hanlık alameti olarak bilinirdi. Padişahı temsil eden bu işaret padişah dışında önemli birkaç devlet erkanına verilirdi.¹⁵⁹ Şiirde “güç” sözcüğü “zulüm, haksızlık” anlamında kullanılmakla birlikte sevgilinin

¹⁵⁸Pala, 2004, a.g.k., s. 278.

¹⁵⁹Pala, 2004, a.g.k., s. 460.

yapacağı her zulüm aşık için başına altın bir başlıkla takacağı tuğ gibidir. Sözcüğün tekrarlı kullanımı âhenk sağlarken bağlama estetik değer katmıştır.

*demesüñler bir Bey oğlu kulına **güç** eyledi*

*baña **güci** altun üsküfi ile sorğuç eyledi* G601/1

Beyitte şair “bin-bir” ifadelerinde yaptığı tezatla anlatımı güçlendirirken “bir” sözcüğünün tekrarı da âhenkli söyleyiş sağlamıştır.

*biñ dil ile cān verürsin **bir** kılına zülfinüñ*

*korkarın **bir** gün Necātî ala bu sevdā beni* G603/7

Beyitte sevgilinin saç, rengi ve parlaklığı sebebiyle Kadir Gecesi’ne; gül renkli yanağı ise aya teşbihinden dolayı Ramazan ve Kurban Bayramı’na benzetilerek *leffüneşr* yapılmıştır. Asırlar boyunca Müslümanlar hilali görünce bayram yapmışlardır.¹⁶⁰ Bu bağlamda Müslümanlar için tek olan Kadir Gecesi ve iki bayram neyse aşık için sevgilinin bir saç ve iki yanağı da odur. “bir” sözcüğünün tekrarı ve iki redifi paralelizm yaparak hem âhengi hem de benzetmeyi sağlamıştır.

*kākül-i müşkîni **birdür** ‘arız-ı gül-fām iki*

*netekim ‘âdetdür olur kadr **bir** bayram iki* G626/1

Aşığın sevgiliye “öldüm, yetiş, gel” demesine karşılık sevgilinin gelmemesini “gel- ve gelme-” ikilemiyle sunan şair itnâb yaparak anlamı pekiştirmiş ve şiire âhenk katmıştır.

*nāleyi gönderdi gönüm **gel** yetiş öldüm deyü*

*ol tabîb-i cān u dil **gelmedi** dermān olmadı* G608/4

Sevgilinin şiveli yürüyüşünün servide olamayacağını anlatmak ve sevgilinin üstünlüğünü dile getirmek için “serv” sözcüğü âhenkli söyleyişle tekrarlanmış, “dest, kadem, ayakdaş, şive-i reftâr” ifadelerinde *tenasüp* yapılmıştır.

*hey ne bilsün şive-i reftârı **serv-i** ham-dest*

*bir kadem **serv-i** hırāmāna ayakdaş olmadı* G613/6

Şair “derd” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlamıştır.

*cān **derdi** tabîbisin kerem et*

*bu **derdüme** bir cevāb yok mı* G625/3

¹⁶⁰Gönel, 2010, a.g.k., s. 315.

Eskiler yedi gezegenin her birinin biner yıl devir sürdüğünü dile getirmişlerdir. İlk devir Zühal devridir ki Hz. Âdem’le başlar. Son devir ise Ay’ın devridir ki içinde bulunduğumuz dönemdir. Devr-i Kamer fitnelerin çok olduğu ve kıyametin kopacağı son devirdir. O yüzden divan şairleri Devr-i Kamer ile fitneye çağrışım yapar.¹⁶¹ Sevgilinin yanağının aya benzetildiği beyitte “devr-i bî-vefâ” ile kastedilen fitnelerin çoğaldığı son devirdir. Beyitte “bî-vefâ” sözcüğünün tekrarıyla sevgiliye öğüt veren şair zamanın getirdiği vefasızlığa uymamasını söyler.

hadden aşurdu bu devr-i bî-vefâ çirkinliği

sen güzelsin bî-vefâ olma begüm devrân gibi G630/6

Beytin ilk mısrasında kurnazlıkta eşsiz olduğunu belirten şair ikinci mısrada sevgili tarafından tam tersi olarak düşünüldüğünü dile getirerek zıtlık yaratmıştır. Beyitte “nice” sözcüğünün tekrarı ve “e” sesinin âhenksel uyumuyla armoni yakalanmıştır.

ey Necâti bir nece fende ferîd-i ‘asr iken

devr içinde nece dahı var sanmış şeh beni G642/6

Beyitte “cevr” sözcüğünün tekrarı “hecr, cefâ” sözcükleriyle âhenksel uyumu müzikalite yaratmıştır.

bilmez iken bu gönül cevr ü cefânüñ ne-y’dügin

hamdü li-llâh hecrüñ anı cevre mu’tâd eyledi G652/5

1.1.2.4. Birinci mısranın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin ikinci mısranın başında tekrarı

Yağmurlu havanın uyku getirdiği tecrübeyle bilinmektedir.¹⁶² Bu yüzden aşık üzerine yağın gamze okları ile ölmeyi yağmur uykusuna benzetmiştir. Sevgilinin elinden ölmek ölümünün en güzelidir. “gamzen” sözcüğünün tekrarı beyitte imgelemi ve âhengi sağlamıştır.

sînem üzre zahm-ı gamzeñ rāhat-ı cāndur baña

gamzeñ oklarıñ ile ölmek hāb-ı bārāndur baña G8/1

Divan şiirindeki aşk üçgeninde kıskanç, ara bozan birisi mutlaka vardır. Beyitte bu fesat kişi aşıkla maşuğun arasını açmış, ara bozmuştur. Bu yüzden aşığın beddua ettiğini görmekteyiz. “sevdük” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

¹⁶¹Pala, 2004, a.g.k., s. 11.

¹⁶²Onay, 2014, a.g.k., s. 425.

cevr ile sevdüğümünden ayırdı beni hasūd
sevdüklerinde bulsun efendi eden baña

G16/2

Beyitlerden ilkinde “ol-” fiilinin tekrarıyla âhengin sağlandığı aşağıdaki aşığın dostlarından uzaklaşması ve “derd ü gam” ile yakınlaşması arasında tezat yapılmıştır. İkinci beyitte ise Şam, Mısır, Yusuf sözcükleriyle *tenasüp* yapılırken “şām” akşam anlamına gelecek şekilde kullanıldığı için *tevriye* de yapılmıştır. Buna göre Yusûf güzelliğinde olan sevgili gönül Mısır’ında sultan olalı zülf Şam’ı hak ettiği güzelliklere kavuşmuştur.

dostlardan yād olupdur cān u dil

olalı derd ü gamuñla āşinā

G19/6

şām-ı zülfüñ hakkı ma‘mūr oldu ey Yūsuf cemāl

olalı dil mısırı sultān-ı hayālüñ meskeni

G624/6

Halk şiirinde gördüğümüz “dedim-dedi” geleneğini bu başlıkta da görmekteyiz. Suyun üzerine elma düşmesi gibi “gabgab” da yüzde öyle görünür. *Leffüneşr* ile yapılan bu benzetmede “dedi” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

gabgabüñ māni‘ olur dedüm zenahdān seyrine

dedi bu veche görünür düşicek su üzre sīb

G23/5

Beyitte “dünyā” sözcüğünün tekrarıyla sözcüğün hem “dünya kadar” deyimindeki çok anlamıyla hem de felek, devr anlamında kullanıldığını görmekteyiz.

cānā Necātī çok seni dünyā kadar sever

dünyā gibi gel imdi yeter bi-vefālīg et

G31/7

Bir sözcüğü vurgulamanın en güzel yolu onu olumsuzuyla birlikte kullanmaktır. Itnab yapma yollarından biri olan bu yöntem aşağıda kullanılmıştır. Beyitte “geldi-gelmez” şeklinde verilen sözcük tekrarlı ve olumlu-olumsuz kullanımıyla şiire estetik katmıştır.

gam acısı Necātī’ye hoş geldi öyle kim

gelmez mezāka şehd ü şeker ol kadar leziz

G53/5

Sevgilinin önce güneşe sonra Kabe’ye benzetildiği beyitte “eyle-” yardımcı fiilinin tekrarı ile âhenk sağlanmıştır.

gün gibi seyre çıkup ‘arz-ı cemāl eyler iken

eyledüñ Ka‘be gibi āh ki bir yerde karār

G63/4

Sevgilinin beli ile kaşlarının incelikte yarışa girdiği birinci. beyit ile sevgilinin ağzının küçüklüğünün dile getirildiği ikinci beyitte “yok” sözcüğü inceliği vurgulamak adına tekrarlı kullanılmış, âhengi sağlamıştır.

*incelikde belüñe mănendi **yokdur** dediler*

***yog** olalar k’ol hilāl ebrūlaruñ kem sandılar* G74/5

*ben ol dehāna **yok** der isem söz gelür baña*

***yok** yerden ādemî söz işitmek neden gelür* G171/4

Güneşten kaynaklanan gölge gibi aşık da sevgiliden meydana gelmektedir. Aralarında “güneş-gölge” gibi bir ilişki vardır. Aşıktan yanan aşık küle dönünce güneşin gölgesine benzer. “yan-” fiilinin tekrarı ile imgelem âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

*güneş yüzlüleruñ **yanduk** elinden*

***yanınca** sāyesinden ‘ār ederler* G176/5

Leffüneşr sanatının görüldüğü beyitte sevgilinin dudağı ve gülüşünün bir araya gelişinden “gül-be-şeker” tatlısı meydana gelir, “şeker” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*karışur gül be-**şeker** gibi olur anuñ için*

***şekkerin** leblerüñe gonca-i handān ezilür* G200/5

Sevgilinin öldürücü oklar atan kirpiği aşığı öldürmez tam tersi diriltir. Beyitte “tığ” sözcüğünün tekrarı ile âhenk sağlanmıştır.

*korkutmasun öldürmek ile **tiyg**-ı müjeñ kim*

***tiyg** ile dirilür nece yoldaşlaruz biz* G234/5

Türklerin at sırtında çevgan adı verilen başı eğri bir sopayla topu hedefe ulaştırarak kazanmaya çalıştıkları oyunu¹⁶³ çağrıştıran beyitte aşığın başı zülfünün çevganına top olmuştur. Savaş sahnesini de çağrıştıran beyitte “baş” sözcüğü ile çift anlamlılık olduğu için *mugalata-i maneviyye* yapılmış, âhenk sağlanmıştır.

*zülfüñüñ **baş** oynaram çevgānına*

***başdan** topı ben etdüm ihtirā’* G262/3

*dildārlıkda san ‘atı **baş**a ileteli*

***baş** egmez oldı zülf-i semen-sāya perçem* G331/5

¹⁶³Pala, 2004, a.g.k., s. 102.

Aşk ile şarap arasında çağrışım yapılan beyitte “mest” sözcüğünün tekrarlı kullanımı âhenk yaratmıştır.

ser-mest-i cām-ı ‘ışk olupdur Necātî çün

mest-i şarāb deyü aña sūfî dutma dak G274/5

Sevgilinin dudağı anılınca goncanın, sözleri anılınca şekerin değeri yok, diyen şair “söz” kelimesinin tekrarıyla âhenk sağlamıştır. Beyitte “yok” redifi de âhengi arttırmıştır.

*lebūñ letāfeti söylense goncanuñ **sözi** yok*

sözūñ hālāveti añlsa şekkeruñ tuzı yok G284/1

Beyitte “gül” sözcüğünün tekrarı ve görün redifi âhengi arttırmıştır.

*bahār mevsimidür **gülsitāna** varı görüñ*

***güli** müşāhede eyleñ cemāl-i yārı görüñ* G297/1

Sevgilinin saç şekli sebebiyle tuzak olduğunda aşığın gönül kuşunu avlamak için “dâne”yi yani beni kullanır. Beyitte “dâne” sözcüğünün tekrarıyla ve “dām, ādem” sözcüklerinin âhenksel uyumuyla müzikalite sağlanmıştır. Ayrıca “dām, dâne, ādem” sözcükleriyle *tenasüp* yapılmıştır.

*dāmdur devr-i sipihr ü **dānedür** cirm-i zemîn*

***dāne** cürminde tuyūr u ādem olmuş müşterek* G319/3

Beyitte bezm, şarap ve güzellikten oluşan bir insana benzetilmiştir. Sevgili güzelliği ile gelsin bu bezmin tam ortasına otursun diyen şair “miyān” sözcüğünü *tevriyeli* kullanarak hem orta hem de bezmin insana *teşbihinde* ince bel anlamını birlikte kullanmıştır. Beyitte “cān” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmış imgelem yaratılmıştır.

*bezmümüz bir ten gibidür kanı mey **cānı** güzel*

***cān** gibi otursun ol nāzūk-miyānum gizlüce* G479/3

*būse lutf et saña **cān** ile haridār olana*

***cān** yedürmek gerek ey gonca-dehen yār olana* G462/1

Sevgiliyi öpmeyi şarap içmeye benzeten şair “öp-” eyleminin tekrarıyla âhengi sağlamıştır.

*her yerüñ **öpsem** verür mey fi ‘lin ammā leblerüñ*

***öpicek** gūyā şarāb içildi la ‘lîn cām ile* G498/5

Beyitte “bir” sözcüğünün tekrarına “bin-bir” zıtlığının ve âhenksel uyumun katılarak âhengi arttırdığını görmekteyiz. Ayrıca “mürd ve hayāt-ı sermed” sözcükleriyle de tezat yapılmıştır.

*biñ mürde **bir** sözüñden bulur hayāt-ı sermed*

***bir** kez dilüñi depret ben nā-tüvān için de* G524/5

İşi ertelememenin öneminden bahseden beyitte “ākil” sözcüğünün tekrarı “deyene, deme, erteye” sözcüklerindeki âhenksel uyum müzikaliteyi arttırmıştır.

*bugünüñ yarına kalsun deyene ‘**ākil** deme*

*‘**ākil** oldur kim komaz dünyāda bir nān erteye* G548/3

Sevgilinin sümbül kokulu hattını çimene benzeten şair, “dil” sözcüğünün tekrarıyla âhenk yapmıştır.

*ne sebebdan **dili** sünbüllerüñe bağladı hat*

***dil**-güṣā derler idi serv-i revānum çimeni* G596/3

Daha çok keçeden üretilen külah Osmanlıda çok kullanılan bir başlıktır. En kalitelisi olan zerrin külah, Zülüflü ağalar diye anılan saray içoğlanlarının görev başında ve törenlerde giydikleri külahın adıdır.¹⁶⁴ Beyitte hilal ile güneşin gökte birlikte görünmesini sevgilinin güneş gibi parlak yanağı ile eğri bir külah gibi duran kaşlarının kompozisyonuna benzeten şair *leffüneşr* ile imgelem yaratmıştır. Beyitte “gör-” eyleminin tekrarı ve olumsuz- olumlu hâlinin birlikte kullanımı âhengi sağlamıştır.

*elā ey āfitāb üzre hilālî **görmeyen** kimse*

***gör** ol hurşid-ruhsārı gezer zerrin külāh egri* G602/6

Sevgilinin bakışları aşığın kalbine atılan kanlı oklar gibidir. Aşık bu oklarla adeta kan kardeşi olmaktadır. Beyitte “kan” sözcüğünün tekrarıyla sağlanan bu imgelem âhengi de sağlamıştır.

*dem be-dem **kan** yutduğum budur ki hūñi oklarıñ*

***kan** yalaşmayınca kimse ile karındaş olmadı* G613/2

Aşık sevgiliyi düşünmekten uykusuz kalır, bu yüzden onu düşünde bile göremez. Beyitte “düş” sözcüğü ile aşığın çaresizliği dile getirilirken âhenk sağlanmıştır.

*seni **düş**inde görem derdi Necātî lîkin*

***düş** de gözinde uçar şimdi anuñ hāb gibi* G619/5

Sevgilinin padişaha benzetilmesi ile kul olan aşık ondan yardım bekler. Buna ek olarak şair sevgiliyi kurtarıcı olması yönüyle Mesih’e de benzetir. Yine çare bulamayan

¹⁶⁴N. Öztoprak. (2010). Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme. *Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4(4), s. 142-143.

aşık sevgiliden kendisini öldürmesini ister. Beyitte “sen” zamirinin tekrarıyla vurgu sevgiliye verilmiş böylelikle âhenk sağlanmıştır.

*pādşāhum **senden** umar halk-ı ‘ālem dirlügi*

***sen** Mesihāsın degülseñ ey sanem öldür beni*

G624/3

1.1.3. Birinci mısranın son kelimesinin tekrarı

1.1.3.1. Birinci mısranın son kelimesinin ikinci mısranın son kelimesi olarak tekrarı

Redif her ne kadar âhenk unsuru olsa da çalışmanın genelinde olduğu gibi bu başlık altında da matla beyitteki redifler sözcük tekrarı dahilinde ele alınmamıştır. Şairin kasıtlı olarak sanatsal kaygıyla beyit sonlarında uyguladığını gördüğümüz sözcük tekrarları incelenmiştir.

Hiz. Muhammed’in bir gece ayetlerden bir kısmını görebilmesi gibi Mecnûn da Leylâ’nın gece gibi olan saçında bütün sırları bulmuştur. Leylâ’nın kendisi de gece renkli demektir. Zaten gecenin kendisi de insanın iç dünyasına dönüp türlü sırlara ulaşmasını sağlayan, metafizik âlemlere kapı açan bir özelliğe sahiptir. Bu bakımdan “Leylâ” sözcüğünün tekrarlı kullanımıyla hem Mecnûn’u hatırlatması hem de gece anlamına gelecek şekilde kullanılması yönüyle çift anlamlılık ve âhenk sağlanmıştır.

*buldı mecnûn saçında **Leylâ**’nuñ*

*sırr-ı esrâ bi- ‘abdihi **leylâ**¹⁶⁵*

G7/3

Aşağıdaki beyitlerde “eyle-” fiilinin dize sonlarında tekrarıyla âhenk sağlanmıştır. İlk beyitte sevgiliye sitem vardır. İkinci beyitte ise “dini kâfirden nasıl saklamak gerekse aşkı da rakiplerden öyle saklamak gerektiği” dile getirilmiştir. Şair bu anlamları verebilmek için “eyle-” fiilinin söz tekrarından yararlanmıştır.

*işidürsin dün ü gün āh u fiğān **eyledüğüm***

*hiç bir kerre demezsin ki Necâtî n’**eyle**r*

G72/7

*‘ışkuñı ağıyârdan sakladuğum ‘ayb **eyleme***

*yağı kâfirden gerekdür dini pinhān **eylemek***

G298/9

Aşağıdaki beyitte hesaplama ile ilgili kelimelerle imgelem yapılmış, felek muhasebeci gibi hayal edilerek bize sunduğu hayat ise meta olarak kurgulanmıştır. Beyitte “hisâb” sözcüğünün ortak kök şeklinde hem isim hem fiil olarak kullanımı ise hem anlamca hem âhenk bakımından zenginlik katmıştır.

¹⁶⁵Kuran-ı Kerim, İsra 17/1: “Bir gece ayetlerimizden bir kısmını göstermek için (Muhammed) kulunu...”

*göstermesün sakın saña parmak **hisābını***

*māh-ı felek ki nakd-i hayātuñ **hisāblar***

G105/4

Aşağıdaki beyitlerde şair “ol-” fiilinin olumlu ve olumsuz biçimleriyle dize sonunda tekrar ettirerek âhengi sağlamıştır.

*güzeller taş bağırlı **olmayınca***

*binā-yı ‘ışk igende muhkem **olmaz***

G221/3

*rakib ağladuğına rahm **olurdu***

*it ıslandukca murdār **olmaya** idi*

G587/4

*bāzār-ı gamda dil midür ol kim mezād **olup***

*dellāl-ı ‘ışk elinde iken āhir **olmadı***

G605/2

*Necātî ol gülüñ çünkim gönülden bendesi **olduñ***

*ser-i zülfi gibi anuñ senüñ ‘ömrüñ uzun **oldı***

G644/5

Sevgilinin kaşı yay, kirpikleri de ok olunca aşığın göğsü nişan tahtası gibi olur. Şair bununla nam saldığını dile getirirken “nişān” sözcüğünü tekrar ettirmiştir.

*her kanda ise tîr-i belāña **nişān**eyüz*

*ey kâş olmaya idi nām u **nişān**umuz*

G229/5

Dize başı “ne” hecesinin ve dize sonu “devlet” sözcüğünün tekrarı ile âhenk sağlanmıştır.

*Necātî mey-kede sadrına geçdi **devletle***

*ne hoş bilür gör e yerini vāy bu **devletsüz***

G239/7

Şair beyitte “belā” oklarına “belā”-keş oluşunu dize sonlarındaki söz tekrarıyla âhenkli bir söyleyişle dile getirmiştir.

*ben sînemi siper kılıcı bir **belā**-keşem*

*sen urduğunca cānuma tîr-i **belā**laruñ*

G301/2

Beyitte “ben” zamirinin tekrarıyla şair vurguyu kendi üzerine çekerken âhenk yaratmıştır.

*ağladukca gözyaşı dūr etdi dergehdan **beni***

*yılduzum barışmadı sen māh ile şāhum **benüm***

G372/2

Sevgiliyi göremeyen aşık yüz yıkamaz yani kendine gelemaz hâldedir, bu yüzden aşık ciğerinden akan kanıyla ellerini yıkar. Yıkamak anlamında kullanılan “yu-” eylemi beytin sonunda tekrarlı kullanılarak âhenkli bir şekilde kullanılmıştır.

*gördüm ki görmeyince gönül yüz **yumaz***

*vurdum cigerde katre kadar kandan el **yudum***

G374/5

Herkesi, tüm dünyayı mutlu eden şarap gibi sevgilinin bir yudumu yani öpücüğüdür. Sevgilinin kendisini de unutmamasını istemektedir. Beyitte “ihsân” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*‘âlemi hurrem eden cür‘a-i **ihsānuñdur***

*sākiyā sakın unıtma bizi **ihsānuñdan***

G390/3

Aşığın sevgili uğruna döktüğü kan ile şarap arasında çağrışım yapılan beyitte “kan” sözcüğünün beytin sonunda tekrarı âhenk yaratmıştır.

*dökmedin devr yere cür‘a gibi **kanumuzu***

*sākiyā nūş edelüm al berü şol **kanlıkdan***

G402/2

Menekşe divan şiirinde kokusu ve rengi sebebiyle hattın benzetilenidir.¹⁶⁶ Yere yakın oluşunu “yüz yere kodı”, “utandı”, “mahcup oldu” diye *hüsnililleyen* şair sevgilinin hattının çıkmasını menekşe açmasına benzetmiştir. “miskîn” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır. Matla beyitten alıntıdır ama sözcük redif değildir.

*revnak bulalı bu hatt-ı **miskîn***

*yüz yere kodı benefşe **miskîn***

G410/1

Sevgilinin gül yüzünü kapattığı için zülfe kızan aşık onu yüz örtüsüne benzetmekte “bād-ı sabā”yı da yüz örtüsünü dağıtıp açmaya göndermektedir. Beyitte “nikāb” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*kim götürür ki gül yüzine zülf ola **nikāb***

*bād-ı sabā tolaşa yeridür **nikābına***

G483/7

Aşık gam ibadethanesinde acı çekerken sevgili meyhanelerde kadeh çekmektedir. Aşık ile maşuğun içinde bulunduğu tezat durumu anlatmak için “çek-” fiilinin tekrarından yararlanılmıştır.

*ne bilür savma ‘a-i gāmda benüm **çekdügümi***

*yöriyüp mey-kedelerde şu ki peymāne **çeke***

G556/3

Deyim olan “kül öksüzü” tabiri “bir yangının veya büyük bir çöküntünün arkasında öksüz kalan”¹⁶⁷ ve “hem anasını hem babasını kaybeden”¹⁶⁸ anlamlarına gelmektedir. Bülbülün aşk ateşi karşısında kül öksüzü gibi aciz kalışı “ateş-ocak-kül” sözcükleriyle *tenasüp* kurularak “gül-bülbül” aşkına *telmih* yapılarak verilmiştir. Şiirde

¹⁶⁶Pala, 2004, a.g.k., s. 305.

¹⁶⁷Levend, 1943, a.g.k., s.455.

¹⁶⁸TDK, 1983, a.g.k., s.150.

aşkın yakıcılığı yoğun bir kırmızı imgelemleriyle verilirken kontrast kuran siyah rengin kül sözcüğüyle çağrıştırıldığını görmekteyiz. Beyitte “öksüz” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk sağlanırken aşkın çaresizliği vurgulanmıştır.

*gül bir mizâcî âteşi bülbül kül **öksüzi***

*düşmüş belâ ocağına yazuklar **öksüze*** G563/5

Sevgilinin güzelliği ile hat sanatı arasında çağrışım yapılmış, sevgilinin yüzünde çıkan hat da kenara yazılan yanlış olarak imgenlenmiştir. Beyitte “hat” sözcüğünün bu çift anlamlılığı ile *tevriye* yapılmış “kenâr” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*‘âdet budur ki yazıla yanlış **kenâre**ye*

*hat tutsa n’ola safha-i hüsnüñ **kenârını*** G612/4

1.1.3.2. Birinci mısranın son kelimesinin ikinci mısradaki ortada tekrarı¹⁶⁹

Hiz. İsmâ‘nın mucizelerinden biri ölüleri diriltmek ve hastaları iyileştirmektir.¹⁷⁰ Beyitte sevgilinin nefesinin aşğa hayat vermesi ile Hiz. İsmâ‘nın mucizesine telmih yapılmıştır. Ayrıca “ihyâ-yı memât” ile “cân ver”- ifadeleri arasında da tezat vardır. Beyitte “dem” sözcüğünün tekrarıyla anlam pekiştirilmiş, âhenk sağlanmıştır.

*ihyâ-yı memât olduğunu bilse **demü**nde*

*cân vere idi ermek için bu **deme** ‘İsmâ* G18/2

Halk edebiyatı “dedim-dedi” geleneğini bu başlık altında da görmekteyiz.

*sen bi-vefâyı terk-i cefâ etdi **dediler***

*gerçekler eşidüp **dedi** şâ’llâh yalan ola* G21/6

*bahtumuñ gözleri uyhudan uyanmaz mı **dedüm***

*gülüp ol gamze-i ser-mest **dedi** hâbuñdur* G139/4

Aşağıda gördüğümüz “garib” redifli beyitte “yüreği yaralı, gözü yaşlı, bahtsız” olarak özellikleri sayılan garibin yani aşkın genel durumu anlatılırken “ol-” yardımcı fiilinin “olur” şeklinde tekrarı âhenk katmıştır. İkinci beyitte de peri yüzlü sevgiliye seslenen şair aşktan sararıp solduğunu anlatmak için “ol-” yardımcı fiilini “olmuş” şeklinde tekrarlamıştır.

*bağrı başlu gözi yaşlu yıldızı alçak **olur***

*her kişi düşmen **olur** ger eylese gavgâ garib* G26/3

¹⁶⁹Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan beyitler: G62/3, G265/8, G269/2, G330/5, G337/4, G340/3, G348/6, G437/4, G510/2, G522/2.

¹⁷⁰Levend, 1943, **a.g.k.**, s.140.

*Necâtî ey perî-çihre igen üftâde **olmuşdur***

*yüzinüñ rengi zerd **olmuş** gözinüñ yaşı kanludur* G69/5

Sevgilinin yay gibi olan kaşlarına aşık kendi gönlünü çekmesini ister. Çünkü zaten bakışlarının attığı oklarla sevgiliye vurulmuştur. Aşığın çektiği ızdırabı anlatmak için gönül ipliği ve zih (yay kirişi) arasında benzerlik yapılmış “dil” sözcüğünün tekrarı âhenk yaratmıştır.

*gel ya kaşuñ zih gibi çek rişte-i **dili***

*gören desün ki oh nece **dil**-keş kemân olur* G94/4

Aşığın gönlü sevgilinin belini sarmak ister ancak kendisi ona mecazî aşkın yani Allah’tan başka varlıklara duyulan cismanî aşkın sonunun kötü olduğunu hatırlatır. Beyitte “dil” sözcüğünün tekrarı ve “dile-” sözcüğünün âhenksel uyumu şiire ritim katmıştır.

*miyānuñi kinār etmek diler **dil***

*mecāzî ‘ışkuñ ey **dil** soñı kemdür* G193/6

Divan şiirinde sözünde durmaz, vefasız olarak geçen çarh beyitte sevgiliyle kıyaslanmıştır. Beyitte “bî-vefâ” sözcüğünün tekrarıyla sevgilinin daha vefasız oluşu vurgulanmış, âhenk sağlanmıştır.

*ey çarh sen de yâr gibi olma **bî-vefâ***

*zîrâ bu deñlü ‘âleme bir **bî-vefâ** yeter* G108/5

Nasıl ki sultanların kapısında bir kapıcı olur ve ihtiyacını dile getirmek isteyenleri sultana haber verir, aşık da sultan gibi olan sevgilinin kapısında dilenci gibi dolaşır ama rakip geldiğini haber vermez. Beyitte “geldüğün” sözcüğünün tekrarıyla iki mısra arasında bağlam kurulmuştur.

*itüñ ürüp bildürür kapuñ gedası **geldüğün***

*ehl-i hâcet **geldüğün** sultāna derbān ‘arz eder* G119/5

Zebûr, Dâvûd peygambere indirilen kutsal kitap, ilahi ve neşidelerden oluşur. Dâvûd peygamber güzel sesiyle bunları okuyunca herkes imana gelirmiş.¹⁷¹ Beyitte sesinin güzelliği bakımından bülbüle, aşk Zebûr’u derken Dâvûd peygambere telmih yapılmıştır. Sesleri her ne kadar güzel olsa da aşk Zebûr’unu okuyamayacaklarını dile getirmek için “dil” sözcüğü tekrar ettirilmiştir.

¹⁷¹Pala ,2004, a.g.k., s. 489.

mızrāb-ı ‘ūd-ı şevk iken bülbülüñ dili

‘ışkum Zebūrını okıyamaz dili çalar

G133/3

Mübalağalı bir anlatımla şairin kanlı gözyaşlarını sellere döndürdüğü beyitte “kan” sözcüğünün tekrarı âhengi sağlamıştır.

ol kadar akdı gözüümüñ yaşları kim geldi kan

şimdiden gerü akan seyl-ābı kandan yağdurur

G150/4

Hüsrev ü Şîrîn aşkına gönderme yapılan aşağıdaki beyitte sevgili kerem sahibi bir padişaha benzetilmiştir. Ancak aşık sevgiliden kötü söz duymaya alışkın olduğu için sevgilinin keremi kendisine sövmesidir. Beyitte “ağzına sög-” ile “şirin-dehen” tezatlık kurarken “kerem” sözcüğünün tekrarı âhenk yaratmıştır.

ağzuma söger bûsesin alsam kereminden

ol Hüsrev-i şîrîn-dehenüñ hoş keremi var

G206/3

Hâlîl Allah dostu demektir, İbrahim peygamberin lakabıdır. Nemrud tarafından ateşe atılınca Cebrail kendisini göğe yükseltmiş ve dileğini sormuştur. O da dileğini Allah’a söyleyeceğini dile getirince Allah onu dost edinmiştir.¹⁷² Veysel Karanî ise asıl adı Uveys olup Yemen’in Karen aşiretine mensuptur. Hz. Peygamberi görmeden Müslüman olmuş, onu görmek için Yemen’den Medine’ye kadar gelmiş, Hz. Muhammed’i görememiş, ancak yaşlı annesinin ikazına uymak ve onu bakımsız ve yalnız bırakmamak için de peygamber aşkına rağmen memleketine geri dönmek zorunda kalmıştır.¹⁷³ Beyitte yapılan telmihler doğrultusunda gönül İbrahim peygambere benzeyince Kabe sevgilinin eşiği olur ve onu terk edemez. Vatan sevgisi Veysel Karanî’de olduğu gibi ağır basar ve sevgiliden vazgeçemez. Beyitte “eder-edemez” şeklinde “et-” yardımcı fiilinin olumlu ve olumsuz hâli kullanılmış, şiire âhenk katmıştır.

dil Hâlîli eşigüñ Ka‘besini terk edemez

men‘ eder hubb-ı vatan Veys-i Karen‘den çıkamaz

G233/2

Beyitte “kemâl” sözcüğünün tekrarı ve “kelâm” sözcüğünün âhenksel uyumuyla müzikalite sağlanmıştır.

Necâtî nüktelerinden duya idi rûh-ı kemâl

düşerdi uşbu kelâmı görüp kemâle tama‘

G265/9

¹⁷²Pala, 2004, a.g.k., s. 185.

¹⁷³M. Öztürk. (2018). Klasik Türk Şiirinde Yemen ve İlgili Unsurlar. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 6(15), s. 49.

Divan şiirinde toprak oldukça önemli bir yere sahiptir. Varlığı oluşturan dört unsurdan biri olması, ölümü çağrıştırması, hayat vermesi gibi unsurlarla oldukça kıymetlidir.¹⁷⁴ Bu kıymet sevgiliyle birleşince katbekat artar, vazgeçilmez bir unsur hâline gelir. Sevgili öyle kıymetlidir ki ayağının tozu, bastığı yer, eşiğinin toprağı bile oldukça önemlidir. Aşık bu toprak ile yüzünü yıkar, gözleri aydınlanır. Beyitte “kadem” sözcüğünün tekrarı âhenk katmıştır.

*gözümüz rûşen edüpdür yine hâk-i **kademüñ***

*hamdü lillâh bile geldi **kademüñ**le keremüñ* G325/1

Beyitte ateş metaforu üzerine imgelem kuran şair, gam ocağında ve gam potasında ayrılık ateşiyle erimektedir. Madencilik terimleri üzerine *tenasüp* kurmuş, böylece kendini de bir cevhere benzetmiştir. Beyitte “gam” sözcüğünün yoğun bir kırmızıyla işlendiği, tekrarı âhengi sağlamıştır.

*eridi nâr-ı hecrüñden Necâti pûte-i **gamda***

*sen anı **gam** bucağında unıtduñ ol mıdur erlik* G329/5

Aşağıdaki beyitlerden ilkinde kan ve leb sözcükleri ile kırmızı rengin hâkim olarak kullanıldığını görmekteyiz. Sevgilinin kan döken bakışlarından, tatlı dudağına meyl eden şair, “acı-” ve “tatlı” sözcükleri ile de tezat yapmıştır. İkinci beyitte ise geceler aşıklar için uykusuz ve acı çekerek geçmektedir. Bu yüzden seher yeli yeni bir günün habercisi olarak aşığa umut vermektedir. Beyitte “bâd-ı sabâ” nefesiyle hastalara iyi gelen bir şifacı gibi hayal edilmiştir. İki beyitte de “cân” sözcüğünün tekrarıyla imgelem yaratılarak âhenk sağlanmıştır. İlk beyitte bu âhenge “cânân” sözcüğü de katkıda bulunmuştur.

*gamze-i hûn-rîz-i cânân acıdupdur **cânumı***

*leblerine meyl edersem tañlamañ **cân** tatlıdur* G145/2

*Nefesünden biraz ey bâd-ı sabâ **cân**landık*

*Şeb-i gam hastalarını anadur **cânun** için* G430/5

Beyitte geçen Kayseriye adı hem Kayseri şehrini hem de bedesten anlamlarını karşılamaktadır.¹⁷⁵ Hesapsızca yıkılan gönül sarayıyla hesaplayarak yapılan Kayseri şehri arasında ilgi kurularak tezat yapılmış, “hisâb” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

¹⁷⁴M. Turan. (2019). Divan Şiirinde Toprak Motifi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12 (26), s. 471.

¹⁷⁵S. Turan. (2009). Necâti Bey’in Şiirlerinde Yer Adları. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), s. 138.

yıkıldı cevriñ ile gönül kasrı bî-hisâb

yapıldı Kayseriyye egerçi hisâb ile

G513/6

Sevgilinin gözü nergis gibi mestanedir, boyu ise servi ve çınar gibi uzun boylu ve salınışıdır. Beyitte “an-” fiilinin tekrarı ve “a” sesinin âhenksel uyumuyla müzikalite sağlanmıştır.

nergis çimende gözin açup gördüğün aña

kaddüñ katında aña madı serv ü çenârını

G612/6

1.1.3.3. Birinci mısranın son kelimesinin ikinci mısranın başında tekrarı

Gönül ülkesi yıkılmadıkça aşk ebedî olmazmış, diyen şair “olma-” eylemini tekrarlı kullanarak âhenk sağlamıştır.

dil mülki harâb olmayınca

olmadı cihânda ‘ışk âbâd

G51/2

Şarap kadehinin iki gözünden birisi olduğunu yani çok kıymetli olduğunu dile getiren şair 2. mısradaki *bir* sözcüğünü tekrar kullanarak onun bezme ruh verdiğini belirtmiştir. Beyitte “bir” sözcüğünün tekrarı ve “iki, ki” sözcüklerinin âhenksel uyumu müzikaliteyi sağlamıştır.

sâki piyâle iki gözümüñ birisidir

bir rûhdur ki bezmümüz anuñ dirisidir

G126/1

Şair sevgilinin dudağının kırmızılığını çağrıştıran “la’l, gül ve mül” sözcükleriyle kırmızı rengini beyitte hâkim kılmış böylece tutku ve aşk dolu bir imgelem yaratmıştır. Böylece sevgiliden asla vazgeçmeyeceğini vurgulamıştır. Beyitte “git-” eyleminin olumsuz ve olumlu hâlinin tekrarı ile gül-mül sözcükleri arasındaki cinas âhengi artırmıştır.

dostum la ‘lûñ temennâsı gönülden gitmeye

gide gülden reng müldeñ şevk deryâdan nemek

G319/2

Sevdiğini görmeye doyamamayı “gör-” eyleminin tekrarıyla vurgulu hâle getiren ve anlamı kuvvetlendiren şair, beyitte âhengi de sağlamıştır.

vây nece aç gözlüyün kim doyımazın görmege

gördüğümce artuk olur ârzü çok sevdiğüm

G379/2

Halk şiiri geleneğine ait “dedim-dedi” kalıbını bu başlık altında da görmekteyiz.

dün gece dakmış idüñ zülfüñi boynuma dedüm

dedi düşünüdür ola umma karasın göresin

G406/2

Divan şiirinde rakipler köpek gibi sevgilinin eşiğini beklerler. Aşık sevgiliye ulaşabilmek için onlarla baş etmek zorundadır. Beyitte “it” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

eşigüñde kendüye kaldı rakibüñ itlügi

itlerüñ ile Necâtî seyr eder yārān gibi

G630/7

Mehmet isminin kısaltması olduğunu tahmin ettiğimiz Memi, gazelde redif olarak kullanılmakla birlikte sevgilinin kendisidir. Gazelin tamamında sevgiliye sitemlerini sunan aşık aşağıdaki beyitte ölüm, mezar taşı, toprak olmak *tenasübü*yle kurduğu imgelemi “ben” zamirinin tekrarıyla âhenkli hâle getirmiştir.

ger ölürsem yazılır seng-i mezârumda benüm

beni hāk eyledi ‘ışkuñ n’edeyin āh Memi

G654/4

1.1.4. Birinci mısradaki bir kelimenin ikinci mısrada birden fazla tekrarı ¹⁷⁶

Sevgilinin keman gibi kaşları, peykan gibi bakışları ve ok gibi kirpikleriyle tenasüp yapan şair “geç-” eyleminin tekrarlı kullanımıyla anlam zenginliği ve âhenk yaratmıştır.

kemān ebrularuñ incinüp peykānuñ geçdüm

gel ey tîr-i müje bi’llāhi lutf eyle geçenden geç

G42/3

Sevgilinin gözlerinin aşığı etkilemesinden dolayı cadıya benzetildiği beyitte gözlerin hileci ve büyüleyici olmasının herkes tarafından bilindiği anlamını etkileyici hâle getirmek için şair “bil-” eylemini tekrarlamıştır.

ol cādūvāne gözleri ben bildüğüm bu kim

mekkār-ı gāmze-zen-durur anı bilen bilür

G157/4

Aşağıdaki beyitlerde “ol-” eyleminin tekrarıyla âhenk sağlanmış, söz tekrarı şu anlam ilişkilerini sağlamıştır. İlk beyitte “aşk ruhun gıdası” metaforunu sağlamak için yiyecek adlarıyla *tenasüp* yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca “süz” ekinin âhenksel uyumuyla şiire müzikalite katılmıştır. İkinci beyitte sevgiliye kavuşmanın imkânsızlığı dilencinin sultan olması tezadı ile verilmiştir. Üçüncü beyitte ise sevgilinin zincir gibi saçının ucunda salınan aşığın çene zindanında esir olması dile getirilmiştir.

gıdā-yı cān gerek ehl-i dil olana şeksüz

güzelsüz olmazuz oluruz etsüz etmeksüz

G231/1

¹⁷⁶Tespit edildiği hâlde sanat değeri taşımadığı gerekçesiyle çalışmada yer almayan beyitler: G53/1, G202/3, G462/2, G591/1.

az kaldı kim visālūñe vāsıl **ola** gönül
çok vakt **olur** gedālar sultān **olur** harif G273/2
müsel sel zūlfün ucından Necātî dil esir **oldu**
ona çāh-ı zenāhdānun ya zindān **olmasın n'olsun** G418/5

Eskiden beri gülün iyileştirici özelliğinin olduğu ve çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanıldığı bilinmektedir.¹⁷⁷ Bu hastalıkların başında baş ağrısı “sudā” gelir. Beyitte sevgilinin yanağındaki ter damlalarını gül suyuna benzeten şair aşk acısından baş ağrısı çekmektedir. Bu yüzden derdinin dermanı gül gibi sevgilidir. “gül” sözcüğünün tekrarıyla âhenk ve “gül-âb, gül-şen, gül” sözcükleriyle *tenasüp* yapılmıştır.

dostum hadd-i 'arak-rizüñden ermezse **gül-âb**
gül-şen-i cennet güli verür Necātî 'ye sudā' G264/5

Divan şiirinde sevgilinin beli incecikdir. Şair bu inceliği “yok” sözcüğünün tekrarıyla vurgularken şiire âhenk katmıştır.

ince belüm kıl kadar **yokdur** demişsin der iseñ
hāşe li-llāh dostum va'llāhi **yok** bi'llāhi **yok** G279/3

Aşığın sevgilisinden başka bir şey düşünmediğini, zevk ü sefaya düşmediğini dile getirdiği aşağıdaki beyitte “cān” sözcüğünün tekrarı ve deyimler içinde kullanımı sanatlı bir söyleyiş sağlamıştır.

la 'line **cān** ver gönül benden bilürseñ kim bu gün
ol-durur ger var ise **cān** üstine **cān** beslemek G307/2

Divan şiirinde sevgili katledici bir imaj çizer. Bu beyitte de sevgilinin aşığa zulm etmesinin “bahāne” sözcüğünün tekrarıyla âhenkli bir söyleyiş hâlinde verildiğini görmekteyiz.

öldürmege **bahāne** gerekmez Necātî 'yi
yetmez mi bu **bahāne** ki sen bi'-**bahānesin** G389/8

Çevgan oyununa çağrışım yapılan beyitte sevgili şeh-süvar, aşık yetim, aşığın gözyaşları ise bu oyunun topu olmuştur. İmgelemi sağlayan “oyna-” fiilinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

şeh-süvārā 'ādet oldur hāk ile **oynar** yetim
yollar üzre **oynasun** ko eşk-i gāltān **oynasun** G417/6

¹⁷⁷Ö. Özkan. (2005). Bir Tedavi Bitkisi Olarak Gül'ün Divan Şiirindeki Görünümleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 37.

Eskiden insanlar hazinelerini ıssız yerlere gömüp kimse bulamasın diye tılsım yaptırırlarmış. Bu tılsımın etkisiyle insanlar yılan görüp hazineye yaklaşamazmış. Divan şiirinde bu inanışla bağlantılı olarak hazine-yılan imgelemi sıkça kullanılmıştır.¹⁷⁸ Bu metafora göre sevgilinin güzelliği hazine, saç da hazineyi bekleyen ejderhadır. *Leffüneşr* sanatının da görüldüğü beyitte “de-” fiilinin tekrarı ve birinci mısradaki “ki” sesinin uyumu âhenk katmıştır.

*kime künüñ var ki zülfe böyle yüz verdüñ **dedüm***

dedi** genc-i hüsnüm için ejdehā olsun **derin G426/7

Sevgilinin kan dökücülüğünü vurgulamak için şair “kan” sözcüğünü tekrar ettirmiştir.

***kan** ağlayup güneşde bulundumsa ey perî*

*öldürme ben kuluñı yuma **kanı kan** ile* G451/4

Divan şiirinde sevgiliye kavuşmanın hayali vuslatın ayrılık korkusuna tercih edilir. O yüzden platonik aşkta kavuşmak yoktur. Aşk pazarında dert, bela, korku ve tehlike aşğın dört bir yanını çevirmiştir. Bu imgelem “derd” sözcüğünün tekrarıyla âhenkli bir söyleyiş hâlinde sunulmuştur. İkinci beyitte de aşktan gelen her türlü cefayı çekmeyi ve iyileşmek istememeyi vurgulayan şair çok dertli olduğunu anlatmak için “derd” sözcüğünü tekrar ettirmiştir.

*fürkatüñ **derd** ü belâdur vuslatuñ havf u hatar*

*çârsû-yı ‘ışka gelsün **derd** alan **derd** üstine* G493/3

*sıhhat aîma **derd**-i cân-ı gussa-perverd üstine*

*ey tabîb oturma bi’llâh **derdümüz derd** üstine* G511/1

Aşağıdaki beyitte sevgilinin güzelliğini her daim görebilen aynayı kıskanan şair “yüz” kelimesinin tekrarı ile kelime oyunları yaparak anlam zenginliği ve âhenk katmıştır.

***yüz** berkidüp âyine saña karşı gelürse*

*ol **yüz**süze **yüz** verme igen **yüze** getürme* G532/4

Beyitte dert anlamında kullanılan “yük” sözcüğünün tekrarı âhengi de sağlamıştır.

*derd ü gam ile **yüki** yetüpdür Necâti’nüñ*

*bu deñlü **yüki** kim götürür hey cefâ **yüki*** G577/8

¹⁷⁸Pala, 2004, a.g.k., s. 109.

Sevgilinin güzellik unsurlarıyla talan edilmeyi “al-” eyleminin tekrarıyla  henkli h le getiren şair beyitte kaotik bir manzara çizmektedir.

*‘aklumu  amze  **aldı** dil   c nı hatt u h l*

*ikl m-i hüsn içinde **alan alanu ** gibi*

G650/4

1.1.5.  kinci mısradaki bir kelimenin birinci mısrada birden fazla tekrarı¹⁷⁹

Sevgilinin ok gibi kirpikleri ve bakışı ile kalbi parça parça olan açık “p re” sözcüğünün tekrarıyla anlamı vurgulu, s yleyi i  henkli h le getirmiştir.

***p re p re** eyler ise ba rumı peyk n-ı dost*

*d deden her **püresi**  ıkup deye kim kanı dost*

G30/1

Zühre yıldızına mensup olanlar güzel, zarif, sanatk r ruhlu, zevk d    n  olurlarmı . Ayrıca bu yıldıza bakmak kalbe sevinç verirmi .¹⁸⁰ Bu bakımdan beyitte sevgilinin alnı Zühre’ye benzetilirken ağlama ve gözyaşı ile tezat oluşturmuştur. Sevgilinin tabiatı ile açık arasında görülen çelişki “bil-” fiilinin tekrarıyla  henkli bir şekilde dile getirilmiştir.  kinci beyitte de gördüğümüz aynı söz tekrarı ile kelime oyunu yapılmıştır.

*kimse a lama ı gözyaşı ne **bilsün bilmez***

*anı ey Zühre-ceb n  h-ı seher-g h **bilür***

G64/4

bilmed  i**   ve yokdur hep **bilür bilmezlen r

*ba a sorsun ba a ol   h-ı cih nı **bilmeyen***

G427/3

A ı ın sevgili elinden çektikleri, onun yüzünü g remeyi i “bel ” sözcüğünün tekrarı ile vurgulanmış,  henkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

*bunca **bel  a** sabr ederem bi  **bel ** ile*

*bir kez y z   i g rimez oldum **bel ** budur*

G79/6

Sevgiliyi vefasız olarak dile getiren a ık “y r” sözcüğünün sık tekrarıyla  hengi arttırırken vurguyu da kendi üzerinde tutmuştur.

*d   meni **y r** edin p **y rum** unıtdı **y rını***

***y rını** açmaz dir    ol Hud ’dan korkmaz*

G227/7

¹⁷⁹Tespit edildiği h lde sanatsal değer ta ımadı ı düşüncesiyle çalışmada yer almayan beyitler: G201/8, G208/12, G218/3, G269/4, G324/5, G529/5, G545/1, G582/7.

¹⁸⁰Levend, 1943, **a.g.k.**, s. 204.

Sevgilinin bakışlarından aşğın acı çekmesinin kankardeşi imgelemi ile anlatılması “kan” sözcüğüyle kurulan deyimlerle etki gücünü arttırmış, âhengi sağlamıştır. Ayrıca dize başları ve dize sonu “b” sesinin kullanımı şiire âhenk katmıştır.

*ben **kan** yudaram gamzeñ içer **kanumı** gūyā*

*bir **kan** yalaşur iki karındaşlaruz biz* G234/6

Tasavvufta “iki” sayısı bir’in zıttında yer alır. Bir sayısı Tanrı’yı temsil ederken iki çokluğu yani yaratılanları temsil etmektedir.¹⁸¹ Ayrıca divan şiirinde iki sevgilinin göz, saç, yanak, kaş gibi uzuvlarını da simgeler. Aşağıdaki beyitte çokluğu ve tezadı çağrıştıracak şekilde “iki” sözcüğü tekrarlı kullanılmış, âhenk sağlanmıştır.

*Hak **iki** başda **iki** nişān diküp eyledi*

***iki** cihānda tîr-i murādātuña hedef* G271/3

Güneşin açması sonucunda yağmurun dinmesi doğa olayı ile sevgilinin yüzünü görünce gösyaşının dinmesi arasında çağrışım yapan şair yarattığı imgelemi “aç-” eylemini tekrarlı kullanarak etkileyici bir söylemle dile getirmiştir.

*aç gün yüzüñi **aç** ki yaşum yağmuru diñsün*

*bāşed ki gözümüz göre bir pāre **açukluk*** G282/3

Her iki beyitte de sevgilinin yüzü güle benzetilmiş “gül” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

***gül** yüzüñle sahn-ı **gül**şen şöyle zibā oldu kim*

*dostum ta ‘rîf olupdur cennete **gül**şen demek* G308/3

*üzülür **gül** açılır gonca **gülistanda** eger*

*bu had ü hande ile yâr ola **gülzāra** yakın* G423/5

Aşağıdaki beyit zü-kafiyeteyn yani iki uyaklıdır. Böyle şiirler âhenk bakımından daha güçlüdür.¹⁸² Şair “-ān” kafiyesi ve “oldı” söz tekrarının kattığı âhenk ile söyleyiş güzelliği yaratmıştır.

*hayālūñ dilde hān **oldı** visālūñ tende cān **oldı***

*cihāna dāstān **oldı** begüm kaşuñ gözūñ gamzeñ* G311/3

Beyitte “ben” zamirinin sözcüksel vurgusuyla anlamı kendi üzerinde yoğunlaştıran şair âhenk yaratmıştır.

¹⁸¹R. Keleş. (2019). Ahmed Yesevî’nin Hikmetlerinde Sayı Sembolizmi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 23, s. 561-586.

¹⁸²Saraç, 2007b, a.g.k., s. 268.

*Necātî mest-i ‘ışkam **ben benüm** ‘akl ile işüm yok
bir iki kez aña dedüm hele **benden** ırağ olsun* G422/5

Beyitte paralelizm sağlayan “ayru” sözcüğünün tekrarı âhengi sağlamıştır.

*tenüme **ayru** erer cānuma **ayru** sitemüñ
tiğ-ı hūn-riz-i cefā-pişeden **ayrudur** bu* G446/5

Aşığın gönül şehrinin yıkılmasını “taş üzre taş kalma-” deyimiyle ifade eden şair, “kara taş” ve “ak mermer” tezatıyla aşktan perişan olmayı desteklemiştir. Beyitte “taş” sözcüğünün tekrarı âhengi arttırmıştır.

*‘ālemüñ ma ‘müresinden kalmadı **taş** üzre **taş**
döneli bağıruñ kara **taşa** tenüñ ak mermere* G452/7¹⁸³
***taşı taş** üzre komaz kūy-ı vefāda dildār
sen Necātî tutalum arkañ ile **taş** taşı* G595/8

Aşağıdaki beyitlerden ilkinde “söyle- ve epsem ol-” ifadeleri ile tezat yapılmış ayrıca “hezār” sözcüğü de tevriyeli kullanılmıştır. Beyitte “de-” eyleminin tekrarı ve “e” sesinin âhenksel uyumu müzikalite yaratmıştır.

*dedüm hezāra ki biñ söyleyen ölür **derler**
dedi ne şübhe yener gönca gibi epsem olan* G432/6
*kim ne **derse desün** ol kāmete bu şívelere
hele biz utanuruz serv-i revāndur **demege*** G453/2

Matla beytin redifi “ile”nin şiir ortasında da kullanımı âhengi arttırmıştır.

*ağla gözüm firāk **ile** derd **ile** āh **ile**
kim yıldızuñ barışmadı gün yüzli māh **ile*** G456/1

Sevgilinin bakışları öldürücüdür. Beyitte “öl-” eyleminin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*öldi gamzeñden Necātî bir **ölüm** dahı bu kim
anı toğru çıkarup derler **ölenüñdür** günāh* G519/5

Sevgilinin aşkın duygularıyla oynadığı aşağıdaki beyitlerde “oyuncacı” redifine âhenk katan “oyun” sözcüğünün tekrarı müzikalite yaratmıştır.

***oyna** güzeller ile peyāamber **oyuncuğın**
‘ışk olmadı mı Yūsuf-ı ken ‘ān **oyuncacı*** G589/6

¹⁸³ Aynı beyit G502/3’te de geçmektedir.

*gam çok oyunlar oynadı miskîn Necâtî'ye
yazuk-durur aña da be hey cān oyuncağı*

G589/8

1.1.6. İkinci mısradaki bir kelimenin redif olarak tekrarı

İlk beyitte harap olan yerin şenlikli, virane olan yerin ise hazineyle dolu olduğunu anlatan şair tezat ile anlamı güçlendirmiştir. İkinci beyitte ise sevgilinin yanağının aya saçının geceye, karanlığa benzetilmesiyle *leffüneşr* yapılmış “ol-” eyleminin redifle birlikte söz tekrarı yapması âhengi arttırmıştır. Diğer beyitlerde de aynı şekilde âhengin sağlandığını görmekteyiz.

<i>lâzım degül ruhuñda ki zülf-i siyâh ola</i>	
<i>karañlık olmaz ol gece kim anda mâh ola</i>	G20/1
<i>iki ‘âlemde Necâtî saña bir yâr yeter</i>	
<i>ber-murâd olmaz ol iş anda ki server çoğ olur</i>	G110/6
<i>hâl-i ruhu dildâruñ hod bir kara kullukçı</i>	
<i>şol mısra ‘azîz olmak yâ rab neden olmuşdur</i>	G183/5
<i>gözüm yaşımdan umardum kapuñ tavâf etmek</i>	
<i>velî çok akçelü olur ki hac nasîb olmaz</i>	G223/2
<i>habîb vaslını dil kendüden dahî güniler</i>	
<i>Necâtî’yâ kim ola böyleye rakîb olmaz</i>	G223/6
<i>gidersün ko kara zülfüñ sabâ yeli yañağundan</i>	
<i>ki nevrüz olıcak derler güneş üzre sehâb olmaz</i>	G246/2
<i>ri ‘âyet eyle ne deñlü gerekse ‘uşşâkı</i>	
<i>ki pâdşâh bey olmaz ra ‘iyyet olmayıcak</i>	G277/2
<i>Necâtî ayağı tozun getürmedüñ ele</i>	
<i>ne müşkil olur imiş başda devlet olmayıcak</i>	G277/5
<i>ey gönül ben ‘acabâ nece gelem kendüme kim</i>	
<i>göricek bî-hod olup ölürin ayru olıcak</i>	G280/8
<i>göñlümi ko ‘ıškuñ ile mübtelâ olsun derin</i>	
<i>‘âkıbet bir şâha kul olur saña olsun derin</i>	G426/1
<i>puhteler meyden beni men ‘etmege gör zâhidi</i>	
<i>istimâ ‘etmek olurdı sözini hām olmasa</i>	G464/4
<i>‘ışk-ı dilberdür gönül şehrini ma ‘mūr eyleyen</i>	
<i>‘âlem içre intizâm olmazdı sultân olmasa</i>	G487/2

<i>hep işüm ağlamağ idi dildārum olmasa</i>	
<i>dünyā bütün nem olur idi yārum olmasa</i>	G551/1
<i>zencir-i zülf bendesini zāhid etme ‘ayb</i>	
<i>divāne oldu ise n’ola kāfir olmadı</i>	G593/2
<i>yakma cahim-i hecre mü’ebbed Necātî’yi</i>	
<i>bî-çāre ‘āşık oldu ise kāfir olmadı</i>	G605/7
<i>ey lebi şekker bahāsın sorduğusa buseñüñ</i>	
<i>cānumuz alma nece oldu arada kan olmadı</i>	G608/3

Dize başı ve sonu “ğarib” sözcüğünün tekrarı ahengi temin etmede etkili olmuştur.

<i>mukim idüm ser-i küyuñda der-be-der etdüñ</i>	
<i>işler edersin bu derd-mende ğarib</i>	G24/5

Sevgilisinin merhametsiz ve yiğit olduğunu vurgulamak için “kan” sözcüğünü tekrarlı kullanan şair ahengi temin etmiştir.

<i>beni cevri ile öldürse demeñ ol yāra kanludur</i>	
<i>helāl olsun aña kanum yigitdür delikanludur</i>	G69/1

Aşağıdaki beyitte “gül-” eylemi ile güle çağrışım yapan şair goncanın açmasını dudakların gülümsemesine benzeterек beyitte âhenkli bir söyleyiş yakalamıştır.

<i>fānî cihānda gerçi ki çok gonca-leb güler</i>	
<i>her kim gülerse gül gibi hep bî-sebeb güler</i>	G154/1

Bahar zamanının resmedildiği beyitte baharda çoşarak akan sular ile sevgilinin güzelliği ve şairin gözyaşları arasında benzerlik kurulmuş, *hüsnitalil* yapılmıştır. Gözyaşının sevgilinin yanına varınca durulacağını anlatan aşık “var-” sözcüğünü redifle tekrar ettirerek âhenk yaratmıştır.

<i>bulanur kanlu yaşum hüsn bahārında veli</i>	
<i>hele sen serv ayağına varıcak turı varur</i>	G162/3

Sevgilinin işi nazdır, nazlı nazlı salınışıyla fідana ve servi ağacına benzetilir. Bu teşbih “nāz” sözcüğünün tekrarıyla âhenkli hāle getirilmiştir.

<i>nihāli kāmētüññ rüzgāra nāzlanur</i>	
<i>ki serv-i nāz hemişe bahār nāzlanur</i>	G189/1

Sevgilinin dudağının şaraba benzetildiği beyitte “geç-” eylemi bırakmak, vaz-geçmek anlamında söz tekrarı ile kullanılmış, âhenk sağlanmıştır.

<i>sākiyā bezm-i mahabbetde Necātî-i levend</i>	
<i>bādeden geçdi lebi-i rüh-fezādan geçemez</i>	G226/7

Divan şiirinde sevgilinin gözü ile nergis arasında benzerlik kurulur. Baygın ve mest edici bakışlarından dolayı da şehladır. Beyitte “nergis, çeşm, gör-” sözcükleriyle *tenasüp* yapılırken “görün” eyleminin tekrarı âhenk katmıştır.

çimende nergis-i şehläyı hoş tutuñ zinhār

*hemān anı **görüñ** ol çeşm-i pür-humārı **görüñ*** G297/4

Her gecenin bir sabahı oluşunu anlatan beyitte “bād-ı seher-gāh” dertlerin sıkıntıların sonu anlamında kullanılmıştır. Beyitte “demün” sözcüğünün tekrarı bu anlamı pekiştirirken âhengi de sağlamıştır.

şeb-i mihnetde neler çekdi Necātî dervîş

demüñ** olsun senüñ ey bād-ı seğer-gāh **demüñ G325/7

Beyitte “kul-şah-Allah” sözcüklerinin zıtlığı ve akabinde gelen “dedük” sözcüğünün tekrarı anlamı kuvvetlendirmekle birlikte âhengi de arttırmıştır.

*güzelüm hüblar içre saña biz şāh **dedük***

*ne **dedük** kullaruñuz yarıcuñ Allāh **dedük*** G327/1

cāndan uyuverür baña şîrîn-dehenlerüñ

*lebbeyk¹⁸⁴ **demek** isteyicek leb **dedükleri*** G590/2

Sevgilinin güzellik unsurlarının aşığın gönlünü avlayan tuzak olarak imgelendiği beyitte “saç” tuzak, “hāl” ise bu tuzaktaki yemdir. Bunu ancak o tuzağa yakalananlar bilir, demek isteyen şair “bilme-” eyleminin tekrarıyla anlamı ve âhengi sağlamıştır.

hālîni miskîn sanursız fîtnede bir dānedür

*saçları dām-ı belādur **bilmez** anı **bilmeyen*** G427/4

İşaret zamirinin redif olarak kullanıldığı beyitte sevgilinin benzetilenleri vurgulu bir söyleyişle dile getirilmiş, “bu” sözcüğünün tekrarı ile âhenk arttırılmıştır.

*demîş idiñ saçuña sünbül-i hoş-būdur **bu***

*dostlar uşda benüm istediğüm **budur bu*** G444/1

Sevgilinin eşiği aşık için çok kutsaldır. Onun tozunu süpürmek de oldukça önemlidir. Aşık gözlerini hizmetkâr yapmış, su ve süpürge olarak da gözyaşı ve kirpiklerini kullanmıştır. Beyitte “ile” edatının tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

āstānuñ çevresine zerrece toz konmaya

*gözlerüm ferrāş ederseñ āb **ile** cārüb **ile*** G509/3

¹⁸⁴“Buyurun.”

iltifātuñdan Necātî ol kadar şād oldı kim

*‘ömri olduğınca ‘ayş **ile** mey ü mahbûb **ile*** G509/5

Sevgilinin rakiplere gösterdiği cevır ü cefayı bile kıskanan aşık “eyle-” eyleminin tekrarıyla anlamı pekiştirmiş ve âhengi sağlamıştır.

ile kimse yaramaz ey gül-i ra ‘nā-yı bostānî

*cefā vü cevır ü mihnetden ne **eylerseñ** baña **eyle*** G534/4

Sevgilinin boyu elif harfine benzer, ince uzundur. Benzetme edatı “gibi”nin tekrar ettirilmesi hem bu benzerliği oluşturmuş hem de âhengi sağlamıştır.

*baña kim ola ol boyı serv-i revān **gibi***

*kim cānda bir elif **gibidür** tende cān **gibi*** G582/1

Beyitte “öldür- ve kerem eyle-”, “depele- ve sev-” sözcükleriyle tezat yapılırken “beni” zamirinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

depelemek diler-iseñ seni cāndan seveni

*evvel öldür kerem eyle **beni** zinhār **beni*** G638/2

1.1.7. Her iki mısırada bir sözcüğün birden fazla tekrarı

Bir sözcüğün olumsuz hâliyle birlikte kullanımı olumlusunu pekiştirmektedir. Beyitte de “dile-” fiilinin hem redif hem söz tekrarı olarak âhenkli kullanıldığını, şairin sevgilisini çok istemesini vurguladığını görmekteyiz.

*beni habib **dilerse** rakibler **dilemez***

*ölince sürineyin yolına **diler** **dilemez*** G218/1

Beyitte “sür-” sözcüğünün tekrarıyla anlam zenginliği yaratılmıştır. Buna göre “yüz sür-” deyiimiyle yere kapanmak, “sürmek için” ile uzaklaştırmak, “süre süre” ikilemesiyle ise yürütmek anlamlarında kullanılmıştır. Beyitte “ü” sesinin asonansıyl ve söz tekrarlarıyla âhenk sağlanmıştır.

***sürdüm** rakibi **sürmek** için yerlere yüzüm*

***süre süre** getürdüm ola mı zamānesin* G389/4

Kalbinde açılan yaralar ile sevgiliye yaranacağını uman aşık “yara” sözcüğünün tekrarıyla bu durumunu vurgulamış müzikalite yaratmıştır.

*söyler yürekde ağız açup **yara yaraya***

*miskîn umar ki **yara** ile yāra **yaraya*** G501/1

Beyitte “yüz” sözcüğünün deyimlerle ve söz tekrarlarıyla birlikte kullanımı hem âhengi hem de anlamı zenginleştirmiştir.

yüz berkidüp gelimez idi āyine yüz

sen yüz verürsin ey yüzi hurşid o yüz süze

G563/1

1.1.8. Tek mısradaki yapılan birli söz tekrarları

1.1.8.1. Eylem yinelemesi¹⁸⁵

Sevgiliye kul, köle olmanın anlatıldığı şiirde aşık ne isterse yapmaya razıdır.

Beyitte “dile-” sözcüğünün tekrarıyla anlam vurgulanırken âhenk sağlanmıştır.

pādşāhum boynı bağılu kuluñam

dile öldür dile sakla dile sat

G28/2

Yanarak eriyen mum ile kendisi arasında benzerlik kuran aşık, mumun da aşk derdinden eriyip bittiğini anlatmaktadır. Şair hüsnitalil sanatı yapmış, “ye-” eyleminin tekrarıyla da bunu estetik bir dille ifade etmiştir.

meclisde dek dururken eridi dökildi şem ‘

bir derdi var içinde ki yedüğü anı yer

G77/5

Halk şiiri geleneğinin divan şiirine yansımaları olan “dedim-dedi” kalıbını bu başlık altında da görmekteyiz.

gamzeñ okları hayālın n’eyleyem dedüm dedi

sakla anı dilde kim mihr ü mahabbet dāğıdur

G103/6

geldi hatt-ı müşk-bāruñ kıl vefā dedüm dedi

da ‘vî-i tezvîrden bâtil temennâdan n’olur

G161/4

şefkat ile yap Necâtî gönlini dedüm dedi

hey bizüm mahâlleda bu hâne bünyâd olmadı

G570/6

dil zülfüne tolaşdı dedüm nâz ile dedi

beñzer ki yine geldi perişân olacağı

G606/4

Sevgilinin saç ile Kabe’nin örtüsünün siyahlığı arasında çağrışım yapan şair, “ört-” eyleminin tekrarı ile âhenk yaratmıştır.

kara Ka ‘be örtüsü ile örtesüz tâbütumu

ölcek zülfî gamından dostlar kardaşlar

G123/3

¹⁸⁵Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan beyitler: G6/1, G26/4, G34/4, G56/6, G84/5, G161/7, G173/8, G191/6, G247/2, G267/4, G268/4, G269/3, G279/4, G333/3, G423/7, G435/6, G505/5, G554/2, G572/4, G587/7, G603/5, G609/7, G628/4.

Gece gökyüzünün büyüleyici görüntüsünden etkilenen şair bizi de bu manzaraya davet etmektedir. Bu daveti “gel-” eyleminin tekrarıyla âhenkli bir söyleyişle dile getirmiştir.

gel gel ki gökde istediğün yerde bulmuşuz

bezm-i şebâne özge cihāndan haber verür G155/5

Sevgiliden gelen gam, sıkıntı aşık için bir lütuftur. Her ne gelirse gelsin aşığı mutlu eder. Beyitte “gel-” eyleminin tekrarı ile âhenk sağlanmıştır.

lutf u gam her ne geldi hoş geldi

yār-ı ‘āşık-nevāzı kim sevmez G244/6

gelmedi gelmesün ey dost gözüñden acı yaş

bilmeseñ ‘ayb degül hālını üftādelerüñ G324/3

gelmemişdür gelmeyiser döneli çarh-ı felek

sencileyin gönli katı bencileyin cānı pek G326/1

‘ışkuñ haberlerinden nakl eyle cān çıkınca

uyhu gelince yārā gel bir hikāye başla G497/4

Sevgilinin ağzı öyle kapalı öyle gizlidir ki ondan bahsetmek bile sır gibi ağzın açılmasına sebep olabilir. Şair yaşadığı tereddüdü “söyle-” eyleminin olumlu ve olumsuz tekrarıyla yansıtırken âhengi de sağlamıştır.

bilmezem nece deyim vasf-ı dehānuñ haberin

söylemezsem ölürem söyler isem rāz açılır G174/2

Sevgilinin yüzü ve saçı ile gün ve gece arasında benzerlik kuran şair atasözü ile *irsalimesel* yaparak anlamı güçlendirmiştir. Bu anlamı “gül-” eyleminin tekrarıyla âhenkli hâle getirmiştir.

yüzüñ görüp sevinenler saçuñdan ağlamasun

ki tañladan gülen ahşama dek güler derler G191/2

Güzellerin cevri ü cefasından yakınan şair “et-” eyleminin tekrarıyla en çok cefayı kendisinin çektiğini dile getirmiş, âhengi sağlamıştır.

‘ādeti hūblaruñ cevri ü cefādur ammā

baña etdiklerini kimselere etmediler G199/3

kāmetüm yā etdüğine etmezem hergiz nizā ‘

ok gibi bir kez çekersem bağruma rüz-ı vedā ‘ G264/1

eşigüñi va ‘de etdüñ etmedüñ gitdi vefā

söz ile kaç kez beni sen Mısır’a sultān eyledüñ G291/4

*nāzı çoğ **etme** ki **etmeye** ‘āşık seherde āh*

ey gün yañaklu göklere çıkar kemerde āh

G541/1

Hokka, içine mürekkep konan küçüp kaplara denir. Bazen içine afyon ya da esrar da konulabilir.¹⁸⁶ Bu bakımdan hokka sözcüğü ağzın benzetileni olarak tevriyeli kullanılmış, hem mürekkep konan hem de esrar konan anlamı verilmiştir. Ayrıca ağzın sır olmasıyla duyulması arasında tezat yapılmıştır. Bu tezat sevgilinin hattının mühüre benzetilmesi ve mercan hokka gibi ağzın yeniden kapatılması ile giderilmiş “duy-” eylemi tekrar edilerek âhenk sağlanmıştır.

*ağzuñ esrārın Necātî **duydı duymasun** rakib*

‘anberin hat hâtemini hokka-i mercāna bas

G258/7

Aşkın çok geç gelişini anlatmak için konuğun geç gelmesi benzetmesi ile çağrışım yapılmış, “erdi” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

Necātî kocalıkda oldı ‘āşık

*dirîğā **erdi** geç vakt **erdi** konuk*

G281/7

Arkaik bir kelime olan “başmak” ayakkabı anlamına gelmekte ve baş sözcüğü ile hem tezat hem de âhenksel uyum yaratmıştır. Sevgilinin ayakkabısının bile değerli olduğunu vurgulamak için “er-” eylemini olumlu ve olumsuz hâliyle kullanan şair âhenk yaratmıştır.

*senüñ başmağūñ **erdiği** yere **ermez** benüm başum*

ko bārî edeyin secde ıraklardan saña kiblem

G351/3

Aşkın ateşe aşığın da muma benzetildiği beyitte “yanayın” sözcüğünün tekrarı âhenk sağlamıştır.

*şem ‘ gibi ‘ışk odına **yanayın** koñ **yanayın***

mahv olunca dünyede nām u nişānı kendümüñ

G289/4

Sevgilisi için can vermeye hazır olan şair “ol-” eyleminin olumlu ve olumsuz tekrarıyla anlamı pekiştirmiş, âhenk yaratmıştır. Diğer beyitlerde de sözcüğün olumsuz hâliyle tekrar etmesi sonucu âhenk görülmektedir.

ben kuluñ ‘çün der imişsin kim baña cānın verür

*ölmek **olur** dostum **olmaz** saña yalan demek*

G308/5

¹⁸⁶Pala, 2004, a.g.k., s.210.

<i>itlerüñe yalvaranlar eşigüñde yer bulur</i>	
<i>mansib-ı ‘ālīdür ol olmayacak olmaz dilek</i>	G319/10
<i>ümīd-i vasluñ ile yandı sīnem</i>	
<i>tama ‘ olmasa olmaz idi tamu</i>	G445/2
<i>‘āşık olalum gönül olmayalum oñmayalum</i>	
<i>tiyg-ı kassāb-ı kazā sevmez bilürsin ferbihi</i>	G578/4
<i>tutdı cihānı āteş-i āhum şerāresi</i>	
<i>kim der ki ‘āşık olanuñ olmaz sitāresi</i>	G616/1

Aşığın aklını ve canını vermesini aksi takdirde aşık olamayacağını vurgulayan şair, “gitdi” eyleminin tekrarıyla âhengi arttırmıştır.

<i>böyle ben mecnūn olunca gītdi ‘akl u gītdi cān</i>	
<i>uslanınca bir kişi anca ziyān etmek gerek</i>	G320/3

Sevgilinin kulu olduğunu pekiştirmek için “kuli” sözcüğünü tekrar eden şair âhenk yaratmıştır.

<i>kulıyuz kulı melek yüzli melik-zādelerüñ</i>	
<i>lebi gonca beli ince yañağı sādelerüñ</i>	G324/1

Saçın ipeğe, perçemin ise hilate benzetildiği beyitte saç yumuşaklığı, uzunluğu ve güzel kokması gibi yönlerden “salın” sözcüğünün tekrarıyla imgelemiştir.

<i>salın salın ki lutf ile müşkīn harīrden</i>	
<i>hil ‘at biçüpdür ol kad-i ra ‘nāya perçemüñ</i>	G331/2

Hiçbir şey bilmediğini bilen şair “bil-” sözcüğünün tekrar ederek âhenk yaratmıştır.

<i>bunu bildüm ‘ākıbet kim hiç nesne bilmedüm</i>	
<i>gerçi başdan ayağa idrākdür cismüm benüm</i>	G349/3

Av imgelemine gördüğümüz beyitte sevgili ata iyi binen bir avcı aşık ise ilk mısrada avı, ikinci mısrada atının terkisidir. Bu manayı tamamlamak için “öl-” eylemi tekrar edilmiş, âhenk sağlanmıştır. İkinci beyitte ise İsâ peygamberin mucizelerinden biri olan hastaları iyi etmesi¹⁸⁷ özelliği hatırlatılmış, “ölme-” eyleminin tekrarı ile âhenk sağlanmıştır.

¹⁸⁷Pala, 2004, a.g.k., s. 309.

avladı öldürdi gamzeñ kend'özümden ölmedüm
şeh-süvārā lāyık-ı fitrākdür cismüm benüm G349/4
cān bağışlar nefesüñ ölme Necātī ölme
kişi gösterme Mesihā yolın āsān degül a G504/6

Sevgilinin eşiği Kabe gibidir, aşık hep ona dönüktür. Beyitte terk etmek anlamındaki “yüz dön-” deyimini bir felaket olarak tasavvur edilmiş, “dön-” eyleminin tekrarı ile bu çağrışım pekiştirilmiştir.

eşiğüñden yüzüm dönerse dönsün bir yaña kiblem
kapuña doğru geldüm ben senüñ a Ka'bem a kiblem G351/1

Arkaik bir kelime olan “başmak” ayakkabı anlamına gelmekte ve baş sözcüğü ile hem tezat hem de âhenksel uyum yaratmıştır. Sevgilinin ayakkabısının bile değerli olduğunu vurgulamak için “er-” eylemini olumlu ve olumsuz hâliyle kullanan şair âhenk yaratmıştır.

senüñ başmağüñ erdügi yere ermez benüm başum
ko bārī edeyin secde iraklardan saña kiblem G351/3

Şair, güneşi sevgilinin yüzüne benzetmesini “uzaktan görünen her şey güzel görünür” gerekçesiyle dile getirmiştir. Böylece sevgilinin güneşten daha güzel olduğunu vurgulamıştır. Beyitte “görm-” eyleminin tekrarıyla imgelemi pekiştirirken âhenk yaratmıştır.

güzel görinür irakdan görinse her nesne
anuñ için güneşi rüy-ı yāra beñzetdüm G373/5

Sevgilinin yanağından bahseden sayfaları lale bahçesine benzeten şair, “ög-” eyleminin tekrarıyla anlamı pekiştirmiş, âhengi sağlamıştır.

öğerseñ ol ruhi ög kim Necātī vasf edeli
beyān varaklarını lālezāra beñzetdüm G373/7

İlk beyitte “çektığın sıkıntıları inleme ile belli etme, kimseye derdini gösterme” diyen şair ikinci beyitte “çek-” eylemini tevriyeli kullanarak “dert çekmek” ve “kemend çekmek” anlamlarını vermektedir. Ayrıca “tolaş-” eylemini de aynı şekilde tevriyeli kullanarak “karış-” ve “sataşmak” anlamlarına gelecek şekilde kullanmıştır. “çek-” eyleminin tekrarı ile âhenk yaratmıştır.

ne çekerseñ çek ey dil-i miskîn
çıkışasın ola ki nāle ile G457/6

komazın zülfi kemendin ne çekersem çekeyin

böyle olur tolaştan turrası tarrārlara

G466/2

Sevgilinin kendisinden kaçmaması için yalvaran şair “kaçma” eyleminin tekrarıyla anlamı pekiştirmiş ve âhenk sağlamıştır.

kaçma bizden sanemā kaçma ki ‘ārifler ile

turup oturma gerek serv-i gül-endāmlara

G467/4

“Dert, deva ve tabib” sözcükleriyle tezat ve *tenasüp* yapılmış “an-” eyleminin tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

derd ile añ Necāti’yi añarsañ ey tabib

kim başı hoş degüldür anuñ devā ile

G473/7

Yusuf peygamber kıssasına telmih yapılan beyitte kardeşlerinin onu kuyuya atması hatırlatılmış, bu hatırlatma irsalimesel ile pekiştirilerek günümüzde “Düşman için kuyu kazan evvela kendisi düşer.” atasözünün *arkaik* biçimi kullanılmıştır. Bu atasözünde “kaz-” eylemi tekrar edilerek âhenk sağlanmıştır.

ey Yūsuf-ı gül-çihre meseldür atalardan

kim düşmen için kuyı kazan kaza boyunca

G478/2

Beyitte “tevbe ile mey” iki zıt yaşam şeklini temsil etmektedir. Şair “tut-” eyleminin tekrarı ile rindane yaşamayı tercih ettiğini çünkü bahar mevsimi gelince sevgiliyi göreceğinden bekleyişin de son bulduğunu dile getirmektedir. Sevgiliyi gülşen ve mey metaforlarının çağrıştırdığını görmekteyiz.

ko nāsihā beni tevbe tutunca mey tutsun

bahār u mevsim-i gülşendür intizārı göre

G543/5

Aşık gönlünün camdan olduğunu bu yüzden sevgilinin gönül kırıcı bir şekilde davranmamasını dile getirirken “sakın” eylemini tekrar ederek âhenk sağlamıştır.

sırsın tokınma göñlüme hey mest-i gamze-kār

sakın sakın ki sırçadur ey meh-likā yüki

G577/4

Aynı gökyüzünde devir daim etmesi ile ayrılık atına binen sevgilinin aşğın üzerinde dönmesi arasında çağrışım yapılmış, “dön-” eyleminin tekrarıyla anlam pekiştirilirken âhenk sağlanmıştır.

altına aldı hecr dön ey şeh-süvār dön

hāk-i hakirüñ üzre meh-i āsmān gibi

G582/5

Sevgilinin hasretiyle geceler aşık için birer kıyamet gününe dönmüştür. Gece ve gündüz ile tezat yapılırken “çık-” eyleminin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*cān çıkdı hasret ile gönül çıkmaz erteye
rüz-ı kıyāmet oldı meger şeb dedükleri*

G590/3

Farsça “sim-ab” “jive” sözcüğünden bozarak dilimize aldığımız civadır. Gümüş renginde sıvı hâlde bulunan bu maden bir yere bulaşmaksızın akıp gider. Bir kaynağın suyunu kaçirtmak için ve bir kuyuyu kurutmak için kullanılır.¹⁸⁸ Bu bilgilerden yola çıkarak civa suyla tezat oluşturmakta diyebiliriz. Beyitte ise “sım-ber” (sevgili) civaya, aşık ise katarı yani su damlalarına benzetilmiş bir araya gelemeyecekleri vurgulanmıştır. Beyitte “on-” eyleminin tekrarı da bu anlamı pekiştirmiş ve âhenk katmıştır.

*çeke gördüm katarı gelmedi ol sım-beri
işı mu oñar kişünüñ oñmaduk olınca başı*

G611/3

Rindane yaşamın tercih edildiği beyitte İbrahim peygamberin kıssasındaki ateşin gül bahçesine dönmesine hatırlatma yapılmış, şair bu hatırlatmada sevgiliyi düşünmüştür. Beyitte “var-” eyleminin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*nāsih varuruz mescide varmaz degülüz lik
gül vakti-durur gel berü ibrāmı ko şimdi*

G614/3

1.1.8.2. Ad yinelemesi

Leffüneşr sanatı ile güzellerin hurilere gül bahçesinin Cennet’e benzetildiği beyitte rindlik ile zahidlik kıyaslanmış, “gül” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır. Diğer beyitlerde de aynı sözcüğün tekrarıyla âhenk yaratılmıştır.

*hoş-durur gül yüzlülerle baña gülşen güşesi
zāhidā hūriler ile Cennet-i me’vā saña*

G12/3

*bir gülün gülşen-i cināna deger
sünbülün ‘ömr-i cāvidāna deger*

G73/1

*bezme gelseñ ehl-i ‘ışk içinde kopar zemezme
gülşitāna vakt-i gülde netekim gülğul düşer*

G93/2

*gülşenün güllerini āteş-i ruhsār yakar
çimenün ‘ar’arini şive-i reftār yıkar*

G125/3

*gülzār-ı hüsn içinde açılır gül-i murād
her gonca-leb ki buse edicek taleb güler*

G154/7

meyl ederse hadd ü kaddine rakib usanmasun

¹⁸⁸Onay, 2014, a.g.k., s. 370.

<i>ki ol göl-i şimşād-perver gölşeni rûhānîdür</i>	G178/3
<i>n'eylesün gölzārı 'āşık olmayınca göl-'izār</i>	
<i>būstān-ı cennete sūret veren dîdār imiş</i>	G250/2
<i>sāyesin salmağ için serv-i ser-efrāza habîb</i>	
<i>güller ile gölşeni bād-ı seher zeyn eylemiş</i>	G254/4
<i>var mı Necātî göl gibi gölşende yüzi berg</i>	
<i>kim her dem aña bûlbûl-i nālān olur harîf</i>	G273/5
<i>gölşende göl budağı güllerle beñzemişdür</i>	
<i>bir hûb-rûya ki ola boynı kulağı açık</i>	G276/4
<i>gelür gölşende gölden reng alursın</i>	
<i>dehān-ı gönçadan rāz öğrenürsin</i>	G399/4
<i>ey Necātî fursatı fevt eyleme mey alı var</i>	
<i>sahn-ı gölzāra ki kurdı şāh-ı göl eyvān yine</i>	G480/5
<i>seyr edenler gölsitān-ı hüsnin ol göl yüzlünüñ</i>	
<i>vālih ü ğayrān olur sünbül ü reyhānına</i>	G515/3
<i>revādur gönca-veş başuñ çekerseñ hırkaya ey dil</i>	
<i>gölüp göl gibi açılmaz gelenler bu gölistāna</i>	G546/5

Sevgilinin zülfünün kıvrımıyla dar ağacı arasında çağrışım yapan şair, “uşda” zarfının tekrarıyla âhenk sağlamıştır.

<i>çîn-i zülfünden çekilsün der imişsin dostum</i>	
<i>hey me 'āza 'llāh ne çāre uşda boğaz uşda ip</i>	G25/2

Beyitte “garib” sözcüğünün tekrarıyla aşğın zavallılığı vurgulanmış ve âhenk sağlanmıştır.

<i>hasretüñle bu Necātî ölür ise deyesüz</i>	
<i>ā garib ü vā garib ü hā garib eyvā garib</i>	G26/5

Aşkın gizli kalması gerekirken herkesçe bilinmesini bir felaket olarak niteleyen şair, bu durumu satranç oyunundaki en önemli taş olan şâh ve onu tehdit eden şah-mat hamlesi ile anlatmıştır. Beyitte “şeh ve şâh” sözcüklerinin tekrarı ile âhenk sağlanmıştır.

<i>şöhret âfetdür gözet satrancı kim</i>	
<i>şehden ayruğa gelür mi şâh-māt</i>	G28/3

Divan şiirinde “Rûm” sevgilinin beyaz ve güzel yüzünü temsilen kullanılırken siyah saçla da tezat yapar. Rum'da “ömr-i dırāz” olmaması ile saçın yanaklardan doğru

uzaması arasında çağrışım yapılırken *leffüneşr* sanatını da görmekteyiz. “Rûm” sözcüğünün tekrarı ile âhenk sağlanmıştır.

Rûmdur bu Rûmda ‘ömr-i dırâz olmaz demeñ
uzasun koñ ruhlarında zülf-i müşk-efşân-ı dost G30/4

Aşık için sevgili tüm güzellerin sultanıdır. Bu anlam “kul” sözcüğünün tekrarıyla vurgulu ve âhenkli hâle getirilmiştir.

derler cihân güzelleri kuluñ kulu olup
ey pâdşâh-ı hüsn bize gel ağalığ et G31/4
kultıyuz kulu melek yüzli melik-zâdelerüñ
lebi gonca beli ince yañağı sâdelerüñ G324/1

Tasavvuf ehli olan sufi ilâhî aşk ile dünyadan ve zevklerinden geçtiğinden yüzü de çoğu zaman solgundur. Şair bunu da dert sebebi olarak görmektedir. Çünkü divan şairleri gazellerinde rindliği benimser bir üslup takınırlar bu da onları sufiliğin zıttında bırakır. Beyitte “derd” sözcüğünün tekrarıyla hem bu anlam vurgulanmış hem de âhenk sağlanmıştır.

edersin bize sūfi çihreñi zerd
kim olur senden andan derdüñe derd G46/1
fakr evinden yüz çevürme ey dil-i derviş kim
derd bu derd ise derdüñe devâ bu derdedür G173/6
ten derdi gibi olmaz imiş derd-i dil ü cān
Eyyüb dahı döymeye ben deñlü belāya G447/2
nāle-i tanbûrdur dünyāda efgān yolluca
‘ışk derdidür cihānda derde dermān yerlüce G472/5

Aşağıdaki beyitlerde ölüp ölüp dirilmeyi “cān verip cān al-” deyiimiyle anlatan şair, ilk beyitte aşıklar meclisinde canların kadeh olup dolup dolup taşmasını “cān verip cān al-” deyiimiyle *tevriyeli* bir şekilde dile getirirmiştir. İkinci beyitte ise ömrünü sevgi-
linin şarap gibi dudağına harcayanların her gün ölüp yeniden dirildiğini anlatmıştır. Be-
yitte “cān” sözcüğünün tekrarıyla âhengi de sağlamıştır.

nūş eder bî-gānelerle rûm eli toluların
âşnâlar bezm-i gamda cān verüben cān alur G55/2

<i>la'lüne ömr-i girâmî harc eden divâneler</i>	
<i>güşe-i mihnette şimdi cân verüben cân alır</i>	G55/8 ¹⁸⁹
<i>hakikat bilmek isterseñ cihānuñ cânısın cânı</i>	
<i>senüñ zât-ı şerîfüñdür sa'âdetler selâmetler</i>	G208/2
<i>kişi gam-ı cānāneye cānā neye cân vermeye</i>	
<i>yanını bekler gönülümüñ bir gün yabanda görmedük</i>	G293/8
<i>cānumuñ cānı degül mi leblerüñ</i>	
<i>yüregüm kanı degül mi leblerüñ</i>	G304/1
<i>ucı bulunmaz perişān-rūzgārumdur saçuñ</i>	
<i>ağıza gelmiş benüm cānum gibi cāndur lebüñ</i>	G313/4
<i>gūyiyā cānā senüñ ser-çeşme-i cāndur lebüñ</i>	
<i>geldi hatt-ı müşk-bāruñ yazdı bir ferd üstine</i>	G493/5
<i>yār ile öpüşmeyince nūş edüp āb-ı hayāt</i>	
<i>ne idüğini bilemedüm cân beslemek cân üstine</i>	G540/3
<i>sen sanavber gibi bir serv-i hırāmān olmadı</i>	
<i>rāstı ol kadd-i dil-keş cân alup cân olmadı</i>	G608/1
<i>sākiyā dest-i ecelden yaşamı etdi hālās</i>	
<i>cân imiş la'l-i lebüñ būselerüñ cân kesegi</i>	G646/4

Beyitte “āšnā ve bīgāne” sözcükleri arasında tezat yapılmış, bu tezat “yād” sözcüğünün tekrarı ile kuvvetlendirilmiş ve âhenkli hâle getirilmiştir.

<i>sākiyā bezm-i bihişt-ābāddan feryād kim</i>	
<i>āšnālar yād olupdur yādlar bî-gānedür</i>	G60/5

Beyitte “yan-” eylemi istihdam sanatı ile hem aşık olmak hem de mumu yakmak anlamlarında kullanılmıştır. Beyitte “dil” sözcüğünün tekrarı ile hem anlam pekiştirilmiş hem de âhenk sağlanmıştır.

<i>dili bir dil-rübāya yandurıgör</i>	
<i>mahabbet şem'ini uyandurıgör</i>	G106/1
<i>Necātî dil yanar her lahza bir dildār şevkiyle</i>	
<i>Sanasın Bursa şehridir ki yakar her zaman āteş</i>	G253/5

¹⁸⁹ Aynı beyit G203'te tekrar etmiştir.

ey Necātî şevk ile her beyti kim kılduñ rakam
sûz-ı **dilden dîl**bere bir nāme irsāl eyledüñ G296/8
ey gönül ağıyār olana yār derseñ bilmezin
bî-vefā **dilberlere dîldār** derseñ bilmezin G382/1
yeridür derd ü belā mihnet ü endüh u firāk
yañılup şol ki āhen-**dile dîldār** deye G525/3

Gam ve kederi yoldaşa benzeten şair bir gün onların elinden öleceğini dile getirmiş, “yoldaş” sözcüğünün tekrarıyla da anlamı pekiştirmiştir.

gussa vü ğamdan Necātî ihtiyāt et key sakın
çoğ olur kim öldürür **yoldaşını yoldaşlar** G123/7
ölürin derd ü ğamuñı vermezin nā-ehle ben
şimdi mi oldı begüm **yoldaş yoldaş** üstine G555/2
gamundan yitti gitti gerü hükm eyle gam bulsun
ki begler buldurur ādet durur **yoldaşa yoldaşı** G649/4

Gönül evini acımasızca yıkan sevgilinin anlatıldığı beyitte “yār” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

girme ortasına gel hāne-i dilden çek elüñ
ey Necātî saña ne **yār** yapar **yār** yıkar G125/7

Güneşin gökyüzünde devretmesini sevgilinin etrafında kendisi gibi bir suç işleyip de dolanmasına benzeten şair hem “zevāl” sözcüğünün çift anlamlılığından dolayı *tevriye* hem de *hüsnitalil* sanatı yapmıştır. Beyitte “gün” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk sağlamıştır.

her **gün güneş** gelür tolanur aşyānunu
gālib anun da bencileyin bir zevālı var G136/3

Paranın değerli oluşuyla ona değer veren insanların dünya kentine bulaşması arasında tezat yapılmış, bu anlam “azîz” sözcüğünün tekrarıyla âhenkli bir şekilde dile getirilmiştir.

akçe ‘**azîz**dür evet anca ‘**azîz**ler
dünyā televvüsine anuñla bulaşdılar G143/3

Rindlik ile zahidliğin kıyaslandığı ve rindliğin tercih edildiği beyitte “hālet” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

gerçi hoşdur Necātî zühd ü salāh
hālet-i ‘ışk özge **hālet**dür G153/8

Aşk meclisinde gam şarabından içen aşık için muradından bihaber olmak en kötüsüdür. *Bihaber* olmak ile *haber* almak arasında tezat ve söz tekrarı yapan şair anlamı kuvvetlendirerek âhenk yaratmıştır.

‘ışk bezminde mey-i ğamdan murād

bî-haber olmağ imiş aldum haber

G165/6

Sevgilinin kendisi kıyamet gibi olduğu için ona karışan da hiç ölmez. Beyitte “kıyāmet” sözcüğünün tekrarıyla imgelem ve âhenk yaratılmıştır.

bu gün ol fitne-i āhir-zamāna haşr olan ölmez

kıyāmet-kadd ü kāmētdür kıyāmet-çeşm ü ebrūdur G192/2

Pişmanlık anlamına gelen “nedem” sözcüğünün “nedime” yani dosta benzetilmesi ile sanatlı ve âhenkli bir söyleyiş sağlanmıştır. Ayrıca ney zahidi temsil edecek şekilde kişileştirilmiş; içki içerek, hayatını yaşayarak zamanını geçirmesi önerilmektedir. Beyitte “dem” sözcüğünün tekrarıyla anlam zenginliği ve âhenkli söyleyiş sağlanmıştır.

nedimi bezm-i dünyānuñ nedemdür

gel ey ney bir dem et kim dem bu demdür

G193/1

Sevgilinin ulu, üstün oluşunu vurgulamak ve tezat yapmak için “bey” sözcüğü tekrar ettirilmiş ve âhenk yaratılmıştır.

n’ola sen bir bey güzelseñ biz de bey kullarıyuz

terbiyetler eyle kim her himmete lāyıklaruz

G216/4

Divan şiirinde “bāzār” sözcüğü sevgiliyle alışveriş yapılan sembolik bir yerdir. Bu alışverişte aşık hep zarardadır. Beyitte “bāzār” sözcüğünün tekrarıyla anlam vurgulanırken âhenk de sağlanmıştır.

tıfl iken bir buseñi azırğanurduk cāna āh

ey dirîğā bilmedük bāzār ilk bāzār imiş

G250/3

Erenler yoluna adanıp dünya malına değer vermemeyi öğütleyen şair, “kemāl ve māl” sözcükleri arasındaki cinası da “kef”in tekrarlı kullanımı ile kelime oyununa dönüştürmüştür. Buna göre kendi özündeki olgunluğu yani *insan-ı kâmil* olmayı öğütlemek için “māl üstüne kef çekme” yani mala mülke değer verme demek istemiştir.

düriş erenler yolına tā olasın hayru’l-hālef

özge kemāle tālib ol māl üstüne kef geçme kef

G270/1

Ölüm ile aşk arasında çağrışım yapan şair, aşkı yola benzeterek orada da ölüm gibi yol arkadaşı olmadığını ifade etmektedir. Beyitte “rāh” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

derd ile öldüm gider bir kimsenün āgāhı yok

*mevt gibi **rāh**-ı ‘ıškuñ āh kim hem-**rāhı** yok*

G279/1

Divan şiirinde simgesel gül-bülbül aşkına telmih yapılmıştır. Gülün dikenini yani sevgilinin gamı gülün kendisi yani sevgili arasında dert çekme ve safâ sürme açısından zıtlık yaratılmıştır. Aşığın durumu “belā” sözcüğünün tekrarıyla pekiştirilmiş, âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

*çekstün **belālu** bülbülüñ ey gül **belālaruñ***

her hāra hem-dem ol yōri sürsün safālaruñ

G301/1

İlk beyitte sevgilinin güzelliğini daha iyi görebilmek için kocamış felek gözüne ay ve güneşten gözlük takmaktadır. İkinci beyitte ise şahin bakışlı olan sevgili aşığı avlayan avcı gibidir. Üçüncü beyitte de sevgilinin gözleri göz değil birer ok yarasıdır. Beyitte “göz” sözcüğünün tekrarıyla yaratılan imgelemlerle anlam zenginleşmiş, âhenk sağlanmıştır.

ol cüvān-bahtuñ cemālini kemāhî görmege

*ay u gündən **gözine** **gözlük** tutar pîr-i felek*

G319/7

*çün kara **gözini** **gözüm** saldı*

hüsn şebāzınıñ begin aldı

G585/1

*aglamaktan güzelim çıktı **gözüm** **gözlükten***

iki ok yarasına döndü ki dinmez kanı

G637/2

Can ülkesinde acı çeken aşık nakış gibi süsü, gösterişi değil sadeliği istemektedir. Bunun için “nakş” sözcüğü ilk dizede tekrarlanmış ve ikinci dizedeki sâde sözcüğü ile tezat yapılarak anlam vurgulu hâle getirilmiştir.

*mahv olur **nakş**-ı emel mānende-i **nakş**-ı mezār*

hāk-i pāy-ı cān-sitāna ‘ārîf-iseñ sâde gel

G347/5

Aşağıdaki beyitte “pend ve bend” sözcükleriyle ve “bend” sözcüğünün tekrarlı kullanımıyla âhenk yaratılmıştır.

bendler geçdi baña zülf-i siyāh-ı dost kim

*hāl-k-ı ‘ālem **pend** alurlar şimdi **pendüm**den benüm*

G353/4

Beyitte sevgilinin saç ve beni sebebiyle siyah rengin hâkim olduğunu görmekteyiz. Bu siyahlığı “Üzüm üzüme baka baka kararır” atasözü daha da pekiştirmiştir. Saçın sümbül salkımına benzetilmesi ve atasözünde geçen üzüm sözcüğünün salkım hâlinde olması da birbirine çağrışırda bulunmuştur. Beyitte “üzüm” sözcüğünün tekrarı ile de âhenk yaratılmıştır.

hālūñ cefâyı hūşe-i zülfüñden öğrenür

üzüme göre kararur ey bi-vefâ üzümler

G363/5

Bir sayıp dökme, yakınma şeklinde karşımıza çıkan “âdem” sözcüğünün tekrarı beyitte âhenk ve güçlü bir anlam yaratmıştır.

âdem olmaz âdeme yakışmaz âdemden kaçar

ben Necâti ol peri-ruhsâra n'etdüm n'eyledüm

G380/7¹⁹⁰

Güneşin sevgilinin güzelliğinin aynası olarak dile getirildiği beyitte “âyine” sözcüğünün tekrarıyla anlam pekiştirilmiş ve âhenk sağlanmıştır.

hurşidi görüp hüsnüñe mağrûr olursın

âyine her âyine eder kişiyi hod-bîn

G385/6

Zühre'nin Afrodite, Venüs, Çobanyıldızı, Kervankıran gibi tarih boyunca çeşitli adları olmakla birlikte hep aşk ve musiki ile ilgili olmuştur. Eğlence, şarkı söyleme, naziklik, sevmek ve sevilme hep bu yıldız ile ilgilidir.¹⁹¹ Gökte parlaklığı ile dikkati çeken Zühre beyitte sevgilinin benzetileni olmuştur. Aşıktan çıkan ahlar eğer Zühre gibi olan sevgilinin güzel sesine eşlik ederse sazdan çıkan en tiz, ince ses “zır”ın “bem” yani pes, kalın sese dönmesine benzer. Burada şair yarattığı imgelem ile kendisini saza, inlemesini “zır” sese, sevgiliye eşlik etmesini ise sesinin bem yani pes perdeye dönmesine benzetir. Müzik terimleri ile *tenasüp* yapılarak yaratılan metaforla “zır ve bem” arasındaki zıtlık, sevgili ile aşık arasındaki zıtlığı da vurgulamıştır. Aşağıdaki beyitte “zır” sözcüğünün tekrarı âhengi sağlamıştır.

göñül ger âhuña âheng ederse Zühre-i zehrâ

yaraşur zîre kim zîrûñ sadâsı zâr olur benden

G409/6

Dünyada sevgili gibisi yok, diyebilmek için servi ağacını sevgili ile kıyaslayan şair onu üstün tutmaktadır. Beyitte “el” sözcüğünün tekrarı ile hem anlam hem âhenk sağlanmıştır.

yokdur çimende servüñ eli üzre el veli

reftâr-ı yârı serv-i dil-ârâya vermez

G411/7

bostanda elüñ üstine el yok der iken serv

sen anı turup yokarı almağa sebeb ne

G495/4

¹⁹⁰Aynı beyit G435/7 'de de geçmektedir.

¹⁹¹Onay, 2014, a.g.k., s. 440.

ey kâmeti şimşād elüñ üstine el yok

âzāde yōri serv-i hırāmānlar içinde

G558/3

“Er erden biter, tohum yerden” atasözünün kısmen kullanıldığı beyitte şair “nihāl” sözcüğünü “bit- ve tohum” sözcüklerini çağrıştıracak şekilde kullanmıştır. Aşkî aşık-lardan öğreneceğini dile getiren şair “er” sözcüğünün tekrarıyla âhenk katmış “yiğit insanın oğlu da yiğit olur” anlamına gelen atasözünü bağlama göre kullanmıştır.

işidürüz ki er erden biter ey tāze nihāl

tutayın ben de varup ‘āşık olanlar etegin

G416/7

pāk-bāz u merd olıgōr kim ne ‘avretdür cihān

er gibi çok sevdüğüm cānum Necātî er gibi

G569/7

Rindane bir tarzda oluşturulmuş beyitte eğlence, içki meclisi, mest olmak, kendinden geçmek anlamları aşk ile çağrışım yapılarak kullanılmış; aşık gönüllerin ise gönül değil can bile vermeye razı olduğu dile getirilmiştir. Beyitte “gönül” sözcüğünün tekrarı ile hem anlam pekiştirilmiş hem de âhenk sağlanmıştır.

sohbeti germ eylesün gün yüzlü cānān oynasun

mest olan gönüllüler gönül degül cān oynasun

G417/1

urdu kendiye gönlüne gönlüm

şişe-i ‘ārı taşlara çaldı

G585/5

Îsâ peygamber’in şifa vericiliğine *telmih* yapılan beyitte sevgilinin ağzı şifahane gibidir. Beyitte “bî-çāre ve çāre” sözcüklerinin tekrarlı kullanımı ile hem tezat yapılarak olumlu anlam vurgulanmış hem de âhenk yaratılmıştır.

ey Mesîhā dehenüñ gayb şifā-hānesidür

gel dirîğ eyleme bî-çārelerüñ çārelerin

G431/2

Sevgilinin güneş gibi parlak ve güzel yüzü ile ayın karşılaştırıldığı beyitte, ayın zaman olarak dün de kaldığını artık güneş çıktıktan sonra değersizleştiğini anlatmak için “dün” sözcüğü tekrarlı kullanılmış ve âhenk sağlanmıştır.

gün yüzüñ ile māh-ı felek karşılaştırmış

dün toğubanı dünle ulalmağa sebeb ne

G495/3

Ayin on dördü, ayın kendini tamamlayıp dolunay hâlini aldığı, en güzel ve en parlak zamanını anlatmaktadır. Bu bakımdan insanın dünyadaki hâline benzetilir. Tasavvufta

insan-ı kâmil olma yolundaki insanı da temsil etmektedir.¹⁹² Aşağıdaki beyitte ise mükemmel güzelliğe ulaşan on beşindeki sevgili anlatılırken “on” sözcüğünün tekrardan ve âhenkli söyleyişinden yararlanılmıştır.

kemālin buldı ol hüsn āftābı

*ayun **on** dördi gibi **on** beşinde*

G500/2

Şair gönül derdinden ve dermanının olmayışından yakınırken tezat yapmış ve bu anlamı vurgulamak için de “yara” sözcüğü tekrar edilmiştir.

*hey ne oñmaz **yaradur** bu dildeki **yaram** benim*

varduğınca bed-ter oldı bilmezem dermānı ne

G515/2

Canın neye gönlün uda benzetildiği, bu enstrümanlar gibi inlediği beyitte “dem” sözcüğünün aynı mısradaki tekrarı anlamı pekiştirmiş, âhengi de sağlamıştır.

yerlerinden oynamazdı cān u dil

*nāy hem-**dem** ‘ūd **dem**-sāz olmasa*

G536/4

Sakinin dudağındaki şarabın kana benzetilmesi “kan” sözcüğünün tekrarıyla vurgulanmış âhenk yaratılmıştır.

sākî böyle sāde iken cān aparur leblerün

*ger şarāb ālūd ederseñ **kan** olur **kan** üstine*

G539/3

Şair aşkını dile getirdiği şiirlerini gözyaşları içinde yazdığından *mübalağa* ile boğulduğunu dile getirmektedir. Beyitte “kandan” sözcüğünün “bir yandan” anlamıyla tekrarı âhenk katmıştır.

*dem-ā-dem şi ‘r **kandan** girye **kandan***

nefes mi alınur ğark-āb içinde

G544/7

Beyitte “asıl-” ile “yere gir-” arasında tezat yapılırken sevgiliden ayrılmayı vurgulamak için “cüdā” sözcüğü de tekrar edilmiştir.

*yārumı benden **cüdā** kıldı **cüdām** olsun rakīb*

boğazından asıla ede yā gire ede yerlere

G549/4

Sevgilinin hattı beyitte *tevriyeli* kullanılıp yazı anlamına da gelmektedir. Buna göre yakuta benzeyen dudağın üstündeki hat bir çizgi gibi onu belirgin hâle getirmiştir. İkinci satırda ise yüz Kuran’a, dudak Cennet’teki Kevser suyuna ve sevgilinin hattı da

¹⁹²V. Babacan. (2018). Yunus Emre Metinlerinde Sayılar. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), s. 288.

Kevser suresine benzetilmiştir. Beyitte “hat” sözcüğünün tekrarıyla anlam vurgulanmış, âhenk sağlanmıştır.

*la ‘lüh üstinde **hatuñ** gūyā **hat**-ı yākūtdur*

bir satırda āhir olmuş sūre-i Kevser gibi

G569/3

Beyitte “hayāt ve öl-” sözcükleriyle tezat yapılan beyitte anlamı güçlendirmek için “yalan” sözcüğü tekrar edilmiş, âhenk yaratılmıştır.

hayāt-efzā-durur bād-ı bahār u bāde-i sākī

*baña şöyle gelir ki ölmek **yalan** oldu **yalan** şimdi*

G580/2

Beyitte “ümid ve sabır” sözcükleri “çok ve az”, “var ve yok” sözcüklerinin zıtlığıyla pekiştirilmiştir. Ayrıca “katı” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

*ümüdüm **katı** çok sabrum **katı** az*

Necātī’nüh bular dur varı yoğı

G591/7

Sevgili güzellik tahtında oturan bir sultandır ve aşık zulm etmemesini istemektedir. Çünkü aşıkların ahı ok gibi doğrudur onların günahını alma, demek istemektedir. Bunun için “āh” sözcüğü tekrar edilerek âhenkli bir söyleyiş sağlanmıştır.

güzellik taht-gāhına çıkup zulm etme sultānum

*sakın ‘aşıklar **āh**ından ki olmaz tır-i **āh** egri*

G602/2

Deyimler içinde tekrarlı kullanılan “baş” sözcüğü beyitte âhenk sağlamıştır.

***baş** koşma dedüm eslemedüh **başuña** geldi*

var cānuña bu derd-i dil-ārāmı ko şimdi

G614/5

Aşağıdaki beyitte “oğlan ehli” olma, atasözü ile desteklenmiş ve “ehli” sözcüğünün tekrarıyla pekiştirilmiş ve âhenk sağlanmıştır.

veren Allāhdur evet pîrler eydürler kim

*her işüh dünyede **ehli** olur oğlan **ehli***

G623/2

Gül-bülbül aşkına *telmih* yapılan beyitte sevgilinin aşkının derdinden ölmek istemeyi toprak olmak olarak dile getiren şair “hāk” sözcüğünün tekrarıyla bu düşüncüyü pekiştirmiş ve âhenk sağlamıştır.

ol gül-i ra ‘nā yakup ‘ışk odına ben bülbülin

***hāk** olayın ey Necātī çünkü **hāk** ister beni*

G624/7

Dertlere en iyi şarabın iyi geleceğini dile getiren şair atasözü ile düşüncesini pekiştirmiş “acı” sözcüğünün tekrarı ile de âhenk sağlamıştır.

vā‘iz sözine isteyen elbette ‘ilācı

*mey nūş edegörsün ki basar **acı**yı **acı***

G645/1

Cennet için dünyada emek vermeyi ve hazırlık yapmayı anlatmak için “gerek” sözcüğünü tekrarlı kullanan şair âhenk yaratmıştır.

*her kim ol Cennet için dünyede çekdi emegi
gerek olmazken eyü vardı kayırdı geregi* G646/1

Deyimler içinde tekrarlı kullanılan “yüz” sözcüğü ayak ile de tezat oluşturmuştur.

*yüzüme düşmez ayağın tozına yüz sürmek
n'edelüm böyle imiş arada Hakk'ın dilegi* G646/3

1.1.8.3. Sıfat yinelemesi

Kutsal kitap ve dinlerin “dört” sayısının tekrarı ile belirtildiği beyitte hepsinin aynı fikirde olduğu vurgulanmış, dördünün de Tanrı'dan bahsettiği dile getirilmiştir.

*buyurupdur dört mezheb dört kitāb
gayrı koyup Tañrıya bakmak saña* G6/5

Sevgilinin boyunun elif harfine, zülfünün dal harfine benzetildiği beyitte şair bu harflerin sevgilide bir araya gelerek doğruluk, adalet anlamlarına gelen “dād” sözcüğünü oluşturduğunu dile getirmektedir. Beyitte “iki” sözcüğünün tekrarı ve “dāl, dād, yād” sözcüklerinin âhenksel uyumuyla sanatsal bir anlatım yaratılmıştır.

*kaddün elif iki zülf iki dāl
dād eyle ki aldı dört yanum yād* G51/5

Sevgilinin iki tane olan güzellik unsurları ile imgelem yaratan şair gamzeyi cel-lada, zülfü ise boyna geçirilen dar ağacı ipine benzetmiştir. Beyitte “iki” sözcüğünün tekrarı da âhengi sağlamıştır.

*ne cān ile duralım biz siyāset-gāh-ı 'ışkuñda
iki cellāddur gamzeñ iki cengāldür zülfün* G302/3

Sağ ile sol, şarap içmek yani günaha girmek ile tevbe etmek arasında tezat yapılan beyitte “el” sözcüğü tevriyeli kullanılarak anlam zenginleştirilmiştir. Beyitte “bir” sözcüğünün tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

*sunılur sola sāgar sağa tevbe
beli her bir elün bir 'ādeti var* G86/5
*n'ola bî-mihr ise dilber bi-hamdi 'llāh ki meh-rūdur
şu deñlü şöhreti vardır hemān bir şehr bir odur* G192/1
*her biri bir gevher olsa eşk-i bî-pāyānumuñ
yoluña harc eylemekden çeşm-i giryān ağlamaz* G242/4

kirpügüñüñ her biri bir tirdür cān kasdına
āteş-i haddüñde doğruldurken olmışdur siyāh G519/3
bin nāzenin ü her birisi bir cefā yüki
kündeleri eder de yıkarlar baña yüki G577/1

Parası çok olan insanların işlediği günahlarından arınmasını günahı çok olan insanların gözyaşlarıyla arınmasına benzeterek ironik bir anlatım tercih eden şair, “çok” sözcüğünün tekrarıyla anlamı vurgulamış ve âhenk yaratmıştır.

çok günāhuma çok gözüm yaşı var
yüzi kara ise akçesi akdur G147/6

Aşıklarını yıkan, dağıtan sevgilinin aşıkları arttıkça enkazı da artmaktadır. Gönlünü bir yapıya benzeten aşık, “yıkılan” sıfatının tekrarı ile bu duygusunu pekiştirmiş; âhengi de sağlamıştır.

ey Necātî ister imiş yıkılanı yıkılan
anuñ için hep güzeller bi-vefā olsun derin G426/8

Beyitte şair gazelleri için sihirli nitelemesini yapıp şairliğini överken sevgilinin dudağı gibi bir içim su benzetmesini de yapar. Beyitte “nece” sözcüğünün tekrarıyla şairliğin büyüklüğüne de örtük ileti olarak gönderme yapmış, âhenk yaratmıştır.

yine sihr etdi Necātî nece söz nece gazel
leb-i dilber sıfatında bir içim sudur bu G446/7

Beyitte “bahār, gül, bāğ, cennet” sözcükleriyle *tenasüp* yapılmış, “bu” sıfatının tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

bu lutf ile bahār olmaz bu nev’e güller açılmaz
ulaşdı bāğ-ı firdevse meger āhir-zamān şimdi G580/3

1.1.8.4. Zamir yinelemesi

Zamirin sık kullanıldığını gördüğümüz beyitte “ben” zamirinin tekrarı ve bana, sana zamirlerinin âhenksel uyumu müzikalite yaratmış ayrıca anlam söyleyicinin üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

pādşāhum kuluñam demek düşer mi baña hiç
ben kimem yüz biñ benüm gibi gulām olsun saña G4/2
ben saçından çekdiğüm ben ruhlarından gördüğüm
şerh edeyin kāfir ağlasun müselmān acısun G429/4
bu hevā ile kapuñda beni ben hāk ederem
ey cefā pişe meger geçmeye hükmüm tenüme G562/2

*beni ağlañ **beni** kim üstüme gelmez ölice*
bir avuç toprağ atar bād-ı sabādan ğayrı G604/2
şerha vü dāğ ile hep sıfır u elifdür bedenüm
*nece tonatdı görüñ āh **beni** vāh **beni*** G622/5

Sevgilinin üstüne titrediğini vurgulayan şair “fülān” zamirinin tekrarıyla ve beyitte görülen âhenksel uyumla müzikalite yaratmıştır.

dil-i miskîn-i Necātî yine ey cān-ı cihān
*bir **fülān** ibni **fülān** üstine dir dir ditrer* G115/5
cān ile cānān kavuşdı deñ Necātî gelmesün
*āšnalar cem ‘idür **bu** **bundañ** ol bî-gānedür* G118/7

Lebin la’l taşına, dişin inciye *leffüneşr* ile benzetildiği beyitte “birisi” zamirinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

rengin lebi vü dişi hayālî ile gözlerüm
***birisi** la’l akıdur oldu **birisi** dūr* G126/2
āferin ol iki ferzāneye kim eyledi çāk
***biri** sahrā yakasın **birisi** kuhsār etegin* G416/3

Beyitte “sūfî ve sāfî” sözcükleriyle yapılan âhenksel uyum ve “kimi” zamirinin tekrarıyla müzikalite yaratılmıştır.

***kimi** sūfî dirildi **kimi** sāfî*
Necātî ara yerde müttehemdür G193/7
***kimi** cevr ister **kimi** lutf umar eyle kim yarar*
fî’l-hakika etmemişdür kimseye bir dād ‘ışk G278/5
***kimini** öldürdi hālkuñ **kimini** etdi esir*
ellere akın salup şehir ortasın uc eyledi G601/2
***kimi** ‘İsā der leb-i cān-bahşuña **kimisi** Hızr*
sora varursañ hakikat cism birdür nām iki G626/5

Hasretin kişileştirildiği, gamın ise “post ve aba”ya benzetildiği beyitte şair “kendü” dönüşlülük zamirini tekrar ettirerek anlamı kendi üzerinde yoğunlaştırmıştır.

geydüreldeñ dest-i hasret ğam pelāsın egnüme
*şimdi **kendüm** yigrenürem **kendü** **kendüm**den benüm* G353/3
Mecnūn’a deşt yaradı Ferhād’a kuhsār
*her kişi **kendü** yahşı bilür **kendü** kārını* G612/5

Rakibine boyun eğdiği için utandığını dile getiren şair kir ve yuy-(yık-) arasında tezat yapmış, çok anlamını sağlamak için de “neler” zamirini tekrarlı kullanmış ve âhenk sağlamıştır.

secde edüp ayruğa getürdüm yüzüme kir
*gözyaşı **neler** çekdi **neler** anı yuyınca* G478/4
şarāb-ı la ‘l-i dilberden beni men ‘ etme ey nāsih
*saña **ne** her kişi **ne** ederse kendü cānına* G526/2
‘ışkı yolında gözyaşıdır hāsulum hemān
*yā rab benüm **neme** kıyar ol dil-rübā **neme*** G550/8

Derviş ile padişahın zıtlığından yararlanılarak dervişliğin yüceltildiği aşağıdaki beyitte kimse anlamına gelen “kimesne” zamirinin tekrarı âhengi sağlamış, müzikaliteyi arttırmıştır.

*derviş olan **kimesne** hod almaz **kimesneden***
yörir cihānda başı açık pādşā gibi G607/7

1.1.8.5. **Bağlaç ve edat yinelemesi**

Edatlar, tek başına bir anlamı olmayıp cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli ilgiler kurmaya yarayan “alet sözlerdir.”¹⁹³ Bağlaçlar ise, anlamca ilgili tümceleri, kavramları ya da görevdeş öğeleri bağlamaya yarayan sözcüklerdir.¹⁹⁴

Aşağıdaki beyitlerde “ile” edatının tekrarlı kullanımı âhenkli söyleyiş sağlarken beraber kullanıldığı kelimelerle “seve seve” anlamını yaratmıştır.

*kindür ki bezm-i hüsnüñe cān **ile** baş **ile***
bir şem ‘ gibi yanmağa pervāne olmaya G9/2
ta ‘n etme baña vā ‘iz ol iki türk-i ser-mest
*eylük **ile** güc **ile** bulıcak konarlar* G92/3

Divan şiirinde sevgilinin ağzı goncaya kapalılığı açısından benzetilir. Sevgilinin beli de yok denecek kadar incedir. Sevgilinin bu güzellik unsurları ile “yok” sözcüğü arasında ilişki kurulmuş ayrıca “ağız ve öp-”, “bel ve kuç-” sözcüklerinde de *leffüneşr* yapılmıştır. Beyitte “gerekse” bağlacıyla âhenk yaratılmıştır.

ağzı gonca beli ince dil-rübālar yok demez
*ey Necātî işte bak **gerekse** öp **gerekse** kuç* G40/6

¹⁹³M. N. Hacıeminoğlu. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

¹⁹⁴T. N. Gencan. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yay., s.446.

Güneşin dünyanın etrafında dolanmasını hüsnitalil yoluyla sevgilinin etrafında dolanmasına benzeten şair “zevāl” sözcüğünü hem tam tepede olma hâlini hem de kaba-hatli, suçlu olma hâlini çağrıştıracak şekilde tevriyeli kullanmıştır. Beyitte “ki” bağlacının tekrarlı kullanımı da âhengi sağlamıştır.

ahşama dek mahālleñi tolanur āftāb

*her **ki** görürse der **ki** şunuñ bir zevālî var* G135/4

Aşkın makbul olanı gizli olanıdır, kimseye söylenmeyenidir. Şair aşk acısından inlemelerinin sırları açığa çıkardığını dile getirmektedir. Beyitte “sakla- ile fāş ol-” arasında tezat yapmış, “denlü” edatının tekrarıyla âhenk sağlamıştır.

*‘ışkuñ ne **deñlü** saklasam ol **deñlü** fāş olur*

nālem budur ki rāz-ı nihāndan haber verür G155/4

Güney Arabistan’da Kızıldeniz’e bitişik bir sahil şehri olan Aden, eskiden beri inci çıkarılan ve üretimi yapılan bir yerdir.¹⁹⁵ Divan şiirinde inci ile birlikte kullanılmış, beyitte de sevgilinin dişleri Aden incilerine benzetilmiştir. Kendisini “hā” bağlacının tekrarıyla bir yetime benzeten şair âhenk yaratmıştır.

merhamet kılmaz iseñ ey dişleri dürr-i ‘Aden

***hā** Necâtî **hā** bir āvāre gözi yaşlu yetim* G355/5

Bir yandan sevgili bir yandan aşık Necâtî şairi bir hayli yormaktadır. Beyitte “kandan” bağlacının tekrarı âhengi sağlamıştır.

***kandan** ol pākîze vü **kandan** Necâtî mübtelā*

gün geçürmekdür garaz bir ruhları zibā ile G454/7

1.1.8.5.1. *gāh.....gāh (geh.....geh)*

Farsçadan dilimize giren, “bazen, kimi zaman” anlamlarını taşıyan bu tekrarlı bağ-laç bağladığı ögeler arasında zamanda nöbetleşme ilişkisi kurar. İkiden fazla kullanılabil-mektedir.¹⁹⁶ Tekrarlı kullanımı müzikaliteyi arttırmaktadır.

***geh** cefā **geh** cevr **geh** nāz oldı çün kim hū saña*

bî-vefā dildār imişsin ey sanem yā hū saña G14/1

ey Necâtî nece sabr edem ki dildāruñ işi

***gāh** nāz u **geh** tekebbür **geh** teğāfüldür baña* G15/7

¹⁹⁵Pala, 2004, a.g.k., s. 7.

¹⁹⁶Korkmaz, 2003, a.g.k., s. 1120.

<i>gāh mescid gösterür geh mey-kede</i>	
<i>olmaduk biz ‘ışkuñ ile bir yaña</i>	G19/7
<i>geh Mısır iklimlerin seyr etdürür geh Rūm elin</i>	
<i>geh ‘Acem mülkin temāşā kıldurur sevdā ğarib</i>	G26/2
<i>ġamzeñ okını gāh dile gāh cāna at</i>	
<i>ey kaşları kemān iki başdan nişāna at</i>	G33/1
<i>geh firişteh geh perî dersin</i>	
<i>bir gün ol dil-rübā saña görinür</i>	G96/3
<i>gāh dehānuñ aldı dile geh miyānuñ</i>	
<i>yine Necātî oñmaduġuñ ne hayālî var</i>	G135/7 ¹⁹⁷
<i>gāh kemān-ı mihnet ü gāh hadeng-i āh</i>	
<i>mejdān-ı ġamda ‘āşık-ı miskîn neler çeker</i>	G146/2
<i>fürkatüñden gözlerüm geh yaş akıdur gāh kan</i>	
<i>yoluña isār içün dürr ile mercān yaġdurur</i>	G150/2
<i>göñlüme gāh nesteren ü geh semen gelür</i>	
<i>derviş ölüsine nece yerden kefen gelür</i>	G171/1
<i>nigāra gāh güneş gāh olur kamer derler</i>	
<i>görüñ o bî-bedelüñ yüzine neler derler</i>	G191/1
<i>ey gözüm ebr-i bahārî geh yaġar geh açılır</i>	
<i>‘ālem içre sencileyin kimse yek-sān ağlamaz</i>	G242/2
<i>geh gözümde bulunur gāh göñülde gizlenür</i>	
<i>ġamze-i hūn-rîzi bir sihr-āferîn cādū imiş</i>	G251/4
<i>hasmum ġamuñda gāh elem oldu geh ölüm</i>	
<i>al ellerinden eyle beni bir yaña yetiş</i>	G255/7
<i>gāh nāz u geh nevāziş geh tekebbür geh niyāz</i>	
<i>pādşāhum lutf edüp in ‘ām-ı ‘ām etmiş yine</i>	G561/2
<i>gāh ağzuma sükker ezer ü geh ağularsın</i>	
<i>tathusın igen ey sitem ü fūrkatî acı</i>	G571/4
<i>geh var dedi dehānuña ağyār gāh yok</i>	
<i>ol hātem oldu dîv-i Süleymān oyuncacı</i>	G589/3

¹⁹⁷Aynı beyit G136/5’te de geçmektedir.

<i>kaşuñ sevdāsına zāhid makām edindi mihrābı</i>	
<i>kad ü zülfüñ hayālî ile olur geh toĝru gāh egri</i>	G602/3
<i>saña vasl olma yazuk hecr ile ölmek baña güc</i>	
<i>añarın ağların gāh seni gāh beni</i>	G622/3
<i>geh sanavber dediler kaddüñe geh rûh-ı revān</i>	
<i>nāz ile salıñduñ oldu serv bir endām iki</i>	G626/6

1.1.8.5.2. **hem**.....**hem**

Farsçadan dilimize giren bu bağlaç görevdeş ögeleri ya eşitlik ve birlikte olma ya da birbirine karşıt olma işlevi ile sıralar ve bağlar.¹⁹⁸

<i>Rûm ellerinde gibi hem alur hem öldürür</i>	
<i>yollar basıcı kākül-i gümrāhdan meded</i>	G52/5
<i>sîne hālî çeşm ü dil giryān u biryān gel berü</i>	
<i>hem otaĝum hem şarābum hem kebābum var benüm</i>	G365/5
<i>hem güzel hem pādşehdür bilürin ammā ki sen</i>	
<i>ol cefā-kāruñ vefāsı var derseñ bilmez</i>	G382/2
<i>hem gelir servüñ elinden hem usūline düşer</i>	
<i>aya çalsun nārven serv-i hırāmān oynasun</i>	G417/2
<i>hem ‘ömr ü hem hayāt verür zülfüñ ü lebüñ</i>	
<i>‘İsî-i Meryem eder imiş hükm bir deme</i>	G550/10
<i>sînede hem cevr-i yār u hem cefā-yı rûzgār</i>	
<i>bir niyām içinde olmaz tiyg-ı hûn-āşām iki</i>	G626/2

1.1.8.5.3. **ne**.....**ne**

Görevdeş veya zıt anlamlı kelimelerin başına gelerek bunları arka arkaya sıralayan bağlaç, aynı zamanda sıraladığı ögelere “hiçbiri” anlamını veren “red” ve “olumsuzluk” bildirme işlevi de yüklemiştir.¹⁹⁹ Yani yapıcı olumlu anlamca olumsuz cümleler yapar.

<i>ey dost leblerüñ ile kaddüñe ney-şeker</i>	
<i>öykindi gerçi lik ne dadı ne dalı var</i>	G135/6
<i>ne gördi ne işitdi lebüñ gibi bir güher</i>	
<i>göñlüm gözüm ki baĝr ile kāndan haber verür</i>	G155/2

¹⁹⁸Korkmaz, 2003, a.g.k., s. 1110.

¹⁹⁹Korkmaz, 2003, a.g.k., s. 1111.

<i>ne cān kodı ne gönül ğamzeñ okları sanemā</i>	
<i>neler eder baña gör e bir iki yeleksüz</i>	G231/3
<i>kūyuña varup rakib ölmek dilermiş dostum</i>	
<i>ne doñuz kurbān olur ne Cennet'e girer eşek</i>	G330/4
<i>mescide koymadılar mey-kededen sürdiler āh</i>	
<i>ne helāle yarar olduk ne harāma n'edelüm</i>	G360/2
<i>ser-geşte benüm gibi ne yerde vü ne gökde</i>	
<i>zūlfüñ ğamı ile oldu seher yelleri miskîn</i>	G385/3
<i>zūlfüñ ucından yine göñlümi çaldum yerlere</i>	
<i>kakıduğumdan ne saña ne baña olsun derin</i>	G426/4
<i>zūlfüñe müşki müşābihdür dese bād-ı sabā</i>	
<i>ne sen ol 'ālemde ne müşk-i Hatā olsun derin</i>	G426/5
<i>ne gönül kodı ne göz hāl-i ruh-ı 'ārız-ı dost</i>	
<i>oda yanmaz suya batmaz nece cādūdur bu</i>	G446/2
<i>zāhidā 'ayb u hüner 'ışk ile 'akl ise eger</i>	
<i>ne saña uslu desünler ne baña divāne</i>	G518/3
<i>ne la 'li dergürür ne saçı mārı öldürür</i>	
<i>ġālib budur ki yaramaz olduñ eme seme</i>	G550/7
<i>göñlüm hümāası uçdı eder zūlfüñ ārzū</i>	
<i>ne yerdeyin ne gökde nesim u sabā gibi</i>	G607/4

1.1.8.5.4. ya.....ya

Cümlede iki öğeden birini seçme, yeğleme veya iki öğeyi birbiri ile karşılaştırma görevi yüklenmiştir.²⁰⁰

<i>cān eşigüñe dil ser-i zūlfüñe çekdi raht</i>	
<i>ey dost himmet eyle ki yā taht ola yā baht</i>	G32/1
<i>ey dil ya ser-i zūlfı çeker ya su ya toprak</i>	
<i>bārî hele yār eşigine bir çekerüñ var</i>	G75/5
<i>dediler 'āşika ya māl ola ya sabr u sefer</i>	
<i>çün budur bārî hemîn terk-i diyār eyleyevüz</i>	G238/4

²⁰⁰Korkmaz, 2003, a.g.k., s. 1113.

şöyle muhkem tutayın bir dahı dildār etegin

ya elüm kat' edeler ya keseler yār etegin

G416/1

1.1.8.6. Nida yinelemesi

Nida, zabt olunamayan heyecanların, kendilerini çılgınlık hâlinde dış dünyaya dökmesidir.²⁰¹ Aşık/şair öyle acı çeker ki bunu en iyi nida ile dile getirir. Şaşkınlık, öfke, korku, hayret, iç burkuntusu gibi çeşitli duygular kendini şiirde nida olarak gösterir. Aşağıda nidanın tekrarını gördüğümüz örneklerde bu duygular dalgalanmalar hâlinde belli bir ritme kavuşmuştur.

turup çimende ey gül ü ey serv muttasıl

ruhsār u kadd-i yāra tolaşma üzil kesil

G341/1

toğrusın mı deyelim vāy baña vāy saña

etmese bedraka-i lutfını hem-rāh Allāh

G460/3

ey gözlerümüñ aydını v'ey necm-i sa'ādet

zulmetde kalupdur dil-i gümrāh esirge

G521/2

1.2. İkili Söz Tekrarları

Bu başlık altındaki çalışmada birinci dizede tekrar eden iki sözcüğün ikinci dizede düz veya çapraz olarak tekrar ettiği görülmüştür. Birli söz tekrarı kadar çok örnekleme görülmese de bulunduğu beyitlerdeki âhengi katbekat arttırdığı söylenebilir.

1.2.1. Düz söz tekrarları

Birinci mısrada yer alan kelimelerin ikinci mısrada da aynı sırada yer almasıyla meydana gelen tekrarlardır. Birinci mısrada yer alan ikinci kelimenin ikinci mısrada tekrar edildiği yere göre üç farklı durum görülmektedir.

1.2.1.1. Birinci mısrada ikinci sırada yer alan kelimenin şiirin redifi olarak tekrarı

Aşıklarının sayısını azımsayan sevgilinin bu davranışını doğru bulmayan aşık, gençlik gidince onları da bulamayacağını dile getirir. Beyitte “çok ve az” sözcükleriyle tezat yapılmış, “çok” ve “ol-” sözcüklerinin tekrarıyla da anlam pekiştirilmiş ve âhenk sağlanmıştır.

'aşıklarun çoğ olduğın az görme dostum

bulımayasın çoğ isteyesin bir zamān ola

G21/4

²⁰¹Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 225.

Güzellerin zalimliğinin vurgulandığı beyitte “gül- ve ağla-” ile tezat yapılmış, “ağla- ve derler” sözcüklerinin tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

*güzeller **ağlamayana** ne derdi var **derler***

*kan **ağlayana** gülerler zî bî-haber **derler***

G191/5

Sevgilinin kapısı sultan kapısı gibidir, orada istemeden bir şey gerçekleşmez. Ancak aşık kapıdaki rakiplerden yaklaşmadığı için dileğini ulaştırmada onlardan meded ummaktadır. Beyitte “bir ve dilek” sözcüklerinin tekrarıyla hem anlam vurgulanmış hem de âhenk sağlanmıştır.

*baña da **bir dilek** etsün rakibüñ itüñden*

*kapuñda çünkü **bir** iş bitmez oldu **dileksüz***

G231/4

Sevgilinin hatı öyle mübarektir ki aşığı kitap ehli gibi cehennemden yani aşk ızdırabından korur. Aşk acısının cehenneme, hattın ise Kuran ayetlerine benzetildiği beyitte *leffüneşr* yapılmıştır. Ayrıca “yanar ve olma-” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*gam u mihnetle **yanardum** hatuña tâbi ‘**olmasam***

*ne şübhe **yanar** odlara şu kim ehl-i kitâb **olmaz***

G246/3

Her şeyden vaz geçmeyi göze alıp bir tek sevgilinin perişan saçından ayrılama-yacağını belirten şair “de- ve ayırlam” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk yaratmıştır.

*mecmû ‘ nesneden **der idüm ayırlam** veli*

demiz idüm** ki zülf-i perîşāndan **ayırlam

G364/3

Sevgilinin gamzesi öldürücülüğü yönüyle hançere benzetilmiştir. “canına geç-” deyimini de hem “öldürmek hem de canına tak et-” anlamlarına gelecek şekilde kullanıldığı için *iham* sanatı yapılmıştır. İkinci beyitte ise şair “kendi” anlamına gelen Farsça “hod” zamiriyle “ben”i pekiştirerek anlamı kendisi üzerinde yoğunlaştırmış, Beyitte “can” ve “geç-” sözcüklerinin ikili tekrarıyla âhengi arttırmıştır.

*çekme gamzeñ hancerini **cānına geçsün** deyü*

*ben hod evvel leblerüñ şevki ile **cāndan geçmişem***

G367/5

Beyitte ilk mısradaki “cān-dünyā” ile “genc-virān” sözcükleri arasında *leffüneşr* yapılmış, bu benzetme “gibi” edatının ve “ben” zamirinin tekrarıyla sağlanmış ve âhenk yaratılmıştır.

*cānı **gibi** saklasun dünyā **beni** kim hiç olur*

*genc **gibi** ülfet etmezsem bu virān ile **ben***

G408/5

Divan şiirinde şairler dünyayı kocakarıya²⁰², hileyle kendini gelin gibi göstererek insanları aldatan yaşlı bir ihtiyara²⁰³ benzetmişlerdir. Beyitte şair dünya nimetlerinden vaz geçen insanlar ile dünyanın boş, geçici, anlamsız oluşuna vurgu yaparken kendisinde bu duygu içinde olduğunu anlatmak için kocakarı gibi olan dünyayı boşadığını ifade ederek kelime oyunu yapmıştır. Yarattığı bu imgelemi “boş ol-” söz öbeğinin tekrarıyla hem âhenk hem anlam bakımından zenginleştirmiştir.

*ehl-i dilden çü cihân **boş olısardur** yarın*

*benden ol pîre-zen-i dehr bugün **boş olsun*** G439/6

Sevgili Mesîh gibi iyileştirici ve kurtarıcıyken aşık gam hazineleriyle Kârûn gibi zengindir. Ancak felek onu sevgiliden ayırmak için sürekli uğraşmaktadır. Beyitte “sen ve ben” sözcüklerinin tekrarıyla anlam vurgulanırken âhenk de sağlanmıştır.

*sen Mesîhâsın u **ben** genc-i gamuñla Kârûn*

*senden ayırmağa turdı felek ey mâh **beni*** G622/2

Aşığın deli gibi ne yaptığını bilmiyor oluşunu ifade etmek için deli ve uslu sözcükleriyle tezat yaparak anlatan şair, “çeh dedi ve çâh dedi” söz tekrarlarıyla da kendi kendine konuşarak deli divane olmayı örtük olarak vermektedir. Ayrıca sevgilinin çenesini de çukura benzeterek aşktan kurtulamayışını, deli olarak oraya kapatılışını anlatmaktadır.

çeh dedi dil zekanuña delüden uslu haber

*yañılupdur aña her kimsene kim **çâh dedi*** G653/3

1.2.1.2. İlk mısradaki ikinci sırada söylenen kelime şiirin kafiyesi olarak tekrarı

Sözlükte “tereddüt etme-” anlamına gelen “bir iki deme-”²⁰⁴ deyiimiyle sık sık, sürekli anlamına gelen “ikide bir” deyiminin söz tekrarlı kullanımı âhenk yaratmıştır, anlamı pekiştirmiştir.

*cân u dilini şol ki verür **iki bir** demez*

*lâyık mıdur ki hışm ede gamzeñ **ikide bir*** G141/4

*ben **iki bir** demeyem cân verem ü karşuma sen*

*çifte tolular içüp öpüşesin **ikide bir*** G201/2

²⁰²Onay, 2014, a.g.k., s. 146.

²⁰³Pala, 2004, a.g.k., s. 17.

²⁰⁴TDK, 1983, a.g.k., s. 34.

Sevgili ile beraber olamazsa yeşillik bile aşığa acı verir, kalbini yaralar. Beyitte “serv” ve “semen” sözcüklerinin tekrarlı kullanımı ile imgelem yaratılırken âhenk de sağlanmıştır.

*hem-nişin olmaz isem **serv-i semen**-berler ile
sebze hançer görünür **serv** ü **semenden** ne biter* G147/4

Gece ile gündüz tezatının sevgilinin güzelliğini vurgulamak için kullanıldığı güneş ve ayın ışığı sevgilinin yanında sönük kalmaktadır. Beyitte “Rûz ve şeb” sözcüklerinin tekrarıyla hem anlam pekiştirilmiş hem de âhenk yaratılmıştır.

*hurşiyd-i **rûz**ı şem ‘-i **şeb**-efrûzı n’eylesün
bir hüsn ister ehl-i nazar **rûz** u **şeb** güler* G154/5

Aşık can pazarında can verip dert alır. İşte bu yüzden sevgili ile alışveriş yapmaktan hoşnuttur. Beyitte bu pazar imgelemi yaratılırken “yâr ve bâzâr” söz tekrarlarıyla da âhenk yaratılmıştır.

*derler ki **yâr** ile satu **bâzâr** eylemeñ
va’llâhi baña **yâr** ile **bâzâr** hoş gelür* G167/4

Dünyanın emek ve gayret gerektirdiğinin özellikle aşk konusunda aşığın çabasının vurgulandığı beyitte “dünyâ ve himmet” sözcüklerinin tekrarıyla anlam pekiştirilmiş, âhenkli söyleyiş yaratmıştır.

*‘aceb midür bütün **dünyâ** kapuñdan **himmet** umarsa
nece olmuş yok midur sende Begüm **dünyâca himmetler*** G208/7

Ağlama ve inleme anlamıyla bağlantılı “sıklık ve sıkla-” sözcükleri “ağla-” sözcüğüyle beraber tekrarlı olarak kullanıldığı için anlam pekiştirilmiştir. Beyitte gül ile bülbül hikâyesine *telmih* yapılarak da “ağla-” eylemi imgelemle desteklenmiştir.

***ağladukca sıkluğı** artar gül ile bülbülün
bilmiş ol şimden gerü biz dahi **ağlar sık**laruz* G216/6

Beyitte aynı kökten türeyen “hâzır, huzûr, hazret” sözcüklerinin birlikte kullanımı, “huzûr, hazret” sözcüklerinin tekrarlı kullanımı, “h” sesinin beyitin tamamında âhenkli kullanımı müzikaliteyi sağlayan unsurlar olmuştur.

*du ‘āya hâzır ola idüm **huzûr-ı Hazret** için
muhâl imiş baña şāhum **huzûr hazretsüz*** G240/6

Safa, Mekke yakınında bir tepenin adıdır. İsmâil peygamberin annesi Hacer, su aramak için Safa ile Merve arasında gelip gittiğinden ve sonunda Zemzem suyuna ulaştığından hacılar için de kutsal sayılır. Beyitte hacılar için kutsal sayılan “Kabe ve

Safa”ya sevgili benzetilerek kutsallığı vurgulanmış ve söz tekrarlarıyla âhenk sağlanmıştır.

*harîm-i **Ka‘benüñ el-hak Safānuñ** adı var ancak
cemālūñ **Ka‘besine** bak nece verür **safā** kiblem* G351/6

Sevgilinin yüzünün mektuba benzetildiği aşağıdaki beyitte yüzünü görüp aşık olduktan sonra sevgilinin kulu olduğunu belirten aşığın sevgiliye kavuştuktan sonra özgür olabileceği vurgulanmaktadır. Eski bir geleneğin izlerini gördüğümüz şiirde köleler mektupla özgür bırakılıyormuş bilgisine de sahip oluyoruz. Beyitte “ol- ve mektüb” sözcüklerinin tekrarı âhengi sağlarken imgelem de yaratılmış olur.

*kuluñ **oldum** görelî **mektüb-ı** mergūbuñ senüñ
gerçi kim āzād **olurlar** bendeler **mektüb** ile* G509/2

Sevgilinin aşığın yakarışlarını duymamasından yakınan şair “figān ve āh” sözcüklerinin tekrarıyla anlamı pekiştirerek âhengi de arttırmıştır.

***figān** ki āhuma bakmaz geçer gider ol māh
n’edem ki geçdi günüm nāle vü **figān** ile āh* G520/1

Sevgilinin duruşunu serve, oturuşunu güle benzeten şair rakipleri de çere çöpe benzetmektedir. Beyitte “tur- ve otur-” eylemlerinin tekrarı ve birbiri ile olan âhenksel uyumu müzikaliteyi sağlamıştır.

*sen **turur** iseñ servsin **oturur** iseñ gül
varup has u hār ile sakın **turma** **oturma*** G532/3

Dermanı derdinde bulan şair yarattığı zıtlık ve “derd, dermān” sözcüklerinin tekrarıyla anlamı pekiştirerek âhenk yaratmıştır.

*şimdi bildüm **derd** imiş **dermāna** ergüren beni
tañ degül tercih edersem **derdi** **dermān** üstine* G540/6

“Yarsımak” “canı kal-, çok iste-” anlamına,²⁰⁵ “yarı cān” ise “yarı canlı” anlamına gelmektedir.²⁰⁶ Sevgilinin lebini çok isteyen aşığın yarı canı bile kalmamıştır. Şair bu anlamı “yarsı-”, “yarı cān” ve “yār-ı cānî” sözcüklerinde görülen âhenksel uyumla, “leb ve cān” sözcüklerinin tekrarıyla etkileyici bir anlatımla dile getirmiştir.

²⁰⁵<https://tr.wiktionary.org/wiki/yars%C4%B1mak> (Erişim tarihi: 16.04.2023).

²⁰⁶TDK, 1983, **a.g.k.**, s. 236.

lebüne yarsıdım kalmadı yarı cānum

olalı la'l-i lebün gönlüme yār-ı cānî

G617/5²⁰⁷

1.2.1.3. Birinci mısradaki yer alan kelimelerin kafiye ve redifin dışında bir kelime olarak tekrarı²⁰⁸

Aşağıdaki beyitte kemiklerini zayıflığı yönüyle, aşk acısından incecik olması sebebiyle yeni aya benzeten aşık, bu ümitte sevgilinin ay gibi güzel yüzüyle tamamlanacağını beklemektedir. Beyitte “ol- ve māh” sözcüklerinin ikili tekrarı hem âhengi arttırmış hem de anlamı pekiştirmiştir.

ola cismümde benüm her üstühānum māh-ı nev

ger olam ey māh-rū bir gece hem-pehlū saña

G14/4

Deyişbilimde önemli bir tarz olan “önceleme” estetik açıdan yazınsal ürünün anlamını etkileyecek şekilde özellikle seçilen cümlelerin bir ögesini olağan kullanımının dışında kullanmaktır.²⁰⁹ Şiir dilinin oluşmasında, şiirsel yapının kurulmasında belirleyici bir etkiye sahip olan öncelemeler, devriklemenin de oluşmasını sağlar.²¹⁰ Devrikleme ise duygu aktarımının yoğun olarak hissedilmesini sağlar.²¹¹ Aşağıdaki beyitte görülen devrikleme yüklem öncelemesi şeklinde yapıldığı için anlam burada yoğunlaşmış, ikili söz tekrarı “ki ve sarıla” sözcükleri ile matla beyit rediflerinin kurduğu paralelizm sayesinde âhenk sağlanmıştır. Ayrıca bu paralelizm anlama da katkı sağlayarak gümüş tenli sevgili ile kefen arasında çağrışım yaratmıştır.

mümkin midür ki sarıla bir sim-ten baña

ölem gidem meger ki sarıla kefen baña

G16/1

Aşık sevgiliye kavuşma hayaliyle öyle zayıflamıştır ki görünmez olmuştur. Bu durumda doktorun hastayı görmeden çare bulamaması gibi sevgili de deva olamayacaktır. Beyitte “gör- ve kim” sözcüklerinin tekrarı ile anlam vurgulanmış ve âhenk sağlanmıştır.

za'f ile görünmez oldum kimden umayın visāl

görmeyicek hasteyi kime 'ilāc eyler tabīb

G25/7

²⁰⁷Aynı beyit 637/3'te de geçmektedir.

²⁰⁸Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı gerekçesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G121/7, G274/2, G304/2, G393/1, G583/4, G599/3.

²⁰⁹Ö. Öztekin. (2013). *Ağaç Kültürünün Görsel Şiirdeki Figüratif Anlamı: Divan Şiirinde Deyişbilimsel Önceleme Alanı Olarak Biçimsel Sappmalar*.

<https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=98&Sayfa=56>. (Erişim Tarihi:25/04/2023).

²¹⁰C. Dilçin. (2008). *Stilistik Açısından “Öncelemeler” ve Fuzûlî'nin Şiirlerinde “Yüklem Öncelemesi”*. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/53765>. (Erişim Tarihi: 26/04/2023) s. 42.

²¹¹Saraç, 2007a, a.g.k., s. 69.

Atasözümüz olan “Yüzü güzel olanın huyu da güzel olur” sözünü şiirin anlamına göre deformasyona uğratarak bilinçli bir şekilde “sapma”²¹² yapan şair “yüz ve söz” sözcüklerinin de tekrarlı ve âhenkli kullanımıyla müzikalite yaratmıştır.

yüzine göredür sözi rakibün

yüzi ekşiniün olur sözleri serd

G46/2

Beyitte “beni ve ol” sözcüklerinin tekrarına dayalı olarak yaratılan paralelizm ile âhenk sağlanmıştır.

beni haste-ciger ol gamze-i gammâz kılur

beni âşüfte-dil ol turra-i tarrâr eyler

G65/2

Bir ve iki sayısının teklik ve çokluğu simgelemesi yönüyle yarattığı zıtlıktan yararlanan şair “bir ve cān” sözcüklerinin tekrarı ve “cihān” sözcüğünün âhenksel uyumuyla müzikalite yaratmıştır.

vereyin vasluña bu bir cānı

nece bir cān iki cihāna deger

G73/5

Eskiden beri gülün baş ağrısı, ateş gibi hastalıkların tedavisinde kullanıldığı bilinmektedir.²¹³ Aşağıdaki beyitte de hasta aşığa gülşeker tatlısı gibi olan dudağının iyi geleceğini düşünmekteyiz. İkinci beyitte ise parasız aşığa sevgilinin altın kemer gibi olan beli ile gümüş tenli sinesi gerekmektedir. Aşığa sevgilinin iyi geleceğinin vurgulandığı şiirde anlam “ben ve için” sözcüklerinin tekrarı ve matla beyit rediflerinin yarattığı paralelizm ile âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

ben haste için la ‘l-i leb-i gül-şekerün var

ben müflis için zer kemer ü sîm berün var

G75/1

Beyitte şair gönlünün sadece sevgilinin suretinden ibaret olduğunu “cān ve sûret” sözcüklerinin tekrarı ve “cānān” sözcüğü ile âhenksel uyum yaratarak dile getirmiştir. Böylece beyitte müzikaliteyi yakalamıştır.

cān sûretini görmege meylün var-ısa gel

cān hey’etine sûret-i cānān yazılupdur

G101/5

Saçın sıradağlara, her bir kılının da bir kaleye benzetildiği beyitte sevgilinin ulaşılmazlığı vurgulanmıştır. Aşağıda “her bir” sözcüklerinin tekrarı ve matla beytin redifleri ile âhenk sağlanmıştır.

²¹²Öztekin, 2013, a.g.k., s. 62.

²¹³Özkan, 2005, a.g.k., s. 33.

*zūlfüññ **her bir** kılnda ey nece diller turur*

*san selāsil burcīdur kim **her birinde** er turur* G122/1

Beyitte “iki ve bir” sözcüklerinin tekrarıyla hem âhenk hem de zıtlık yapılmıştır.

*güzeldür **iki** cihāndan murād söz **bir** olur*

*şu kim **iki** deye **bir** sevdüğüme kâfir olur* G170/1

Sevgilinin kaşı büyü, saçları da karışık olduğu için başıboştur. Bütün fitne ve sihir bunlardan kaynaklanır. Şair “her ne” sözcüklerinin dize başı tekrarıyla paralelizm ve âhenk sağlarken imgelemi de yaratmıştır.

***her ne** sihr olursa ol ebrū-yı sâhirden gelür*

***her ne** fitne var-ısa bu zūlf-i ser-keşden çıkar* G198/2

Tasavvufta aşğın kalbi kadehe, içindeki aşk da şaraba benzetilir.²¹⁴ Bu benzetmeyle kendi kalbinin saflığından ve bunun ayrıcalıklarından bahseden aşık “kalbi sâf” sözcüklerinin tekrarıyla imgelem ve âhenk yaratmıştır.

***kalbi sâf**dir şarābuñ sūfiyā sen tutma hor*

***kalbi sâf** olan kişi keşf ü kerāmet arturur* G209/3

Beyitte “sanma ki” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmış, anlam pekiştirilmiştir.

*şöyle merdānelerüz **sanma ki** bir zerre kadar*

***sanma kim** hālk-ı cihāndan bizi ‘ār eyleyevüz* G238/2

Divan şiirinde sevgilinin yüzü kitap olunca ayva tüyleri de yazısıdır. Saçı da bu yazıyı yazan kalemidir. Gubar ise ayva tüyleri anlamına gelmekle birlikte bir hat yazı stili olup küçücük yazılan yazılara denir.²¹⁵ Tevki de hem yazı stili hem de padişah buyruğuna çekilen nişandır. Hat yazı sanatıyla ilgili tenasüp yapılan beyitte sevgilinin ayva tüyü hattın bir sanat gibi işlendiği anlatılmakta, “yine ve hat” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

***yine** yazıldı **hatuñ** üzre mu ‘anber zūlfüñ*

***yine** derc oldu gubār üstine **hatt-ı** tevkî‘* G263/2

Hileci kaşın yaya, hasta gibi baygın bakan gözün kirpiğinin oka benzetildiği ve aşğın sevgilinin gözünden sağ kurtulamadığı beyitte “sen ve kimse” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

²¹⁴Pala, 2004, a.g.k., s. 441.

²¹⁵Pala, 2004, a.g.k., s.170.

*sen kaşı mekkār yayın **kimse** çekmez dünyede*

*sen gözi bīmār okından kurtulmaz **kimse** sağ* G266/2

Sevgiliyi canıgönülden sevebilmek için dünya nimetlerini, varı yoğu ve canı da terk etmek gerekir. Aşağıda “zer” sözcüğünün tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*cān ile sevmeye püseri **sīm ü zer** gerek*

*māl ile mülk ü **sīm ü zer** ü terk-i ser gerek* G299/1

Sevgilinin gamzesi büyücüye, zülfü ise katile benzetilmektedir. Beyitte “bugün ve katı” sözcüklerinin tekrarıyla imgelem sağlanmış, paralelizm ile âhenk sağlanmıştır.

***bu gün** urmakda tutmakda **katı** sehhārdur gamzeñ*

***bu gün** asmakda basmakda **katı** kattāldür zülfüñ* G302/4

Evrelerinde sadece dolunay hâlinde tam parlak hâline gelen ay bu döngüsüyle beyaz bir sayfaya yazı yazan ama sadece dolunay hâlinde güzel yazıp diğer sayfalarda karalaması çok olan bir yazara benzetilmiştir. Beyiite “bir safha” sözcüklerinin tekrarıyla yaratılan bu imgelemle âhenk de sağlanmıştır.

*gün yüzüñden ayda **bir safha** yazar māh-ı münir*

*gerü her **bir safhasında** var iki üç yerde hak* G319/8

Sevgilinin dudağı can verirken sevgilinin gözleri can almaktadır. Beyitte “olursam öl-” ifadelerinin söz tekrarı ve paralelizm ile şair imgelemi yaratırken âhengi de artırmıştır.

*kā’il **olursam ölmeye** men’ ede leblerüñ*

*mā’il **olursam ölmeye** komaya gözüñ* G321/3

Sevgilinin cevri ve sitemi aşık için rahatlık ve keyiftir. Yaratılan bu tezatlık ile anlam pekiştirilmiş, “hele ben” sözcüklerinin tekrarı ve paralelizm ile âhenk sağlanmıştır.

***hele ben** çākerüñe rāhat-ı cāndur cevrüñ*

***hele ben** kemterüñe zevk ü safādur sitemüñ* G325/3

Aşağıdaki beyitte “perçemün” redifleri “her ve gün” sözcüklerinin tekrarı âhengi sağlamıştır.

***her** lahza **gün** yüzine salar sāye perçemüñ*

***her gün** kemend-i nāz atar aya perçemüñ* G331/1

Aşığın ah ve göz yaşının çokluğunun mübalağa ile anlatıldığı beyitte “bir demde” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

***bir demde** çıkdı göklere āh-ı cihān-güdāz*

***bir demde** eyledi sefer-i bahr ü ber yaşum* G376/7

Sevgilinin teni beyaz olduğu için gündüz, saç siyah olduğu için gece çağrıştırılmıştır. “her ve ol” sözcüklerinin tekrarıyla oluşan paralelizm ve matla beytinin redifleri âhengi sağlamıştır.

her gün ol ruhsârı gülzâr-ı cihânı gözlerem

her gece ol zülfi ‘ömr-i cāvidānı gözlerem G377/1

Sevgili can gibidir, aşık için çok değerlidir. Sevgilinin hattı, aşığın ise canı çıkınca sevilleceğini dile getiren şair “çık-” eylemini tevriyeli kullanarak kelime oyunu yapmış, “benüm canum” sözcüklerinin tekrarıyla da âhenk sağlamıştır.

senüñ hattüñ benüm cānum çıkınca

benüm cānum ölince sevmelisin G405/2

Gül bahçesi, mey, utanma gibi sözcüklerle kırmızı rengin hâkim kılındığı beyitte “yine ve gül” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

yine gülşende meyüñ ‘aybını setr etmeg-içün

n’ola rindāne tutarsam yine gülzâr etegin G416/5

Beyitte “daha ne kadar”²¹⁶ anlamında sitem bildiren “nece bir” söz öbeğinin dize başı tekrarı paralelizm yaratarak âhenk sağlamıştır.

nece bir hân dökeyin bu dil-i biryānumdan

nece bir besleyeyin gamzelerüñ yanumdan G433/1

Bülbül-gül aşkına telmih yapılan beyitte sevgilinin yüzü de güle benzetilmiş, yüz vermek ile gül vermek arasında çağrışım yapılmıştır. Böylece “yüz ver-” deyiimi tevriyeli kullanılarak hem gül hem de “aşka karşılık vermek” anlamları düşünülmektedir. Beyitte “yüz ve gül” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

dilber yüzine gül der imiş ‘andelîb-i bâğ

yüz vermesün igende güle nisbet etmesün G436/7

Sevgilinin kakülü dağınık, gözleri de sarhoş edicidir. Aşığın canı sevgiliyi çekse dikbaşı kakül izin vermez, aşk sarhoşluğundan ayılmak istese gözleri izin vermez. Bu duygunun en etkileyici anlatımı olan “kor mı” söz öbeğinin tekrarı âhengi de sağlamıştır.

kor mı ser-keş kākülün tut kim çekinmek isteyem

kor mı ser-hoş gözlerün mest-i mahabbet ayıla G454/3

Sevgilinin busesi meyden bir damla gibidir, ağzı da buna şahittir. Beyitte “yok

²¹⁶TDK, 1983, a.g.k., s. 157.

de-” eyleminin olumsuz ve olumlu tekrarıyla hem anlam vurgulanmış hem de âhenk sağlanmıştır.

*būse kim bir cūr ‘adur cām-ı lebūñden **yok deme***

***yok der-iseñ** şāhidūm var ağzuññ ikrārına* G507/5

Kendini derviş gibi aşka adanmış gören aşık, sevgilinin gönlünü almasını da dervişten dualı sözler alıp da karşılığında hediye vermeye benzetmiştir. Hediye olarak da buse istemiştir. Aşk kutlu bir alışveriş gibi düşleyen şair “al- ve ver-” eylemlerinin tekrarıyla âhengi sağlamıştır.

*çü göñlüm **aldı** saçuñ būse **ver** ki ‘ādetdür*

*teberrükin **alıcak** nesne **verme** dervişe* G510/5

Hayatı yaşamayı seven, gününü gün eden rind için meyhanede şarap içmemek zordur. O yüzden şarap da rengi ve açığı çekilmesi sebebiyle kan gibi görünür. Beyitte “bir ve kan” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmış, anlam pekiştirilmiştir.

***bir** zamān oldu ki **kan** ile ber-ā-ber tutulur*

***bir** iki rind eger mey-kedede **kanlıg** ede* G522/5

Sevgilinin elmayı andıran çenesi canlı, diri, taptaze iken rakip deyince bu güzellik bozulacaktır. “De-” sözcüğünün olumlu ve olumsuz hâllerinin tekrarı ile anlam vurgulu hâle gelirken “hayvân” sözcüğünün tekrarıyla da kelime oyunu yapılmıştır.

***dediler** sib-i zenahdānuña hayvānî veli*

***demediler** ki rakibūñ dege hayvānlıg ede* G522/6

Beyitte şair sevgiliye olan kulluğunu vurgulamak için “kul ve et-” sözcüklerini tekrarlı kullanmış, âhengi arttırmıştır.

***kul** degüldür cān fidā **etmez** Necātî der iseñ*

*sümme va ‘llāhi **kuluñdur** **etme** bühtān kimseye* G545/7

Aşık için sevgilinin gamzesi de zülfü de acı çektiren güzellik unsurlarıdır. Beyitte “bir yana” söz öbeğinin tekrarıyla anlam âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

***bir yaña** gamzeññ te ‘addisi*

***bir yaña** zülfüññ itāleleri* G576/4

Aşığın gözyaşı ve ahı öyle çoktur ki yere göğe ulaşmıştır. Ancak aşığın utancından dolayı yerin ve göğün kabul etmeyeceğini düşünmektedir. Beyitte “yer gök” söz öbeğinin tekrarıyla abartılı bir söylem yaratılmış, âhenk sağlanmıştır.

*verdi fenāya yaşum u āhum **yeri gögi***

***yer gök** kabül ede mi bu ben yüzi karayı* G586/2

Hasta nasıl deva bulmak isterse aşıklar da sevgiliye kavuşmak ister. Beyitte “ne ve eyleye” sözcüklerinin tekrarıyla paralelizm yapılmıştır.

ne ğaraz eyleye ‘uşşāk visālūñ var iken

ne murād eyleye bīmār devādan ğayrı

G604/5

Beyitte görülen “ger ve etmez isen” sözcüklerinin tekrarı paralelizm sağlayarak âhenk yaratmıştır.

ger vefā etmez iseñ ‘ahde cefā-kār olasın

ger devā etmez iseñ derdüme ‘illet bākī

G609/3

Aşağıdaki beyitte “sevgili eğer güzellik ülkesinin şahı ise orayı hemen terk et”, diye uyarıda bulunan aşık “terk et-” eyleminin tekrarıyla hem âhenk yaratmış hem de cinas ile kelime oyunu yaparak anlamı zenginleştirmiştir.

*şol bî-vefā ki cevır ile **terk etdi** yārını*

*ger hüsn eline şāh ise **terk et** diyārını*

G612/1

Şair kendine seslenerek güzel ehli olarak bu konuda yetkin olmadığını, kendi derdine çare bulamadığını ifade etmektedir. Beyitte “nesne bil-” birleşik eyleminin tekrarı âhengi sağlamıştır.

*derler Necātī **nesne bilür** ehl-i hüsn içün*

*ol **nesne bilse** başına olurdı çāresi*

G616/7

1.2.1.4. Birinci ve ikinci mısranın başındaki kelimelerin birinci ve ikinci mısranın sonunda tekrarı

Bu başlık altında yer verdiğimiz ikili söz tekrarları matla beyit dışındaki beyitlerde aranmıştır. Şairin kasıtlı olarak mısra başı ve sonlarında yaptığını düşündüğümüz bu tekrarlar beytin âhenkli söyleyişine özgünlük katmıştır.

Aşağıda “dedim-dedi” söyleyişinin görüldüğü, aşığın sevgilisiyle konuştuğu beyitte sevgilinin yanağı güneş gibi şehri aydınlatmıştır. Ancak bu güzellik maddi her şey gibi bir gün kaybolup gidecektir. Beyitte “de-ve arala-” eylemlerinin tekrar ettirilmesi ile şiirde âhenk yaratılmıştır.

*dedüm ruhuñ güneş gibi şehri **araladı***

*dedi metā ‘-ı hüsn dem olur **aralanur***

G130/2

Divan şiirinde sevgilinin boyu çınar ağacına, eli de çınar ağacının yaprağına benzetilmektedir. Aşığın çektiği gam ve keder de bir ele benzer. Ve bu el aşığın yakasına

yapışmıştır, onu asla bırakmaz.²¹⁷ Bu anlamın “katı” sözcüğünün dizenin başında ve sonunda tekrar edilerek verildiğini görmekteyiz. Sözcüğün mecaz anlamı olan “sert, acımasız” anlamalarından yararlanılarak beytin anlamı tamamlanmıştır. İkinci dizede ise “dilek” sözcüğünün “şefaatt” anlamından yararlanılarak dizenin başında ve sonunda tekrarlı kullanımı sanatsal bir söyleyiş yaratmıştır.

katı eller boyuñ çenâri katı

dilek ey serv-i gül- ‘izâr dilek

G310/2

İkinci mısırda verilen genel durum, hastanın tabibe giderek derman araması, ilk mısırda verilen aşık olma durumuna örneklendirilmiştir. Bu anlam “kimse ve olmasa” sözcüklerinin dize başı ve sonlarında tekrar edilerek âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

kimse ‘âşık olmaz idi vasl-ı cānān olmasa

kimse varmazdı tabibe derde dermān olmasa

G487/4

1.2.2. Çapraz söz tekrarları

Birinci mısırda söylenen kelimeler ikinci mısırda çapraz bir şekilde tekrar edilir. Birinci mısırda ilk sırada yer alan kelimenin ikinci mısırda tekrarlandığı yere göre üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2.1. İlk sırada söylenen kelimenin şiirin redifi olarak tekrarı²¹⁸

Şeytan, insanın son nefesinde yanına yaklaşıp su göstererek karşılığında imanını istermiş. Bu nedenle ölüm döşeğinde olan insanların devamlı dudakları ıslatılır ki şeytan amacına ulaşmasın diye.²¹⁹ Aşağıdaki beyitte de rakibi aşağılamak için bilinen bu hikâyeye *telmiḥ* yapılmış, rakip şeytanla bir tutulmuştur. Beyitte “al- ve gösterüp” sözcüklerinin tekrarıyla anlam zenginleşmiş ve âhenk sağlanmıştır.

aldı sūfînin karârın gösterüp yüzün rakîb

sanki şeytân hastaya mā gösterüp imān alur

G55/10²²⁰

Sevgilinin işi naz yapmaktır ancak sadık olma konusuna gelince sıra aşığa gelir. Bu anlamı verebilmek için “nâz ve nigâr” sözcükleri tekrar edilmiş ve âhenk yaratılmıştır.

²¹⁷Pala, 2004, a.g.k., s.112.

²¹⁸Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı gerekçesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G202/7, G238/5, 517/2.

²¹⁹Pala, 2004, a.g.k., s. 431.

²²⁰Aynı beyit G203/3’te de geçmektedir. Tekrardan bahsetme gereği duyulmamıştır.

*Necātî **nâz nigāruñ**-durur velî ‘âşık*

*yolında sâdık olıcak **nigāra nâzlanur***

G189/8

Aşığı dünya derdinden azad eyleyen aşk, onun tüm varlığıyla aşk derdine kul olmasına neden olmuştur. Bu anlamın “aşk ve kul” sözcüklerinin tekrarıyla sanatsal bir söyleyişle dile getirildiğini ve âhenk yaratıldığını görmekteyiz.

*cân u dille derd-i ‘**ışka** nece **kul** olmayayın*

*ki eyledi dünyâ gamından ben **kulın** âzâd ‘**ışk***

G278/7

Sevgiliyi başkasıyla görmektense, yay gibi kaşların attığı okun kalbine saplanmasını tercih eden aşık “oyna- ve yürek” sözcüklerinin tekrarıyla hem kelime oyunu yapmış hem de âhenk yaratmıştır.

*ben seni ğayr ile görüp **oynamakdansa** **yürek***

*ey kemân-ebrû güzel **yürekde** peykân **oynasun***

G417/3

Şairin kendi şiirini övdüğü beyitte “bu ve şiir” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*gerçi hâlk **bu** gazeli **şiir** deyü ezberler*

*necesi **şiir** Necātî bir içim sudur **bu***

G444/6

Sevgilinin güzelliği öyle eşsizdir ki daha önce böyle bir insan dünyaya gelmemiştir. Beyitte “gibi ve yüz” sözcüklerinin tekrar edildiği beyitte âhenk yaratılmış, anlam zenginliği sağlanmıştır.

*toğduñ cihāna gün **gibi** bir **yüzden** ey perî*

*dünyâ **yüzine** gelmedi âdem senüñ **gibi***

G650/2

Sevgilinin güneş gibi parlak ve güzel yüzünü ay bile kıskanmaktadır. “demâh/meh” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk yaratılmıştır.

*yüzüñe şemse hele ben **demedüm** **mâh** dedi*

meh** dahı sehv-i lisân eyledüm eyvâh **dedi

G653/1

1.2.2.2. İlk sıradaki kelimenin şiirin kafiyesi olarak tekrarı

Beyitte görülen söz tekrarları anlama zenginlik katmış, “ırmak” sözcüğü sesteş olarak kullanılarak ilk mısradaki “ayırmak” anlamında, ikinci mısradaki “nehir” anlamında kullanılmıştır. Böylece “ırmak ve et-” sözcüklerinin tekrarı âhengi de sağlamıştır.

***ırmak** etme serv-i kaddüñ dostum*

*kanlu yaşum **edeyüm** **ırmak** saña*

G6/6

Sevgilinin yanağı beyazlığı yönüyle Rum diyarına benzetilmiştir. Rum yani bugünkü Anadolu’da yaşayan insanların beyaz tenli olmasından dolayı bu çağrışım

yapılmıştır. Aynı şekilde uç denilen sınır bölgelerinin siyasî çatışmalar sebebiyle kavgalı geçmesi sonucu şair bu iki durum arasında benzerlik kurmuş, sevgilinin saç uçlarını da sürekli kavga çıkaran insanlara benzetmiştir. Aşağıda “dedüm-dedi” söyleyişinin de görüldüğü beyitte “uç ve de-” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk de sağlanmıştır.

*ruhlarıñda zülfüñ **uc**ından neler çekdüm **dedüm***

dedi** bes gavğālu olur Rūmda elbette **uç G40/4

Şair ölümsüzlüğe temiz bir adı nesilden nesile aktararak ulaşılabileceğini anlattığı aşağıdaki beyitte “ad ve öl-” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*arı **ad** altında **ölmek** devlet-i sermed-durur*

*atam anam **ölmez** oğul ister-iseñ **addur*** G120/2

Sevgili ile bir olunca gönlü binlerce parçaya bölünen aşık ile aynı resimde yer alan gül ile bülbül arasında çağrışım yapılan beyitte tezat sanatından yararlanılmıştır. Ayrıca “hezār ve ol-” sözcüklerinin tekrarıyla anlam zenginliği ve âhenk yaratılmıştır.

***hezār** pāre gönül **oldı** yine yār ile bir*

*şu resme kim gül-i sad-berg **ola** **hezār** ile bir* G194/1

Sevgilinin belini yani miyânını sarmak isteyen ancak ona ulaşamayan aşığın durumu “kinār/kenār ve miyān” sözcüklerinin tekrarıyla âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

*gönül **kināra** getürmek diler **miyānuñ** lik*

*cihānda olduğu yokdur **miyān** **kenār** ile bir* G194/4

Sevgiliye kavuşmayı cennet bahçesine benzeten şair, acı çekmeye öyle alışkındır ki kavuşmanın vereceği hazdan korkmaktadır. Beyitte “cinān ve bāğ” sözcüklerinin tekrarı âhengi sağlarken anlam zenginliği de sağlamıştır.

*gūlzār-ı **cinān** ise vuslat yolıñ **bāğ***

*etmeye ma ‘āza ‘llāh dil **bāğ**-ı **cinān**dan haz* G261/3

Beyitte dinî terimlerle aşığın duygularını anlatıldığını görmekteyiz. “imān, bi-güneh, kāfir” sözcükleriye tenasüp yapılarak sevgilinin acımasızlığı vurgulanmıştır. “imān ve ise” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*şefkat **imān**dan **ise** ey bi-güneh kan edici*

*kāfirem ger var **ise** bir zerre **imānuñ** senüñ* G314/7

Sevgiliye “cānum” dediği için rakibe öfke duyan aşık bu duygusunu “cān ve öl-” söz tekrarıyla kurduğu anlam zenginliği ve âhenkli söyleyişle dile getirmiştir.

yāra cānum der imişseñ öle mi bre rakib

ölmez isem seni bi-zār edeyin cānuñdan

G390/4

Aşık sevgiliyle salına salına dolaştığı bir hayat düşler ancak daha sonra sevgilinin vefasızlığından dolayı bu düşünden vazgeçer. Beyitte “dünyā ve dilber” sözcüklerinin tekrarıyla âhenkli söyleyiş yaratılmıştır.

olsa dünyā salınurdum dilber-i ra ‘nā ile

gerçi dilber kimseye etmez vefā dünyā ile

G454/1

Sevgiliden gözlerini alamamayı anlatan şair “güzel ve âdem” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlamıştır.

göz elde midür kim güzele bakmaya âdem

âdem midür ol ki olmaya hem-dem güzeli ile

G455/3

Merhametsiz sevgilinin elinden acı çeken aşığın durumunun anlatıldığı beyitte “dil-âzār ve cān” sözcüklerinin tekrarıyla anlam zenginleştirilerek kelime oyunları yapılmış, âhenk sağlanmıştır.

çek dil-âzārlığı derd ile cānuñ çıksun

neye cān verür idüñ böyle dil-âzārlara

G466/5

Sevgili can doktorudur, derman bir tek ondadır. Beyitte “dermān ve sen” sözcüklerinin tekrarıyla bu anlam yaratılmış ve âhenk sağlanmıştır.

ey Necātî der imiş dermāna ergüren seni

ol tabîb-i cān u dilden iste sen dermānuñı

G575/6

Sevgilinin cefası öyle çoktur ki dile getirdiği aşıklarını bile öldürebilecek güçtedir. O yüzden aşık kendisini anmamasını istemektedir. Beyitte “an- ve öl-” eylemlerinin tekrarı ile âhenk yaratılmıştır.

añduğunu ey cefā-kār öldürürsin cevri ile

neceler ölmüş-durur bu derd ile aña beni

G603/4

Aşağıdaki beyitte rakip köpeğe benzetilerek “seg ve âdem” sözcükleriyle kelime oyunu yapılmıştır. “Sāhir ve sihr” sözcükleriyle de *iştikak* sanatı yapılarak anlam zenginliği yaratılmıştır. Sözcük tekrarıyla sağlanan âhenk beyte estetik katmıştır.

sāhir edermiş âdemîyi seg senüñ gözün

sihr ile seg rakibüñi bir âdem eyledi

G618/4

Yalvarma aşığı, naz ise sevgiliye mahsustur. Beyitte “niyāz ve nāz” sözcüklerinin tekrarıyla anlam pekiştirilirken âhenk sağlanmıştır.

niyāzum öğredür dildāra nāzı

gel ey ‘āşıklarūñ nāz u niyāzı

G639/1

1.2.2.3. Birinci mısradaki kelimelerin şiirin kaftıyesi ve redifi dışında bir kelime olarak tekrarı²²¹

Sevgilinin bakışları ok gibidir, aşığın kalbini yaralar. Aşık ise bu durumdan memnundur. Sevgiliyle söyleşi şeklinde oluşturulmuş beyitte “dedim-dedi” eyleminin kalıp tekrarı ve “nece” sözcüğünün tekrarı âhenk yaratmıştır.

dedi ğamzem oklaruñ ile necesin

nece gelürse dedüm ey bi-vefā

G19/2

Aşık sevgiliyi sevmekten suçlu bulunup güzelliğinden sürgüne gönderilmiştir. Beyitte “ol- ve suç” sözcüklerinin tekrarıyla anlam vurgulanmış ve âhenk sağlanmıştır.

dilberā sevmek seni neñ için ola ‘uşşāka suç

ben bu suç ile cemālūñden ırağ olmak ne güç

G40/1

Dert sahibi olmayı asıl mutluluk ve şifa olarak gören aşık için, asıl mutsuzluk derdi bırakıp derman aramaktır. Beyitte “dert ve dermān” sözcükleriyle tezat yapılarak anlam vurgulanmış “dert ve devlet” sözcüklerinin tekrarıyla da âhenk sağlanmıştır.

derd-mend olanlaruñdur devlet-i dāru’ş-şifā

kankı bi-devletdür ol kim derdi kor dermān alur

G55/4

Beyitte “alay ve āhū” sözcüklerinin tekrarıyla, “āhū ve yāhū” sözcüklerinin âhenksel uyumuyla müzikalite yaratılmıştır.

bir alay oldı perî şiveli āhū begler

gözi āhūlaruñ alayına yāhū begler

G67/1

Beyitte aşık sevgilinin kendisi için eşsiz olduğunu ama sevgilinin kendisi gibi aşıklarının çok olduğunu dile getirmektedir. Beyitte “benüm ve sen” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanırken anlam pekiştirilmiştir.

bir dahı benüm sencileyin pādşehüm yok

ey dost senüñ nece benüm bigilerüñ var

G75/2

Sevgilinin saçı yüzüne ulaşmaya engeldir. Sevgilinin hattı da bela gibi her yerden çıkmaktadır. Şair bu çağrışımı saçın ve hattın renginden dolayı, çok oluşu, güzel yüzü

²²¹Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı gerekçesiyle çalışmada yer almayan beyit: G185/6.

kapatması gibi yönlerden düşündürmektedir. Beyitte “bir ve yana” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmış ve anlam pekiştirilmiştir.

***bir yaña** olmadın ğam-ı zülfüñ belürdi hat
kanda ise baña her **yañadan bir** belā çıkar* G78/5

Leylâ ile Mecnûn hikâyesine telmih yapılan beyitte Mecnûn yani deli adını sonradan alan Kays Leylâ’nın aşkından çöllere düşer ve aşktan kendini kaybeder. Aşık da kendini Mecnûn’a benzeterek deliye döndüğünü anlatmaktadır. Beyitte “yine ve göz” sözcüklerinin tekrarıyla anlam pekiştirilirken âhenk sağlanmıştır.

***yine** ol gözleri āhū seni Mecnūn etmiş
ey Necātî **gözüñe yine** beyābān görinür* G80/5

Aşığın canı sevgilinin busesinden ister ancak canının yarısı zaten sevgilidir. Beyitte “gönlü ve cān” sözcüklerinin tekrarıyla kelime oyunu yapan şair âhengi de artırmıştır.

*nigārā **göñlümüñ cānı** lebüñden buse almakdur
velikin **cānumuñ göñli** bir oñat sāde-pehlūdur* G138/3

Aşık, kendisini hasta eden sevgilinin yüzüne bakmamak için perhizedir ancak ölmek uğruna perhizi bozmaktadır. Beyitte “bakma- ve öl-” eylemlerinin tekrarıyla hem kelime oyunu yapılmış ve anlam pekiştirilmiş hem de âhenk sağlanmıştır.

*rüy-ı hūba **bakma** ölürsin demiş nāsih dile
öldüğine **bakmayup** perhizin ol bīmār sır* G188/7

Gül sözcüğünün *tevriyeli* kullanımıyla gül ve bülbül aşkına *telmih* yapılan beyitte, “hezār” sözcüğüyle de *tevriye* ve *tezat* yapılmıştır. Beyitte “ol- ve hezār” sözcüklerinin tekrarıyla anlam pekiştirilmiş ve âhenk sağlanmıştır.

*yüzüme gül ki **olam** bülbül-i **hezār**-nevā
hezār olur sanemā çünkü i ‘tibār ile bir* G194/2

Aşık, sevgilinin kapalı ağzına canını saçsa bile önemli değil çünkü yiğit aşıklar bile sevgili yüzünden baştan çıkar. Beyitte “cān ile ol-” sözcükleri ile âhenk yaratılmıştır.

*la ‘l-i pür-püşına **cānuñı** nisār etseñ n’ola
‘aşığ-ı ser-bāz **olanlar cān** ile başdan çıkar* G198/4

Aşk meclisinde gam ve keder içinde olan aşık mum gibi kendi kendini içten içe yer. Gussa sözcüğünün *tevriyeli* kullanımıyla hem “keder” hem de “boğaza takılan yemek” anlamı da kast edilmiş, anlam zenginliği yaratılmıştır. Ayrıca “yedüğüm ve ben” sözcüklerinin tekrarıyla da âhenk yaratılmıştır.

*bezm-i 'ıškuñda **benüm** ğussa vü ğamdur **yedüğüm***
*şem' gibi bir odum var ki **yedüğüm beni** yer* G201/5

Sevgilinin gözü kılıç gibidir, her bakışında aşığı yıkıp geçmektedir. Beyitte “gamze ve tur-” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

***ğamzeñ** beni helāk ede göre **tura** gözünñ*
***turmaya** gerü **ğamze** kılıcın ura gözünñ* G321/1

Sevgilinin her uzvu kutsaldır bu sebeple boyu da cennetteki güzellik ve saflık ağacına benzer. Hatta *mübalağa* ile ondan bile değerlidir. Beyitte “Tübā ve kaddün” sözcüklerinin tekrarıyla anlam zenginliği ve âhenk sağlanmıştır.

***Tübāyı kaddünñ** ile gören ey gül-i bihişt*
***kaddünñe** müntehā dedi **Tübāya** bi-usül* G332/4

Beyitte “dedüm-dedi” kalıbıyla kendisiyle söyleşerek teselli eden şair “et-” eyleminin de tekrarlı kullanımıyla “e ve d” sesinde âhenksel uyum yaratmıştır.

***dedüm** ey dil saña yār **ede** vefā handān ol*
*āh **edüp** derd-i derün ile **dedi** andan ol* G339/1

Gül ve bülbül aşkına telmih yapılan beyitte aşık kendisini inlemesi bakımından bülbüle, sevgiliyi de yüzünün güzelliği ile güle benzetmiştir. Böylece “gül ve sen” sözcüklerinin tekrar edilmesiyle âhenk sağlanmış, “gül, gonca, bülbül, zār” sözcükleriyle de *tenasüp* sanatı yapılmıştır.

*bir yüzi **gül** gonca-leb dildār derseñ işte **sen***
sen güle** bülbül gibi kim zār derseñ işte **ben G395/1

Tezat sanatının etkileyici gücünden yararlanan beyitte “ağla- ve gül-” eylemlerinin yarattığı zıtlıkla aşığın hâli dile getirilmiştir. Ayrıca “ben ve ağla-” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

benüm** agladuğuma şimdi kayırmaz **gülünñüz
*bir zamān **güler** idüm **ben** de giriftār olana* G462/3

Sevgilinin dudağı ile şarap arasında çağrışım yapan şair sevgilinin hattını da kokusu yönüyle *benefşe*ye benzetmiştir. Yaratılan imgelem “benefşe ve ol-” sözcüklerinin tekrarıyla âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

*hatt-ı **benefşe** zeyn **olalı** la 'l-i nābına*
*cān verür **oldı** hālk **benefşe** şarābına* G483/1

Yûsuf kıssasına *telmiḥ* yapılan beyitte sevgilinin güzelliğinin Yûsuf peygamberden üstün tutulduğu dile getirilmiştir. “hüsn ve bu” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*ta ‘ālā’llāḥ ne zibā **hüsn** olur **bu***

***bu hüsn**i görmedi Yûsuf düşünde*

G500/3

Keçe anlamına gelen “nemed” divan şiirinde derviş hırkası²²² anlamında kullanılmaktadır. Bazı tarikatlerde gösterişten uzaklaşmak ve saflaşmak amacıyla nemed yani keçe giyilmesi adet olmuştur. Ayrıca keçe aynaları parlatmak ve cilalamak amacıyla da kullanılmıştır. Eskiden aynalar, kararmasın ve paslanmasın diye keçeden yapılmış kılıflara konurdu.²²³ Aşağıdaki beyitte de keçe giyerek saflaşan derviş ile keçede saklanarak kararmayan ayna arasında çağrışım yapılarak, aşığın gönlünün rahata ereceği, safa kavuşacağı düşünülmektedir. “safâ ve nemed” sözcüklerinin tekrarıyla imgesel bir anlatım kurulurken âhenk de sağlanmıştır.

*ey dil **safâ** gerekse gel et bir **nemed** kabûl*

*zîrâ **nemedde** kesb-i **safâ** eyler âyine*

G516/5

Beyitte “dua et- ve el” sözcüklerini “yüzine tut- ve yüze gel-” deyimleriyle birlikte kullanarak etkileyici bir üslup yaratan şair; utanç, yüze yansıma ve el açarak dua etme arasında çağrışım yapmıştır. Beyitte “yüz ve ne” sözcüklerinin tekrarıyla da âhengi artırmıştır.

***yüzine** tutsa Necâtî **ne** ‘aceb haclet elin*

***nesi** var **yüze** gelir dest-i du‘âdan gayrı*

G604/7

Sevgilinin güzelliği cömertlik denizinin incisidir, eşsizdir, bir tanedir. Ayrıca saçının kıvrımındaki tuzağa konan ve aşığın gönlünü avlayan buğday tanesidir. “bir ve dâne” sözcüklerinin tekrarıyla hem anlam zenginliği hem de âhenkli söyleyiş yaratılmıştır.

*dürr-i deryâ-yı keremsin hüsn ile **bir dānesin***

*âḥ kim zülfüñ hamında **dāne birdür** dām iki*

G626/8

²²²Onay, 2014, **a.g.k.**, s. 315.

²²³M. Şahin. (2020). Bâkî Divanı’nda Ayna Metaforu. *Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 6 (25), s. 523.

Kendini sevgilinin yanında görmeyi arzulayan aşık, bu durumu cennette olmaya benzetmiş ve bunun için ölmeyi de göze almıştır. Sevgilinin kutsallığının cennetle çağrıştırıldığı beyitte “öl- ve gör-” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk sağlanmıştır.

*ölmege iverin ki **görem** âstānuñı*

*cennetde **görür** imiş **ölenler** makāmını* G631/4

Sevgilinin güzelliği kutsallığını vurgulamak için ayete benzetilmiştir. “hüsn ve olur” sözcüklerinin tekrarıyla âhenk yaratılmıştır.

*āyet-i **hüsnü**ne magrūr **olur** o şūh-ı cihān*

*onu bilmez ki **olur** devlet-i **hüsnün** ānı* G637/4

Her gece ay ışığını güneş gibi parlak ve güzel sevgiliden almaktadır. Bunu kıskanan ay padişah gibi olan sevgiliye sefer düzenlemek için çadır kurmuştur. Beyitte “çerāg” redifiyle imgeli bir anlatım kuran şair “meh ve sen” sözcüklerinin tekrarıyla ve “ç” sesinin âhenksel uyumuyla müzikalite yaratmıştır.

*her gece ey güneş **meh** senden yakar çerāğı*

*sen şāha çarh çāder **meh** bir sefer çerāğı* G647/1

1.2.3. Beytin iki mısrasındaki ikili söz tekrarları

Bu başlık altında gördüğümüz söz tekrarında diğer başlıklardan farklı olarak tekrar eden söz aynı dizede geçmektedir. Böylece beyitte estetik bir paralelizm kurularak dize içi kafiye de görülmüştür. Her mısradaki görülen yineleme “kuvvetli bir anlam ve âhenk sağlamıştır.”²²⁴

***zihî** kemāl-i terakkî **zihî** cemāl-i celāl*

*ki ‘ışk bende **garîb** oldu hüsn sende **garîb*** G24/6

***acı**r iseñ gel Necātî derd-mende **acı** kim*

***ne** leb-i dilber nasîb oldu **ne** gelvā-yı rakîb* G25/9

*n’**ola** hüsnüñden Necātî **olsa** bî-hüş ey sanem*

*būy-ı **güldendür** dem-ā-dem bülbül-i **gülzār** mest* G29/6

***zār zār** ağlamağa haste Necātî hālin*

*dil-i gam-**dide** ile **dide**-i hün-bārā meded* G47/7

*baña yāruñ yañağı **vü** lebi **vü** kaddi yeter*

üzil ey gül açıl ey gonca yıkıl ey ‘ar‘ar G72/1

²²⁴B. Selçuk. (2004). *Nef’î Divanı’nın Âhenk Unsurları Bakımından Tahlili*. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 70.

<i>çün bülbüli gül açdı güli hār besledi</i>	
<i>‘uşşāka yār ü yāra da aġyār hoş gelür</i>	G167/3
<i>kapuña sürmeyen yüzün eger ay u eger gündür</i>	
<i>mukarrer bî-sa‘âdetler-dururlar bî-sa‘âdetler</i>	G208/6
<i>habîb ‘aşîka cev̄r etmese habîb olmaz</i>	
<i>tabîb necesin öldürmese tabîb olmaz</i>	G223/1
<i>ne üzilür ne kesilür saçuñla ġamzeñden</i>	
<i>gerek boġazla Necâtî kuluñ begüm gerek as</i>	G257/5
<i>şarāb-ı nāb dedüġüñ nedür nenüñ emidür</i>	
<i>içüp içüp kişi mest ü melāmet olmayıcak</i>	G277/4
<i>dedüm eşigüñe yüzüm süreyin güldi dedi</i>	
<i>işte bak Ka ‘be gerek hācî gerek kurbān ol</i>	G339/3
<i>hey vefā kıl dedüġüm yavuz sanur sanma beni</i>	
<i>āh u zārî olmasun medh ü senā olsun derin</i>	G426/2
<i>nece kākül nece mû sünbül-i gül-būdur bu</i>	
<i>dil-i ‘uşşākî perişān edici budur bu</i>	G446/1
<i>zulmeti açmaġa zîkr eyle Necâtî zîkr et</i>	
<i>feth eder Rûm elin āvāze-i Allāh Allāh</i>	G460/5
<i>miskîn Necâtî derd ile her şām u her seher</i>	
<i>āh et ki āh içinde bulunur ilāh āh</i>	G481/7
<i>vuslatuñ eyyāmına cānlar fidā dedüm dedi</i>	
<i>i ‘tibār olmaya bayram olsa kurbān koynına</i>	G505/4
<i>bulundı ‘ömre ġāyet bulmadı ġam nihāyet</i>	
<i>dilber hemān o dilber cev̄r ü cefā bayaġı</i>	G579/5
<i>sevdi gön̄lüm yine bir sîm-beden sîm-keşi</i>	
<i>ki hased ilter anuñ çarhına çarhuñ güneşi</i>	G611/1
<i>beni hecr āteşine yakduñuz āh eyledük āh</i>	
<i>şol güzel gözlerüñi gözüme karşı süzeli</i>	G641/4

1.2.4. Farsça tamlamalarla yapılan tekrarlar

Birinci mısırada yer alan Farsça bir tamlamanın ikinci mısırada da yer alarak âhenk yarattığını gördüğümüz beyitler bu başlık altında incelenmiştir. Çok örneğine rastlamadığımız bu tekrar az örnekte görülse de şairin estetik amaçlı yaptığı bir söz tekrarı olması sebebiyle üslubun etki gücünü arttırmıştır.

Ayın keten, kamış ve kuru ot gibi şeyleri çürütmek özelliği eskiden beri bilinir.²²⁵ Ayın bu özelliğine çağrışım yapılan beyitte sevgilinin güneşe benzeyen güzel yüzünün yanında ayın parlaklığı söner, tıpkı ketenin ayın ışığı ile çürümesi gibi. “meh-i t̄abān” tamlamasının tekrarıyla hem istenen tezat durum ve metaforik anlatım yapılmış hem de âhenk yaratılmıştır.

yine yüzüñ güneşine meh-i t̄abān ezilür

meh-i t̄abānı görüp nete ki kettān ezilür

G200/1

Muharrem ayı Kerbela olayının öncesinde de çeşitli yasakların olduğu bir aydı. Aşık için sevgiliyi görmek haram olduğu için Muharrem ayının gelişi aşıkta ironik bir durum yaratır. Tezatlığın ve haram sözcüğünün metaforu sâgar sözcüğünün imgeli bir anlatımla dile getirildiği beyitte “māh-ı Muharrem” tamlamasının tekrarı da hem âhenk hem de anlam zenginliği yaratmıştır.

meger māh-ı Muharremdür ki yılda bir gelür sâgar

getür Şa‘bāna dek sākî bize māh-ı Muharremden

G409/5

1.2.5. Bağlaçlı tamlamalarla yapılan tekrarlar

İkili söz tekrarının bağlaç ile birlikte verildiğini gördüğümüz örnekler bu başlık altında incelenmiştir.

göñlümi sensüz egleyimez serv ile semen

serv ü semen gelür baña t̄abūt ile kefen

G425/1

eski yeñi saña hidmet-kār olmaz gerçi kim

pîr ile pîr olduñ oğlan ile oğlan kapluca

G476/9

1.2.6. Bir söz öbeğini iki ayrı kelime hâlinde açma veya iki ayrı kelimeyi bir söz öbeği hâline getirme

Birinci veya ikinci mısra da deyim, ikileme, bağlaçlı veya Farsça tamlama şeklinde yer alan söz öbeği, ikinci veya birinci mısra da iki ayrı kelime olarak yer alır.

tîr-i gamzeñ katlüme kasd etmesün ikide bir

mihnet ü cevr ü cefā bî-dillere bir iki üç

G40/2

gül yaprağı-durur şekerin leblerüñ velî

hurşiyd-i hüsn ile olur gül-şeker leziz

G54/2

²²⁵Levend, 1943, a.g.k., s. 201.

<i>gözüm yaşın ayağından sen ırmağ istediñ ammā</i>	
<i>neler eder saña ey serv bu gözyaşı durudur</i>	G138/5 ²²⁶
<i>dünyā Necātî 'yā yeme içmek-durur velî</i>	
<i>yemez zamāne ğussasın ol kim şarāb içer</i>	G159/5
<i>nāz eyler kadeh surāhî niyāz</i>	
<i>böyle nāz u niyāzı kim sevmez</i>	G244/2
<i>ben derd-mende etmiş idiñ va'de-i vefā</i>	
<i>lutf eyle va'de ermedin ey bî-vefā yetiş</i>	G255/4
<i>gül be-şekkerdür Necātî bu ğazel derseñ n'ola</i>	
<i>kim şekerdür sözlerüm gül-berg-i handāndur lebüñ</i>	G313/6
<i>görse Necātî sendeki derd ü belā odın</i>	
<i>derdi cehennem ehli ısınduk belāmuza</i>	G492/7
<i>tekebbür añlama gül kec-küle görünse saña</i>	
<i>ki her kişi kec eder āftāba karşı külāh</i>	G520/5
<i>devr-i meclis hālka-i dām oldı dāne cām-ı mey</i>	
<i>āh kim düşdi gönül murğı bu dām u dāneye</i>	G529/3
<i>hevā-yı dār eden gelsün dedükçe cān atar gönüm</i>	
<i>hey ol zülf-i dil-āvize hevā-dār olmasun kimse</i>	G542/2
<i>tutam ki tevbe edem gece gündüz içmemege</i>	
<i>geceyi gündüze katup gelür bahārı gör e</i>	G543/6
<i>ben umarın ki seni varuñ ile hoş göreler</i>	
<i>cenāb-ı pîr-i muğāna Necātî varı gör e</i>	G543/7
<i>birli ikili farkı var ay ile hüsnüñññ</i>	
<i>birdür meh-i münîr ruh-ı dilsitān iki</i>	G564/3
<i>delü olma göricek nāl ile bir māh-veşi</i>	
<i>saçı zencirine ey dil tolaşı gör tolaşı</i>	G595/1

1.2.7. Deyimlerle yapılan tekrarlar

Aynı deyimın tekrarına dayanan bu söz tekrarı şairimizin gazeliyatında tek bir beyitte görülmüştür.

²²⁶Aynı beyit G190/4'te de yer alır.

Aşağıdaki beyitte “cān ver-” deyimini tekrar edilse de iki mısradaki aynı anlamda kullanılmamış bağlama göre anlam çeşitlendirilmiştir. İlk mısradaki “bir şeyi, uğrunda ölecek kadar çok istemek”²²⁷ anlamında kullanılırken ikinci mısradaki “güçlendirmek, yaşar duruma getirmek” anlamında kullanılmıştır. Böylece âhenkli bir söyleyişle beraber anlam zenginliği de yaratılmış olur.

ben nece cān vermeyem şol dilbere
kim hudā-yı bende-perver cān verür G71/5

1.2.8. Tek mısradaki yapılan ikili söz tekrarları

İkili söz tekrarının aynı mısradaki yapılması beyitteki söyleyiş güzelliğini ve şairaneliği arttırarak âhengi güçlendirmiştir. Ayrıca anlamdaki vurguyu da arttırarak söyleyiş güzelliği sağlamıştır.

ger tilersen ki seni dāim tabīb-i cān ana
derde dermān idegör ki derttir dermān ana G5/2
kime şeydādur Necātî der iseñ
çak saña ey gül- ‘izārum çak saña G6/7
yār ola sandum gönül verdüm saña
ben baña etdüm dirigā ben baña G19/1
gel ey gamze kerem eyle rakîb-i pür-fitenden geç
beni anuñla bir etme yā andan geç yā benden geç G42/1
tāc-ı ser seng-i belā yüz suyu hāk-i kademüñ
yeter ey dost yeter baña ne nāmūs u ne ‘ār G63/6
bir dem iken devlet-i dünyāyı bir dem sandılar
bu fenā gülzārınuñ ‘ayşını ‘ālem sandılar G74/1
bezmümüz gülşen gibidür cām-ı māl-ā-māl gül
mest olanlara surāhî kulkulî bülbül yeter G76/3
‘ayb etme ben gedāñı yeñilmez gönül begüm
bir yaña oldu cümle cihān bir yaña budur G79/2
gögsüme tîr-i gamzesin ol kaşları kemān
şöyle urur ki bir yañadan bir yaña geçer G81/2

²²⁷Ö. A. Aksoy. (1988). *Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi. s. 678.

<i>ben bu belāya katlanı bilem mi dostum</i>	
<i>bir yaña la 'lũñ ede cefā bir yaña gözüñ</i>	G321/4
<i>bir yaña cihān bir yaña cānāne Necātī</i>	
<i>kaldum n'edeyin iki sitem-kār arasında</i>	G450/6
<i>bir yaña zülf ü gāmze vü bir yaña hatt u hāl</i>	
<i>çoğaldı fitne ey kamer āhir-zamān gibi</i>	G582/2
<i>bi'llāhi Necātī'ye bu lutf u 'atāyı gör</i>	
<i>şeyhî olalı şeyhî nazmı hasen olmışdur</i>	G84/7
<i>bāğ-bān-ı lutf zülf ü 'ārız u ruhsārdan</i>	
<i>āb üzre gül döşer gül üstine sünbül döşer</i>	G93/3
<i>geh yaş gelür gözümden ü geh yaş yerine kan</i>	
<i>derd-i derūnı bilmege bu mācerā yeter</i>	G108/2
<i>şarāb-ı nāb ile didār-ı sākī</i>	
<i>zihî devlet zihî nūrun 'alā nūr</i>	G113/6
<i>cihān-ı pîre-zenle baş koşanlar</i>	
<i>Necātī er degüldür er degüldür</i>	G129/6
<i>yār ile koñ beni beni ol yār yeg bilür</i>	
<i>bî-çāre 'andelibini gūlzār yeg bilür</i>	G205/1
<i>maşşer tamām ola vü tamām olmaya henüz</i>	
<i>yarıñki gün sorulsa ol aydan hisāb-ı nāz</i>	G236/3
<i>dil kesilmez 'ışk-ı dilberden ko nāsih sözi kes</i>	
<i>veh ki bu hāb-ı eceldür olıma māni ' meges</i>	G248/1
<i>benüm serv-i hırāmānum cemālũñ tāze bāğ olmış</i>	
<i>ruhuñ gülleriniñ kızıl kızıl ağı ağı olmış</i>	G249/1
<i>zülfüñ ucından Necātī'nüñ neler çekdüklerin</i>	
<i>biñ yıl olsa 'ömri biñde birin olurdu demek</i>	G319/12
<i>böyle olmaz nesl-i ādem sen perisin yā melek</i>	
<i>gör ki gözler görmedügi görki gözler gözlerüm</i>	G368/3
<i>ko gurūrı zāhidā dünyā degüldür ber-karār</i>	
<i>ne sen imān ile kalursın ne oğlan ile ben</i>	G408/6
<i>n'emden incinür benüm şol yār-ı düşmen-dost</i>	
<i>her nece olsun der ise hoş ola olsun derin</i>	G426/6

<i>sensüzin dünyāya bakmak suç imiş</i>	
gel berü bildüm günāhum gel berü	G441/4
<i>ben beni yerden yere ursam yeridür sāye-vār</i>	
<i>kim salınur dem be-dem yanuñca bir yüzi kara</i>	G452/2
bir eline cānın alsun bir eline başını	
<i>girmek isteyen kişi 'āşıklarūñ meydānına</i>	G515/4
<i>gerçi çeşmüñ lahza lahza kan eder kan üstine</i>	
<i>dostum ğamzeñ kılıcdur çeşm-i fettān üstine</i>	G540/1
<i>kapuñda ko Necātî 'yi nālišler eylesün</i>	
bu derde hayli bārî mededdür bu derde āh	G541/7
<i>vücūd şehrine ğālib 'adem diyārından</i>	
nigārı göre gelüpdür göñül nigārı gör e	G543/3
<i>yaşuñ ırmaklara dönmiş deyü benden kaçma</i>	
<i>geç e bundan gel e ey serv-i çimen vāz gel e</i>	G560/3
nece bir yaña göñül şevk-i ruhuñla nece bir	
<i>ebedi kalmaz ahı tamuda imān ehli</i>	G623/4
<i>şā'ire lāf-ı riyāyı satamazsın zāhid</i>	
ki yalanı bilür elbette ki yalan ehli	G623/6
<i>cemālün āfitābına doyunca bakmak isterdüm</i>	
geh ebr-i zülf olur mâni geh olur gözyaşı nāşî	G649/3
<i>ağladuğum bu ki düşmenlere gülünc oldum</i>	
<i>uymadum dostlara vāy beni vāy beni</i>	G651/5

1.2.9. Karma söz tekrarları

Belli bir düzen olmaksızın gelişigüzel bir biçimde beyte dağılmış ikili söz tekrarları bu başlık altında incelenmiştir.

<i>hoş olur sohbet-i mey gecede meh-tāb olıcak</i>	
<i>nūr saç meclise gel kim demişüz māh saña</i>	G2/2
derd-mend ol ey Necātî derd-mend	
derdlü olmayınca olunmaz devā	G13/8
<i>'ārız u ruhsār u zülfüñ ey letāfet gülşeni</i>	
biri gül biri karanfül biri sünbüldür baña	G15/6
gāh zülfüñ ser-keş olur geh hatuñ	
<i>eksük olmaz her yañadan bir belā</i>	G19/5

vasla dermān isteyenler derde dermān etmesün	
derde dermān eylesün kim derddür dermān-ı dost	G30/5
etmege zāğ-ı zülfüñi dil tıflı āšnā	
bağrumı etdi tu 'me için aña laht laht	G32/4
tesbihi günde yüz çevürüp komayanları	
gördüm ki hālünü görelî yüz çevürdiler	G57/3
sevdüğüm 'çün kasd edermişsin beni öldürmege	
bî-günāh öldürmegüñ yā rab günāhı yok mıdur	G59/2
iki zülfüñ iki ejder gibi görindügi n 'içün	
orta yerinde lebüñ mühr-i Süleymān görinür	G80/3
kocalığında Necātî oldı oğlan hastesi	
ğayf kim bî-çāre hem divānedür hem hastedür	G82/7
kimden tutar imiş yüzünüñ karasın rakib	
kend 'özi etdi kime ne kendü kazancıdur	G89/5
baña düşmez kim ruhuñ gülzārına şeydā geçem	
ne kilup n 'eyleyeyin çārem nedür gönül düşer	G93/4
ma 'nā gerek ey dil ki vere ādeme sûret	
'ālemde fülān ibni fülāna ne verürler	G104/3
devr-i güldür Allāh Allāh bu ne nāzük çağ olur	
gül yañağından semen penbe ile kan almağ olur	G107/1
dedüm ol şüh-ı cefā-pîşe igen nāzlanur	
nāz ile güldi dedi nāzük olan nāzlanur	G109/1
bize cānāne gibi hüsn-i cihān-gîr gerek	
yār-ı dildār gerekdür bize dilber çoğ olur	G110/3
sohbetüñde añılır dā 'im Necātî dediler	
dedi yok va 'llāhi yok bî-çāre benden yaddur	G120/6
zülf-i dilber ki 'izār-ı dil-rübā üstindedür	
süre-i ve 'l-leyldür kim ve 'd-duhā üstindedür	G121/1
yüz biñ belāsı var-durur 'ışkuñ belā budur	
kim her belāsınuñ nece biñ mübtelāsı var	G131/2
saña cān verdüğüm oldur ki edicek baña revān	
gamzeñüñ oklarınıñ her biri bir cāna geçer	G134/3

<i>ne yüzle yüze yüz olmak dilersin ey güneş yāra</i>	
<i>güzellikden murād olan bilürsin çeşm ü ebrūdur</i>	G138/2
<i>göricek gözyaşı gibi akar her serv-i bālāya</i>	
<i>Necātî bu gönül gönül degüldür bir akar sudur</i>	G138/6
<i>nefs itî ile birlige yetüp itî şarāb</i>	
<i>‘akl ile ey Necātî bular çok savaşıdılar</i>	G143/5
<i>ko çeksün acı dilleri deryā şol acı kim</i>	
<i>kor dişleriñi lü’lü’-i ‘ummāna kasd eder</i>	G152/2
<i>sîne dāğın dāğ sanmañ mühr urupdur mihr-i dost</i>	
<i>genc-i ‘ışkı üstine kim sîne-i çākerdedür</i>	G173/5
<i>derd ü mihnetdür benüm derdüme dermān ey tabîb</i>	
<i>derd ü mihnet sîneme geldükçe rāhat arturur</i>	G209/2
<i>cevher-i cāndan ola dilber-i dildār ‘azîz</i>	
<i>mihrine mesken olaldan dile dil dār-ı ‘azîz</i>	G220/1
<i>gül dürlü dürlü nāz ile gönlini bülbülüñ</i>	
<i>alsa ‘aceb mi düşmez elinden kitāb-ı nāz</i>	G236/2
<i>kadd ü haddüñ añılaldan turdı serv oturdı gül</i>	
<i>gel ki bir yüzden dahı yüz gösterür gülzārumuz</i>	G243/6
<i>kolların dāğ eylemiş yer yer Necātî derd-mend</i>	
<i>belüñe ey sîm-ber ya ‘nî kemer zeyn eylemiş</i>	G254/7
<i>leb-i cānāneyi terk eyleme ey tāze cüvān</i>	
<i>devr-i gülde meyi terk etme şenî ‘ola şenî ‘</i>	G263/4
<i>işidürüz gam-ı Şeddād u māl-ı Kārūnı</i>	
<i>nedür bu mülke heves yā nedür māle tama‘</i>	G265/7
<i>oldı ve olısar ne ki yazıldı mā-sebak</i>	
<i>leyl ü nehār içün ne kara deyelüm ne ak</i>	G275/1
<i>dünyā bugün benümdür ne mihr ola idi ne māh</i>	
<i>vasl-ı nigār olınca ‘āşık n’eder çerāğı</i>	G647/3
<i>göñlüm çeküp çevürmesün igen ikide bir</i>	
<i>bir yaña zülf-i ser-keşüñ ü bir yaña hatuñ</i>	G285/6
<i>‘ışk işi müşkil belādur pādşāhum tapuña</i>	
<i>müşkilini kullaruñ āsāndur āsān eylemek</i>	G298/5

<i>ben güneh-kârı bu gün men ‘ etme sūfî içmeden</i>	
<i>kim sorulmaz kimseden yarın günāhı kimsenüñ</i>	G303/3
<i>ben za ‘îf ü nā-tüvānuñ biñ belāya mübtelā</i>	
<i>sen mesihāsañ senüñ biñ derde dermāndur lebüñ</i>	G313/3
<i>sözi cāndan gelen yāruñ leb-i handānını buldum</i>	
<i>sözümü cān ile diñleñ ki sözün cānını buldum</i>	G362/1
<i>ölüm işi hak işidür andan kim incinür</i>	
<i>yārı Necātî ğayr ile görmek-durur ölüm</i>	G363/7
<i>Necātî ağlama bir dem ki yār ile etmedüñ bir dem</i>	
<i>bu kim bir yaş akar bir dem ola bir dem gibi bir dem</i>	G370/5
<i>ırağ olalı çeşmümden karañu gün-durur günüm</i>	
<i>n ‘ola ‘arz-ı cemāl etseñ benüm şem ‘-i şebistānum</i>	G371/3
<i>kuhl olmaz ise gözlerine hāk-i pāy-ı dost</i>	
<i>ağlayu ağlayu iki gözden çıkar yaşum</i>	G376/4
<i>leblerüñ öpdükçe sāğar acısun cān acısun</i>	
<i>kimseler görmiş degül bunuñ gibi cān acısun</i>	G429/1
<i>Hak ta ‘ālā acısın göstermesün cānānenüñ</i>	
<i>ben öleyin eşiginde baña cānān acısun</i>	G429/2
<i>yār eşigidür gedāya menzil ü me ‘vā bugün</i>	
<i>yār ile tursun turursa dostlar dünyā bugün</i>	G437/1
<i>yara ne eyler ‘ārızuñda hāşe li-llāh dostum</i>	
<i>kendü kendinden Necātî tab ‘ın eyler imtihān</i>	G440/11
<i>zülfüñ kohusı ile olur mu ‘teber nesim</i>	
<i>merğüb olur müsāfir olan armağan ile</i>	G451/2
<i>bir ağız kim deyesen derd ile Allāh Allāh</i>	
<i>toldurur yeri gögi nūr ile Allāh Allāh</i>	G460/1
<i>gāh olur hayf gelür ğālib olur gāh recā</i>	
<i>gāh olur hasret ile āh ederüz gāh Allāh</i>	G460/2
<i>kamu yerde bulunur hāzır u nāzırdur evet</i>	
<i>āh içinde bulunur gel deyelim āh Allāh</i>	G460/4
<i>zulmeti açmağa zıkr eyle Necātî zıkr et</i>	
<i>feth eder Rūm elin āvāze-i Allāh Allāh</i>	G460/5

<i>cām</i> ile rüşen olur hâne kim ola karañu	
sākiyā biz de tokınsak n'ola şol cāmlara	G467/5
çün ölem toprağ olam ben beni yerden götürüñ	
cür'alar hāküñ olur deñ kadeğ-āşāmlara	G467/7
bir tolu nüş et bize ey sākî-i meclis-nevāz	
cān bağışlar sohbe ey būsesi cān yerlüce	G472/3
biñ biñ belāña sabr eder idüm belā budur	
bir kez yüzüñi görimezin biñ belā ile	G473/3
āh arasında olmasam öldürür idi ğam	
hālüm n'ola idi olmasa āhum penāh āh	G481/3
biñ kez görür rakîb-i dil-āzār ta'nesin	
bir kez demez ki böyle demeñ mübtelāmuza	G492/2
bir yaña cevri-i dilber ü bir yaña rûzgār	
bir kişi nece iki sitem-kāra yaraya	G501/4
hāy esirge seni sen cān ele girmez derler	
cān içün ğam yemez cān ise cānān degül a	G504/4
sultān-ı 'ışk şöyle yasağ eyledi ki gül	
gel olmayınca bülbüle gülsāra gelmeye	G506/2
bir elde la'l-i dilber bir elde dahı sāğar	
iki elüm ber-ā-ber bulundı kan içinde	G524/3
sen gül gibi efendi elden ele revān ol	
bülbül gibi Necātî kalsun fiğān içinde	G524/8
alup yanına dildārı söger ardınca 'uşşākuñ	
ögünsün düşmen ögünsün eger kalursa yanına	G526/6
dedüm kaç būseye bir cān alursın	
dedi hey bu ne sözdür bire bire	G535/2
bu karañu gece bu sohbet-i cān-bahş nedür	
yere mi endi 'aceb 'İsî-i Meryem bu gece	G538/5
dem bu demdür dedüğüñ demlere erdüñ şükr et	
elüñ girdi Necātî senüñ ol dem bu gece	G538/8
dil-hastesine şekker-i nābuñdan em buyur	
dedüm dedi ki ölmez iseñ eresin eme	G550/9

<i>bir elde dil-i sūhte bir elde mey-i nāb</i>	
<i>kaldı n'edeyin iki elüm kanlar içinde</i>	G558/2
<i>yerüñi bekle gönül kim cenāb-ı pîr-i muğān</i>	
<i>zamāne yercügezidür zamāne yercügezi</i>	G568/2
<i>avalayalum bir semen endāmı bayram ertesi</i>	
<i>eyleyelüm bir dahı bayramı bayram ertesi</i>	G573/1
<i>göñlüm kalupdur ey gözi fettān o zülfe kim</i>	
<i>ne aldı ne kodı gönüli der-hem eyledi</i>	G618/3
<i>ey gönül yandum ben ol düşmen bakışlu dostdan</i>	
<i>dostın düşmen bilüp çün dost eyler düşmeni</i>	G624/8
<i>āh kim iki 'adem ortasıdur bāğ-ı vücūd</i>	
<i>bir harāb-ābāda geldük subh birdür şām iki</i>	G626/3
<i>bülbül ol deñlü letā'if ile söyledi kim şāh-ı gül</i>	
<i>müflis oldu bezm-i gülşende soyunı soyunı</i>	G628/2
<i>sensüz ey dost Necātî görünmez 'ālem</i>	
<i>gel gel ey hāl-i ruhi iki gözümüñ bebegi</i>	G646/7
<i>gözüm igne ile dikersem dike bakduñ derler</i>	
<i>benem ey dost rakibüñ hele gözi diken</i>	G651/6
<i>beni sevdāya salup eyledi divāne saçun</i>	
<i>n'edeyin n'eyleyeyin āh Memi vāh Memi</i>	G654/3

1.3. Üçlü Söz Tekrarları²²⁸

Bu başlık altında incelediğimiz söz tekrarı beyitte üç farklı sözcüğün tekrarıyla yapılmıştır. Tekrarlanan sesler beytin âhenk gücünü arttırmıştır.²²⁹ Şairin kelime oyunlarındaki ve deyim kullanmadaki ustalığını gösterdiği üçlü söz tekrarı örnekleri şiir dilini sıradanlaştırmadan kurduğu ustaca anlatıma da örnektir. Bazı örneklerde paralelizm sağlayarak başta *leffüneşr* olmak üzere metaforik bir anlatım yaratılmasına kolaylık sağlamıştır.

<i>n'edelüm devr sunarsa saña şerbet baña zehr</i>	
<i>bu cihān böyle olur gāh baña gāh saña</i>	G2/3

²²⁸Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı gerekçesiyle çalışmada yer almayan beyit: G613/4.

²²⁹Saraç, 2007a, a.g.k., s.196.

<i>hat midur ol ki çekmeye sihr ile dā'ire</i>	
<i>beñ midür ol ki fitnede bir dāne olmaya</i>	G9/5 ²³⁰
<i>kismet-i bezm-i ezeldür ey Necātî bilmiş ol</i>	
<i>āšnā bî-gāne vü bî-gāne olmaz āšnā</i>	G17/8
<i>dil ġarîb olduğı için yüzine bakmaz habîb</i>	
<i>gerçi kim mergûb olur her nesne kim ola ġarîb</i>	G23/1
<i>göreliden süretüñ nakşın der ü divārda</i>	
<i>süretüñ nakş etmedük but-hāneler gördüñ mi hiç</i>	G39/4
<i>dedüm rûz-ı ezel oldum bu bezm-i hüsne pervāne</i>	
<i>gülüp dedi ki gelmedi bu bezme kimse senden geç</i>	G42/6
<i>kim ola kim ede saña yavuz nazar çelebî</i>	
<i>ki kimsene güneşe edemez nazar güstāh</i>	G44/6
<i>mîm ağzuñ dāl zülfüñ cānum u 'ömrüm-durur</i>	
<i>hey elā gözlüm meded şol mîm ü dāluñdan meded</i>	G49/2
<i>gerçi verür dilbere her kişi cān</i>	
<i>ey Necātî saña dilber cān verür</i>	G71/7
<i>cān u dilini şol ki verür iki bir demez</i>	
<i>lāyık midur ki hışm ede ġamzeñ ikide bir</i>	G77/6
<i>çok cefā eyler bilüp çok sevdüğüm</i>	
<i>n'ola n'ola bu da bize azdur</i>	G88/5
<i>şeh nāz eder huceste cemāline yasdanup</i>	
<i>şehnāz iken fiġānum anuñ 'çün hucest olur</i>	G100/4
<i>zülfüñ ucında göñül dirilemez kim zülfüñ</i>	
<i>bir olıcak hat ile hāl ile kâfer çoġ olur</i>	G110/4
<i>şol dil-rübā ki 'āşika yüz biñ cefāsı var</i>	
<i>hakkā ki her cefāsına biñ biñ safāsı var</i>	G131/1
<i>şād olur olsa Necātî eşigüñde rûy-māl</i>	
<i>ehl-i dünyā gibi kim göñini rûy-ı māl açar</i>	G163/7
<i>hālümü eşküm dedi ġuş eyle ġuş</i>	
<i>söz güherdür pādşāhum söz güher</i>	G165/4

²³⁰ Aynı beyit G508/5'te geçmektedir.

<i>demezsin şî're hüner-durur velî</i>	
<i>buncalayın şî'r demek key hüner</i>	G165/8
<i>ey yüzi suhf-i ilâhî dînüm imānum hakı</i>	
<i>ehl-i hālūñ yüzüñ imānı vü 'ışkuñ dīnidür</i>	G168/3
<i>dedüm cānā görünmezsin sebeb ne</i>	
<i>dedi var ebleh olma cān görünmez</i>	G215/2
<i>cihānda ādem olan bî-ğam olmaz</i>	
<i>anuñ 'çün bî-ğam olan ādem olmaz</i>	G221/1
<i>dedüm yoluñda ey dilber ne çok 'aşıklarūñ ölmüş</i>	
<i>dedi kim Ka'be yolında ölenlere hisāb olmaz</i>	G246/6
<i>duhān-ı āh ile oldum şerer gibi rakkās</i>	
<i>sirişk-i çeşme ile oldum güher gibi ğavvās</i>	G257/1
<i>'ışkı te'lif edenüñ 'ukbāda olsun rūhı şād</i>	
<i>gerçi dünyāda bizi etmedi bir dem şād 'ışk</i>	G278/6
<i>bizi kendüye çeksün zülfüñ az az</i>	
<i>selām et bizden ol tarrāra çok çok</i>	G281/5
<i>āzād olur hat ile kul olan Necātî'yi</i>	
<i>āzāde yörir iken eder mübtelā hatuñ</i>	G285/7
<i>kamu şehir saña bende kul alayın saña ben de</i>	
<i>düşürmüşdür beni bende begüm kaşuñ gözüñ ğamzeñ</i>	G311/2
<i>devlet ü 'izz ü şeref cāhını biz cāh okıduk</i>	
<i>zillet ü fakr u 'anā cāhına biz cāh dedük</i>	G327/4
<i>asılırsam sünbülüñde vermeye bir mû baña</i>	
<i>ölür isem cānuma bû vermeye bir mû degül</i>	G342/6
<i>derd olsun şerbet-i dermān içersen ey tabīb</i>	
<i>cām-ı ğamdan derd olupdur çünkü dermānum benüm</i>	G350/4
<i>ben esîrem dile vü dil de saña ey hānum</i>	
<i>kuluñuñ kulıyın unıtma beni sultānum</i>	G354/1
<i>öpülmekden çü kan olmaz kuculmakdan ziyān olmaz</i>	
<i>güzellik cāvidān olmaz öpül 'ömrüm kucul cānum</i>	G357/2
<i>ey kamer biñ yıl-durur kim ölenüñ derler günāh</i>	
<i>gel berü öldür beni kaçma günāhumdan benüm</i>	G381/2

<i>olmayayın cemālūñe pervāne yā neyin</i>	
<i>yanmayayın firāk odına yā ne yanayın</i>	G383/1
<i>merdāne ‘ışk-ı yār ile meydāna girmişem</i>	
<i>meydān içinde hecr ile merdāne yanayın</i>	G383/3
<i>cümle ‘ālem bir yaña idi ‘ışk ile ben bir yaña</i>	
<i>yā ilāhî şimdi ‘ālem bir yaña olsun derin</i>	G426/3
<i>dedüm öldürdi beni ğamze hoş etmiş dedi dost</i>	
<i>dostum böyle deme ğamze-i fettānuñ için</i>	G430/3
<i>cām-ı ‘ışk ile beni sen pîr iken etdüñ cüvān</i>	
<i>Hak ta ‘ālā sen cüvānı göreyin pîr eylesün</i>	G434/7
<i>itüñem sürme kapuñdan dedüm ol yār dedi</i>	
<i>itüm olmağı saña göstereyin uş olsun</i>	G439/5
<i>öldürme bine bir yaña sen bir yaña zamān</i>	
<i>şāyed ola ki bir gün añasın zamān ile</i>	G451/3
<i>er degül misin Necātî olma dünyāya mutî‘</i>	
<i>‘avret iken ol şu sūretle mutî‘ olmaz ere</i>	G452/8
<i>el götürüp isterdi ğamuñ dil edemez el</i>	
<i>etdüğini kendüye kişi kendü eli ile</i>	G455/2
<i>korkarın eşigüñde gelem bir gün āh edem</i>	
<i>odlara yanam ey sanem ol bir gün āh ile</i>	G456/4
<i>haclet odı ile nece nece her gün āh āh</i>	
<i>böyle yakarsa her kişiyi her günāh āh</i>	G481/1
<i>nece dersin ki benüm nece olacakdur hālüm</i>	
<i>be Necātî saña işüñ olacağın dedük e</i>	G485/7
<i>n’ola geh bedr oluban gāh hilāl olsa bir ay</i>	
<i>n’ola geh sinesine beñzese geh yakasına</i>	G496/4
<i>‘āşıkam ben demesün kimse baña divāne</i>	
<i>baña divāne deyendür sanemā divāne</i>	G518/1
<i>ne revādur bu ki yıllarla cefādan soñra</i>	
<i>hem geçen gece vefā etmeyesin hem bu gece</i>	G538/6
<i>‘ışkı bûy-ı müşk gibi etme derseñ āşkār</i>	
<i>‘ışk u müşk etme gözüñ ucuyla pinhān kimseye</i>	G545/3

<i>ben āh ederken ol yüzi güneş gelür geçer</i>	
<i>vā hasretā ki geçdi günüm āh u vā ile</i>	G554/3
<i>nece bir baña gelen gamzelere oh deyeyin</i>	
<i>nece bir saña niyāz eyledüğüm nāz gele</i>	G560/5
<i>olmaz cihānda çün güzelüm yār-ı cān iki</i>	
<i>baña seni gerek seni cān bir cihān iki</i>	G564/1
<i>şive ile va 'de etmişdür beni öldürmege</i>	
<i>var ise bir şive-ger öldür beni dilber gibi</i>	G569/4
<i>dedüm ey şeh eşigüñde kulluğa eyle kabûl</i>	
<i>güldi dedi ey gedā sultān ola idüñ ola mı</i>	G572/3
<i>çekdi kenāra gözyaşı sen māh-pāreyi</i>	
<i>ey meh-pāre öger iseñ ög sitāreyi</i>	G586/1
<i>biñ biñ cefāñı baña dediler inanmadum</i>	
<i>bir bir başuma geldi benüm hep dedükleri</i>	G590/5
<i>ne etse eder başa çıkardı ser-i zülfi ile gönül</i>	
<i>āh anuñ hāl ü hatı āh anuñ gözi kaşı</i>	G595/2
<i>ey serv-i nāz-pişe seni mi yörü yörü</i>	
<i>ayruklara vefā vü baña gam he mi he mi</i>	G597/2
<i>dünyāyı bir yaña kosalar bir yaña seni</i>	
<i>baña seni gerek seni ey bi-vefā seni</i>	G599/1
<i>oldı nazar Necātî göz ucından olana</i>	
<i>göz ucu ile yine işāret saña gibi</i>	G607/9
<i>ān-ı hüsne neye mağrūr olur ol şāh-ı cihān</i>	
<i>anı bilmez mi k'olur devlet-i hüsnüñ ānı</i>	G617/4
<i>kamu Yūsuf mı olur hüsn ile Ken 'ān ehli</i>	
<i>kamu sultān mı olur mısra ya zindān ehli</i>	G623/1
<i>lutfuñuñ mihmānıyam kahr ile sürme dostum</i>	
<i>kahruñuñ vîrānıyam lutf ile ābād et beni</i>	G635/2

1.3.1. Tek mısradaki yapılan üçlü söz tekrarı

Beytin tamamına yayılmadan sadece bir mısradaki üç kelimenin tekrar edildiğini gördüğümüz örnekler bu başlık altında incelenmiştir. Çok az örnek tespit edebildiğimiz çalışmamızda anlamın âhengin gerisinde kaldığını, bu açıdan sanatsal değeri müzikaliteden ibaret olan şiir parçaları olduğu bulunmuştur.

<i>külbe-i ahzānumuz gamla müşerrefdür yine</i>	
şād ol ey dil şād ki n'oldı dostlar mihmān-ı dost	G30/3
<i>lutf edüp sorar iseñ haste Necātî hālin</i>	
gāh olur bilmez olur kend'özini gāh bilür	G64/10
<i>n'ola öldüñ ise dilber kayırmaz bildüğüñ etme</i>	
benüm cānum benüm 'ömrüm cihāndur bu cihāndur bu	G443/2

1.4. Dörtlülük Söz Tekrarları

Beytin tamamına yayılmış şekilde dört sözcüğün tekrarına dayanan bu tür, diğer tekrar türlerine göre örneğine oldukça az rastlanmış, şairimiz bu âhenk unsuruna çok fazla rağbet etmemiştir. Beyitte paralelizmi dolayısıyla âhengi arttırdığı görülmüştür. Söyleyiş kolaylığı da sağlamış metaforlar arası bağlantı rahatça kurulmuştur. Bir nakarat veya kelime oyunu olarak karşımıza çıkan bu beyitlerde mana âhenge göre daha az önemsenmiş, müzikalite ön plana çıkmıştır.

<i>gözlerümden ayağıñ toprağın ırmağ istesem</i>	
gözlerümde ayağıñ toprağına ırmağ olur	G107/2
<i>ādemî olmaya bu hüsn ile bu hulk ile hālk</i>	
yā melek yāhu perî yā sen ola yār-ı 'azîz	G220/3
<i>Allāh Allāh nece ruhsār olur Allāh nece zülûf</i>	
kim görüpdür kim ola devr-i kamer 'ömr-i dırāz	G237/6
<i>gerek ağla gerekse gül cihān fāriğdür ey bülbül</i>	
kimine āteş olur gül kimine gülsitān āteş	G252/5
<i>biñ va 'de ede etmeye birin edā lebüñ</i>	
biñ nāvek ata atmaya birin hatā gözüñ	G321/2
<i>oldı gam-ı zamāne ile mübtelā gönül</i>	
veh bir belā gam oldı baña bir belā gönül	G335/1
<i>hasret ü derd ile ey dil beni vîrān etdüñ</i>	
göreyin hasret ü derd ile seni vîrān ol	G339/5
<i>ben gamuñ yer idüm evvel sitem-i hecrüñ-ile</i>	
şimdi üşüp beni yer derd ü belā ile gamuñ	G325/5
<i>bir yār-ı hem-dem olmasa cennet ne fā'ide</i>	
verürler iki 'ālemi bir yār-ı hem-deme	G550/3
<i>turmayup cevretdüğüñ sen lutf u ihsāndur baña</i>	
kesme ben dervîşden sen lutf edüp ihsānuñı	G575/4

*başa çıkmayınca sâkî bir nece tolu ayağ
ey nece başlar ayağ olup ayak baş olmadı*

G613/4

1.5. Beşli Söz Tekrarları

Necâtî Bey Gazeliyatı'nda sadece iki örnekte gördüğümüz bu tekrar türü beş sözcüğün beytin tamamında tekrar edilmesiyle yapıldığından güçlü bir paralelizmi sağlamış, âhengi arttırmış ancak yine anlam geri planda kalmıştır. Estetik açıdan başarılı şiir örnekleri olmadığı görülmüştür.

her kişinüñ zulmine sultân olanlar dâd eder

baña kim dâd ede k'eden zulmi sultândur baña G8/3

her kime yalan ise derdüñ baña gerçek-durur

her kime gerçek ise vasluñ baña yalan gibi G630/2

1.6. İkilemeler

Aynı sözcüklerin, yakın ve karşıt anlamlı sözcüklerin ya da ses benzerliği taşıyan sözcüklerin birlikte kullanılmasıyla oluşan sözcük öbeklerine ikileme denir.²³¹ Anlatımda tekrar ve âhenk öğrenmeyi kolaylaştırır.²³² İkilemeler de işte bu yüzden anlamı pekiştirirken sözün etkisini de artırır. Kullanılan dili âhenkli bir hâle getirir.

Necâtî Bey de Divanı'nda ikilemeleri bolca kullanmış, şiir dilini güzelleştirmiştir. Türkçe ikilemelerden daha fazla yararlanmış, böylece Türkçenin şiir yazmada ne kadar etkileyici ve kullanışlı olabileceğini de göstermiştir.

1.6.1. Aynı kelimenin tekrarıyla yapılan ekli ikilemeler

taşdan taş

Tekrar eden kelimelerin ilkinin ayrılma, ikincisinin ise yönelme durumu eki almasıyla kurulmuş "taştan taş" ikilemesi beyitte *mübalağa* ve *hüsניתالil* söz sanatlarıyla birlikte kullanılarak imgelemi güçlendirmiştir.

agladuğunu görüp başın döger taşdan taş

acıduğundan Necâtî bu yedi deryâ saña G12/5

²³¹F. Hepçilingirler. (2016). *Türkçe Dilbilgisi Öğretme Kitabı*. İstanbul: Everest Yay. s.27

²³²M. Hengirmen. (1995). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Nurol Matbaacılık. s.403

olur olmaz

Aynı eylemin geniş zamanın olumlu ve olumsuz hâlini almasıyla kurulan ikileme deyim hâlinde kullanılmış ve “rastgele, beklenmedik bir zamanda” gibi anlamlara gelmektedir.

yār eşiginden alayın gideyin başumı uş

*ki **olur olmaz** yere itler gibi āzār eyler*

G65/5

güzeller güzeli

İlk kelimenin çokluk eki, ikinci kelimenin iyelik eki almasıyla kurulmuş bu ikileme beyte mübalağa anlamı katmıştır.

görse yüzüñi cümle melekler deye Allāh

*bu hüsn iyesi şāh **güzeller güzelidür***

G102/4

demedüñ mi saña vasl olayın ey gonca-dehen

*‘ahd ü peymān kanı be **güzeller güzeli***

G641/3

ucdan uca

Sevgilinin iki zülfünün Tatar’a benzetildiği beyitte mecazen “kan dökücülüğünü, zalimliğini”²³³ vurgulamak için ikileme kullanılmış, anlamı pekiştirmiştir.

kerem et ğamze-i hūn-rizüñe hey de yoksa

*‘ālemi **ucdan uca** ol iki tātār yıkar*

G125/6

öge öge

Tekrar eden eylemlerin zarfîil eki almasıyla kurulan ikileme; sevgilinin Îsâ’ya ve dudağının meye benzetilmesi ile kurulan imgelemi “lebüni göklere çıkar-“ deyimini ile tamamlamış ayrıca bu deyimini ihamlı kullanarak beyte çok anlamlılık katmıştır. Îsâ’nın göğşe yükesselmesine gönderme yapılmış ve abartılı bir şekilde övme anlamı birlikte verilmiştir.

***öge öge** lebüñi göklere çıkarmışdur*

Mesîh şimdi mey-i hoş-güvāra nāzlanur

G189/4

koca koca

Sarmaşmak eylemini “kuca kuca” ikilemesi ile pekiştiren şair âhenkli söyleyiş yaratmıştır.

²³³Pala, 2004, a.g.k., s. 442.

kāmet ü zülfüñ nesîmi ile hasretler gibi

kuca kuca görüşür şimşād u reyhān sarmaşur G195/3

döne döne

Pervanenin yanışı gibi döne döne yanmayı çağrıştıran beyitte ikileme, aynı eylemin zarfîil eki alarak tekrarıyla kurulmuştur.

kaçan lâyıḳ olur ehl-i safā bezmine şol kimse

ki hasret odına bağı döne döne kebāb olmaz G246/5

kendü kendüne

Dönüşlülük zamirinin tekrarıyla kurulan ikilemede ikinci sözcük yönelme eki almıştır. Beyitte “tek başına, yalnız olarak” gibi anlamlarda deyim olarak kullanılan ikilemenin paralellik ile kullanımı tarsî yani beyit içi kafiye yapılmasını sağlamıştır.

*bakup serv-i bülendüñe nazar kıl **kendü kendüñe***

Necātî derd-mendüñe öpül ‘ömrüm kucul cānum G357/5

devü devü

Aynı eylemin zarfîil eki alarak tekrar etmesiyle kurulan ikileme, “bir sözün çok fazla tekrarı” anlamında kullanılmıştır.

*ağzum egildi buseñe cān al **devü devü***

böyle olur mu ‘āmele eden perî ile G465/4

delükden deluge

Beyitte “delik” sözcüğünün tekrarı ve ilk sözcüğün “ayrılma durumu eki”, ikinci sözcüğün ise “yönelme durumu eki” almasıyla kurulan ikileme “a ve ü” seslerinin âhenksel uyumuyla ritmik söyleyişe katkıda bulunmuştur.

ne zevālūñ var ol ayuñ ser-i kūyında devü

*güneşi çarh-ı felek sokdı **delükden deluge*** G485/2

göze göz

Aşağıda “göz” sözcüğünün tekrarı ile kurulan ikilemede ilk sözcük “yönelme durumu eki” almıştır. “göze göz diş diş” deyiminde yer alan bu ikilemeyi şair “öç alma yöntemi” anlamında kullanmıştır.

*öldürürsin **göze göz** cevri ü cefā ile beni*

ne verürler güzelüm böyle cefā-kārlığa G486/2

döğine döğine

Aynı eylemin zarfîil eki alarak tekrarına dayanan ikileme “g ve ö” seslerinin âhenksel uyumuna katkıda bulunarak ritmik bir söyleyiş sağlamıştır.

*görse güneş eşigüñi yerine gögine
gögerde mäh gögsini **dögine dögine***

G533/1

süze süze

Aynı eylemin zarffiil eki alarak tekrarına dayanan ikileme sevgilinin bakışının nergise benzetilmesiyle anlama uygun olmakta aynı zamanda âhengi sağlamaktadır.

*cānum iver ki mey yérine içe kıanumı
nergisleri ile gamze-i mestin süze süze*

G563/2

arayı arayı

Aynı eylemin zarffiil eki almasıyla kurulan ikileme, sevgilinin yaşadığı yeri çok aradığını anlatmak için mübalağalı bir anlatımla kullanılmıştır. Ayrıca aramaktan “ölmek ile cennet-i kûy” arasında da çağrışım yapılarak anlam zenginliği sağlanmıştır.

*sanma Necâtî cennet-i kûyuñ koya gide
ölmiş-durur bulunca ol **arayı arayı***

G586/5

tolaşı tolaşı

Aynı eylemin zarffiil eki almasıyla kurulan ikileme, beyitte sırma ve incel-sözcüğü ile *tenasüp* oluşturacak şekilde kullanılmıştır. İmgelemde sevgilinin elini öpmek ile sırma ipi elde sarmak arasında bağlantı kuran şair, kendisinin feleğin elinde dolaşa dolaşa sarılarak inceldiğini sırma ipi gibi sapsarı kaldığını dile getirmektedir.

*dest-bûsı hevesine düşeli sırma-misāl
çarh-ı gamda tenüm inceldi **tolaşı tolaşı***

G611/4

ağlayı ağlayı

Aynı eylemin zarffiil eki almasıyla kurulan ikileme, aşk çöllerinde gezen aşığın hâlini anlatmak için kullanılmıştır.

*göñül şürîde-hâl oldu görelden sen dil-ārâyı
düşüp sahrâ-yı ‘ışk içre gezer **ağlayı ağlayı***

G634/1

çağlayı çağlayı

Aynı eylemin zarffiil eki almasıyla kurulan ikileme, sevgilinin aşkından dağlara düşen aşığın ağlamaktan gözyaşının ırmağa dönüşünü anlatmak için kullanılmıştır.

*hevâ-yı serv-i kaddüñle delirüp tağlara düşdüm
yaşum ırmağa dönmişdür akar **çağlayı çağlayı***

G634/2

dâğlayı dâğlayı

Aynı eylemin zarffiil eki almasıyla kurulan ikileme, aşkın ateşiyle ciğerini dağlayan bir aşığın imgelemek için kullanılmıştır.

nihāl-i kadd ü ruhsāruñ ğamından nār-ı hecr ile
Necātî derd-mend oldı ciger **dāğlayı dāğlayı**

G634/5

1.6.2.Aynı kelimenin tekrarıyla yapılan eksiz ikilemeler

zerre zerre

zerre zerre Necātî cümle cihān
feyz-i Hakdan cüdā degül kat ‘ā

G7/5

zār zār

dem be-dem bülbül gibi ben **zār zār** ağlayayın
sen ferāğat gülşeninde ‘ālemi güldür baña

G15/2

çāk çāk

çāk çāk etdi kara zülfüñle Ka ‘be cübbesin
jendeler geymişdür İbrāhîm-i Edhem sandılar

G74/4

dizin dizin

zülf ü ruhuñda bağlu göñüller **dizin dizin**
rûm ellerinde nete ki zencîr ile esîr

G77/4

bir bir

ben sakladukca sînede sırr-ı mahabbeti
bir bir yüzüm gözüüm saña mâ fî ‘z-‘zamîridür
gözüñ merdümlük eyleyüp her ok kim sîneme urdı
kaşuñ yayı ğamı anı çıkardı **bir bir** arkamdan
gamzelerle dil ü cān nakdini **bir bir** aluban
āhirü ‘l-emr beni ol gözi ‘ayyār yıkar
sîneme zahm-ı ciger-düz etdügi eylükleri
bir bir arkamdan çıkardı ‘ākıbet tîrûñ senüñ
hālki namāzuñ ile hep bî-huzûr kılduñ
ey zāhid-i riyāyî **bir bir** kazāya başla

G77/7²³⁴

G397/3

G125/4

G292/3

G497/3

bucak bucak

sînemden aldı cānı eliy ile komış gibi
ğam-hānemi **bucak bucak** ol dil-rübā

G87/3

²³⁴ Aynı beyit G141/5’te geçmektedir.

gülbār-ı hüsn içine girüp gūşe-gîrlər
*āhū gözüñ yatağın ararlar **bucak bucak*** G283/3

dürlü dürlü

dürlü dürlü derde uğradan beni
kalb-i māyil çeşm-i şāhid-bāzdur G88/2

kapu kapu

çarhuñ güneş egerçi ki görki güvencidür
*küyuñda **kapu kapu** gezer bir dilencidür* G89/1

kulac kulac

*çekdükçe kara saçlar **kulac kulac** sünerler*
ol iki ejdehālar bir gün baña sunarlar G92/1

veni veni

añmışsın eski pışeñ olmışsın ele rüsvā
*ne-y'ki yine Necātī **yeñi yeñi** hünerler* G92/7

yer yer

gözlerüñ için gönül zülfüñi bekler hākte
*çünkü āhū sayd edenler böyle **yer yer** gizlenür* G124/3
yıkılurdu seyl-i eşkümden binā-yı kāyināt
*olmasa idi dūd-ı āhum göklere **yer yer** direk* G326/3
*görinen yıldız degül **yer yer** delinmişdür felek*
gün yüzüñüñ hasreti ile tîr-i āhumdan benüm G381/3
pādşāhum rüşen olmazdı sarāyı gönümün
*dāğ-ı mihriñ sînde **yer yer** eger cām olmasa* G464/3
*sen olasan **yer yer** asılup āyîneler*
gelene gidene eyler nazarı döne döne G475/6
*mahabbet şem 'ini **yer yer** öñüñde yakmağa sākî*
ışıklar gibi 'aşıklar baş açdı girdi meydāna G546/6

āh āh

*tîr-i müjeñle birlige yetmedüm **āh āh***
añdukca tiyg-ı gamzeñi bağrum paralanur G130/3

biñ biñ

***biñ biñ** selām şol sanem-i bî-vefāya kim*
redd elleri ile atduğı taş merhabālanur G130/5

hālka hālka

- hālka hālka** şehper-i tāvūs gibi saçlarıñ
mushaf-ı hüsnüñ kitābın ser be-ser zeyn eylemiş* G254/5
- hālka hālka** edüp ol kākūli bu hüsn-i bedi ‘
yazdı menşūr-ı cemāl üstine tevki ‘-i refi ‘* G263/1
- hālka hālka** dām kurdum kodum ortasında beñ
tā kim ol şehbāz-ı hüsn ola şikārı çeşmümüñ* G305/6
- yoluñda kurdı dīdelerüm **hālka hālka** dām
sayd ede bir nazar seni ey kebk-i hoş-hırām* G378/1
- saçuñla eglenürüz ey but-ı cefā-pişe
ki **hālka hālka**-durur çün kilid-i endişe* G510/1

çağ çağ

- teşneyem kandur visālūñ çeşme-sārından beni
çün geçer serv-i revānum su gibi bu **çağ çağ*** G266/3

sebak sebak

- ey mushaf-ı cemāl yüzüñde **sebak sebak**
āyāt-ı hüsn hatt-ı ruhuñ beñleriñ durak* G274/1

varak varak

- göre idi lāle haddüñi bu lutf ile senüñ
söge idi gonca ağzına bülbül **varak varak*** G283/4

ayak ayak

- evvel kademde başuñı ver yāra ey gönül
kim nerdübān-ı ‘ıška çıkılmaz **ayak ayak*** G283/6

tabak tabak

- vasf-ı ruhuñla yazmağa şî ‘rin Necātî ‘nüñ
kāğıd tutarlar elde çiçekler **tabak tabak*** G283/7

gāh gāh (geh geh)

- kapuña gelsün ko **geh geh** ey perî bî-dillerüñ
şehlere ‘ādet-durur her hafta divān eylemek* G298/3
- kūy-ı belāda şöyle belirsüz yatur gönül
bulımaz idüm eylemese **gāh gāh āh*** G481/4

çifte çifte

işte bir bûseñe begüm biñ cān

çifte çifte dolular iç baña tek

G310/4

karşu karşu

*donadursa **karşu karşu** şehriñüñ dilberlerin*

var imiş āyine gibi hüsn-i tedbirüñ senüñ

G317/6

Allāh Allāh

dil derd-mendi bende çekelden gurūr ile

*bağlamış **Allāh Allāh** o zülf-i dü-tā gönül*

G335/5

yudum yudum

*kanlu yaş ile **yudum yudum** giderdüm karasın*

gel ki devlet-hāneñe cām olmak ister gözlerüm

G368/5

kanlu kanlu

*cigerde cem‘ olalı **kanlu kanlu** peykānuñ*

derün-ı sînemi gördüm enāra beñzetdüm

G373/2

dem dem

bir harāret var derūnumda ruhuñ şevki ile kim

***dem dem** akar iki gözden ılı su çok sevdiğüm*

G379/4

çok çok

*yāra ne ey müdde‘î **çok çok** gün āhumdan benüm*

yüz çevürmez āyine rüy-ı siyāhumdan benüm

G381/1

*nāme-i hasret gelür ‘āşıklara **çok çok** velî*

hiç mazmūn okımadum uşbu ‘unvān ile ben

G408/3

*ilet sabā ağalara **çok çok** selāmumı*

turup du‘ālar eyle güzel pādşāmuza

G492/8

direk direk

dün ğaribüñdür Necāti ko kayırmaz āhumuñ

*göklere **direk direk** olsun duhānı her gece*

G469/7

yap yap

āh etdiğümce rāhat olur tayanur yürek

***yap yap** ‘adem diyārına gider ‘asā ile*

G473/4

kana kana

ata aña dahı yāruñ bilmez iken içdügin
kana kana mey gibi nüş etdi kanum gizlüce G479/2

pāre pāre

pāre pāre hırka geyse tañ mıdur serv-i sehi
şimdi olmadı ya ‘ālî-himmetüñ desti tehi G578/1

tatlu tatlu

kanuma bir kez acır iseñ hūn-bahā yeter
nüş eyle *tatlu tatlu* mey-i ergavān gibi G582/4

katre katre

bu *katre katre* kirpük ucındağı gözyaşı
diler ki ola müzeñle kebkeb dedükleri G590/4

piç piç

yakma ben dervişüñi kim başum üzre dūd-ı āh
piç piç olmuş-durur meftül cāmiler gibi G620/4

nece nece

dögeyin devleti yok başumı taş ile müdām
ki *nece nece* kıla derde giriftār beni G638/5

1.6.3. Farsça kurallara göre yapılmış ikilemeler (Terkib-i Tekerrürî)

1.6.3.1. “ā” ile Yapılan İkilemeler

dem-ā-dem

n’ola hüsnüñden Necātî olsa bî-hüş ey sanem
büy-ı güldendür *dem-ā-dem* bülbül-i gülzār mest G29/6
yaşlu gözüm oldı rüh-ı tūtiyādan maşraba
kim *dem-ā-dem* ayağūñ toprağına peyvestedür G82/6
dem-ā-dem matla ‘-ı şî ‘rüm eyā hūr
olur Ka ‘be yüzüñle beyt-i ma ‘mūr G113/1
‘āşkuñ yeli yegindür şükr ol Allāh’a kim
egdi sen gül budanın āh-ı *dem-ā-dem* bu gece G538/3
dem-ā-dem şî ‘r kandan girye kandan
nefes mi alınur ğark-āb içinde G544/7
netekim bārān olıcak zerreye olmaz vücūd
ey güneş eşküñ *dem-ā-dem* etdi nā-peydā beni G603/5

dilerseñ kim ola bākì güzeli meclisi sākì

dem-ā-dem cām-ı la 'lūñden añā dur mest-i kallāşı G649/2

ber-ā-ber

kulluğūñ saltanat **ber-ā-ber**idür

eşigūñ kevn ile mekāna deger G73/2

birdür ey derviş ecel çengāline bay u gedā

kim **ber-ā-ber**dür suya döymekde şekerle nemek G319/6

bir zamān oldu ki kan ile **ber-ā-ber** tutulur

bir iki rind eger mey-kedede kanlıg ede G522/5

bir elde la 'l-i dilber bir elde dahı sāgar

iki elüm **ber-ā-ber** bulundu kan içinde G524/3

şive-i hüsn ile sen hüre **ber-ā-ber** olmaz

buldılar gerçi bu san 'atda melā 'ik meleke G556/8

nūş-ā-nūş

çün çimen üzre sabā bostāna berg-i gül döşer

'arīf olanlara **nūş-ā-nūş**-ı cām-ı mül düşer G93/1

leb-ā-leb

n 'olduñ ölürsin Necātī la 'l-i rūh-efzā-yı dost

āb-ı hıẓr ile **leb-ā-leb** cām-ı İskender sunar G185/9

ser-ā-ser

ser-ā-ser kaplayup durdı safā gönlini jeng-i ğam

cihān āyinesine verdi hüsnüñ yine sūretler G208/5

makāmātı **ser-ā-ser** seyr edersin

gelürsin bizde şehnāz öğrenürsin G399/2

pîç-ā-pîç

zülfi 'uşşāk ile **pîç-ā-pîç** olursa tañ mı kim

her yañadan dil üşürdiler o miskîn üstine G547/2

1.6.3.2. be” ile yapılan ikilemeler

dem-be-dem

dem-be-dem hāsıdlerüñ ta 'nı okın men ' etmege

dāğ-ı mihnet sinemüñ üstinde kalkandır baña G8/5

dem-be-dem bülbül gibi ben zār zār ağlayayın

sen ferāğat gülşeninde 'ālem-i güldür baña G15/2

<i>eremezsin zāhidā vashīna ol ‘İsī-demüñ</i>	
<i>dem-be-dem sa ‘y-i riyāzetle gerekse göge uç</i>	G40/5
<i>surāhī kan ile toldurdu sāğaruñ içini</i>	
<i>ki dem-be-dem leb-i yārı neçün öper güstāh</i>	G44/3
<i>iñledüğüm dilberā dolāb gibi subh u şām</i>	
<i>bu ki cismüm dem-be-dem yaşumla āb üstindedür</i>	G211/6
<i>çeşm-i mestüñe düşer mi dem-be-dem kan eylemek</i>	
<i>zülfüñe mi kaldı ya diller perişān eylemek</i>	G298/1
<i>‘āşikuñ göñli kararur dem-be-dem etmezse āh</i>	
<i>dūd-keş olmayıcak yalıñ evi kılur siyāh</i>	G519/1
<i>dem-be-dem yakamı çāk etmemek için dikeyim</i>	
<i>zülfüñüñ riştesini zih gibi pîrāhenüme</i>	G562/4
<i>buncadan hūn-ı cigarle besledüğüm gözyaşı</i>	
<i>dem-be-dem sıçrar yüzüme yapışur kanlu gibi</i>	G565/3
<i>dem-be-dem kan yutduğum budur ki hūnī oklaruñ</i>	
<i>kan yalaşmayınca kimse ile karındaş olmadı</i>	G613/2

der-be-der

<i>mukīm idüm ser-i kūyuñda der-be-der etdüñ</i>	
<i>ğarīb işler edersin bu derd-mende ğarīb</i>	G24/5

mū-be-mū

<i>ağzı remzin beli sırrın şerh ederdüm mū-be-mū</i>	
<i>kimsene yokdur benüm rāz-ı nihānumdan duyar</i>	G97/3

ser-be-ser

<i>hālka hālka şehper-i tāvūs gibi saçlaruñ</i>	
<i>mushaf-ı hüsnüñ kitābın ser-be-ser zeyn eylemiş</i>	G254/5
<i>ey Necātī’nüñ ümīdi sen bu genc-i hüsn ile</i>	
<i>ser be-ser dünyāyı virān eylemezseñ işte ben</i>	G414/5

kıl-be-kıl

<i>cismüm belüñ ğamı ile inceldi şöyle kim</i>	
<i>vezn eyler iseñ ikisini ola kıl-be-kıl</i>	G341/4

rū-be-rū

<i>derdüm ile sabr etdüm artık eksük söyledüm</i>	
<i>az kaluban deyeyazdum rū-be-rū çok sevdüğüm</i>	G379/6

1.6.3.3. “ū” ile yapılan ikilemeler

zār u zār

vasf etme istedikçe hat-ı müşk-bāruñi
iñler kâlem dili ile begüm **zār u zār** hat G260/7

1.6.3.4. Beyit içerisinde birden fazla ikileme

ayağı toprağına cān u başı terk etmek
ben ey gönül saña **biñ biñ** dedüm ki **bir bir** olur G170/6
āyet-i hüsnî yüzine bakabilmez müdde‘î
gel berü **bir bir** işit kim **harf harf** ezberdedür G173/2
meydān-ı ‘ārızuñda **tozup tozup** gelür hat
şebdiz-i zülfe beñzer **tutup tutup** yeñilmez G241/3
gül mushafın sabā yeli açdı **varak varak**
‘ışk āyetini bülbul okıdı **sebak sebak** G283/1
hecrüñle gökde mihr içer zehr **tās tās**
mihriñle lāle yerde yudar kan **çanak çanak** G283/2
cān gülşeninde zülfü ‘izāruñ hevāsına
reyhān **deste deste** semenler **kucak kucak** G283/5
kapladum rûyî zemîni **dāne dāne** eşk ile
eyleyem gibi gelür **cev cev** cihānı kendümüñ G289/6
yollara bakmağ ile pür-hün olupdur gözlerüm
āh senüñ **gec gec** gelüp **tez tez** durup gidişlerüñ G294/2
yār eşiginde Necātî olısar **bir bir** telef
kıymeti gevherleri hep **varı varı** çeşmümüñ G305/7
gül-i ruhsāruñ olaldan **kızılı kızıl ağı ağı**
gözümüñ çeşme-sārından benüm bir yaş akar bir dem G370/3
satsın sabā ayağı tozını **direm direm**
çün **katre katre** üstine güvler düşer yaşum G376/5
pāre pāre yüregümi **rîze rîze** bağrumı
tiğ-ı hecrüñle nece bir **şerha şerha** yarasın G396/4
bir ağız kim deyesen derd ile **Allāh Allāh**
toldurur yeri göği nūr ile **Allāh Allāh** G460/1
haclet odı ile **nece nece** her gün **āh āh**
böyle yakarsa her kişiyi her günāh **āh** G481/1

<i>sînemde gussa-i ser-i zülfüñ gürüh gürüh</i>	
<i>boynumda rişte-i teb-i hicrân girih girih</i>	G528/2
<i>şevk-i lebûñle kim dökilür kanlu kanlu yaş</i>	
<i>olmaz bu resme hûşe-i mercân girih girih</i>	G528/3
<i>yâr bizden gayrıya çok çok selâm etmiş yine</i>	
<i>şehr için başdan başa dâru's-selâm etmiş yine</i>	G561/1

1.7. Metin Seviyesindeki Söz Tekrarları²³⁵

Tekrir ile ifadeye açıklık kazandırmanın yanı sıra muhatabın dikkatini çekme ve sözün etkisini arttırma da sağlanır.²³⁶ Âhenk sağlanırken anlam da güçlendirilmiş olur. Bu başlık altında gördüğümüz tekrirler ise gazelin tamamında aynı söz ya da söz öbeğinin tekrarına dayanmaktadır. Hem âhenk hem de anlam yönünden sanatsal bir söyleyişe sahip gazeller çalışmaya dahil edilmiştir.

Aşığın sevgilisini tüm benzetilenlerden üstün ve yeğ tuttuğu aşağıdaki beyitlerde “bir yana” söz öbeğinin tekrarıyla anlam ve âhenk sanatlı bir söyleyiş kazanmıştır.

<i>hâlk-ı ‘âlem bir yaña oldu bu şeydâ bir yaña</i>	
<i>cennet-i kûyuñ komazam olsa dünyâ bir yaña</i>	
<i>bulımadılar arayup şive-i reftâruñı</i>	
<i>gıtdi Tübâ bir yaña serv-i dil-ârâ bir yaña</i>	
<i>devlet-i ‘ışkuñda senden artuk olur leşkerüm</i>	
<i>bir yaña tursa za‘îf olan tüvânâ bir yaña</i>	
<i>mâl-ı dünyâ ile şerh eyler tecerrüd hâlini</i>	
<i>yerde Kârûn bir yaña gökde Mesîhâ bir yaña</i>	G3/1-3-4-6

Aşağıdaki gazelde her beyit “güzel” sözcüğü ile başlamıştır. Bu söz tekrarına ilk üç beyitte eşlik eden söz tekrarları da eklenince gazelin tamamında âhenkli bir söyleyiş sağlanmıştır.

***güzeller** geldi bayrama beg olmuş*
donanmış biri birinden yeg olmuş
***güzeller** gibi bayram ile nevrûz*
bezenmiş bir birinden yegrek olmuş
***güzeller** gibi bayram ile nevrûz*

²³⁵ Tespit edildiği hâlde sanatsal değer taşımadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan gazel: G605.

²³⁶ Saraç. 2007. a.g.k. s.196

semenler sebze de gönlekçek olmuş
güzeller ‘arızından yandı lāle
libāsı aña oddan gönlek olmuş
güzel sākî yükin yitürdi hālkuñ
yine sāfi ile sūfi hek olmuş
güzeller ile sūret verdi ‘ışka
dedüklerüñ Necātî gerçek olmuş

G256/1-2-3-4-5-6

Halk edebiyatındaki “dedim-dedi” söyleyişinin görüldüğü “ola dedüm dahı yeg” redifli aşağıdaki gazelde bütün beyitlerde görülen söz tekrarı müzikalite yaratmıştır.

dediler dost saña yār ola **dedüm** dahı yeg
mūnis ü hem-dem ü dildār ola **dedüm** dahı yeg
gülî gülzārı n’edersin ruh-ı cānānı gözet
cennet olmaz ise didār ola **dedüm** dahı yeg
dediler ‘ışk eri bīmār ola **dedüm** dahı hoş
dediler derd ile nā-çār ola **dedüm** dahı yeg
dediler gözlerüñüñ kanlu yaşınıñ dem ola
‘ivazı la ‘l-i güher-bār ola **dedüm** dahı yeg
dediler vakt ola agyār aradan götürüle
ol semen-ber gül-i bi-hār ola **dedüm** dahı yeg
dediler ol yüzi gülzār Necātî gālib
gül-i cennet kadar var ola **dedüm** dahı yeg

G309/1-2-3-4-5-6

Sevgilinin tüm benzetilenlerine selam ve sevgi gönderen şair gazelin tamamında “es-selām ey” şeklinde yaptığı söz tekrarı ile âhenk sağlamıştır. Şair aynı zamanda mısra tekrarı (redd-i matla) da yaparak gazelin matla beytinin 1. mısrasını makta beytinin 2. mısrasında tekrarlamıştır. Aşağıdaki gazelin tamamında *iade* de görülmektedir.

es-selām ey şāh-ı merdān **es-selām**
es-selām ey sırr-ı pinhān **es-selām**
es-selām ey kāşif-i ‘ilm-i ledün
es-selām ey cümle bürhān **es-selām**
es-selām ey dürr-i deryā-yı ilāh
es-selām ey gevher-i kân **es-selām**
es-selām ey zāt-ı pāk-i Mustafā
es-selām ey nūr-ı imān **es-selām**

es-selām ey sākî-i Kevser imām
es-selām ey kible-i cān es-selām
es-selām ey Haydar-ı Döldül-süvār
es-selām ey hālk-ı Rahmān es-selām
es-selām ey sahib-i lutf u kerem
es-selām ey kân-ı ihsān es-selām
es-selām ey pişvā-yı evliyā
es-selām ey Āl-i Īmrān es-selām
es-selām ey şāh- cümle kâināt
es-selām ey gevher-i cān es-selām
ey Necâtî şāha ver yüz bin selām
es-selām ey şāh-ı Merdān es-selām

G352/1-2-3-4-5-6-7-8-9-10

Aşağıdaki “bir gün” redifli gazelde redifle âhenksel uyum yaratan “bu gün” ve “erte” sözcükleri ilk beyit hariç diğer beyitlerde tekrar ederek müzikalite yaratmıştır. Ayrıca zamanla ilgili sözcüklerin *tenasüplü* kullanımı gazelin tamamında anlam zenginliği de sağlamıştır.

bu güne erteye de sal beni de
hoş gelir öldüğüm saña bir gün
erteye çıkmasun bu gün göreyin
saña cān etmeyen fidā bir gün
komaz idüm bu günüm erteye ben
baña verse seni Hudā bir gün
dün de bu gün de görmeyen yārın
şöyle bil görmedi safā bir gün
ben gedā çak bu gün gibi bilürin
ki erteden tiyz erer belā bir gün
günümüz geçdi bu gün erte ile
gölmedük biz Necâtî'yā bir gün

G392/2-3-4-5-6-7

Gazelin ilk üç beytinde ve son beytinde sevgilinin yanağının kırmızılığını vurgulamak için “gül ve yara” sözcüklerinden yararlanılmıştır. “yara ve ‘ārīzuñ” sözcüklerinin tekrarıyla imgelem sağlanmış ve âhenk yaratılmıştır.

yara ne eyler ‘ārīzuñda ey boyı serv-i revān
bir elifdür ol ‘izāruñ ortasında bî-gümān

*yara yokdur ‘ārīzuñda ol dahı bir ğamzedür
cāna ok urmağ içün sihr ile ey ebrū-kemān
yara sanmañ ‘ārīzuñ nāzüklügidür şivedür
cennete yol kesmek ister bir yañağı ğülsitān
yara ne eyler ‘ārīzuñda hāşe li-llāh dostum
kendü kendinden Necātī tab ‘ın eyler imtihān*

G440/1-2-3-11

Aşağıda “gül gibi” redifli gazelde “gül” sözcüğünün ilk iki ve son iki beyitte tekrarı âhengi sağlamıştır.

*hāşe li-llāh çāk-dāmen olasın sen **gül** gibi
Yūsuf-ı **gül**-pîrehensin pāk-dāmen **gül** gibi
sākiyā toldur berü cām-ı sürūr-encāmı kim
ğüldi dünyānuñ yüzi açıldı **gül**şen **gül** gibi
sensüz açmaz göñlümi **gül**şen ki didār olmaya
cennet ehlinüñ yeri olurdu diken **gül** gibi
ğülmek olmazsa Necātī ağlamak hod hāzīruñ
gülşen olmazsa müyesser uşda külhan **gül** gibi*

G592/1-2-6-7

1.8. Akis

“Bir dize ya da cümlelerin anlamlı iki parçasından birini önce, ötekini sonra söyleyerek yani dizeyi ters yüz ederek aynı anlamda bir dize ya da cümle meydana getirmek-
tir.” Akis, düzenli olup olmamasına göre ikiye ayrılır: aks-i tam ve aks-i nakıs.²³⁷ Aşağıda her iki türden de örneklerini görmekteyiz.

Kavuşma ve ayrılığın birbirine karıştığını ifade etmek için akis sanatından yarar-
lanılan beyitte aşık ruh dünyasında yaşadığı bu ikilemi söz tekrarı ile anlatmış, âhenkli
söyleyişle ifadeyi güzelleştirmiştir.

*visāl içinde firāk u firāk içinde visāl
mülāhaza edeli etmedüm visāle tama‘*

G265/2

Aynı söz öbeğinin akisli kullanımıyla sözün etki gücünü arttıran şair, derdine
derman istemediğini vurgulamıştır.

*git Necātī’den kesil sağlıkla gelme ey tabīb
derde dermān eyle derdüm derde dermān eyledüñ*

G291/7

²³⁷Dilçin, 2004, a.g.k., s. 485.

Aşağıdaki beyitte *akisli* ve *tevriyeli* kullanılan deyim olumlu ve olumsuz hâliyle “birini beğenmek ve beğenmemek”²³⁸ anlamlarına gelmektedir. Kuhl-ı Sıfahan ise İsfahan’da bir köydür. Sürme madeni oradadır.²³⁹ Eskiden göze sürme çekmek şifa niyetine yapıldığından sevgilinin ayağının bastığı toprak aşık için şifa niyetine sürülen sürme gibidir.

gözümü tutsun eger kim tutmadı ise gözüm

ayağın toprağını kuhl-i sıfāhān yerlüce G472/4

Aşağıdaki beyitte akisle manayı ve âhengi zenginleştiren şair kelime oyunu yaparak “ayak” sözcüğünü tevriyeli kullanmış, “kadeh” anlamını kastetmiştir. Buna göre rind bir kişinin eline kadeh almaktan çekinmemesini, yoksa sufinin kendisine deli diyeceğini ifade etmiştir. Beyitte “el ve ayak” sözcükleri ile “akıl eyesi sūfi ve divāne” sözcükleri ile zıtlık yapılarak anlamın etkisi artırılmıştır.

el tutup alma ayak belki ayak tut elüm al

demesün ‘akl eyesi sūfi saña divāne G518/4

Şair Karamanlı Nizamî, bir gece Karamanoğlu Mehmed Bey’in iştret meclisinde bulunur. Bey hakkında yazdığı kasideyi okuyunca karşılığında caize olmak üzere bir köyün mahsulü ödül olarak verilir. Sabah olunca Bey’in yanına giden Nizamî, kendisine verilen ödülü hatırlatır ancak Mehmed Bey akşam sarhoşlukla verilen bahşişi hatırlamadığını söyler. “Karamanoğlu gibi akşam verdiğini sabah alır” anlamına gelen Karaman bahşişi bu hikâyeden gelmektedir.²⁴⁰ Şair de aşağıdaki beyitte hayatın geçiciliğine vurgu yaparken akisle yarattığı etkiyle de âhengi arttırmıştır.

saña kalur sanma sakın kim bu devrān bahşişi

hep Karaman bahşişidir hep Karaman bahşişi G610/1

1.9. Mısra Tekrarı (Redd-i Matla)

Kimi zaman şair, matlanın birinci ya da ikinci dizesini maktada yineleyebilir. Buna *redd-i matla* denir.²⁴¹

²³⁸M.E. Saraçbaşı. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yay., Cilt I, s. 531.

²³⁹Onay, 2007, **a.g.k.**, s. 247-248.

²⁴⁰Onay, 2007, **a.g.k.**, s.229.

²⁴¹Dilçin, 2004, **a.g.k.**, s.106.

Şair mısra tekrarını sadece iki gazelinde uygulamıştır. Bu gazelin biri de metin seviyesindeki söz tekrarlarında²⁴² da incelendiği için bu başlık altında tekrar bahsetmeye gerek duyulmamıştır.

Sevgilinin gül renkli yanağının büyüleyiciliği ve kutsallığını anlatan aşağıdaki beyitlerde tekrar eden mısra (ne zaman şiir okusam o gül renkli yanağın üstüne) beyitlerdeki kırmızı rengi güçlendirmiş, anlamı zenginleştirmiştir. Âhengi de arttırarak sanatlı bir söyleyiş sağlamıştır.

her kaçan şi'r okısam ol hadd-i gül-gün üstine

dilberüñ derler okırsın yine efsün üstine

.....

ey Necâti âl kâğıd üzre yazar hūblar

her kaçan şi'r okısam ol hadd-i gül-gün üstine G553/1-5

²⁴²Bkz. G352.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SES TEKRARLARI İLE SAĞLANAN ÂHENK

“Divan edebiyatına mensup bir sanatkâr için hüner ve marifet ön safta yer almaktadır. Şair muhtelif vesilelerden istifade ederek muasırlarına karşı üstünlüğünü göstermeye çalışacaktır.”²⁴³ İşte bu vesilelerden biri de ses tekrarlarıdır. Nitekim Tanpınar da “Eski şairlerin büyük tarafları bilerek veya bilmeyerek kendilerini sese emanet etmeleridir; bütün o oyunlar, mazmunlar hepsi bu sesi yüklenen, taşıyan vasıtalaradır.”²⁴⁴ diyerek sese yüklenen estetiği özetlemiştir. “Divan şiirine baktığımızda ünlü ve ünsüzlerle ilgili düzenlemelerin, belirli seslerin bir sistem dahilinde tekrarlanmasıyla husule gelen âhengin yarattığı iç musiki yahut Yahya Kemal’in ifadesiyle ‘derunî âhenk’ dikkati çekmektedir.”²⁴⁵

Necâtî Bey’in üslup özelliği sesleri, âhenksel bir uyumla bir ses kompozisyonunun içinde ustalıkla yönetebilmesidir. Beytin tamamında belli bir sesi hâkim olarak kullanmaktan çok peş peşe benzer sesleri farklı gruplar hâlinde kullanmayı tercih etmiştir. Böylece hepsi armonik bir bağ oluşturmuştur. İşte bu yüzden ıstikak ve cinas örneklerinin çoğu peş peşe ya da paralel bir şekilde beyitlerde yer almıştır. Şiirdeki müzikaliteyi sağlamak için şairimizin başvurduğu âhenk unsurlarından ses tekrarlarını oluşturduğumuz örneklem üzerinden bu bölümde ıstikak, cinas, nida, paralelizm, armoni gibi başlıklarla göstermeye çalıştık.

2.1. ıstikak

Sözlük anlamı “türeme” olan ıstikak, “aynı kökten türemiş en az iki sözcüğü bir dize ya da beyit içinde kullanmaktır.”²⁴⁶ Ahmed Cevdet Paşa başta olmak üzere bazı belâgat kitapları ıstikakın cinas konusunda değerlendirilmesinin daha doğru olacağını yazar. ²⁴⁷ Doğal yapıldığında âhengi temin eden bu sanat Necâtî Bey’in şiirlerinde sessel uyumu sağlayan bir öge olarak tespit edilmiştir. Bu yüzden çalışmamızda farklı başlıklar altında değerlendirmeyi uygun gördük.

²⁴³Levend, 1943, a.g.k., s. 477.

²⁴⁴Tanpınar, 1977, a.g.k., s. 180.

²⁴⁵Macit, 2016, a.g.k., s. 60.

²⁴⁶Dilçin, 2004, a.g.k., s. 483.

²⁴⁷Saraç, 2007, a.g.k., s. 254.

İadenin *mukaddem ü muahhar* ve *reddü 'l-acüz ale's sadr* türlerine iştikak başlığında da rastlanmaktadır.

hālās olmadı dil kayd-ı bend-i zülfüñden

hatuñdan okıdı biñ kerre süre-i *İhlās*

G257/3

Söz tekrarları başlığında Türkçe sözcükleri ek ve kök ilişkisiyle değerlendirip aynı sözcüğün kökünden türetilen sözcükleri söz tekrarı olarak aldığımızdan bu başlık altında sadece Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan bir örneklem oluşturduk.

ger 'ināyet eylemezse *'ayn-ı* dost

öldürürler bizi *ta'yin* el-ğiyās

G38/3

ey *harim-i haremüñ* dār-ı şifā her derde

şerbet-i vasl ile eriş dil-i bīmāra meded

G47/5

ey gönül bir sen degülsin derd-i yāra *mübtelā*

bu cihānda bu *belā*dan kurtulmaz hiç ahad

G49/5

her kişi bir *mesned* ile erişür bir devlete

pādsāhum eşigüñ oldı Necātî'ye *sened*

G49/7

ol şive-ger ki fitne-i āhir-*zamān* geçer

ben bildüğüm *zamāne* ise bir gün uslanur

G68/3

bed-nām-ı 'ışk oldum ölürsem *belā* budur

maşherde dahı deyeler ol *mübtelā* budur

G79/1

dilberler içre gün gibi çün bî-*nazırsin*

göster cemālüñi görelüm biz de bir *nazar*

G83/2

yüz biñ *belāsı* var-durur 'ışkuñ *belā* budur

kim her *belāsınuñ* nece biñ *mübtelāsı* var

G131/2

'uşşāk yā şol çāh-ı zenahdāna girürler

yā bir nece kez *'ışk* ile zindāna girürler

G144/1

sākî firişte nukl sitāre mey āftāb

bezm-i piyāle *kevn* ü *mekāndan* haber verür

G155/8

yā Rab ol hokka-i la 'lin ne *müferrihdür* kim

her nefes nece Necātî'yi *ferah-nāk* eyler

G181/7

mivesi her şivenüñ lutf ile büstānuñdadur

fitnesi āhir-*zamānuñ* çeşm-i *fettānuñ*dadur

G186/1

bu gün ol fitne-i āhir-*zamāna* haşr olan ölmez

kıyāmet-kadd ü *kāmetdür* *kıyāmet*-çeşm ü ebrūdur G192/2

<i>hokka-i sîr-ı hafîdür sîma gönîlüm sanemâ</i>	
<i>korkaram kim düşe nâ-ehle bu esrâr-ı ‘azîz</i>	G220/2
<i>baña zârî ve aña nâz ile ‘izzet yaraşur</i>	
<i>çünki hak bûlbûli zâr eyledi gülzârı ‘azîz</i>	G220/4
<i>mîsr-ı ‘izzetde el üzre tutmadılar Yûsuf’ı</i>	
<i>zer gibi tesbîhi tekrâr etmeyince yâ ‘azîz</i>	G228/5
<i>her-câyî dile eylemişüz hüsnüñi tasvîr</i>	
<i>akar suya nakş edici nakkâşlaruz biz</i>	G234/2
<i>ser-i kûyuñda koma hecr harâmîsini kim</i>	
<i>kullara emn ü emân ile olur şart-ı Hicâz</i>	G237/3
<i>nece hayât umayın ben o serv-kâmetsüz</i>	
<i>ölü dirildüğini görmedüm kıyâmetsüz</i>	G239/1
<i>du ‘âya hâzır ola idüm hużûr-ı hazret için</i>	
<i>muhâl imiş baña şâhum hużûr hazretsüz</i>	G240/6
<i>nece gece ola kim yaş yerine encüm döküp</i>	
<i>derd-mendüñ hâline gerdün-ı gerdân ağlamaz</i>	G242/5
<i>hâlâs olmadı dil kayd-ı bend-i zülfüñden</i>	
<i>hatuñdan okıdı biñ kerre sûre-i İhlâs</i>	G257/3
<i>suçın bilüp düşer ayağa zülf-i fettânuñ</i>	
<i>‘azîz başuñ için eylük eyle fitneyi bas</i>	G257/4
<i>redd etme derd-mendi eyâ sâhibü ‘n-necef</i>	
<i>versün harîm-i hürmetüñe hasteler tuhaf</i>	G271/1
<i>zât-ı Muhammedî senüñ ile bilinmegin</i>	
<i>ma‘rûf oldı ‘âleme ma ‘nâ-yı men ‘aref</i>	G271/5
<i>az kaldı kim visâlüñe vâsıl ola gönül</i>	
<i>çok vakt olur gedâlar sultân olur harîf</i>	G273/2
<i>ri‘âyet eyle ne deñlü gerekse ‘uşşâkı</i>	
<i>ki pâdşâh bey olmaz ra‘iyyet olmayıcak</i>	G277/2
<i>kâmetüñ gördüm kıyâmetler kopardum ‘âkıbet</i>	
<i>eyledüm sen fitne-i âhir-zamânı kendümüñ</i>	G289/2
<i>zâhidâ bu ‘ışkdan ‘âşıklara maksûd ne</i>	
<i>‘id-i vasla erişüp cânını kurbân eylemek</i>	G298/7

<i>çün periler cilde-gāhıdur pıñarı çeşmümüñ</i>	
<i>ılı olsa tañ degüldür çeşm-sārı çeşmümüñ</i>	G305/1
<i>nihāl-i serv-kāmetdür kıyāmetden ‘alāmetdür</i>	
<i>Necātî fitne-i āhir-zamānı baña ögretmeñ</i>	G306/6
<i>hey kıyāmet kāmetüñ salınduğını görelî</i>	
<i>bāğ-bānuñ işidür serv-i hırāmān beslemek</i>	G307/3
<i>ben za ‘îf ü nā-tüvānuñ biñ belāya mübtelā</i>	
<i>sen Mesihāsañ senüñ biñ derde dermāndur lebüñ</i>	G313/3
<i>ma‘şūkayı el üzre tutarlar du ‘ā gibi</i>	
<i>‘āşıklar arasında budur müdde ‘ā gönül</i>	G335/4
<i>at kemend-i zülfüñi ben mübtelāya dostum</i>	
<i>kim baş açup durmuşam derd ü belāya dostum</i>	G348/1
<i>añdurma ben ğaribe diyār-ı melāmeti</i>	
<i>ögretme mübtelāya efendi belā yolın</i>	G387/5
<i>bu kaddü kāmet ile kıyāmet degil misin</i>	
<i>bu hāl ü hatt u zülf ile āfet degil misin</i>	G393/1
<i>dostum ser-kāmet olmuşsin</i>	
<i>durduğıñla kıyāmet olmuşsin</i>	G404/1
<i>ol gonca-dehen sirruñı fāş etdi Necātî</i>	
<i>kim gizlü haberler olur ifşā küçücükden</i>	G407/9
<i>sen gül-i cennet iseñ ben de cinān bülbüliyem</i>	
<i>el çek ey serv-i hırāmān bir avuç kanumdan</i>	G433/7
<i>ey musavvir eger ol yārı ederseñ tasvîr</i>	
<i>serv-kad gonca dehen sîm-benāğuş olsun</i>	G439/3
<i>dedüm cennetde olmaz şeb nedür zülf ü ruhuñ yā rab</i>	
<i>dedi miskîn cinān bāğında ‘ömr-i cāvidāndur bu</i>	G443/5
<i>hall olmaz imiş medresede müşkili ‘ışkuñ</i>	
<i>ma‘lûm-durur mes’ele ğālib ‘ulemāya</i>	G447/3
<i>meclisler içre sen mey-i sāfi edeli nûş</i>	
<i>ben bir içim su içemez oldum safā ile</i>	G473/2
<i>nergis-i bî-çārenüñ ‘ālem görünmez gözine</i>	
<i>dilberüñ meflûn olalı ğamze-i fettānına</i>	G488/6

on sekiz biñ ‘ālemi şāhid getürdüm ‘ıškuña çāre bulmadum rakīb-i münkirüñ inkārına	G507/3
şol ‘ āşık -ı belā-keşe kuluz cihānda kim biñ cānı var ise vere bir āh ‘ ışkına	G512/6
vakt-i güldür turmasun devr eylesün cām-ı şarāb sākiyā bākī degüldür çünki devrān kimseye	G545/2
hār u hāşāk-i rehüñden gözüñ pencesin eyledüm kasr-ı hayālüne müşebbek şebeke	G556/5
şive-i hüsn ile sen hūra ber-ā-ber olmaz buldılar gerçi bu san ‘atda melā’ik meleke	G556/8
ka ‘bede kurbān gibi ben kanum etdüm helāl ol harīm -i vaslını baña harām etmiş yine	G561/3
cām-ı şarāb -ı yār-ı şeker-leb dedükleri oldur cihānda ‘ārife meşreb dedükleri	G590/1
dūde düzetdi kāse-i çarh içre dūd -ı āh oldur hat-ı nigāra mürekkeb dedükleri	G590/8
hākilerüz biz özlerüz ol serv- kāmeti ki ehl-i kubūr cān gibi ister kıyāmeti	G594/1
hakkā budur ki kāmetüñüñ toğrusı-durur yerde komaz sanavberi ol istikāmeti	G594/4
ben ölürsem leblerüñ cān bahşı olsun dostum būsedden bi-dillere eyle firāvān bahşışi	G610/2
dost cānum çıkmayınca vermedi bir būseyi gālibā cān bahşı dur ol la ‘l-i handān bahşışi	G610/3
sāhir edermiş ādemiyi seg senüñ gözün sihr ile seg rakībünü bir ādem eyledi	G618/4
ol cihetden kim Necātî ‘ye ‘atāyidür kemāl nazm içinde māhir olmuşdur nizām iler gibi	G620/5
hadden aşurdi bu devr -i bi-vefā çirkinlügi sen güzelsin bi-vefā olma begüm devrān gibi	G630/6
kāmetüñle şive fitne ile kıyāmetdür hemîn ‘arızuñla beñlerüñ kāfūr ile fülful gibi	G632/6

der isem nazm -ı Necātî 'ye nizāmî ye mürîd	
umaram bulmaya sözümde yalanum şeyhî	G633/6
her visāl üñ soñı çün fûrkat olur anı bilüp	
'ayn-ı vuslat da iken şem 'üñ akar gözi yaşı	G648/2

2.1.1. Şibh-i İştikak

“Yazılışları ve okunuşları aynı fakat kökleri başka olan sözcüklerle yapılan sanata şibh-i iştikak denir.”²⁴⁸ Burada önemli olan ses değerlerinin aynı olması ve kökteş izlenimi vermesidir.

beni haste-ciger ol ğamze-i ğammāz kılur	
beni āşüfte-dil ol turra-i tarrār eyler	G65/2
nāle kıl kim alasın nā- merd dünyāda murād	
aña sūd vermez Necātî tā kim oğlan ağlamaz	G242/7
vech-i ta'rîf baña şî 'r-i cihān-gîr yeter	
aslı isbāt eder çünkim ola fer refî	G263/6
ma 'şūkayı el üzre tutarlar du'ā gibi	
'āşıklar arasında budur müdde'ā gönül	G335/4
kāmetüñ şimşādını ayru görürmiş servden	
rāstı eksük degüldür çeşm-i ahveld en hivel	G345/4
hey demezseñ yol basar başlar keser	
turra-i tarrār u zülf-i pür-şiken	G420/4
komazın zülfî kemendin ne çekersem çekeyin	
böyle olur tolaşan turrası tarrārl ara	G466/2
eser-i şām u seher yog idi dünyāda dahı	
'ışkî müşk eder idük turra-i tarrāruñ ile	G557/6
geydi merdüm-zādeler gibi tonandı rûz-ı 'id	
eylemek lâzım degül ibrāmı bayram ertesi	G573/2
üslûb-ı nazm içinde Necātî kuluñ şehā	
vasf etmeyince mihr-i ruhuñ māhir olmadı	G593/5
boyun üzre çözücek turra-i tarrāruñ bād	
sanemā dil komaya eyleye zülfüñ şikenî	G596/4

²⁴⁸Dilçin, 2004, a.g.k., s. 483.

2.2. Cinas

Şekilleri ve telaffuzları bir fakat manaları ayrı olan iki kelimeyi bir arada bulunduraktan ibaret olan cinas farklı lafızlar arasındaki söyleyiş ve yazılış benzerliğidir.²⁴⁹ “*Tecnis, manaları ayrı, telaffuzları bir kelimeleri bir ibarede toplamak san'atıdır. O kelimeler arasındaki benzerlik de cinası meydana getirir.*”²⁵⁰ “*Cinas, doğrudan ses ve sözle ilgili benzerliğinden dolayı umumiyetle ilk bakışta fark edilen bir âhenkle kendini gösterir.*”²⁵¹ Bu da onu şairin söz ustalığıyla birleştiğinde anlam zenginlikleri yaratan söz sanatı durumuna getirir.

Kelime oyunlarını seven divan şairleri için cinas mükemmel bir araçtır. Özellikle XIII, XIV ve XV. yüzyıl şairlerinde cinas sanatına çok yaygın olarak rastlanır.²⁵² Necâtî Bey ise bunlar arasında Türkçeyi kullanma gücünü, arı bir Türkçeyle klasik şiirdeki ustalığını kanıtlamış bir şair olarak cinası elbette şiirlerinde bu amaçla bol miktarda kullanmıştır. Divan şiirinde genellikle Arapça ve Farsça kelimelerle yapılan cinasın Türkçe ile de yapılan güzel örneklerini Necâtî Bey’in gazellerinde görmekteyiz.

Tîğ-ı ğam boynum muharref çalup eylerse kâlem
*yaza **akan kanum** eşigüñde âyât-ı vefâ* G1/2
ey Necâtî kendü lutfuñdan ki dilber gelmeye
*vây aña kim evlerine **varasın yalvarasın*** G396/5

Cinasın tecnis olabilmesi için lafızlar arasında dört yönden benzerlik bulunması gerekir. Bunlar, eski kitaplarda vücut-ı erba'a²⁵³ diye adlandırılmıştır: harflerin nev'i (cinsi), sayısı, hey'eti (harekesi), düzeni (sıralanışı). Bu dört unsurun lafızlar arasında tam bir şekilde bulunup bulunmamasına göre cinas çeşitlenmekte ve “tam cinas” ile “tam olmayan cinas” başlıkları altında değerlendirilmektedir.

Cinaslı sözcüklerin beyit içindeki konumları söz sanatı olarak değerlendirmemizde etkili olmuştur. “*Cinaslar bilhassa kafiye ve redif olarak karşımıza çıkar.*”²⁵⁴ Özellikle matla beyitlerde gördüğümüz cinas âhengi arttıran bir etken olmuştur. Bundan başka cinaslı sözcüklerin mısra başlarında, mısra başı-sonu, mısra sonu-baş, paralel ve art arda

²⁴⁹Levend, 1943, **a.g.k.**, s. 482; Saraç, 2007a, **a.g.k.**, s. 246.

²⁵⁰Bilgegil, 1989, **a.g.k.**, s.308.

²⁵¹B. Belenkuyu. (2022). Vesîletü'n-Necât'ta Cinaslı Kullanımlar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 62(2), s. 589.

²⁵²Dilçin, 1986, **a.g.k.**, s. 102.

²⁵³Bilgegil, 1989, **a.g.k.**, s. 309.

²⁵⁴Belenkuyu, 2022, **a.g.k.**, s. 587.

gelecek şekilde kullanılması âhengi arttıran özelliklerdir. Âhenge katkıda bulunmayan cinaslar tespit edildiği hâlde çalışmada yer almamıştır.

2.2.1. Tam cinas

Cinası meydana getiren unsurlardan dördünün de lafızlar arasında bulunmasıdır. Bu bakımdan cinas türleri arasında tasannu açıdan en değerlisi tam cinastır. Çünkü âhengin yanında anlam zenginliği de sağlamaktadır.

Tam cinas da yapısı bakımından kendi içinde basit ve mürekkebi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:²⁵⁵

2.2.1.1. Basit cinas

Cinası meydana getiren kelimelerden her birinin tek bir kelimeden ibaret olmasıdır.²⁵⁶ Anlam ve ses bakımından en çok uyum ve en fazla örneklem bu başlık altında incelendiğimiz beyitlerde görülmüştür.²⁵⁷

<i>dem-be-dem bülbül gibi ben zâr zâr ağlayayın</i>	
<i>sen ferâğat gülşeninde ‘âlem-i güldür baña</i>	G15/2
<i>lâzım degül ruhuñda ki zülf-i siyâh ola</i>	
<i>karañlık olmaz ol gece kim anda mâh ola</i>	G20/1
<i>gülmek saña yaraşur eyâ hür-ı meh-nijâd</i>	
<i>kim güldüğünce gül gibi hüsnüñ olur ziyâd</i>	G50/1
<i>ey pâdşâh-ı mülk-i melâhat güzelligüñ</i>	
<i>bünyâdı bir kıl üstinedür kılma i ‘timâd</i>	G50/2
<i>tesbîhi günde yüz çevürüp komayanları</i>	
<i>gördüm ki hâlünü görelî yüz çevürdiler</i>	G57/3
<i>ey Necâtî saçî dârından anuñ geñ yörü var</i>	
<i>yoksa bu dâr-ı cihânı başuña dar eyler</i>	G65/7
<i>yüzüñ añup ağladuğumca visâl özler gönül</i>	
<i>kim bahâr eyyâminuñ yağmuru bâl u yağ olur</i>	G107/3

²⁵⁵Saraç, 2007a, a.g.k., s.245.

²⁵⁶Saraç, 2007a, a.g.k., s.245.

²⁵⁷Tespit edildiği hâlde sanatsal değeri olmadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G20/3, G21/7, G47/2, G92/6, G161/3, G166/4, G191/1, G192/2, G236/3, G247/2, G247/3, G253/3, G280/9, G305/6, G319/10, G337/4, G452/8, G531/6, G554/2, G608/1, G608/4, G616/6.

<i>dil</i> getürdüm deyü <i>dildāra</i> gönüllenme sakın	
<i>pādşāh</i> eşigidür bunda <i>dil</i> -āver çoğ olur	G110/2
ger <i>ayak</i> lamaz ise <i>bāde</i> gamuñ leşkerini	
bu <i>ayak</i> kişver-i tenden yine bir toz kopar	G111/4
sözde bu resm ile olıcak zînet-i <i>dürer</i>	
gül defterini kendü eli ile sabā <i>dürer</i>	G127/1
<i>gülbār</i> -ı dehr içinde <i>güler</i> sanma <i>gülleri</i>	
<i>hār</i> -ı belā batup ayağına yüzün <i>dürer</i>	G127/3
<i>bülbüllerüñüz</i> ey lebi gonca yañağı <i>al</i>	
<i>alı</i> ko bizi gülşen-i hüsnüñe <i>alı</i> var	G135/3
<i>fān</i> i cihānda gerçi ki çok gonca-leb <i>güler</i>	
her kim <i>gülerse</i> <i>gül</i> gibi hep bî-sebeb <i>güler</i>	G154/1
<i>gülbār</i> -ı hüsn içinde açılır <i>gül</i> -i murād	
her gonca-leb ki buse edicek taleb <i>güler</i>	G154/7
miyānuñi kinār etmek <i>diler dil</i>	
<i>mecāz</i> i 'ışkuñ ey <i>dil</i> soñı kemdür	G193/6
<i>var</i> -ısa devlet Necātî dünyede şol başdadur	
<i>hāba</i> <i>vardukca</i> habîbinüñ ayağın yasdānır	G196/5
korkar oldum geceler yummağa kirpüklü gözüm	
ki <i>düşüme</i> <i>düş</i> e nā-geh görine saña nazir	G201/4
<i>āferin</i> olsun benüm sihr- <i>āferin</i> eş 'āruma	
<i>hüb-rûlar</i> içre ben sevdüklerüm mümtāz olur	G202/7
yine dünyā yüzi <i>güldi</i> Necātî tehniyet söyle	
bilürsin devr-i <i>gölde</i> çoğ olur bülbülde sohbetler	G208/8
biz senüñ hüsn-i cihān-efrūzuña 'aşıklaruz	
anuñ-içün kanda güzel görsevüz <i>aşıklaruz</i>	G216/1
baña <i>zār</i> i ve aña nāz ile 'izzet yaraşur	
çünkü Hak bülbülü <i>zār</i> eyledi <i>gülbār</i> i 'aziz	G220/4
düşmeni yār edinüp yārum unıtdı <i>yārını</i>	
<i>yārını</i> añmaz dirîgā ol hudādan korkmaz	G227/7
belümi bükdi bār-ı <i>dāğ</i> -ı hasret	
kara <i>dāğ</i> kişi āsān götürmez	G230/5

<i>küyuña varmak diler cān ile dil</i>	
<i>kim ola kim cennet varsam demez</i>	G235/2
<i>gül dāmenini tutdum güldürmedi beni gül</i>	
<i>kim āstīn-i ğonca kanlu yaşımı silmez</i>	G241/2
<i>yüzüñ gülzārına sünbül saçuñ saç kim nikāb olmaz</i>	
<i>çerāğ-ı meclis-efrūze zalām-ı şeb hicāb olmaz</i>	G246/1
<i>dil kesilmez ‘ışk-ı dilberden ko nāsih sözi kes</i>	
<i>veh ki bu hāb-ı eceldür olıma māni ‘ meges</i>	G248/1
<i>gerek ağla gerekse gül cihān fāriğdür ey bülbül</i>	
<i>kimine āteş olur gül kimine gülsitān āteş</i>	G252/5
<i>neçün kuluñ dura itler uluya</i>	
<i>demez mi idüñ ki kullukdan ululuk</i>	G281/2
<i>ağlar demiş beni leb-i handāna beñlerüñ</i>	
<i>bilsem neçün şehādet eder kana beñlerüñ</i>	G286/1
<i>kaddüñ añup serv dalın istedüm asılmağa</i>	
<i>zülfüñi nāzüklük ile kaddüñe dāl eyledüñ</i>	G296/6
<i>tā ki hatt-ı ‘ārızuñ geldi karārı başladı</i>	
<i>kalmadı göñlüm gibi gitdi karārı çeşmümüñ</i>	G305/4
<i>çün tevbелüsen isteme ey dil şarāb-ı āl</i>	
<i>sākī sözini sıma ayağı elüñe al</i>	G336/1
<i>ğāret-i dīn eden ancak zülf-i ‘anber-bū degül</i>	
<i>hatt u hālüñ dahı kāfirle-durur bir bu degül</i>	G342/1
<i>yanma ey dil derd-i hicrāndan der-i cānāna gel</i>	
<i>‘arz-ı hāl etmek dilerseñ hazret-i sultāna gel</i>	G346/1
<i>ey ğam-ı dilber dilerseñ almağa cānum benüm</i>	
<i>gitme dilden bir nefes genc isteyü virāna gel</i>	G346/2
<i>sen göñüldeñ çıkduğıñdur ğayr ile yār olduğıñ</i>	
<i>eksüğüñse ey kamer-ruh yāda varma yāda gel</i>	G347/2
<i>demiş idüñ saçuña sünbül-i hoş-būdur bu</i>	
<i>dostlar uşda benüm istedüğüñ budur bu</i>	G444/1
<i>ne müşk olur kara zülfüñ ki hergiz</i>	
<i>bulunmaz nāfe-i āhūda bu bū</i>	G445/3

<i>nece kākül nece mû sünbül-i gül-būdur bu</i>	
<i>dil-i 'uşşākı perişān edici budur bu</i>	G446/1
<i>çıkdı yaşum gibi çeşmümden cihān gevherleri</i>	
<i>şol Necātî'yem ki dürr-i şāh-vārum var yine</i>	G461/5
<i>benüm ağladuğuma şimdi kayırmaz gülüñüz</i>	
<i>bir zamān güler idüm ben de giriftār olana</i>	G462/3
<i>āl ile almaz idüñ gönlin Necātî bendeñüñ</i>	
<i>kāmetüñ cānā elif zülfüñ eger lām olmasa</i>	G464/5
<i>ayağına varur ola biñ perî gün başına</i>	
<i>var-ısa bulmuş-durur mühr-i Süleymān kapluca</i>	G476/2
<i>ata aña dahı yāruñ bilmez iken içdügin</i>	
<i>kana kana mey gibi nüş etdi kanum gizlüce</i>	G479/2
<i>söyler yürekde ağız açup yara yaraya</i>	
<i>miskîn umar ki yara ile yāra yaraya</i>	G501/1
<i>mümkin midür ki hoş gele zühhāda ehl-i 'ışk</i>	
<i>olmuş mıdur ki mest ola hüşyāra yaraya</i>	G501/6
<i>sığmaz oldı defter ü divāna ahvāli diliñ</i>	
<i>ey Necātî gerçi kim yokdur kâlem divāneye</i>	G529/8
<i>mey deyü eger devr elinden yudasın kan</i>	
<i>gül gibi gül ey nāfe-i çin yüzüñi dürme</i>	G532/2
<i>revādur gonca-veş başuñ çekerseñ hırkaya ey dil</i>	
<i>gölüp gül gibi açılmaz gelenler bu gülistāna</i>	G546/5
<i>hemîşe hem-dem olur gözlerüñ kemine ile</i>	
<i>ki kana kana içer kanımı kanine ile</i>	G552/1
<i>unıldı saña cānlar verdüğüm yād olmadı</i>	
<i>gerçi derler dostum varın veren yad olmadı</i>	G570/1
<i>bezm-i hayātı hoş gör el vermiş iken eyyām</i>	
<i>devr almadın ayağıñ götürigör ayağı</i>	G579/4
<i>ol gözüm nûrî irakdan āşnālîk gösterüp</i>	
<i>gül gibi güldi vü gamgîn gönlümi şād eyledi</i>	G583/2
<i>gülmek olmazsa Necātî ağlamak hod hāzıruñ</i>	
<i>gülşen olmazsa müyesser uşda külhan gül gibi</i>	G592/7

<i>lebüñe yarsıdum kalmadı yarı cānum</i>	
<i>olalı la 'l-i lebüñ göñlüme yār-ı cānı</i>	G617/5 ²⁵⁸
<i>mübtelā-yı hār-ı mihnet deşt-i ğamda yaka çāk</i>	
<i>dahı gül gibi güler oynar sanmış şeh beni</i>	G642/4

2.2.1.2. Cinas-ı mürekkebe

Cinaslı kelimelerden biri veya her ikisi birden çok kelimeden oluşursa buna mürekkebe cinas adı verilir.²⁵⁹

2.2.1.2.1. Müteşabih

Yazılışları aynı olduğu hâlde cinaslı kelimelerden biri veya her ikisi birden çok kelimeden meydana gelen cinas türüdür.²⁶⁰

<i>baksaña Hakdan yaña ey bû 'l-heves</i>	
<i>nece kerre demedüm mi ki bak saña</i>	G6/3
<i>şeh nāz eder huceste cemāline yasdanup</i>	
<i>şehnāz iken fiğānum anuñ 'çün hucest olur</i>	G100/4
<i>şol ğoncalar ki la 'lūñ añup ağzın açalar</i>	
<i>bād-ı sabā erişi gelüp ağzına çalar</i>	G133/1
<i>şol dil-rübā nigār ki ruhsār-ı alı var</i>	
<i>ey dil gidersen eşiğine bizi alıvar</i>	G136/1
<i>kām-kāra umaram kapuñda ben de yer bulam</i>	
<i>eşiğüñde bende gibi anca çāker yasdanur</i>	G151/5
<i>nece bir dil şişesin seng-i firāk-ı yār sır</i>	
<i>gel terahhum kıl ki ğurbet içre göñlüm yarsır</i>	G188/1
<i>kim-durur kim sen büti em sem demez</i>	
<i>leblerüñ cān derdine emsem demez</i>	G235/1
<i>hattı kararduğına Necātî gücenme kim</i>	
<i>merğüb olur nazarda bulıcak karār hat</i>	G260/8
<i>hāk-i pāyuña kul olduğum ne lāzım ben demek</i>	
<i>bendeye lāyık midur sultānum evvel ben demek</i>	G308/1

²⁵⁸Aynı beyit G637/3'te de geçmektedir.

²⁵⁹Belenkuyu, 2022, a.g.k., s.593.

²⁶⁰Belenkuyu, 2022, a.g.k., s.593.

<i>kamu şehirler saña bende kul alayın saña ben de</i>	
<i>düşürmüşdür beni bende begüm kaşuñ gözüñ ğamzeñ</i>	G311/2
<i>Necātî kuluñ ey yār e yörir ‘ışkuñda āvāre</i>	
<i>yüregine urur yāre begüm kaşuñ gözüñ ğamzeñ</i>	G311/7
<i>mey-gün lebüñ hayāli ile kan akar yaşum</i>	
<i>kim dedi tîr-i ğamzeñe kim kana kar yaşum</i>	G376/1
<i>olmayayın cemālîñe pervāne yā neyin</i>	
<i>yanmayayın firāk odına yā ne yanayın</i>	G383/1
<i>Necātî ekmel-i ‘ālem olursañ</i>	
<i>çü yok bir habbe ‘ışkuñ ekmelisin</i>	G405/5
<i>olur cānum saña her lahza bende</i>	
<i>yalıñuz cān degüldür bil e ben de</i>	G449/1
<i>haclet odı ile nece nece her gün āh āh</i>	
<i>böyle yakarsa her kişiyi her günāh āh</i>	G481/1
<i>‘aks-i ruhuñla bulmasa sūret her āyine</i>	
<i>olmaz idi nazar-geh-i hūbān herāyine</i>	G516/1
<i>bülbül-i mest gibi başla dilā zārlığa</i>	
<i>san‘at edindi çün ol gonca dil-āzārlığı</i>	G566/8
<i>āhum yeline māyil olsa o gül budağı</i>	
<i>çekmezdi lāle gibi dil-sūhte bu dāğı</i>	G579/1
<i>dedüm ki yaşumuñ yine kan oldı hemdemi</i>	
<i>nāz eyleyüp gülüp dedi bi’llāhi hem de mi</i>	G597/1

2.2.1.2.2. *Mefruk*

İmlaları birbirine uymayan lafızların meydana getirdiği mürekkep cinaslar mefruk cinas adını alır.²⁶¹

<i>Dahhāk gibi biñ yaşamak ārzū ise</i>	
<i>gül gibi gel hemişe geçür her demi ferah</i>	G43/2
<i>hā dil firāka sabr ede hefte ile ay ile</i>	
<i>mümkün midür ki mest-i mey-i ‘ışk ayıla</i>	G554/1

²⁶¹Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 313.

2.2.1.2.3. *Merfu*

Bir lafzın tamamı ile diğer bir lafzın parçasından meydana gelen cinaslara da merfu cinas adı verilir.²⁶²

ikide bir cefā elin uzatma bu dile

kim tıfl olan eyü degül oynamağ od ile

G448/1

şol bi-vefā ki cevri ile terk etdi yārını

ger hüsn eline şāh ise terk et diyārını

G612/1

2.2.2. Tam olmayan cinas

Cinas görülen lafızlar arasında dört benzerlikten en az birinin eksik olması durumunda görülen cinas çeşididir.²⁶³ Birbirleriyle tam olarak uyumlu olmadıkları için anlamdan çok âhenge katkı sağlayan ve bu yüzden sanatsal değeri daha zayıf olan²⁶⁴ “cinas-ı gayr-ı tam” Necâtî Bey’in gazellerinde tam cinasa göre daha fazla yer almaktadır.

2.2.2.1. *Cinas-ı nakıs*

Eksik cinas olarak da bilinen bu cinas çeşidi mütecanis lafızlar arasındaki harf sayısındaki farklılıktan doğar.²⁶⁵ Diğer üç benzerlik bulunurken cinaslı lafızlardan birinde eksik harf bulunması esasına dayanır. Bu eksik harf sayısı bir veya birden fazla olabilir. Nakıs cinas başta, ortada ve sonda olmasına göre adlandırılmıştır. Çalışmamızda üç başlığa da ait örnekler görülmüştür.

2.2.2.1.1. *Cinas-ı mutarraḥ*

İki mütecanis lafızdan birinin başında fazla harf veya harfler bulunursa mutarraḥ cinas meydana gelmiş olur.²⁶⁶ “Cinası anlam ve ses bakımından cazip kılan özelliklerin tamamını barındırmadığı için çok kıymetli olduğunu iddia etmek güçtür.”²⁶⁷ Âhengi güçlendiren cinaslardandır.

Mutarraḥ cinas çalışılırken ses tekrarlarını destekleyen diğer sesler de dikkate alınmış veya cinasın konumuna dikkat edilmiştir. Özellikle mısra başı paralelizmi, mısra

²⁶²Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 314.

²⁶³Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 314.

²⁶⁴Belenkuyu, 2022, a.g.k., s. 595.

²⁶⁵Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 314.

²⁶⁶Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 315.

²⁶⁷Belenkuyu, 2022, a.g.k., s. 595.

sonu-mısra başı devamlılığı, mısra sonu redif veya kafiyesi âhenge önemli derecede katkıda bulunmuştur. Beyitteki âhengi sanatsal bir şekilde arttıran beyitlere çalışmada yer verilmiştir. Cinaslı örneklerin çoğu matla beyitte görülmüştür.²⁶⁸

<i>lutfuñā edüp binā yapdum mahabbet hānesin</i>	
<i>rence kılursañ kadem ahlan va sahlan merhabā</i>	G1/3
<i>hüsni eyvānın güneşden yuca yapmışdur o māh</i>	
<i>āh kim ermez kemend-i nāle vü efgān aña</i>	G5/5
<i>bir alay oldu perî şiveli āhū begler</i>	
<i>gözi āhūların alayına yāhū begler</i>	G67/1
<i>müntehā kaddine çün ‘ālî-nazarlar bakdılar</i>	
<i>su gibi ol serv-i nāzuñ ayağına akdılar</i>	G184/1
<i>cihān bir dem-durur gerçek demişler</i>	
<i>velikin hem-dem-i ‘ayn-ı ‘ademdür</i>	G193/2
<i>sarrāf-i didemüzde o dilber güher sezer</i>	
<i>yüzüme güldüğü bu ki boyuñda zer sezer</i>	G212/1
<i>n’eylesün gülzārı ‘āşık olmayınca gül-‘izār</i>	
<i>büstān-ı cennete sūret veren didār imiş</i>	G250/2
<i>‘āşık erdi ‘id-i vasla zāhid eyler dahı şek</i>	
<i>kimine yemek nasīb olur kimisine emek</i>	G319/1
<i>āsmāniler geyüp gün gibi māhum gitme gel</i>	
<i>göklere boyanmasun feryād u āhum gitme gel</i>	G334/1
<i>zāhidā ka‘beye tayanma gel ey geyden gel</i>	
<i>cān u dil pîş-keş et eşigine evden gel</i>	G340/1
<i>kaddümi bükdüñ sakın āhumdan ey māhum benüm</i>	
<i>yedi kat gökden geçer çarh okıdur āhum benüm</i>	G372/1
<i>tā görelden iki şehlā gözlerinin karasın</i>	
<i>kible-i mihrāb edindüm kaşlarınıñ arasın</i>	G396/1
<i>neşāt u ‘işreti n’eyler gamuñla hem-dem olan</i>	
<i>kapuñda cennetüñ adın añar mı ādem olan</i>	G432/1

²⁶⁸ Tespit edildiği hâlde sanatsal değeri olmadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G2/1, G59/1, G108/7, G236/5, G269/7, G311/5, G381/6, G456/2, G481/2, G481/4, G481/6, G512/3, G520/1, G521/5, G539/6, G579/7, G587/1, G593/3.

nece bir hān dōkeyin bu dil-i biryānumdan	
nece bir besleyeyin gamzelerüñ yanumdan	G433/1
ey benüm gün yüzlü māhum gel berü	
göklere çıkmasun āhum gel berü	G441/1
ağla gözüm firāk ile derd ile āh ile	
kim yıldızuñ barışmadı gün yüzli māh ile	G456/1
kamu yerde bulunur hāzır u nāzırdur evet	
āh içinde bulunur gel deyelim āh Allāh	G460/4
bî-karār eylerdi her dem gam beni cām olmasa	
gönlüm ārām eylemezdi ger dil-ārām olmasa	G464/1
āh arasında olmasam öldürür idi gam	
hālüm n'ola idi olmasa āhum penāh āh	G481/3
āhum hikāyet eyledi sūz-ı derūnumı	
tutulmadı elif gibi toğrı güvāh āh	G481/5
miskîn Necātî derd ile her şām u her seher	
āh et ki āh içinde bulunur ilāh āh	G481/7
zülfi siyehüñ gönlümüz almağa sebep ne	
çün aldı dönüp yerlere çalmağa sebep ne	G495/1
zühdi işi āhîr oldu sūfi du 'āya başla	
gül devri zāhîr oldu zevk ü safāya başla	G497/1
gamzeñ ölüm yaraların urur bu ben fakîr	
ara okuñ şād olurun ara yaraya	G501/1
şol dilbere ki her kişi yalvara gelmeye	
gönlümü gönderür idüm ol vara gelmeye	G506/1
meh-tāb u āftāb degüldür Necātî bu	
mihnetden oldu hātır-i devrān girih girih	G528/8
kuh-ken ferhādîklar etdi şîrîn adına	
sikkeyi mermerde kazdı āferîn üstādına	G537/1
nāsîh baña mahālle-i dildārı ko deme	
bu pendî kimse vermedi cennetde ādeme	G550/1
ne la 'lî dergürür ne saçî mārî öldürür	
gālib budur ki yaramaz olduñ eme seme	G550/7

yine cānumı nisār edeyin uş bir meleke	
ki deye hāl-i ruḥı māh-ı şeb-efrūze leke	G556/1
yine vakt oldu ki serv-i çimene yaz gele	
yine Mahmūd-ı belā-pişeye Ayaz gele	G560/1
gāh nāz u geh nevāziş geh tekebbür geh niyāz	
pādşāhum lutf edüp in ‘ām-ı ‘ām etmiş yine	G561/2
saçı mārın kesüp olmuş gözi bimār veli	
vermemiş kılca zarar hüsnine bimārlığı	G566/4
elüme girse mahālleden hāne yercügezi	
ne hāne zerre kadarca bahāne yercügezi	G568/1
sūfî kerem et nūş edelüm cāmı ko şimdi	
gül devri-durur fıkı-i ser- encāmı ko şimdi	G614/1

2.2.2.1.2. Cinas-ı müşevveş

Telhis ve ona bağlı bazı kitaplarda özel bir adla belirtilmeyen bu cinas türü cinaslı kelimelerden birinin ortasında fazladan bir harf bulunması ile oluşmaktadır.²⁶⁹ Basit cinastan sonra en çok karşılaştığımız cinas türüdür.

Bu başlık altında tespit ettiğimiz cinaslar redifli ve kafiyeli kullanımına, peş peşe gelmesine, benzer ses ve kelimelerle kullanılmasına ve beyitteki konumuna göre değerlendirilmiştir. Âhengi arttırmış veya tek başına sağlamış cinas örnekleri sanatlı kabul edilmiştir. Bu örnekler aşağıda verilmiştir.²⁷⁰

ey Necātî mesned edin āstān-ı dilberi	
diler iseñ sāye-i devlet makām olsun saña	G4/6
var iken cānāne gönülüm cāna olmaz āšnā	
şem ‘i koyup gayr ile pervāne olmaz āšnā	G17/1
ey baña neñdür seversin dilberi deyen sefîh	
cānumuñ cānānesidür derdümüñ dermānıdur	G56/3
bu kuş dilinüñ oldı Süleymānı Necātî	
iletirdi sözi hazret-i Selmāna ber-ā-ber	G62/7

²⁶⁹Belenkuyu, 2022, a.g.k., s. 596.

²⁷⁰Tespit edildiği hâlde sanatsal değeri olmadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G4/2, G146/8, G149/3, G222/1, G482/5, G529/4, G618/2, G635/3.

vereyin vasluña bu bir cānı	
nece bir cān iki cihāna deger	G73/5
bir gün ölümlü dirilenlere cānān görinür	
nete kim öldügi demde kişiye cān görinür	G80/1
serv-i ümide ermez eli şol kimesnenüñ	
bālā -yı dost şivelerini belā bilür	G87/4
cān sūretini görmege meylüñ var-ısa gel	
cān hey'etine sūret-i cānān yazılupdur	G101/5
ey dost bu günlük yā yarınlık degülüz biz	
şol 'ışka fidā cān u cihān kim ezelidür	G102/5
elden koma ayağı deyü muttasıl baña	
cām-ı Cemüñ hikāyetin eyler habāblar	G105/2
cihānuñ cānı sın ey gevher-i pāk	
sakın degme hasise olma me'mūr	G113/2
dil-i miskīn-i Necātī yine ey cān-ı cihān	
bir fülān ibni fülān üstine dir dir ditrer	G115/5
cān ile cānān kavuşdı deñ Necātī gelmesün	
āšnālar cem'idür bu bundañ ol bî-gānedür	G118/7
'uşşāk yā şol çāh-ı zenahdāna girürler	
yā bir nece kez 'ışk ile zindāna girürler	G144/1
'āşka cānı ndan ise vasl-ı cānān tatludur	
cümlesinden derd-mend olana dermān tatludur	G145/1
gamze-i hūn-riz-i cānān acidupdur cānumı	
leblerine meyl edersem tañlamañ cān tatludur	G145/2
zūlfüñ ki 'ārifāne egilüp öper lebüñ	
bir rinddür ki cām-ı şarābı çöker çeker	G146/5
nāz-ıla cānānumuz kim la'l-i cān -perver sunar	
şūh dilberdür ağızdan sanasın şekker sunar	G185/1
la'l-i cānān şevkine yansañ yakılsañ n'ola kim	
ey Necātī āteş-i fūrkat senüñ cānuñ dadur	G186/5
zamāne eylemez idi benüm niyāzuma nāz	
sen olmaya idüñ iki yüzölü rüzgār ile bir	G194/3

<i>cān</i> kıldı sefer hecr ile <i>cānān</i> ele girmez	
dil yandı gider derd ile dermān ele girmez	G219/1
ger <i>cān</i> giderse vuslat-ı <i>cānān</i> girer ele	
assı-durur bu yolda hakikat ziyānumuz	G229/3
gam-ı <i>cānāneyi</i> her <i>cān</i> götürmez	
ki degme memleket sultān götürmez	G230/1
<i>nāz</i> eyler kadeh surāhî <i>niyāz</i>	
böyle <i>nāz</i> u <i>niyāzı</i> kim sevmez	G244/2
<i>cānum</i> verür idüm buse-i <i>cānāna</i> ‘ivaż	
mümkin olsa yaradılmışda eger <i>cāna</i> ‘ivaż	G259/1
kişi gam-ı <i>cānāneye</i> <i>cānā</i> neye <i>cān</i> vermeye	
yanını bekler göñlümün bir gün yabanda görmedük	G293/8
ko Necātî gam-ı <i>cānān</i> ile <i>cānuñ</i> çıksun	
saña kim dedi ki var her güzele hayrān ol	G339/7
gam-ı <i>cānāneye</i> <i>cān</i> vermek ile kurtulur göñlüm	
bi-hamdî’llāh ki ölmeden gamuñ dermānını buldum	G362/2
<i>cānānedür</i> mesîh-nefes <i>cān</i> için ne gam	
müşkil budur ki vuslat-ı <i>cānāndan</i> ayrılām	G364/2
dost etdüm çünkü <i>cānı</i> derd-i <i>cānān</i> ile ben	
bilmiş oluñ düşmenin ölince dermān ile ben	G408/1
dilā mülk-i ‘adem yegdür baña bu külbe-i gamdan	
ki <i>cānum</i> cevr-i <i>cānān</i> ile bî-zār oldu ‘ālemden	G409/1
sohbeti germ eylesün gün yüzlü <i>cānān</i> oynasun	
mest olan göñüllüler göñül degül <i>cān</i> oynasun	G417/1
gerçi sen bu lebler ile hālk-ı ālem <i>cānısın</i>	
sordugum ‘ayb eyleme billāh kimün <i>cānānısın</i>	G424/1
iverin ruhlaruña gülşen-i <i>cāndur demege</i>	
severin leblerüñe <i>cān-ı cihāndur demege</i>	G453/1
avlayımadı sencileyin kime Necātî	
ol gözleri ser-mest <i>ğazālî gazeli</i> ile	G455/5
top yıkupdur <i>hayāl-i hāl-i</i> ruhuñ	
bedenüm kal‘asın havāle ile	G457/4

bezm-i cānānı Necātî etme zinhār āşkār	
gizlüce hoşdur benüm bāğ-ı cīnānum gizlüce	G479/5
dış biler gönüm leb-i yākūt-ı cānān hakkına	
netekim eder fakih olan tama' cān hakkına	G489/1
verürem zülf ü zenahdānuña gönüm nece ola	
n'eyleyeler baña zencir ile zindāndan öte	G491/4
hāy esirge seni sen cān ele girmez derler	
cān için gam yemezem cān ise cānān degül a	G504/4
sinesine germ olup bakdukca cānān koynına	
toldurupdur dest-i kudret sanuram cān koynına	G505/1
şol 'āşık-ı belā-keşe kuluz cihānda kim	
biñ cānı var ise vere bir āh 'ışkına	G512/6
tañ mı cān verse kişi bir sevdügi cānānına	
şimdi mi kıydı begüm 'āşık olanlar cānına	G515/1
ey Necātî haşre dek hergiz hālās olmaz dahı	
kankı dil kim şol zenahdānuñ düşer zindānına	G515/5
istersen eyā dil olasın zülfüne hemdem	
terk-i ser edüp cān u cihāndan güzer eyle	G517/3
sinemde ğussa-i ser-i zülfüñ gürüh gürüh	
boynumda rişte-i teb-i hicrān giriş giriş	G528/2
va'de-i vasl eyledi bizümle cānān erteye	
ivimekden kılca kaldı çıkmāğa cān erteye	G548/1
olmaz cihānda çün güzelüm yār-ı cān iki	
baña seni gerek seni cān bir cihān iki	G564/1
ey Necātî uş göresin ta'n eder cām-ı Cem'e	
rūzgāruñ rind-i dürd-āşāmı bayram ertesi	G573/7
zenahdānuñda hālūñ fîtnesinden	
kamu ehl-i nazar zindāna girdi	G574/2
cān u dil oldu gamze-i cānān oynucağı	
'ışkı birāder eyledüñ oğlan oynucağı	G589/1
sevdi yine dil cān ile cānān olacağı	
bî-çāre bilür derdine dermān olacağı	G606/1

<i>āhū gibi ko vahşeti gel itüñ olayın</i>	
<i>cānā cihānda nesne mi vardur vefā gibi</i>	G607/6
<i>nem ola dersin olayın öleyin dirileyin</i>	
<i>edeyin saña fidā cān u cihānum şeyhî</i>	G633/4
<i>gece vuslat mācerāsın söyleşürdüm ay ile</i>	
<i>yār işidüp dedi miskîn hūba söyler h'ābını</i>	G636/4
<i>Necātî koyunına gel gir sakın ki yārānuñ</i>	
<i>kuzıcağum biñ olupdur bu gece koyunı</i>	G640/7

2.2.2.1.3. Cinas-ı müzeyyel

Cinaslı lafızlardan birinin sonunda fazladan bir harf bulunursa müzeyyel cinas meydana gelmiş olur.²⁷¹ Nakıs türlerinde sanatsal olarak en az örneğine rastladığımız bu cinasın örnekleri âhenge de anlama da çok fazla katkı sağlamamıştır.²⁷²

<i>bir iş et kim añılasın dünyede</i>	
<i>ey Necātî fā'ilātün fā'ilāt</i>	G28/7
<i>gel ey gamze kerem eyle rakib-i pür-fitenden geç</i>	
<i>beni anuñla bir etme yā andan geç yā benden geç</i>	G42/1
<i>dedüm ol şüh-ı cefā-pişe igen nāzlanur</i>	
<i>nāz ile güldi dedi nāzük olan nāzlanur</i>	G109/1
<i>yakayın hecr odına küllî tenüm kül edeyin</i>	
<i>ol nihāl-i gül-i ra 'nā bani çün hāk ister</i>	G111/2
<i>ko çeksün acı dilleri deryā şol acı kim</i>	
<i>kor dişlerüñi lü'lü'-i 'ummāna kasd eder</i>	G152/2
<i>pāklikden gayrı nem gördüñse söyle dostum</i>	
<i>kimseye yüz vermemek āyinenüñ āyinidür</i>	G168/9
<i>git Necātî'den kesil sağlıkla gelme ey tabib</i>	
<i>derde dermān eyle derdüm derde dermān eyledüñ</i>	G291/7

²⁷¹Bilgegil, 1989, **a.g.k.**, s. 315.

²⁷²Tespit edildiği hâlde sanatsal değeri olmadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G2/8, G16/6, G42/3, G59/3, G108/6, G111/6, G116/3, G135/2, G169/5, G238/5, G248/7, G274/4, G291/1, G347/4, G349/5, G387/3, G387/4, G389/3, G414/4, G414/5, G431/2, G440/1, G458/4, G477/2, G478/3, G503/6, G512/5, G516/5, G517/1, G534/1, G534/4, G538/2, G551/3, G572/3, G572/4, G575/1, G601/3, G621/2, G622/4, G624/8.

<i>āh eyle gönül ki yār her dem</i>	
<i>āyine</i> gibi olur nev-āyîn	G410/3
<i>yōri sen and içe gör biz mey-i nāb ey sūfi</i>	
<i>saña peymānı</i> komışlar bize <i>peymānedekin</i>	G438/2
<i>ādāb-ı fazl-ı sohbet Hakdan olur hidāyet</i>	
<i>sen ey fakih-i millet biñ kez hidāye başla</i>	G497/2
<i>sevdüm deyeli bakmadı dilber berisine</i>	
<i>her kişi gerçi māyil olur müşterisine</i>	G499/1
<i>çoğı bunu işidüp aza gelür gönüm kim</i>	
<i>günde biñ kerre tolanmak eşigin az gele</i>	G560/4
<i>goncalar ağız açup derler zebān-ı hāl ile</i>	
<i>tāzele peymānelerle vaktidür peymānuñı</i>	G575/5
<i>hayāt-efzā-durur bād-ı bahār u bāde-i sākî</i>	
<i>baña şöyle gelür ki ölmek yalan oldu yalan şimdi</i>	G580/2
<i>gör nece bilmezlenür ben bendesini sanasan</i>	
<i>yıllar ile gönümün tahtında sultān olmadı</i>	G608/5

2.2.2.2. Cinas-ı mütekarib

Cinaslı lafızlar arasındaki harf ayrılığından kaynaklanan bu cinas türü tek harfin cinsinin farklılığından meydana gelmektedir.²⁷³ “Farklı olan harflerin mahreçlerinin yakınlığına veya uzaklığına göre iki başlık altında ele alınır.”²⁷⁴

2.2.2.2.1. Muzari

“Mahreçleri aynı kalmak şartıyla -dört benzetme yönünden- yalnız harfler arasında aykırılık bulunan lafızların meydana getirdiği sanat, cinas-ı muzari adını alır.”²⁷⁵

Bu cinas türü daha çok ses değeri olarak birbirine yakın seslerle oluştuğundan “anlamı doğrudan şekillendirmediği gibi âhengi çok fazla etkilediği de söylenemez.”²⁷⁶ Necâtî Bey’in gazellerinde örneğine çokça rastlanmıştır.²⁷⁷

²⁷³Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 316.

²⁷⁴Belenkuyu, 2022, a.g.k., s. 597.

²⁷⁵Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 316.

²⁷⁶Belenkuyu, 2022, a.g.k., s. 597.

²⁷⁷Tespit edildiği hâlde sanatsal değeri olmadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G5/4, G11/4, G22/2, G39/1, G54/3, G120/5, G135/6, G175/5, G204/5, G253/4, G258/6, G269/2, G293/6, G319/2, G319/11, G323/2, G342/6, G459/2, G630/4.

<i>ğamze-i hūn-rizine dil ver ki cān bāzārıdur</i>	
<i>ey Necātî dilber oğlandur gelür āsān aña</i>	G5/8
<i>bezm-i ğamda ‘akl u cānı etdi la ‘l-i yār mest</i>	
<i>cām iki oldı ne var olsa kamu hūş-yār mest</i>	G29/1
<i>bāzār-ı mihr germ iken alup Necātî mey</i>	
<i>cāyuñ kenār-ı cūy gerek sāye-i dıraht</i>	G32/5
<i>cān u dil almağa hecrüñ yüregüme od urur</i>	
<i>ki yaka yaka evüm varumı ede tārāc</i>	G41/4
<i>edersin bize sūfî çihreñi zerd</i>	
<i>kim olur senden andan derdüñe derd</i>	G46/1
<i>mey ü neyle seher demin hoş gör</i>	
<i>ki cihān bu bir iki üç demdür</i>	G66/6
<i>göl Yūsufî devrüñde güzellik satamaz hiç</i>	
<i>gün başına bir gerçi ki bāzāra çekerler</i>	G95/6
<i>sākî piyāle iki gözümüñ birisidür</i>	
<i>bir rūhdur ki bezmümüz anuñ dirisidür</i>	G126/1
<i>ben sakladukca şışede sırr-ı mahabbeti</i>	
<i>bir bir yüzüm gözüm saña mā-fi ‘z-‘zamîri der</i>	G141/5
<i>te’sir ederdi kevkeb-i devlet Necātî’ye</i>	
<i>nārencî çizme kebkebi etse yüzinde yer</i>	G141/7 ²⁷⁸
<i>çevgān-ı ser-i zülfe şu merdān erişür kim</i>	
<i>top eyleyüben başını meydāna girürler</i>	G144/5
<i>hadd ü hattuñ devridür yanup yakılsun ko gönül</i>	
<i>nev-bahār ü sebzeler vaktinde biryān tatludur</i>	G145/3
<i>hatt u haddüñ hasretinden ey letāfet gülşeni</i>	
<i>sebzeler toprak döşenür lāle taşlar yasdānur</i>	G151/2
<i>gülşenden ise ‘āşika dildār hoş gelür</i>	
<i>cennetden ise ‘ārife dūdār hoş gelür</i>	G167/1
<i>meyl ederse hadd ü kaddine rakib sanmasun</i>	

²⁷⁸Bu beytin aynı cinasla yapılan benzeri G77/8’de geçmektedir.

<i>ki ol gül-i şimşād-perver gülşeni rūhānīdür</i>	G178/3
<i>müjde ey dil gelen habībūñdür</i>	
<i>dil ü cān derdine tabībūñdür</i>	G182/1
<i>ol mehūñ öykündügi içün mihr-i ruhsārına şem‘</i>	
<i>cem‘ olup pervāneler başına odlar yakdılar</i>	G184/4
<i>kimi sūfi dirildi kimi sāfi</i>	
<i>Necātī ara yerde müttehemdür</i>	G193/7
<i>safā-yı āh ile bulur hevā-yı ‘ışk ferah</i>	
<i>sabā gibi kim ola tāze nev-bahār ile bir</i>	G194/6
<i>yüzüm üstine basup kebkebūñ etse n’ola yer</i>	
<i>şimdi etdi şeref-i kevkebi hāke te’sir</i>	G201/1
<i>dem olmaz kim feleklerde melekler āhdan korkmaz</i>	
<i>beni yakduñ günāhum ne be hey Allāhdan korkmaz</i>	G224/1
<i>nūş etdi cām-ı ‘ışkı bir kend’özini bilmez</i>	
<i>cūş etdi hūn-ı eşki toprak saçup yeñilmez</i>	G241/1
<i>kadd ü haddūñ añılaldan turdı serv oturdı gül</i>	
<i>gel ki bir yüzden dahı yüz gösterür gülzārumuz</i>	G243/6
<i>göñül çün ‘āşikuñ işi yakılmakdur yıkılmakdur</i>	
<i>cihānda kimse var mı ‘ışk ucından od ocağ olmuş</i>	G249/5
<i>güzel sākī yükin yitürdi hālkuñ</i>	
<i>yine sāfi ile sūfi hek olmuş</i>	G256/5
<i>yāra yol iki kademdür birisini cāna bas</i>	
<i>çünkü bu meydāna geldūñ ayağūñ merdāne bas</i>	G258/1
<i>cemālūñ mushafı hakkı mübārek fāldur zūlfūñ</i>	
<i>ki tāvūsī mürekkeble yazılmış dāldür zūlfūñ</i>	G302/1
<i>gelmemişdür gelmeyiser döneli çarh-ı felek</i>	
<i>sencileyin göñli katı bencileyin cānı pek</i>	G326/1
<i>hüsniñññ hengāmesin turup temāşā kılmağa</i>	
<i>yer bulamayup felek dāmına çıkdı her melek</i>	G326/5
<i>nāleye āheng ederseñ ey göñül ferhāda gel</i>	
<i>bağruña taşlar basup tağlar gibi feryāda gel</i>	G347/1
<i>ey hātır-ı āşüfte şol iki gözüm aydın</i>	
<i>cān gibi göñül şehrine gelmiş gözūñ aydın</i>	G385/1

<i>hādīm ol cān ile dā'im ol sikender-kadre kim</i>	
<i>kulları dārātı yegdūr şevket-i Dārāb'dan</i>	G386/10
<i>Necātī dost cānın dirīğ eyler demiş düşmān</i>	
<i>yolında öldüğüm va'llāhi bi'llāhi yalandur bu</i>	G443/6
<i>sākiyā ol sā'id-i sīmīn elinden bir ayağ</i>	
<i>alınur mı düşmeyince ellere ayaklara</i>	G452/4
<i>kor mı ser-keş kākülün tut kim çekinmek isteyem</i>	
<i>kor mı ser-hoş gözlerün mest-i mahabbet ayıla</i>	G454/3
<i>sen göge çık güneş gibi geçsün yere rakīb</i>	
<i>āmīn ede felekde melekler du'āmuza</i>	G492/5
<i>gün yüzün ile māh-ı felek karşılaştırmış</i>	
<i>dün toğubanı dünle ulalmağa sebep ne</i>	G495/3
<i>gāh ağların geh iñlerin ammā ki ummazın</i>	
<i>bî-çāreye bu āb u havā vara yaraya</i>	G501/3
<i>hep işüm ağlamağ idi dildārum olmasa</i>	
<i>dünyā bütün nem olur idi yārum olmasa</i>	G551/1
<i>pāre pāre hırka geyse t añ midur serv-i sehî</i>	
<i>şimdi olmadı ya 'ālî-himmetün desti tehî</i>	G578/1
<i>āşık olalum göñül olmayalum oñmayalum</i>	
<i>tiyg-ı kassāb-ı kazā sevmez bilürsin ferbihi</i>	G578/4
<i>'ışkum ziyād olur telef oldukca cān u dil</i>	
<i>'aklı Necātī arturur olmaz ziyān gibi</i>	G582/7
<i>hātır ki bûy-ı zülfün ile 'ātır olmadı</i>	
<i>yanmağa 'ışk micmerine kâdir olmadı</i>	G593/1
<i>sünbül saçunla hātırumuz 'ātır olmadı</i>	
<i>gül ruhlarun bizümle iki gün bir olmadı</i>	G605/1
<i>göñül sevdā-yı zülfünle yine şūrîde-hāl oldu</i>	
<i>esirge dest-i hayretde begüm mecnûn-ı şeydāyı</i>	G634/3
<i>nece bir iñledesin derd ile ey yār beni</i>	
<i>rahm kıl başun için şöyle koma zār beni</i>	G638/1
<i>olmazdı şem'i cem'ün yārāna böyle düşmen</i>	
<i>olmasa lāle vü gül bād-ı seher çerāğı</i>	G647/5

2.2.2.2.2. *Lahık*

Bir cinası meydana getiren lafızların yalnız harfleri arasında ayrılık bulunur, bunlar da yakın mahreçli olmazsa bu takdirde lahık cinas meydana gelmiş olur.²⁷⁹ Telaffuzdaki benzerliğin de azalmasından dolayı âhenge katkısı azdır. Necâtî Bey'in gazellerinde kafiyelede sıkça rastlandığı gibi tek mısra ve paralelizm ile verilen örneklerine de rastlanmaktadır.²⁸⁰

<i>aldum ağzuñ ölçüsini zerre deñlü yok vefâ</i>	
<i>pür-cefâsın hey güneş yüzlü habibüm Mustafâ</i>	G1/1
<i>ermesün derseñ cemâl-i ber-kemâle bir zevâl</i>	
<i>gün gibi ey şâh-ı 'âlem gitme tenhâ bir yaña</i>	G3/2
<i>mâl-ı dünyâ ile şerh eyler tecerrüd hâlini</i>	
<i>yerde Kârûn bir yaña gökde Mesîhâ bir yaña</i>	G3/6
<i>geh cefâ geh cevr geh nâz oldı çün kim hû saña</i>	
<i>bî-vefâ dildâr imişsin ey sanem yâ hû saña</i>	G14/1
<i>sen bî-vefâyı terk-i cefâ etdi dediler</i>	
<i>gerçekler eşidüp dedi şâ'llâh yalan ola</i>	G21/6
<i>kurtardı cevr-i devrden âhir Necâtî'yi</i>	
<i>câm-ı lebûñ hayâli nigârâ müdâm ola</i>	G22/7
<i>'âşık olduğum tuyaldan yüzüme bakmaz habîb</i>	
<i>yöresine uğramaz ölümlü bîmâruñ tabîb</i>	G25/1
<i>dâ'im baña cevr ile cefâdur işüñ ammâ</i>	
<i>şimden gerü kıl mihr ü vefâ kâr be-nevbet</i>	G35/3
<i>dilberâ sevmek seni neñ için ola 'uşşâka suç</i>	
<i>ben bu suç ile cemâlûñden ırağ olmak ne güç</i>	G40/1
<i>gözyaşı ile Necâtî'ye gamdan gelür sürür</i>	
<i>verse 'aceb midür kişiye hem-demi ferah</i>	G43/7
<i>zibâ ruhuñdan oldı lebûñ ey kamer lezîz</i>	
<i>gün germ olunca lâ-cerem olur semer lezîz</i>	G53/1

²⁷⁹Bilgegil, 1989, **a.g.k.**, s. 317.

²⁸⁰Tespit edildiği hâlde sanatsal değeri olmadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G2/6, G16/7, G19/1, G59/7, G75/1, G172/1, G372/2, G379/1, G501/4, G501/8, G524/7, G591/1, G625/4.

<i>ey kaşı yay olan beni iñletme kıl hazer</i>	
<i>kim āhum okı na 'l-i hilāle eder güzer</i>	G58/1
<i>raht u bahtum götüri oda urursañ dutmaz</i>	
<i>bir iki gün beni bu dünyede mahbûb egler</i>	G67/5
<i>bir iki gün dahı sen māha erişmezse elüm</i>	
<i>yaşum u āhum eder yeri gögi zır ü zeber</i>	G72/3
<i>girdi elüme tutmayayın mı şarābı kim</i>	
<i>mahmûram u harāb hep eden baña budur</i>	G79/5
<i>tiyg-ı cefā ile depelersin Necātî 'yi</i>	
<i>ölsün mü n'eylesün seni ey bî-vefā sever</i>	G83/5
<i>cānā cefāñı āşık-ı bî-dil vefā bilür</i>	
<i>her taş kim ata reddüñ eli merhabā bil</i>	G87/1
<i>çün çimen üzre sabā bostāna berg-i gül döşer</i>	
<i>'ārif olanlara nûş-ā-nûş-ı cām-ı mül düşer</i>	G93/1
<i>kurbāna beni ka 'be eşigüñe komazlar</i>	
<i>cevr eylemege devr-i zamāna ne verürler</i>	G104/2
<i>şol dil-rübā ki 'āşika yüz biñ cefāsı var</i>	
<i>hakkā ki her cefāsına biñ biñ safāsı var</i>	G131/1
<i>şive-i refṭāruña serv-i hırāmān imrenür</i>	
<i>lezzet-i güṭṭāruña ser-çeşme-i cān imrenür</i>	G132/1
<i>şol 'ışk āteşinüñ şevkine pervāne geçer</i>	
<i>şem '-veş 'ömri anuñ yana gelür yana geçer</i>	G134/1
<i>tutalum zenbil ile gökden ener meh-pāreler</i>	
<i>a begüm yerden mi çıkdı 'āşık-ı bî-çāreler</i>	G140/1
<i>bir selāmet yakasına çıkaran</i>	
<i>beni bu dāmen-i melāmetdür</i>	G153/7
<i>depretme servi ağzını açdurma goncanuñ</i>	
<i>refṭār-ı yār ü şive-i güṭṭār hoş gelür</i>	G167/2
<i>seng-i cefāyı yazmaz urur çarh-ı bî-vefā</i>	
<i>ben mu'tekid āña ki başa yazılan gelür</i>	G171/5
<i>güzellerden vefā gelmek ne mümkün</i>	
<i>cefā derseñ igen bisyār ederler</i>	G176/7

<i>gerçi çeşmüñ bî-muhābā öldürür 'āşıkları</i>	
<i>ğamzeññüñdür suç ki mestüñ destine hançer sunar</i>	G185/3
<i>tabîb-i hâzık-ı şāhî ne tedbîr etdi yâ rab kim</i>	
<i>selâmetler verüp güc ile kurtuldı sekâmetler</i>	G208/11
<i>mahmûr gözler olalı mest-i şarâb-ı nâz</i>	
<i>her gûşede benüm gibi biñ var harâb-ı nâz</i>	G236/1
<i>ey Necâtî 'āşık olanlarda n'eyler ârzü</i>	
<i>kendüñi tağıtma cem ' olmaz hevâ ile heves</i>	G248/7
<i>güzeller geldi bayrama beg olmuş</i>	
<i>donanmış biri birinden yeg olmuş</i>	G256/1
<i>el-hamdü li-llāh eyledi terk-i cefâ hatuñ</i>	
<i>yazdı nigîn-i la 'lûñe nakş-ı vefâ hatuñ</i>	G285/1
<i>sîhr eder refîârda serv-i hîrāmānuñ senüñ</i>	
<i>kıl yarar güftârda la 'l-i dîr-efşānuñ senüñ</i>	G314/1
<i>sîne hālî çeşm ü dil giryān u biryān gel berü</i>	
<i>hem otağum hem şarābum hem kebābum var benüm</i>	G365/5
<i>hem güzel hem pādşehdür bilürin ammā ki sen</i>	
<i>ol cefâ-kāruñ vefâsı var derseñ bilmezin</i>	G382/2
<i>ey Necâtî selâmet ehli idüñ</i>	
<i>ne 'acāyib melâmet olmuşsın</i>	G404/5
<i>ey gönül cevri ü cefâdan bu kadar şād olduñ</i>	
<i>vāy eger zerre kadar mîhr ü vefâsın göresin</i>	G406/4
<i>arturdu cefâ kâ 'idesin yār egerçi</i>	
<i>bilmezdi vefâ şivesini tâ küçücükden</i>	G407/5
<i>sākî cām-ı sabūhı egleme kî</i>	
<i>kadeh-i lāle toldı jāle ile</i>	G457/3
<i>serv boyuñ üstine ben biñ cefâ diksem olur</i>	
<i>sābit etsün bir vefâ ol kadd-i mevzūn üstüme</i>	G471/4
<i>ayağı yer mi basar zülfüñe ber-dār olanuñ</i>	
<i>zevk ü şevk ile verür cān u seri döne döne</i>	G475/2
<i>sünbüllerün müşevveş olur her ne vakt ki</i>	
<i>dil aşk meşk ide ol anberfeşān ile</i>	G477/5

<i>lāyık odur k'edesin gāh cefā gāh vefā</i>	
<i>gel berü rāzīyuz ey dost senüñle kesüğe</i>	G485/3
<i>her ne gelürse çāre götürmekdür ey gönül</i>	
<i>şol bî-vefā cefā yüki gümrāh 'ışkına</i>	G512/4
<i>ümidüm devletüm varum sa 'ādetle eşigüñden</i>	
<i>kesilmesün 'alākam tek vefā etme cefā eyle</i>	G534/2
<i>ne revādur bu ki yıllarla cefādan soñra</i>	
<i>hem geçen gece vefā etmeyesin hem bu gece</i>	G538/6
<i>her gazel kim nazm olur ol göz ile kaş üstine</i>	
<i>şevk ile erbāb-ı ma 'nî götürür baş üstine</i>	G555/1
<i>sāki şarāb var ise devr eylesün kadeh</i>	
<i>bāki degül çü devr-i zamānuñ güzelliği</i>	G584/2
<i>deme kim yārda yok cevr ü cefādan ğayrı</i>	
<i>ne dilerseñ bulunur mihr ü vefādan ğayrı</i>	G604/1
<i>ger vefā etmez iseñ 'ahde cefā-kār olasın</i>	
<i>ger devā etmez iseñ derdüme 'illet bāki</i>	G609/3
<i>zecr-i hecre çok aradum ulamadum çāre</i>	
<i>'ışk derdinüñ evet ölmek imiş dermānı</i>	G617/2
<i>ey māh-ı vefā mihr-i ruhuñ şa 'şa 'asından</i>	
<i>yüz dürlü safā bu dil-i virāna yetişdi</i>	G629/2
<i>gel gönülden ey meh-i nā-mihrbān yād et beni</i>	
<i>hey vefā-dār itüñem bir seng ile şād et beni</i>	G635/1
<i>sen gelmeyince māhum mahv olmaz āteş-i dil</i>	
<i>haşr olmayınca şāhum söyünmez er çerāğı</i>	G647/2
<i>yatar dil hasteler cānā kapunda yasdanıp taşı</i>	
<i>terahhüm kıl ki uşşākun katı yastıkdadır başı</i>	G649/1
<i>dilersen ki ola bāki güzellik meclisi sāki</i>	
<i>dem-ā-dem cām-ı lalünden anadur mest-i kallāşı</i>	G649/2

2.2.2.3. Cinas-ı Mükerrer

Cinaslı lafızlardan ikisinin de sonda bulunmasından hasıl olur.²⁸¹ “Müzdevic cinas veya müredded cinas olarak da adlandırılan bu cinas türünde cinaslı kelimelerden biri diğerinin son hecesiyle dört hususta benzerlik gösterir.”²⁸² Necâtî Bey’in gazellerinde peş peşe ve kafiye olarak rastladığımız örnekler âhenge katkı sağlamıştır.

<i>hüsrevā</i> kullaruñuñ eyle revā hācetini	
<i>ki ebed oldı müyesser kamu dil-hāh saña</i>	G2/7
<i>terk et Necâtî hāce-i dünyā-peresti kim</i>	
<i>kef geçme māl üstine verdi kemāl aña</i>	G11/6
<i>kaddüm bükilüp çenge döner sinem olur def</i>	
<i>ağyār ile ol yār kaçan kim ede sohbet</i>	G35/6
<i>sākiyā bezm-i bihişt-ābāddan feryād kim</i>	
<i>āšnālar yād olupdur yādlar bî-gānedür</i>	G60/5
<i>yaşı bir serv için ırmağa dönüpdür der imiş</i>	
<i>yine ağyārı görüñ üstümüze yār yıkar</i>	G125/5
<i>hurşîd-i rûzı şem ‘-i şeb-efrûzı n’eylesün</i>	
<i>bir hüsn ister ehl-i nazar rûz u şeb güler</i>	G154/5
<i>gülşen-i hüsnünde kim tâvûs-ı zülfüñ bāl açar</i>	
<i>tālî ‘üm mes ‘ūd olur bahtum der-i ikbāl açar</i>	G163/1
<i>olalı sen yāra ağyār-ı bed-endişüm yakın</i>	
<i>āh u efğān oldı işüm işidenlerden ırağ</i>	G267/2
<i>düriş erenler yolına tā olasin hayru ‘l-hālef</i>	
<i>özge kemāle tâlib ol māl üstine kef geçme kef</i>	G270/1
<i>dūd-ı āhından Necâtî derd-mendüñ yolların</i>	
<i>karañuluk eyledi baht-ı siyāhum gitme gel</i>	G334/7
<i>hāl ü hatuñuñ kıymeti çak Rûm harācı</i>	
<i>zülf-i siyehüñ muştuluğı Çin ile Māçin</i>	G385/4
<i>ey Necâtî kendü lutfuñdan ki dilber gelmeye</i>	
<i>vāy aña kim evlerine varasın yalvarasın</i>	G396/5

²⁸¹Bilgegil, 1989. a.g.k., s. 318.

²⁸²Belenkuyu, 2022. a.g.k., s. 599.

<i>ben gedā bir kimsenüñ yatur itin kaldurmadum</i>	
<i>yār eşiginde olan aġyāra n'etdüm n'eyleyin</i>	G435/2
<i>tāb-ı meh-tāb üstine pertāb olmuşdur şihāb</i>	
<i>sūsen-i 'İsā-durur hurşiyde vermiş āsmān</i>	G440/8
<i>sipihrüñ hayr yokdur gerdişinde</i>	
<i>sebāt anlanmaz anuñ bir işinde</i>	G500/1
<i>'āşikuñ gönli kararur dem be-dem etmezse āh</i>	
<i>dūd-keş olmayıcak yalıñ evi kılur siyāh</i>	G519/1
<i>güneş gibi eşigüñde yüzün düşüp sürinen</i>	
<i>hezār bencileyin zār-ı şermsārı gör e</i>	G543/2
<i>yazılmaya idi yār ile aġyār muttasıl</i>	
<i>mecmū'a-i zamānede eş'ārum olmasa</i>	G551/4
<i>egerçi tır-i ğamzeñ cāna girdi</i>	
<i>hele la'l-i lebüñ mercāna girdi</i>	G574/1
<i>kaşlaruñ şol ğamze-i hūn-riz rāmiler gibi</i>	
<i>kim saçuñ derbendini kesdi harāmiler gibi</i>	G620/1
<i>mahrem iken sırrına aġyār sanmış şeh beni</i>	
<i>ey dirigā düşmen ile yār sanmış şeh beni</i>	G642/1

2.2.2.4. Cinas-ı Muharref

Cinaslı lafızlar arasında yalnız hey'et bakımından yani harekesinden kaynaklı ayrılık bulunmasından doğar. “Şu hâlde muharref cinas, harflere ait hey 'et ihtilafi dışında, tam cinasa benzer.”²⁸³ Özellikle peş peşe gelen örnekleri âhengi arttırmıştır.

<i>hüsn ü hulk ile cihān hālkı başı üzre tutar</i>	
<i>ey Necātî anuñ için dediler dilbere tāt</i>	G41/5
<i>ko rüsvā eyleme 'aklı ki mühr-i mihr hānuñdur</i>	
<i>Süleymān hātemini saklayı bilmezler āsaflar</i>	G91/4
<i>ādemî olmaya bu hüsn ile bu hulk ile hālk</i>	
<i>yā melek yāhud perî yā sen ola yār-ı 'azîz</i>	G220/3
<i>dāmdur devr-i sipihr ü dānedür cirm-i zemîn</i>	
<i>dāne cürminde tuyūr u ādem olmuş müşterek</i>	G319/3

²⁸³Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 319.

*kulıyuz kulı **melek** yüzli **melik**-zādelerüñ
lebi gonca beli ince yañağı sādelerüñ*

G324/1

2.2.2.5. *Kalb*

Cinaslı lafızlar arasındaki farklılığın harflerin sıralanışından kaynaklanması ile meydana gelir. Bu sıralanışta harfler sondan başa doğru sıralandığında yeni bir kelime oluşturunlarsa bu tam bir kalb (kalb-i kül)'tir. Eğer harflerin sıralanması böyle bir sıralama gözetmiyorsa eksik bir kalb (kalb-i ba'z)'tir.²⁸⁴ Aşağıdaki örneklerde her ikisine de rastlanmıştır.

tiyg-ı ğam boynum muharref çalup eylerse kâlem

*yaza **akan kanum** eşigüñde āyāt-ı vefā* G1/2

*'akl ister imiş **ayıra** gönümi 'ışkdan*

*kim der aña ki **araya** gir kethudālıg et* G31/3

*Necāti nüktelerinden duya idi rüh-ı **kemāl***

*düşerdi uşbu **kelāmı** görüp **kemāle** tama'* G265/9

egerçi kim üslūba demişdür bir ğazel sa'di

*hayāl-i **rūy-ı yār** ile bir özge gülsitāndur bu* G443/7

*kullar ki şehriyāra **demürden** hisār ola*

*tura **derim** Necāti dahı bir gedüğine* G533/5

*ayağüñ degdi deyü **her reh**-güzerden dostum*

*tütiyā gibi kapar bād-ı sabā hāk-i **rehi*** G578/2

2.2.2.6. *Hattı*

Cinaslı lafızlarda Arap alfabesine göre şekli aynı olan harfler arasındaki nokta ayrılığından meydana gelmektedir.²⁸⁵ Aslında muzari ve lahık cinasa benzeyen bu tür mütekarib başlığı altında da değerlendirilebilir.²⁸⁶

*tāb-ı hasretler ile yakdı beni **nūr-ı** firāk*

*serv-i **nāz** olmaz ise sāye-i divāra meded* G47/6

***taş** ile **başum** ursun iki pāre eylesün*

şāyed bunuñla gönline bir pāre yaraya G501/5

²⁸⁴Saraç, 2007a, a.g.k., s. 247.

²⁸⁵Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 319.

²⁸⁶Belenkuyu, 2022, a.g.k., s. 601.

2.2.2.7. Darbi

Mühmeliyye²⁸⁷ de denilen bu tür cinas pekiştirmeli sıfatlar ve ikileme niteliğindeki lafızlarla yapılır.²⁸⁸ Necâtî Bey gazellerinde darbi cinasa çok az rastlanmıştır.

<i>içmeyeliden kudurdum mı nece n'oldum bilmezem</i>	
<i>sāf u pāk āb-ı revānlar kıp kıızıl kandur baña</i>	G8/6
<i>anuñ içün biri birine düşüp</i>	
<i>işleri 'ışk rāzın açmakdur</i>	G148/2
<i>vardum ki āh elinden edem mescide niyāz</i>	
<i>gördüm ki toptolu der ü divārlarda āh</i>	G541/6
<i>āteşin leblerüñi aındı meger kim tutuşup</i>	
<i>kıpkızıl yandı çimen goncalarınuñ deheni</i>	G651/2

2.2.3. Beyit içerisinde birden fazla cinas

Bazı beyitlerde birden fazla cinas görülmesi âhenge katkı sağlamıştır.²⁸⁹

<i>ey karañu gecelerde gezdüğüm men' eyleyen</i>	
<i>berk-i āh-ı tāk-nāküm māh-ı tākāndur baña</i>	G8/2
ey / eyle- : cinas-ı müzeyyel	
āh / māh : cinas-ı mutarraḥ	
<i>yüzüm ayağı tozına şol vaktin ere kim</i>	
<i>yerden zer ile gökyüzine nerdübān ola</i>	G21/5
yüz / toz : cinas-ı lahık	
yer / zer : cinas-ı lahık	
yüz / yer : cinas-ı hattî	
<i>çihre-i zerd ile erer eşigüñe ehl-i derd</i>	
<i>kim tavāf-ı Ka'be olur kuvvet-i zerle nasib</i>	G23/6
zerd / derd : cinas-ı muzari	
zerd / zer : cinas-ı müzeyyel	

²⁸⁷Levend, 1943, a.g.k., s. 483.

²⁸⁸Dilçin, 2004, a.g.k., s. 480.

²⁸⁹Tespit edildiği hâlde sanatsal değeri olmadığı düşüncesiyle çalışmada yer almayan diğer beyitler: G3/7, G14/4, G51/5, G63/1, G335/3, G370/2, G382/1, G388/4, G451/1, G480/5, G511/5, G521/1, G538/2, G552/4, G567/1, G573/4, G599/2.

<i>zihî kemāl-i terakkî zihî cemāl-i celāl</i>	
<i>ki 'ışk bende ğarîb oldu hüsn sende ğarîb</i>	G24/6
kemāl / cemāl : cinas-ı lahık	
cemāl / celāl : cinas-ı lahık	
bende / sende : cinas-ı lahık	
<i>cān eşigüñe dil ser-i zülfüñe çekdi raht</i>	
<i>ey dost himmet eyle ki yā taht ola yā baht</i>	G32/1
raht / taht / baht : cinas-ı lahık	
ey / eyle- : cinas-ı müzeyyel	
<i>müşkil olurdu gülmese gül bigi leblerüñ</i>	
<i>neñ olurdu zînet etmese cām-ı Cemi ferah</i>	G43/3
gül / gül- : basit cinas	
cām / Cem : cinas-ı müşevveş	
<i>kaddüñ elif-durur iki yanında dāl-ı zülf</i>	
<i>lâyık budur ki 'aşîka senden erişe dād</i>	G50/4
elif / zülf : cinas-ı lahık	
dāl / dād : cinas-ı muzari	
<i>āh kim kıldı felek mihr ü mehüñ nûrını nār</i>	
<i>yakmağa hasret-i yār ile beni leyl ü nehār</i>	G63/1
nûr / nār : cinas-ı muzari	
nār / yār : cinas-ı lahık	
nār / nehār : cinas-ı müşevveş	
<i>bir kadem-rence buyur yoluña olsun şāhum</i>	
<i>zer ü sîm ü ser ü cān u dil ü dinüm ne ki var</i>	G63/5
zer / ser : cinas-ı muzari	
dil / din : cinas-ı müşevveş	
<i>çünkü yār aġyār ile dem-sāzdur</i>	
<i>baña günde biñ kez ölmek azdur</i>	G88/1
aġyār / yār : cinas-ı mükerrer	
sāzdur / azdur : cinas-ı mutarraf	
<i>sînemüñ dāğın görüp rahm eylese sarılsa yār</i>	
<i>bunca derdüm var iken dāğ üsti baña bāğ olur</i>	G107/5
dāğ / dāğ : basit cinas	

dāğ / bāğ : cinas-ı muzâri	
<i>levend ü müflis ü divâne vü fakîr ü hakîr</i>	
<i>Necâtî 'yem umaram dahı bes beter deyeler</i>	G117/5
fakîr / hakîr : cinas-ı lahık	
besbeter: cinas-ı darbî	
<i>gül yüzüne beñzedürse kendüyi bilmezligi</i>	
<i>mül lebüne öykinürse kıpkızıl divānedür</i>	G118/3
gül / mül : cinas-ı lahık	
kıpkızıl : cinas-ı darbî	
<i>turduğı yerde bencileyin şem'-i cem' erir</i>	
<i>bir derdi var içinde ki yedügi anı yer</i>	G141/1
şem' / cem' : cinas-ı lahık	
yer / ye-r : basit cinas	
<i>çün bülbüli gül açdı güli hâr besledi</i>	
<i>'uşşāka yār ü yāra da ağıyār hoş gelür</i>	G167/3
yār / hâr : cinas-ı lahık	
ağıyār / yār : cinas-ı mükerrer	
<i>cefāya sabr eden erer vefāya</i>	
<i>ki bîmār olana tîmār ederler</i>	G176/6
cefā / vefā : cinas-ı lahık	
bîmār / tîmār : cinas-ı lahık	
<i>nedîmi bezm-i dünyānuñ nedemdür</i>	
<i>gel ey ney bir dem et kim dem bu demdür</i>	G193/1
nedîm / nedem : cinas-ı müşevveş	
nedem / dem : cinas-ı mutarraf	
<i>ko ben ağlayayın ey serv-i semen-ber sen gül</i>	
<i>ki saña nāz verilmiş ezeli baña niyāz</i>	G237/2
sen / ben : cinas-ı lahık	
saña / baña : cinas-ı lahık	
niyāz / nāz : cinas-ı müşevveş	
<i>doldur var iken sākî yākūt-ı revāndan haz</i>	
<i>çün 'ömr degül bākî al kūt-ı revāndan haz</i>	G261/1
sākî / bākî : cinas-ı lahık	

yākūt / kūt : cinas-ı mükerrer	
<i>zūlf-i tarrāruñ hamından sünbülün boynında bāğ</i>	
<i>hāl-i ruhsāruñ ğamından lālenün bağrında dāğ</i>	G266/1
bāğ / dāğ : cinas-ı muzari	
hamından / ğamından : cinas-ı muzari	
<i>dāğ-ı dilde edeliden gül yüzün şevki makām</i>	
<i>oldı ben mecnūna ey leyli-sıfāt dāğ üsti bāğ</i>	G266/4
dāğ / dāğ : basit cinas	
dāğ / bāğ : cinas-ı muzari	
<i>yol eri oldur ki ola yāruñ ayağı toprağı</i>	
<i>egledün ey ğam beni yolumda yalan eyledün</i>	G291/2
yol / eri ol : cinas-ı mefruk	
ol / ol- : basit cinas	
egledün / eyledün : cinas-ı muzari	
<i>āh u efgānum bu korkudan uyutmaz hālkı kim</i>	
<i>saña düşinde düş nā-geh nigāhı kimsenün</i>	G303/5
düş / düş- : basit cinas	
nā-geh / nigāh : cinas-ı kalb	
<i>ben öldüm gerü dirildüm cihān ahvālını bildüm</i>	
<i>ruh-ı cānān ile hūr-ı cinānı baña öğretmeñ</i>	G306/4
cihān / cinān : cinas-ı muzari	
cānān / cinān : cinas-ı müşevveş	
<i>hayālün dilde hān oldı visālün tende cān oldı</i>	
<i>cihāna dāstān oldı begüm kaşuñ gözün ğamzeñ</i>	G311/3
hān / cān : cinas-ı lahık	
cihān / cān : cinas-ı müşevveş	
<i>şol dem ki zecr-i hecr ile cānāndan ayrılām</i>	
<i>göñlüm budur ki cānı verem andan ayrılām</i>	G364/1
zecr / hecr : cinas-ı lahık	
cānān / cān : cinas-ı müşevveş	
cānāndan / andan : cinas-ı mutarraḥ	
<i>‘āşık-ı cānāneyem cān u cihāndan geçmişem</i>	
<i>sākin-i mey-hāneyem bāğ-ı cināndan geçmişem</i>	G367/1

cānān / cān : cinas-1 müşevveş	
cihān / cān : cinas-1 müşevveş	
cihān / cinān : cinas-1 muzārī	
<i>dīler iseñ ki dil-i haste yarasin göresin</i>	
<i>ölcek sīnemi hancerle yarasin göresin</i>	G406/1
dil(e-) / dil : basit cinas	
yara-sın / yar- a-sın : basit cinas	
<i>öldürse vefā dögse safā sögse du ‘ādur</i>	
<i>kīşi güzeli sevmeye illā küçücükden</i>	G407/3
vefā / safā : cinas-1 lahık	
dögse / sögse : cinas-1 lahık	
<i>göricek yāruñ elde ok u yāsın</i>	
<i>benüm ‘çün hāce başla okı Yāsın</i>	G428/1
ok-ı / okı- : cinas-1 müzeyyel	
yās-ın / Yāsın : basit cinas	
<i>nece bir gayr ile sen būseye bāzār tutup</i>	
<i>beni bì-zer deyü bì-zār edesin cānumdan</i>	G433/2
bāzār / bì-zār : cinas-1 muzarī	
bì-zer / bì-zār : cinas-1 müşevveş	
<i>sūre-i neml ortasında medd-i bi-smi ‘llāhdur</i>	
<i>hatt-ı haddüñde çekilmiş ol nişān-ı dilsitān</i>	G440/6
hatt / hadd : cinas-1 muzarī	
medd / hadd : cinas-1 lahık	
<i>hoş cüvān etdi cihānuñ pīrini devrān yine</i>	
<i>bād-ı nevrüz ile būstān buldı tāze cān yine</i>	G480/1
cüvān / cihān : cinas-1 muzarī	
cihān / cān : cinas-1 müşevveş	
<i>dilber demiş ki māyil olanlar vefāmuza</i>	
<i>lāyık budur ki kāyil olalar cefāmuza</i>	G492/1
māyil / kāyil : cinas-1 lahık	
olanlar / olalar : cinas-1 müşevveş	
vefāmuza / cefāmuza : cinas-1 lahık	

<i>ey Necātî ol şeker-leb gülmeyince gül gibi</i>	
<i>muttali' olmadı kimse ağzınıñ esrārına</i>	G507/8
gül / gül : basit cinas	
ol / ol- : basit cinas	
<i>sabā ki müşk-feşān oldu saçı çininden</i>	
<i>hatā eder şu ki vara Hatā 'ya çine ile</i>	G552/5
hatā' / Hatā : cinas-ı müzeyyel	
çin / çine : cinas-ı müzeyyel	
<i>bahār erdi cinān oldu benüm cānum cihān şimdi</i>	
<i>çimende 'ayş u nüş etsek senüñ ile kaçan şimdi</i>	G580/1
cinān / cihān : cinas-ı muzari	
cihān / cān : cinas-ı müşevveş	
<i>bir cān idi benüm dedüğüm şimdi ol dahi</i>	
<i>cānāne cānibini tutupdur cihān gibi</i>	G582/6
cānān / cān : cinas-ı müşevveş	
cihān / cān : cinas-ı müşevveş	
<i>cānānenüñ cemāli cihānuñ güzelliği</i>	
<i>görinmez oldu baña cinānuñ güzelliği</i>	G584/1
cinān / cihān : cinas-ı muzari	
cihān / cān : cinas-ı müşevveş	
<i>evvel kişiye cān gerek andan cihān belî</i>	
<i>cānānelerledür bu cihānuñ güzelliği</i>	G584/3
cānān / cān : cinas-ı müşevveş	
cānān / cinān : cinas-ı müşevveş	
<i>etdi ba 'id cān u cihāndan bugün beni</i>	
<i>ağyār yāra oldu mukarreb dedükleri</i>	G590/7
cihān / cān : cinas-ı müşevveş	
ağyār / yār : cinas-ı mükerrer	
<i>sākiyā toldur berü cām-ı sürūr-encāmı kim</i>	
<i>güldi dünyānuñ yüzi açıldı gülşen gül gibi</i>	G592/2
cām / encām : cinas-ı mükerrer	
gül / gül- : basit cinas	

mihr ü vefâ için mi getürdi beni felek

cevr ü cefâ için mi yaratdı hudâ seni

G599/3

cefâ / vefâ : cinas-ı lahık

beni / seni : cinas-ı lahık

ân-ı hüsne neye mağrûr olur ol şâh-ı cihân

anı bilmez mi k'olur devlet-i hüsnüñ anı

G617/4²⁹⁰

ân-ı / anı / anı : basit cinas

cihân / ân : cinas-ı mükerrer

kimse mi var 'âşîka cānlar verür cānān gibi

būse añlsa uzadur la 'lini mercān gibi

G630/1

cānān / cān : cinas-ı müşevveş

cān / mercān : cinas-ı mükerrer

2.3. Paralelizm

“Paralellik, beyti oluşturan mısralar arasındaki benzer dil birliklerinin ve mütevizin kelimelerin anlamla bütünleşen sesin eşliğinde paralel sıralanışını ifade eden bir terimdir.”²⁹¹ “Dizeler arasındaki paralellikler, anlamı pekiştirdiği gibi aynı söyleyiş kalıbının arka arkaya tekrarı da beyte hoş bir âhenk, etkileyici bir ritim ve bellekte kalıcılık sağlar.”²⁹² Simetri ve paralelizm tam ve yarı olmak üzere²⁹³ beyitlerde ve beyitler arası görülebilir. Necâtî Bey’in gazellerinde örneğine sıkça rastlanmıştır.

2.3.1. Tam paralelizm

Uzuvlarının sayısı, münasebet-nisbet aynılığı, kuruluş-yapı aynılığı unsurlarından üçü bir beyitte bulunursa tam paralelizm görülür.²⁹⁴ Beytin tamamına yayılarak düzenli bir sesletim kurduğunu böylece işlevsel bir özellik kazandığını, doğal akıcı bir şiir dilini sağladığını aşağıdaki örneklerde görmekteyiz.

2.3.1.1. Beyitlerdeki tam paralelizm

Bu başlık altında görülen örneklerde simetri ve paralellik bir beyitle sınırlandırılmıştır.

²⁹⁰Bu beytin benzeri G637/4’te geçmektedir. Tekrar edilmemesi için çalışmada yer almamıştır.

²⁹¹Macit, 2016, a.g.k., s. 61.

²⁹²Dilçin, 2000, a.g.k., s. 34.

²⁹³Dilçin, 2000, a.g.k., s. 35.

²⁹⁴Macit, 2016, a.g.k., s. 65.

<i>gönlüme zülfüñ-durur dām-ı belā</i>	
<i>cānuma çeşmüñ-durur ‘ayn-ı ‘anā</i>	G13/1
<i>mümkin midür ki sarıla bir sım-ten baña</i>	
<i>ölem gidem meger ki sarıla kefen baña</i>	G16/1
<i>gözlerüñ ‘ayn-ı ‘ināyetdür kime ede nazar</i>	
<i>kirpügüñ sehm-i sa ‘ādetdür kime ola nasīb</i>	G23/2 ²⁹⁵
<i>geh mısır iklimlerin seyr etdürür geh rüm elin</i>	
<i>geh ‘acem mülkin temāşā kıl-durur sevdā ğarīb</i>	G26/2
<i>dilā cān ise maksūduñ var ol gonca-dehenden sor</i>	
<i>yāhud la ‘l-i lebi ise murāduñ mey deyenden geç</i>	G42/2
<i>baña göz açdurmayan ol nergis-i şehlāsıdur</i>	
<i>baña gün göstermeyen bu zülf-i müşk-āsāsıdur</i>	G85/1
<i>gözlerümden ayağüñ toprağın armağ istesem</i>	
<i>gözlerümden ayağüñ toprağına ırmağ olur</i>	G107/2
<i>dil yine ol şüh-ı cihān üstine dir dir dıtrer</i>	
<i>dil nedür kevn ü mekān üstine dir dir dıtrer</i>	G115/1
<i>gölşenüñ güllerini āteş-i ruhsār yakar</i>	
<i>çimenüñ ‘ar ‘arini şive-i reftār yıkar</i>	G125/3
<i>şive-i reftāruña serv-i hırāmān imrenür</i>	
<i>lezzet-i güftāruña ser-çeşme-i cān imrenür</i>	G132/1
<i>turup gidicek ok gibi yabana giderler</i>	
<i>dönüp gelicek lutf ile çok cāna girürler</i>	G144/3
<i>‘arızuñ gözleyelüm berg-i semenden ne biter</i>	
<i>kāmetüñ özleyelüm serv-i çimenden ne biter</i>	G147/1
<i>goncanuñ ağzı katı yaprakdur</i>	
<i>bülbülüñ sayruluğı yañşakdur</i>	G148/1
<i>gamzeñ çalışur lahzada kan eylemek ister</i>	
<i>büseñ dürişür anı yalan eylemek ister</i>	G149/1
<i>kaddi hırāmı rüh-ı revāndan haber verür</i>	
<i>satlu kelāmı çeşme-i cāndan haber verür</i>	G155/1

²⁹⁵Bu beytin benzeri 25/8’de geçmektedir. Tekrar edilmemesi için çalışmada yer almamıştır.

<i>gölşenden ise 'aşika dildār hoş gelür</i>	
<i>cennetden ise 'ārife didār hoş gelür</i>	G167/1
<i>her ne sihr olursa ol ebrū-yı sāhirden gelür</i>	
<i>her ne fitne var-ısa bu zülf-i ser-keşden çıkar</i>	G198/2
<i>cān kıldı sefer hecr ile cānān ele girmez</i>	
<i>dil yandı gider derd ile dermān ele girmez</i>	G219/1
<i>bilād-ı Çîn'e senüñ gibi bir sanem heyhāt</i>	
<i>diyār-ı Rūm'a saçuñ gibi bir salib olmaz</i>	G223/4
<i>nūş etdi cām-ı 'ışkı bir kend'özini bilmez</i>	
<i>cūş etdi hūn-ı eşki toprak saçup yeñilmez</i>	G241/1
<i>yā rab ol serv-i nāzı kim sevmez</i>	
<i>veylī 'ömr-i dırāzı kim sevmez</i>	G244/1
<i>'ışk ile āh u zārı kim dilemez</i>	
<i>bezmde sūz u sāzı kim sevmez</i>	G244/3
<i>duhān-ı āh ile oldum şerer gibi rakkās</i>	
<i>sirişk-i çeşme ile oldum güher gibi gāvās</i>	G257/1
<i>zülf-i tarrāruñ hamından sünbülüñ boynında bağ</i>	
<i>hāl-i ruhsāruñ gamından lālenüñ bağrında dāğ</i>	G266/1
<i>temsıl olursa gamzeñ ecelden igen yakın</i>	
<i>teşbih olursa yüzüñe ka'be igen ırak</i>	G274/2
<i>bu gün urmakda tutmakda katı sahhārdur gamzeñ</i>	
<i>bu gün asmakda basmakda katı kattāldür zülfüñ</i>	G302/4
<i>cānumuñ cānı degül mi leblerüñ</i>	
<i>yüregüm kanı degül mi leblerüñ</i>	G304/1
<i>dediler 'ışk eri bîmār ola dedüm dahtı hoş</i>	
<i>dediler derd ile nā-çār ola dedüm dahtı yeg</i>	G309/3
<i>sihr eder refiārda serv-i hırāmānuñ senüñ</i>	
<i>kıl yarar güftārda la'l-i dūr-efşānuñ senüñ</i>	G314/1
<i>bülbüli ötdürmez oldu tāze divānum benüm</i>	
<i>goncayı söyletmez oldu la'l-i handānuñ senüñ</i>	G314/6
<i>gözi sihrine tutuldum figān ol türk-i hūn-rizüñ</i>	
<i>saçı fikrine tutuldum meded bir nā-müselmānuñ</i>	G328/3

<i>asilursam sünbülüñde vermeye bir mû baña</i>	
<i>ölür isem cānuma bû vermeye bir mû degül</i>	G342/6
<i>âşık-ı cānāneyem cān u cihāndan geçmişem</i>	
<i>sākin-i mey-hāneyem bāğ-ı cināndan geçmişem</i>	G367/1
<i>her gün ol ruhsārı gülzār-ı cihānı gözlerem</i>	
<i>her gece ol zülfi ‘ömr-i cāvidānı gözlerem</i>	G377/1
<i>gözümün nūru vü gönümün sürürudur tapun</i>	
<i>hasta gönüm çāresisin derdimün dermānısın</i>	G424/4
<i>ben saçından çekdügüm ben ruhlarından gördüğüm</i>	
<i>şerh edeyin kâfir ağlasun müselmān acısın</i>	G429/4
<i>iverin ruhlaruña gülşen-i cāndur demege</i>	
<i>severin leblerüñe cān-ı cihāndur demege</i>	G453/1
<i>zühd işi āhir oldu sūfi du ‘āya başla</i>	
<i>gül devri zāhir oldu zevk ü safāya başla</i>	G497/1
<i>nokta saçdı fülfulüñ evrāk-ı rengin üstine</i>	
<i>dāl yazdı sünbülüñ reyhān ile dīn üstine</i>	G547/1
<i>yine bağlandı gönül zülf-i siyeh-kāruñ ile</i>	
<i>yine dāğlandı ciger āteş-i ruhsāruñ ile</i>	G557/1
<i>yine vakt oldu ki serv-i çimene yaz gele</i>	
<i>yine Mahmūd-ı belā-pişeye Ayaz gele</i>	G560/1
<i>avalayalum bir semen endāmı bayram ertesi</i>	
<i>eyleyelüm bir dahı bayramı bayram ertesi</i>	G573/1
<i>üstüme döndi gam piyādeleri</i>	
<i>başuma çıkdı derd nāleleri</i>	G576/4
<i>mihr ü vefā için mi getürdi beni felek</i>	
<i>cevr ü cefā için mi yaratdı hudā seni</i>	G599/3

2.3.1.2. Beyitler arası tam paralelizm

Âhengin bütüne yayılması sonucu bir gazelin beyitleri arasında görülen paralellik Necâtî Bey’in ikisi musammat olmak üzere toplam üç gazelinde âhenk yaratmıştır.

dil aldı kasd-ı cān eyler begüm kaşuñ gözüñ ğamzeñ
elif kaddüm kemān eyler begüm kaşuñ gözüñ ğamzeñ
kamu şehler saña bende kul alayın saña ben de
düşürmişdür beni bende begüm kaşuñ gözüñ ğamzeñ

hayālũñ dilde hān oldu visālũñ tende cān oldu
cihāna dāstān oldu begüm kaşuñ gözũñ ğamzeñ
emirũm şehryārumdur enisũm ğam-güsārumdur
‘azizũm ihtiyārumdur begüm kaşuñ gözũñ ğamzeñ
görelde sen yüzi māhı erürdüm göklere āhı
beni kul etdi va ‘llāhi begüm kaşuñ gözũñ ğamzeñ
saçuñ çininde hayrānam kaşuñ yanında kurbānam
ne kim buyursa fermānam begüm kaşuñ gözũñ ğamzeñ G311/1-2-3-4-5-6
bugün hüsnũñ zamānidur öpül ‘ömrũm kucul cānum
güzellik çünki fānidür öpül ‘ömrũm kucul cānum
öpülmekden çü kan olmaz kuculmakdan ziyān olmaz
güzellik cāvidān olmaz öpül ‘ömrũm kucul cānum
sarılmak bir hidāyetdür kuculmak hod sa ‘ādetdür
bilürsiz buse ‘ādetdür öpül ‘ömrũm kucul cānum
geçer kalmaz zamāndur bu güneş gibi ‘ayāndur bu
vefāsı yok cihāndur bu öpül ‘ömrũm kucul cānum
bakup serv-i bülendũñe nazar kıl kendü kendũñe
Necātî derd-mendũñe öpül ‘ömrũm kucul cānum G357/1-2-3-4-5
gül yañağũñda zülf-i perişān girih girih
bāğ-ı iremde sünbül ü reyhān girih girih
sinemde ğussa-i ser-i zülfũñ gürũh gürũh
boynumda rişte-i teb-i hicrān girih girih G528/1-2

2.3.2. Yarım Paralelizm

Uzuvların sayısının aynılığı, münasebet- nisbet aynılığı, kuruluş-yapı aynılığı temel unsurlarından ikisi veya biri bulunursa yarım paralelizm görülür.²⁹⁶ Beytin tamamında değil de tek mısrasında veya beytin yarısında etkili olan paralelliktir. Tek beyitte ve beyitler arası olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

2.3.2.1. Beyitlerde yarım paralelizm

Tek beyitle sınırlandırılmış paralelliktir. Kafiye ve redif olarak görüldüğü gibi dize başı paralelliğine örnekler de çoktur.

²⁹⁶Macit, 2016, a.g.k., s. 65.

<i>hat midur ol ki çekmeye sihr ile dā'ire</i>	
<i>beñ midür ol ki fitnede bir dāne olmaya</i>	G9/5 ²⁹⁷
<i>cām-ı hecrüñ nüş eder <u>mestāneler gördüñ mi hiç</u></i>	
<i>yoluña cānlar verür <u>merdāneler gördüñ mi hiç</u></i>	G39/1
<i><u>fürkat diyārınuñ</u> eñ eyüsi-durur melāl</i>	
<i>yuslat bahārınuñ netekim eñ kemi ferah</i>	G43/4
<i><u>gül yüzüñe</u> beñzedürse kendüyi bilmezligi</i>	
<i><u>mül lebüñe</u> öykinürse kıpkızıl divānedür</i>	G118/3
<i>hem-nişin olmaz isem <u>serv-i semen</u>-berler ile</i>	
<i>sebze hancer görünür <u>serv ü semenden</u> ne biter</i>	G147/4
<i>nigārā göñlümüñ cānı lebüñden buse almakdur</i>	
<i>velikin cānumuñ göñli bir oñat sāde-pehlūdur</i>	G138/3
<i>yolumı <u>bağlayan</u> ol zülf-i siyeh-kāruñmış</i>	
<i>cigerüm <u>dāğlayan</u> lāle-i siyr-ābuñdur</i>	G139/3
<i>müjeñ <u>ki dil-keş ola</u> seyfi-zü'l-yezen kulıdur</i>	
<i>gözüñ <u>ki ser-hoş ola</u> zü'l-humāra nāzlanur</i>	G189/7
<i>ka'be ise 'arızuñ zülf-i siyeh örtüsü</i>	
<i>cennet ise ruhlaruñ su'bān saçuñ derbānıdur</i>	G178/5
<i>ni'metu'llāhı <u>degül mi</u> būseler</i>	
<i>şāh handānı <u>degül mi</u> leblerüñ</i>	G304/2
<i>gonca-veş derviş olanlar tercemān <u>etmek gerek</u></i>	
<i>hırkada pinhān olanı der-miyān <u>etmek gerek</u></i>	G320/1
<i>ben gedā çok görmişem kapuñda ihsān delim</i>	
<i>yine ol dervāzeze gelmişem Allāh yā kerim</i>	G355/1
<i>bugün hüsnüñ zamānıdur <u>öpül 'ömrüm kucul cānum</u></i>	
<i>güzellik çünkü fānıdür <u>öpül 'ömrüm kucul cānum</u></i>	G357/1
<i><u>bir demde</u> çıkdı göklere āh-ı cihān-güdāz</i>	
<i><u>bir demde</u> eyledi sefer-i bahr ü ber yaşum</i>	G376/7
<i><u>kor mı ser-keş kākülüñ</u> tut kim çekinmek isteyem</i>	
<i><u>kor mı ser-hoş gözlerüñ</u> mest-i mahabbet ayıla</i>	G454/3

²⁹⁷ Aynı beyit G508/5'te de geçmektedir.

<i>dilber demiş ki māyil olanlar vefāmuza</i>	
<i>lāyıkı budur ki kāyil olalar cefāmuza</i>	G492/1
<i>çenār ise o bir tağda böyümiş</i>	
<i>sanavber ise bir bostān oyuğı</i>	G591/5
<i>ne etse eder başa çıkardı ser-i zülfi ile gönül</i>	
<i>āh anuñ hāl ü hatı āh anuñ gözi kaşı</i>	G595/2
<i>ger vefā etmez iseñ ‘ahde cefā-kār olasin</i>	
<i>ger devā etmez iseñ derdüme ‘illet bākî</i>	G609/3

2.3.2.2. Beyitler arası yarım paralelizm

Birbirine yakın beyitlerde, yakın mısralarda görülen bu paralellik ilk bakışta dikkati çekmese de yine de müzikalite bakımından varlığını belli eder. Tespit edebildiğimiz kadarıyla üç gazeline görülmüştür.

<i>nece bir ey lāle-ruh beñzüm za ‘ferān eylemek</i>	
<i>‘āşık-ı bî-çārenüñ göynüklü āhı yok mıdur</i>	
<i>mülk-i cāna leşker-i mihnet şebî-hûn etmesün</i>	
<i>‘āşık-ı miskînüñ āh-ı subh-gāhı yok mıdur</i>	G59/3-4
<i>cānı bî-hüş etmek için gözlerümden dem be-dem</i>	
<i>bezm-i ğamda sākî-i mihnet iki sāğar sunar</i>	
<i>bahr-i ğamda serv-ile gülden n’ola umsam meded</i>	
<i>ğark olanlar hār ile hāşāke ey dilber sunar</i>	G185/5-6
<i>tıfl iken bir buseñi azırğanurdur cāna āh</i>	
<i>ey dirîğā bilmedük bāzār ilk bāzār imiş</i>	
<i>bir ben isem de gerekmez kimseye yār olduğıñ</i>	
<i>ey gül-i pākîze-dāmen demesünler yār imiş</i>	
<i>buseñi görmez Necātî kendüye lāyık velî</i>	
<i>ey lebi sükker ne çāre cān-durur umar imiş</i>	G250/3-4-5

2.4. Nida

“Nida, zabtolunamayan heyecanların, kendilerini çılgınlık hâlinde dış dünyaya dökmesidir.”²⁹⁸ Şair, kendisini coşku ve heyecana getiren olay ve varlıkları gözümüzde

²⁹⁸Bilgegil, 1989, a.g.k., s. 225.

canlandıracak şekilde “ey, hey, eyā” gibi ünlemlerle dile getirir. Bu yüzden nida, teşhis ve tekrar sanatlarıyla birlikte kullanılır.²⁹⁹

Bu başlık altında yaptığımız çalışmada nida sanatının beyte sessel ve anlamsal katkısını gördüğümüz örnekleri değerlendirdik. Aliterasyon ve asonans değerleri bakımından âhenksel uyumu arttıran, imgelem ve müzikaliteye katkısı olan nidaları çalıştık. Örnek olarak aşağıdaki beyitte ötümlü patlayıcı seslerin yoğun kullanımı âhengi arttırmış, nida yapılan sözcükte de bu seslerin olması ise estetik katkısını sağlamıştır.

zûlf-i dırâz derdini benden sor ey tabîb

uzun gece belâsını bîmâr yeg bilür

G205/2

Necâtî Bey’in nida görülen beyitlerinde ötümlü seslerin daha çok kullanıldığı görülmüştür. Bu da sevgilide görülen özelliklerin sürekli kendisinde var olduğu, sevgilinin yüceltilmesi gibi anlamları sağlamaktadır.

“h” sesinin saygı ve yücelik bildiren sözcüklerde sık kullanıldığı görülür.³⁰⁰ Necâtî Bey’in gazellerinde “h” sesinin nida yapılan sözcüklerde kullanıldığı böylece sevgilinin yüceliğinin ve asaletinin vurgusu yapılmıştır.

hüsrevâ kullarunuñ eyle revâ hâcetini

ki ebed oldı müyesser kamu dil-hâh saña

G2/7

Bazen de Necâtî Bey beyitte kesinliği ve kararlılığı verebilmek için ötümsüz seslerden özellikle süreksiz patlayıcı seslerden yararlanmıştır.

bakup her ‘âşîka seg deme zâhid

eyâ mağrûr yeter kendüñi gör

G113/5

Bazı nida örneklerinde su imgelemine sessel olarak uyumlayan akıcı ve sızıcı seslerin kullanıldığı görülmüştür. Böylece seslerden imgelemi canlandırmada yararlanmıştır.

sanavber ayağun öpmege Tübâ gibi baş egmiş

*su gibi bir kez **ey serv-i revân** sahn-ı çimenden geç*

G42/5

Necâtî Bey gazellerinde nida bildiren sözcükler kullandığı gibi bazen de ek şeklinde “-â” sesinin kullanımıyla bu sanattan sıkça yararlanmıştır. Aşağıda verilen nidalar buna örnektir:

²⁹⁹Dilçin, 2004, a.g.k., s. 453.

³⁰⁰Horata, 1998, a.g.k.

<i>hüsrevā</i> kullaruñuñ eyle revā hācetini	
ki ebed oldı müyesser kamu dil-hāh saña	G2/7
hoş-durur gül yüzlülerle baña gülşen güşesi	
<i>zāhidā</i> hurīler ile cennet-i me'vā saña	G12/3
<i>cānū</i> cihānı kısmet ederseñ de rāzıyuz	
dünyā bütün sa'ādet ile saña sen baña	G16/5
<i>cānū</i> Necātī çok seni dünyā kadar sever	
dünyā gibi gel imdi yeter bî-vefālīg et	G31/7
her gece tū subha dek rüşen çerāguñda <i>şehā</i>	
'āşık-ı dil-hastenüñ yanan yüregi yağıdur	G103/3
<i>zāhidā</i> adı harābātuñ cihān-ābāddur	
bu esās-ı mey-kede bir kāfirī bünyāddur	G120/1
kapuñ cihānda <i>şehā</i> ben kula penāh yeter	
tavāf-ı Ka'be gerekmez bu secde-gāh yeter	G158/1
şekker-i vasluña hicrān ağısın katma <i>şehā</i>	
yohsa ol şerbet ile ey nece sultān ezilür	G200/6
<i>sākiyā</i> sohbet emānet sırrumuz fāş etmesün	
mey gibi bezm-i safā-bahşa şu kim hem-rāz olur	G202/2
<i>sākiyā</i> peymāne el verüp alursa dest-yār	
şem' gibi tutuşam olam miyān-gırūñ senüñ	G317/4
<i>dilberā</i> sevdā-yı zülfüñ edeli şeydū beni	
gözlerüm yaşı çeker zencire ser-tā-pā beni	G603/1

Beyitte “ey, hey, behey, v'ey, eyā, yā” gibi seslenme sözcükleriyle görülen nida örnekleri aşağıda verilmiştir. Bu örneklerde nidanın beyitteki asonans ve aliterasyonuna dikkat çekmek için âhenkli sesleri de göstermeye çalıştık.

<i>cānına</i> oldı Necātī'nüñ havāle çeşm-i yār	
ey ecel sen de gelüp etme tekāzā bir yaña	G3/9
sen tururken <i>dilberā</i> gayrıya degmez lāf-ı hüsn	
hey ala gözlüm güzellik müstedām olsun saña	G4/3
ey karañu gecelerde gezdügüm men' eyleyen	
berk-i āh-ı tāb-nāküm māh-ı tābāndur baña	G8/2
ey gönül 'ışk odına yanmak saña oldı helāl	
v'ey gözüm mihrinde ol māhuñ harām uyhu saña	G14/5

<i>ey pîr-i mey-fürûş başumda humār var</i>	
<i>gel bir ayağ sun elümi al atalığ et</i>	G31/2
<i>meyl et gözüm yaşına eyā serv-i hoş-hurām</i>	
<i>derler ki eyle eylūgi āb-ı revāna at</i>	G33/4
<i>hışm ile nazar eyleyüp āşüfteñe her dem</i>	
<i>öldürmeye kasd etme beheyy gözleri āfet</i>	G35/4
<i>sanavber ayağūñ öpmege Tübā gibi baş egmiş</i>	
<i>su gibi bir kez ey serv-i revān sahn-ı çimenden geç</i>	G42/5
<i>ey harîm-i haremüñ dār-ı şifā her derde</i>	
<i>şerbet-i vasl ile eriş dil-i bîmāra meded</i>	G47/5
<i>şol kara hālūñ zenahdānuñda ey hurşîd-had</i>	
<i>bir Habeşdür Mısr zindānında mahbûs-ı ebed</i>	G49/1
<i>rûzgārā edemezsin yārumı benden cüdā</i>	
<i>fāriğ ol ey müdde‘î cānı veren sultān alur</i>	G55/5
<i>işüñi altun eden meydür gümüş peymānedür</i>	
<i>ol harābāt ey birāder şimdi devlet-hānedür</i>	G60/1
<i>dem-ā-dem matla ‘-ı şî ‘rüm eyā hūr</i>	
<i>olur Ka ‘be yüzüñle beyt-i ma ‘mūr</i>	G113/1
<i>bakup her ‘āşıka seg deme zāhid</i>	
<i>eyā mağrūr yeter kendüñi gör</i>	G113/5
<i>ey Sidre saña beñzemesün yohsa bāğ-bān</i>	
<i>servi yonar sanavberi hoş müntehā biçer</i>	G159/2
<i>ey yüzi suhf-i ilāhî dîñüm îmānum hakı</i>	
<i>ehl-i hālūñ yüzüñ îmānı vü ‘ıškuñ dînidür</i>	G168/3
<i>fakr evinden yüz çevürme ey dil-i dervîş kim</i>	
<i>derd bu derd ise derdüñe devā bu derdedür</i>	G173/6
<i>zülfi dırāz derdini benden sor ey tabîb</i>	
<i>uzun gece belāsını bîmār yeg bilür</i>	G205/2
<i>ey gül bu ğussa kıssanı sor Necātî ‘ye</i>	
<i>ki ahvāl-i ‘ışkı bûlbûl-i bîdār yeg bilür</i>	G205/5
<i>ey rind-i harābāt bize ‘ār gerekmez</i>	
<i>mest-i mey-i ‘ışk olana inkār gerekmez</i>	G214/1

<i>Mısr-ı 'izzetde el üzre tutmadılar Yūsufi</i>	
<i>zer gibi tesbîhi tekrār etmeyince yā 'Azîz</i>	G228/5
<i>ko ben ağlayayın ey serv-i semen-ber sen gül</i>	
<i>ki saña nāz verilmiş ezelî baña niyāz</i>	G237/2
<i>bi'llāh ey servüm giyāh-ı nā-tüvāndan çekme ser</i>	
<i>ki ol kad-i ra'nādan ancak sāye-durur mültemes</i>	G247/4
<i>ben derd-mende etmiş idüñ va'de-i vefā</i>	
<i>lutf eyle va'de ermedin ey bî-vefā yetiş</i>	G255/4
<i>ey Necātî dergeh-i 'ālem-penāh-ı şāha var</i>	
<i>ger dilerseñ derd-i yār u cevri devrāndan ferāğ</i>	G266/7
<i>dā'im hāmūş ol ey püser gör kim nece dürler döker</i>	
<i>ki ağzını bir kerre açar yıllarla deryāda sadef</i>	G270/4
<i>redd etme derd-mendi eyā sāhibü'n-necef</i>	
<i>versün harîm-i hürmetüñe hasteler tuhaf</i>	G271/1
<i>ey gönül ben 'acabā nece gelem kendüme kim</i>	
<i>göricek bî-hod olup ölürin ayru olıcak</i>	G280/8
<i>misbāh-ı şems kâfiye düşmezdi ey kamer</i>	
<i>kevneyne olmasa mutavassıt senüñ Dav'uñ</i>	G290/4
<i>şehr-i hüsn içinde ey sultān-ı hūbān ad için</i>	
<i>şol elifkaddüñ hevāsı ile boyum dāl eyledüñ</i>	G300/3
<i>dedüm ey dil saña yār ede vefā handān ol</i>	
<i>āh edüp derd-i derün ile dedi andan ol</i>	G339/1
<i>kesme bir sürçen atüñ ayağını ey şeh-süvār</i>	
<i>bî-edeb çok suç eder şāhuñ huzūrında nedîm</i>	G355/4
<i>ser-i kūyında mukîm olduñ ise itler ile</i>	
<i>ey Necātî eyü sen yerüñi bulduñ epsem</i>	G358/5
<i>yāra ne ey müdde'î çok çok gün āhumdan benüm</i>	
<i>yüz çevürmez āyine rüy-ı siyāhumdan benüm</i>	G381/1
<i>ey hātır-ı āşüfte şol iki gözüm aydın</i>	
<i>cān gibi gönül şehrine gelmiş gözüñ aydın</i>	G385/1
<i>bir bölük bî-çāre bülbul kanını sürdüñ yüze</i>	
<i>ey gül-i ra'nā hazer kıl dîde-i hān-ābdan</i>	G386/5

<i>ey gül severse tañ mı zenahdānuñı göñül</i>	
<i>bülbül cihāna vermez imiş āşyānesin</i>	G389/5
<i>ey Necātî kendü lutfuñdan ki dilber gelmeye</i>	
<i>vāy aña kim evlerine varasın yalvarasın</i>	G396/5
<i>ol güle şeydālanursın ey göñül bülbül gibi</i>	
<i>gece gündüz āh u efgān eylemezseñ işte ben</i>	G414/4
<i>işidürüz ki er erden biter ey tāze nihāl</i>	
<i>tutayın ben de varup ‘āşık olanlar etegin</i>	G416/7
<i>ko göñül buseñe cān ile harīdār olsun</i>	
<i>bi’llāh ey gönca-dehen yok deme bāzār olsun</i>	G419/1
<i>ey Mesīhā dehenüñ gayb şifā-hānesidür</i>	
<i>gel dirīğ eyleme bî-çārelerüñ çārelerin</i>	G431/2
<i>nev-bahār ile bihişt-i cāvidān oldu cihān</i>	
<i>ey ‘aceb ne için helāl olmaz mey ü sahbā bugün</i>	G437/3
<i>ey musavvir eger ol yārı ederseñ tasvīr</i>	
<i>serv-kad gönca dehen sīm-benāgūş olsun</i>	G439/3
<i>yara ne eyler ‘ārīzuñda ey boyı serv-i revān</i>	
<i>bir elifdür ol ‘izāruñ ortasında bî-gümān</i>	G440/1
<i>yara yakdur ‘ārīzuñda ol dahı bir gamzedür</i>	
<i>cāna ok urmağ için sihr ile ey ebrū-kemān</i>	G440/2
<i>ey benüm gün yüzlü māhum gel berü</i>	
<i>göklere çıkmasun āhum gel berü</i>	G441/1
<i>gel ey zamāne Yūsufi müşk ile tartalum</i>	
<i>izüñ tozını satar iseñ beñzeri ile</i>	G465/3
<i>baydak-ı hāl-i ruhuñ kim sürdi oyun üstüme</i>	
<i>vaktidür ey zülf-i ser-keş üstüme dön üstüme</i>	G471/1
<i>güller açıldı ey boyı şimşād u hoş-hırām</i>	
<i>seyr eyle sahn-ı sebzeyi serv-i revān ile</i>	G477/2
<i>‘anber saçuña beñzedicek müşki ey sanem</i>	
<i>şöyle sevindi nāfe ki sıgmaz derisine</i>	G499/3
<i>işüm var ey ecel senüñ ile yanuma gel</i>	
<i>gitme bu gece āh-ı seher-gāh ‘ışkına</i>	G512/3

<i>hecr ile yaşum yerde gözüüm gökde kalıpdur</i>	
<i>ey yeri gögi yaradan Allāh esirge</i>	G521/4
<i>şem ‘-i hurşîd-i cihân-tâb biraz diñlensün</i>	
<i>sen de ey bād-ı sabā eyleme ses sem bu gece</i>	G538/2
<i>Necâtî şî ‘rin okıduñ hoş etdüñ ey mutrib</i>	
<i>yine terennüm it ol ‘âşıkâne yercügezi</i>	G568/5
<i>çekdi kenāra gözyaşı sen māh-pāreyi</i>	
<i>ey meh-pāre öger iseñ ög sitāreyi</i>	G586/1
<i>güneşüñ topı göge ağduğunu tañlama kim</i>	
<i>hālî bulmuş idi ey yañağı gün meydānı</i>	G617/3

2. 5. Armoni

“Gerek nazım gerekse nesirde, sesin musiki tesiri uyandıracak şekilde kulağa güzel, pürüzsüz bir şekilde gelmesine ‘âhenk’ denir.” Belâgat ilminde ‘fesahat’, Tanzimat sonrası edebiyatımıza giren ‘harmonie’ gibi terimler de âhengi karşılamaktadır.³⁰¹ Lafız güzelliği³⁰² olarak özetleyebileceğimiz armoni, kelimelerin orkestrasyon yaratacak şekilde estetik bir birliktelikte uyumlu kullanılmasıdır.

Âhenksel uyum, Yahya Kemal’in tabiriyle “derunî âhenk”,³⁰³ birden fazla sözcüğün birlikteliği sonucu parçalarüstü bir uyumdur³⁰⁴ ve şiir dilinde oldukça etkindir. Şiirin âhenksel uyumunu yani armoniyi sağlayan unsurlar asonans ve aliterasyonlardır. Asonans, ünlülerin aliterasyonlar ise ünsüzlerin tek başına ve ünlülerle birlikte kullanımıyla benzeşmesine denir.³⁰⁵

Ünsüzlerin yoğun kullanıldığı şiirler hareketli ve akıcı; ünlülerin yoğun kullanıldığı şiirler ise durağan ve sakin bir özellik gösterir.³⁰⁶ Necâtî Bey’in gazellerinde ünlü ve ünsüz dengesinin sağlandığı bu yüzden şiirlerinde saf, dinleyeni yormayan bir enerji olduğu görülmüştür. Bu da şairimizin şiir dilinin estetik yönünü ortaya koymaktadır. Sesler bir fon müziği gibi orkestrasyon sağlarken anlam da imgelem görevini ustalıkla yapmaktadır.

³⁰¹Horata ,1998, **a.g.k.**, s. 51.

³⁰²<https://islamansiklopedisi.org.tr/fesahat> (Erişim tarihi: 29/02/2024).

³⁰³Horata ,1998, **a.g.k.**, s. 52.

³⁰⁴Ay, 2017, **a.g.k.**, s.24.

³⁰⁵Horata ,1998, **a.g.k.**, s. 53.

³⁰⁶Horata ,1998, **a.g.k.**, s. 53.

Necâtî Bey'in hangi sesleri yoğun bir şekilde kullandığını tespit edebilmek için ilk 40 gazeli üzerinde bir tasnif denemesi yapılmıştır. *Tablo 2.1* 'de gösterilen bu çalışmanın bulguları aşağıda verilmiştir. Oluşturulan örneklem üzerinden Necâtî Bey'in Gazeliyatı'yla ilgili yorum yapılmıştır. Sesler yazım ve sesletim değerleriyle birlikte düşünülmüş, Eski Anadolu Türkçesi ses özellikleri doğrultusunda “ğ” sesine tabloda yer verilmemiştir.

Tablo 2. 1. *Gazellerde kullanılan sesler*

GAZEL	BEYİT SA-	ÜNLÜLER								ÜNSÜZLER																			
		KALIN				İNCE				b	c	ç	d	f	g/ ğ	h	j	k/ k	l	m	n	p	r	s	ş	t	v	y	z
		a	ı	u	o	e	i	ü	ö																				
1	5	50	6	13	3	31	19	15	2	8	3	3	9	8	7	10	-	10	18	17	29	3	15	13	3	7	3	12	7
2	8	65	9	13	11	78	30	10	3	11	10	2	17	1	17	27	-	8	26	26	30	-	30	26	10	13	6	11	8
3	9	90	14	14	8	73	47	26	3	11	7	1	24	1	7	12	-	19	30	26	50	-	41	17	11	19	7	30	6
4	6	56	7	21	9	39	25	13	3	9	1	2	17	3	8	12	-	10	30	25	32	3	21	21	4	10	5	12	6
5	7	71	11	25	7	39	40	16	3	7	10	2	22	5	14	9	-	12	16	15	58	5	27	12	5	8	5	13	10
6	7	58	9	12	5	34	17	9	3	9	3	2	18	3	3	6	-	25	12	18	25	2	20	16	5	8	3	19	7
7	5	46	7	11	1	14	14	15	-	3	5	1	12	5	1	7	-	10	14	4	18	1	16	4	5	4	-	8	5
8	8	74	19	24	5	65	36	35	1	25	4	3	34	1	9	13	-	24	26	39	58	4	40	9	4	14	3	8	10
9	7	54	11	5	20	43	45	8	1	11	5	3	16	3	6	12	-	15	27	26	28	1	23	7	16	12	3	16	5
10	5	46	8	21	4	35	18	8	4	9	8	4	15	2	5	10	-	10	23	17	25	1	15	14	2	10	4	15	4
11	6	60	6	6	5	43	31	10	3	4	7	3	14	1	7	8	-	19	22	20	26	1	26	8	8	10	2	7	4
12	5	52	12	14	3	32	21	11	5	6	5	2	18	1	14	8	-	5	19	9	27	1	25	13	11	7	2	10	6
13	8	76	7	16	5	23	28	9	2	11	10	2	22	7	8	12	-	9	22	22	33	3	21	4	6	12	4	15	7
14	6	46	9	16	9	44	26	17	8	10	5	1	19	3	14	21	-	8	24	19	34	1	23	19	5	5	6	13	6

Tablo 2.1. (Devam) *Gazellerde kullanılan sesler*

15	7	60	15	13	2	55	28	33	-	29	5	-	26	10	15	9	-	12	29	19	39	1	30	12	10	9	2	7	11
16	7	48	10	10	3	65	33	17	3	17	6	-	28	4	8	8	-	12	21	16	46	2	21	17	3	10	5	7	4
17	7	80	6	3	12	48	31	13	3	13	5	2	16	-	12	6	-	13	27	31	52	1	17	11	15	6	4	15	11
18	5	29	4	11	6	51	17	12	3	9	3	1	18	3	4	9	-	6	12	8	25	1	16	10	5	4	5	10	9
19	8	47	5	20	12	41	30	13	3	14	5	-	29	1	11	9	-	12	22	21	29	2	23	14	5	9	2	11	7
20	8	64	11	15	18	45	39	13	4	7	7	1	23	5	15	17	-	15	35	21	31	2	24	17	8	13	3	4	11
21	7	53	9	11	29	45	39	16	2	12	5	6	16	5	10	6	-	9	33	12	30	2	24	14	8	8	8	12	10
22	7	59	8	15	7	32	36	23	3	6	5	4	11	6	11	9	-	13	31	23	36	1	35	6	3	8	6	10	7
23	8	58	10	22	9	59	56	20	4	22	3	5	30	3	14	13	-	19	25	26	35	-	43	16	9	10	5	12	13
24	8	51	7	16	10	72	56	17	1	24	8	2	35	-	18	8	-	21	17	23	35	6	34	21	3	11	2	11	7
25	8	60	14	21	6	54	47	16	5	19	7	7	23	4	14	8	-	19	33	32	40	3	31	20	7	16	2	15	12
26	5	35	7	16	6	34	27	13	2	18	3	1	16	-	12	9	1	8	19	12	15	-	34	10	6	7	5	8	4
27	5	25	7	11	4	40	39	14	2	5	3	1	17	-	18	5	-	11	18	12	31	5	17	13	4	16	5	17	3
28	7	43	8	11	4	35	29	8	7	12	5	2	17	6	18	10	-	12	19	14	21	2	24	9	7	19	1	7	5
29	6	47	11	15	9	41	26	19	1	15	6	4	19	3	8	11	-	16	28	24	26	1	28	13	8	14	2	11	4
30	6	49	15	13	15	45	26	8	1	6	2	1	44	4	8	8	-	13	16	23	26	6	35	20	8	13	4	11	5
31	7	49	18	11	5	53	33	11	3	7	3	1	22	2	3	9	-	11	29	14	21	4	27	8	9	19	5	16	6

Tablo 2.1. (Devam) *Gazellerde kullanılan sesler*

32	5	40	15	8	5	33	21	9	1	5	4	3	11	4	22	10	-	12	18	13	19	2	13	9	6	20	1	12	5
33	7	69	13	8	5	49	28	10	2	7	6	3	15	2	8	9	-	10	24	15	40	1	19	15	8	16	6	13	3
34	5	31	11	10	8	44	20	9	3	6	6	2	14	3	15	-	-	15	27	26	20	1	22	12	6	11	-	13	6
35	7	48	6	10	5	63	20	20	5	13	7	3	22	5	10	10	-	13	18	22	34	2	32	11	9	15	8	12	5
36	6	41	18	9	4	36	28	30	2	9	3	1	29	7	8	9	-	14	23	17	30	3	24	15	6	14	1	11	10
37	5	29	6	7	2	28	24	10	2	6	4	-	15	1	5	1	-	4	11	11	17	2	18	10	4	14	3	8	1
38	5	26	12	3	5	24	30	6	1	6	2	1	15	3	10	4	-	11	20	10	14	1	10	16	3	9	-	15	4
39	5	22	7	10	3	43	29	22	8	6	6	-	18	1	13	11	-	5	13	12	43	4	33	7	6	8	6	7	4
40	6	37	5	16	8	61	28	18	2	13	7	11	19	2	11	3	-	13	24	18	27	1	23	17	2	13	4	10	9
TOP- LAM		2044	393	526	287	1789	1217	602	114	440	209	93	805	128	421	378	1	503	901	728	1255	82	1000	526	260	451	148	474	267

“Ton, titreşen, ses veren bir varlığın titreşim sayısının az ya da çok oluşudur. Ve titreşim arttıkça ton yükselir.”³⁰⁷ Bir yankıbilimi olan akustik sesbiliminde titreşen seslerin sıklığı tonu oluşturmaktadır. Türkçe ses yapısında ünlüler ve ünsüzlerin bazıları tonlu özelliktedirler. Bu bakımdan ünsüzler ton bakımından ikiye ayrılır: tonlu ve tonsuz ünsüzler. “Tonlu ünsüzler, tıpkı ünlüler gibi ses tellerini titreştirirler, yani tonlarını ses tellerinden alırlar.” Günümüz Türkçesinde tonlu ünsüzler şunlardır: b, d, c, g (ön, orta ve art damak g'leri), j, l (ince l, kalın l), m, n, r, v, y, z. “Tonsuz ünsüzler, seslerini çarpma ve sürtünmeden alırlar.” Günümüz Türkçesinde tonsuz ünsüzler şunlardır: ç, f, h, k (ön, orta ve art damak k'leri), p, s, ş, t³⁰⁸

Tabloda yer alan bulgulara göre Necâtî Bey en çok “a, â” sesini kullanmıştır. Kullanım sıklığına göre ünlüler olarak “a, â, e, i, î” seslerini; ünsüzlerden de “n, r, l, d, m” seslerini daha çok tercih etmiştir. Böylece ses dilinde tonlu seslere daha çok yer verdiği tonsuz ünsüzlere ise tekdüzeliği kırmak ve dile hareket katmak amacıyla kullandığı söylenebilir.

2.5.1. Asonans

Sesler, vokaller (ünlüler) ve konsonlar (ünsüzler) olmak üzere ikiye ayrılır. Şiir dilinde vokaller "durumu", konsonlar ise "eylemi" dile getirir. Bunun sebebi olarak vokallerin telaffuzunda konuşma organlarının hepsi hareket hâlinde değildir ancak konsonların telaffuzunda bütün konuşma organları dudak, dil, diş, damak, ses telleri çalışır vaziyette olup sınıflandırmaları da bu çıkış yerlerine göre yapılmıştır.³⁰⁹

A ünlüsü

Hemen her dilde en çok kullanılan “a” seslerin anasıdır, sessel tınısında yücelik ve genişlik vardır.³¹⁰ Necâtî Bey’in şiirlerinde en çok “a, â” ünlülerinin kullanıldığı görülmüştür. Dönemine göre Türkçe kelimeleri daha fazla kullanması sebebiyle “â” ünlüsü daha az kullanılmıştır. Özellikle umutsuzluk ve yakarma bildiren nidalı beyitlerinde “â” ünlüsünün yoğun kullanıldığını görmekteyiz. Nida bölümünde yer verdiğimiz örneklemini burada tekrarlamayı uygun görmedim.

³⁰⁷D, Aksan. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., s. 15.

³⁰⁸V, Coşkun. (2003). Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 47, 41-50.

³⁰⁹N. Selen. (1970). Ses Dili. *A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 28, s. 67-73.

³¹⁰Selen, 2017, **a.g.k.**, s. 72.

tığ-ı <u>ğam</u> boynum muh <u>ar</u> ref ç <u>al</u> up eylerse <u>kā</u> lem	
y <u>a</u> z <u>a</u> <u>a</u> k <u>a</u> n <u>k</u> anum eşigüñde <u>ā</u> y <u>ā</u> t-ı vef <u>ā</u>	G1/2
gördi s <u>ā</u> kilik edersin meclis içre ey peri	
<u>a</u> ğzın <u>a</u> çdı <u>k</u> aldı hayr <u>ā</u> n s <u>ā</u> ğ <u>ar</u> -ı sah <u>b</u> <u>ā</u> sa <u>ñ</u> <u>ā</u>	G12/2
her <u>k</u> anğı bezmde ki leb-i la 'lūñ <u>a</u> ñ <u>ī</u> la	
c <u>ā</u> m-ı ş <u>ar</u> <u>ā</u> bı <u>a</u> ğıza <u>a</u> lmak gün <u>ā</u> h ola	G20/2
h <u>a</u> sretüñle bu Nec <u>ā</u> tî ölür ise deyesüz	
<u>ā</u> <u>ğ</u> arib ü v <u>ā</u> <u>ğ</u> arib ü h <u>ā</u> <u>ğ</u> arib eyv <u>ā</u> <u>ğ</u> arib	G26/5
ele girmez mi begüm <u>a</u> ya <u>k</u> adar <u>a</u> k <u>k</u> āğ <u>ī</u> d	
<u>k</u> ar <u>a</u> lama nece n'ola n'idi iki <u>p</u> armak <u>k</u> āğ <u>ī</u> d	G45/1
bir ya <u>ñ</u> <u>ā</u> olma <u>d</u> ın <u>ğ</u> am-ı zülfüñ belürdi <u>h</u> at	
<u>k</u> anda ise ba <u>ñ</u> <u>ā</u> her ya <u>ñ</u> <u>ā</u> dan bir bel <u>ā</u> çık <u>ar</u>	G78/5
z <u>ā</u> hid <u>ā</u> adı har <u>ā</u> b <u>ā</u> tuñ cih <u>ā</u> n- <u>ā</u> b <u>ā</u> ddur	
bu es <u>ā</u> s-ı mey-kede bir <u>k</u> āfirî büny <u>ā</u> ddur	G120/1
y <u>a</u> ndı kül oldu Nec <u>ā</u> tî eyle <u>ā</u> hından <u>h</u> azer	
<u>ğ</u> āh olur h <u>ā</u> kister <u>a</u> rasında <u>ā</u> hker gizlenür	G124/7
<u>ā</u> rzü-yı buse etsem ol şeker-leb diş kıs <u>ar</u>	
bellüdür c <u>ā</u> m-ı ş <u>ar</u> <u>ā</u> b-ı n <u>ā</u> b pinh <u>ā</u> n tatlıdur	G145/5
gülleri b <u>ā</u> d-ı sab <u>ā</u> <u>k</u> anda bulursa <u>y</u> akal <u>ar</u>	
ç <u>ā</u> k olupdur sanem <u>ā</u> 'ıškuñ elinden <u>y</u> akal <u>ar</u>	G169/1
<u>k</u> āmet-i servi hav <u>ā</u> -yı <u>k</u> add-i hoş-reft <u>ā</u> r eger	
n <u>ā</u> fe-i t <u>ā</u> t <u>ā</u> rı büy-ı zülf-i 'anber-b <u>ā</u> r sır	G188/6
cih <u>ā</u> nda <u>ā</u> dem olan bi-ğ <u>am</u> olma <u>z</u>	
<u>a</u> nuñ 'çün bi-ğ <u>am</u> olan <u>ā</u> dem olma <u>z</u>	G221/1
b <u>ā</u> ğ-b <u>ā</u> n beñzer <u>k</u> ad ü ruhs <u>ā</u> ruñı y <u>ā</u> d eyledi	
vazgeldi b <u>ā</u> ğda servini <u>ā</u> z <u>ā</u> d eyledi	G583/1
çün enis olma <u>z</u> Nec <u>ā</u> tî'ye hay <u>ā</u> l-i vasl-ı dost	
y <u>ā</u> il <u>ā</u> hî b <u>ā</u> rî n <u>ā</u> r-ı hecre mu't <u>ā</u> d et beni	G635/5

E ünlüsü

İncelik ve zariflik duygusunu, bir şeye çağrışı, kendi kendine dert çekme imajını, doğrusal bir düzlemde gerçekleşen eylemlerin enerjisini vermek istediği şiirlerinde “e” ünlüsünü yoğun kullanmıştır.

<i>el götürürdüm eyler idüm derdüñi taleb</i>	
<i>kendü elümle etmişin ey dost ben baña</i>	G16/6
<i>dedi gamzem oklaruñ ile neçesin</i>	
<i>nece gelürse dedüm ey bi-vefā</i>	G19/2
<i>sen bi-vefāyı terk-i cefā etdi dediler</i>	
<i>gerçekler eşidüp dedi şā'llāh yalan ola</i>	G21/6
<i>gel ey gamze kerem eyle rakib-i pür-fitenden geç</i>	
<i>beni anuñla bir etme yā andan geç yā benden geç</i>	G42/1
<i>derdüm ol deñlü degüldür ki n'ola şerbetle 'ilāc</i>	
<i>beni size gerek ise meded ol yāra meded</i>	G47/2
<i>tig-ı cefā ile depellersin Necātî'yi</i>	
<i>ölsün mü ne n'eylesün seni ey bi-vefā sever</i>	G83/5
<i>cedvelden igen çıkma ki pergāra çekerler</i>	
<i>soğrı yolına gitmeyeni dāra çekerler</i>	G95/1
<i>geh yaş gelür gözümden ü geh yaş yerine kan</i>	
<i>derd-i derünü bilmege bu mācerā yeter</i>	G108/2
<i>göñlüme gāh nesteren ü geh semen gelür</i>	
<i>derviş ölüsine nece yerden kefen gelür</i>	G171/1
<i>nedimi bezm-i dünyānuñ nedemdür</i>	
<i>gel ey ney bir dem et kim dem bu demdür</i>	G193/1
<i>fursatı fevt evleme kim degme kez girmez ele</i>	
<i>vasl-ı yār-ı bi-nazir ü nakd-i 'ömr-i bi-bedel</i>	G345/2
<i>dedüm hezāra ki biñ söyleyen ölür derler</i>	
<i>dedi ne şübhe yener gonca gibi epsem olan</i>	G432/6

İ ünlüsü

Ses sembolistleri yaptıkları deneyler sonucunda “a” ünlüsünün uzamsal olarak genişlik ve büyüklük, “i” ünlüsünün ise küçüklük ve darlık ile ilişkilendirildiğini savunmuşlardır.³¹¹ Necâtî Bey de şiirlerinde tekliği, içine kapanmayı, acı çekerek küçülmeyi imaj olarak yaratmak istediği şiirlerinde bu asonanstan yararlanmıştır.

³¹¹Ay, 2017, a.g.k., s. 19.

<i>hiçbir kimse demez kîm <u>it</u> mîdür âdem mîdür</i>	
<i>bezm-i 'uşşâka ne yüz <u>ile</u> gelür bîlsem rakîb</i>	G23/7
<i>dîl yîne ol şûh-ı cîhân üstîne dîr dîr dîtrer</i>	
<i>dîl nedür kevn ü mekân üstîne dîr dîr dîtrer</i>	G115/1
<i>dîl-i mîskîn-i Necâtî yîne ey cân-ı cîhân</i>	
<i>bîr fülân ibnî fülân üstîne dîr dîr dîtrer</i>	G115/5
<i>sînede zülfüñ hayâlîñ görîcek dedi göñül</i>	
<i>bîr karınca inîñüñ içinde ejder gizlenür</i>	G124/5

A-E ünlüsü

<i>eser etmez n'edelüm âh-ı seher-gâh saña</i>	
<i>meger insâf vere dostum Allâh saña</i>	G2/1
<i>ey karañu gecelerde gezdügüm men' eyleyen</i>	
<i>berk-i âh-ı tâb-nâküñ mâh-ı tâbândur baña</i>	G8/2
<i>dehenüñden sanemâ hiç alınmadı haber</i>	
<i>nece kez goncanuñ ağzın aradı bād-ı seher</i>	G111/1
<i>hakikat bilmek isterseñ cihānuñ cānısın cānı</i>	
<i>senüñ zât-ı şerîfüñdür sa' âdetler selâmetler</i>	G208/2
<i>meclisde sāğar almağa la'lüñ haberlerin</i>	
<i>nāzüklük ile ağzumuz arar haber sezer</i>	G212/2

A-İ ünlüsü

<i>zâr zâr ağlamağa haste Necâtî hālîñ</i>	
<i>dîl-i ğam-dîde ile dîde-i hün-bārâ meded</i>	G47/7
<i>şarâb-ı nâb ile dîdâr-ı sâkî</i>	
<i>ziñ devlet ziñ nûrun 'alâ nûr</i>	G113/6

E-İ ünlüsü

<i>tîr-i ğamzeñ katlüme kasd etmesün ikide bir</i>	
<i>mîhnet ü cevr ü cefâ bî-dîllere bir iki üç</i>	G40/2
<i>gözî kanum dökîcek gül ğibî dîrer yüzîñi</i>	
<i>şol güzeller ğibî kîm içer-iken nâzlanur</i>	G109/5
<i>lebünñ şerbetîñi başına görürse şeker</i>	
<i>dehenüñ âhîr anuñ yerîñi teng eyleyiser</i>	G111/8
<i>te'sir ederdi kevkeb-i devlet Necâtî'ye</i>	

nā <u>re</u> nc <u>i</u> <u>ç</u> iz <u>m</u> e <u>k</u> eb <u>k</u> eb <u>i</u> <u>e</u> ts <u>e</u> yüz <u>i</u> nde <u>y</u> er	G140/7
b <u>e</u> n <u>i</u> ne <u>y</u> e ge <u>r</u> ek oldu <u>ğ</u> ın ol b <u>i</u> l <u>ü</u> r ammā	
eyü b <u>i</u> l <u>ü</u> p-dururuz b <u>i</u> z dahi me <u>y</u> i ne <u>y</u> <u>i</u> le	G552/4

E-Ü ünlüsü

göñ <u>l</u> ü <u>m</u> e z <u>ü</u> lf <u>i</u> ğamı g <u>ü</u> ç ge <u>l</u> ür ö <u>ğ</u> ren <u>m</u> e <u>m</u> e <u>ğ</u> in	
bu me <u>s</u> e <u>l</u> d <u>ü</u> r ki bulut bilmeze y <u>ü</u> kd <u>ü</u> r derler	G111/5

İ-Ü ünlüsü

‘ār <u>i</u> z u ruhsār u z <u>ü</u> lf <u>ü</u> ñ ey letāfet g <u>ü</u> l <u>ş</u> en <u>i</u>	
b <u>i</u> r <u>i</u> g <u>ü</u> l b <u>i</u> r <u>i</u> karanf <u>ü</u> l b <u>i</u> r <u>i</u> s <u>ü</u> nb <u>ü</u> ld <u>ü</u> r baña	G15/6
<u>i</u> k <u>i</u> z <u>ü</u> lf <u>ü</u> ñ <u>i</u> k <u>i</u> ejder g i b <u>i</u> gör <u>i</u> nd <u>ü</u> ğ <u>i</u> n ‘iç <u>ü</u> n	
orta yer <u>i</u> nde leb <u>ü</u> ñ m <u>ü</u> hr- <u>i</u> S <u>ü</u> leymān gör <u>i</u> n <u>ü</u> r	G80/3
z <u>ü</u> lf- <u>i</u> d <u>i</u> lber k <u>i</u> ‘izār-ı d <u>i</u> l-r ü bā ü <u>st</u> inded <u>ü</u> r	
süre- <u>i</u> ve ‘l-leyld <u>ü</u> r k <u>i</u> m ve ‘d-duhā ü <u>st</u> inded <u>ü</u> r	G121/1
sāk <u>i</u> piyāle <u>i</u> k <u>i</u> göz <u>ü</u> m <u>ü</u> ñ b <u>i</u> r <u>i</u> sid <u>ü</u> r	
b <u>i</u> r r ü hdur k <u>i</u> bezm <u>ü</u> m <u>ü</u> z anuñ d <u>i</u> ri <u>ş</u> id <u>ü</u> r	G126/1
g <u>ü</u> l d <u>ü</u> rl <u>ü</u> d <u>ü</u> rl <u>ü</u> nāz <u>i</u> le göñ <u>l</u> in <u>i</u> b ü lb ü l <u>ü</u> ñ	
alsa ‘aceb m <u>i</u> d <u>ü</u> şmez el <u>i</u> nden k <u>i</u> tāb-ı nāz	G236/2

Ö-Ü ünlüsü

gö <u>ğ</u> s <u>ü</u> mi taşlar ile d <u>ö</u> gd <u>ü</u> ğ <u>ü</u> mi tañlama kim	
g <u>ö</u> rd <u>ü</u> ğ <u>ü</u> ñ s <u>i</u> ne deg <u>ü</u> l derd <u>ü</u> belā hırmenid <u>ü</u> r	G112/2
g <u>ö</u> rse g <u>ü</u> neş e <u>ş</u> ig <u>ü</u> ñi yerine g <u>ö</u> gine	
g <u>ö</u> gerde māh g <u>ö</u> gsini d <u>ö</u> gine d <u>ö</u> gine	G533/1

U-Ü ünlüsü

g <u>ü</u> l <u>ş</u> en-i ‘i <u>ş</u> k <u>ü</u> ñda āh <u>u</u> nāle b ü lb ü ld <u>ü</u> r baña	
s <u>i</u> nem <u>ü</u> zre zahm-ı peykān <u>ü</u> ñ kızıl g ü ld <u>ü</u> r baña	G15/1
z <u>ü</u> lf <u>ü</u> ñ d <u>ü</u> nini g <u>ü</u> n y ü z ü ñe salma rahm kıl	
ğamg <u>i</u> n olur ğarib göñ ü l ç ü nki şām ola	G22/2
g <u>ü</u> l y ü z ü ñde z <u>ü</u> lf <u>ü</u> ñ örter hatt-ı reyhānı d ü r ü st	
kim gör ü pd <u>ü</u> r kāfiri hıfz ede K ü r’ānı d ü r ü st	G36/1
g ü lmek saña yaraş <u>u</u> r eyā h ü r-ı meh-nijād	
kim g ü ld <u>ü</u> ğ <u>ü</u> ñce g <u>ü</u> l gibi h ü sn ü ñ ol <u>u</u> r ziyād	G50/1
öykindi nāfe z <u>ü</u> lf <u>ü</u> ñe k ü rkin dev ü rdiler	
s <u>u</u> ‘ārız <u>u</u> ñi añdı y ü zin yere s ü rdiler	G57/1

<i>bāg-bān-ı lutf zülf ü 'arız u ruhsārdan</i>	
<i>āb üzre gül döşer gül üstine sünbül döşer</i>	G93/3
<i>gül yüzüne beñzedürse kendüyi bilmezligi</i>	
<i>mül lebüne öykinürse kıpkızıl divānedür</i>	G118/3
<i>hālümü eşküm dedi güş eyle güş</i>	
<i>söz güherdür pādşāhum söz güher</i>	G165/4
<i>gülşen-i hüsn ü cemālün ki kış u yaz açılur</i>	
<i>san irem bağı-durur gülleri durmaz açılur</i>	G174/1
<i>kuhyuz kendümüzi satamazuz anuñ için</i>	
<i>bilmez ol Yūsuf-ı gül-çihre bizüm kıymetümüz</i>	G225/3
<i>sürdüm rakibi sürmek için yerlere yüzüm</i>	
<i>süre süre getürdüm ola mı zamānesin</i>	G389/4
<i>eşigüne doynca süreyin yüzüm gözüm</i>	
<i>çok sürülür çün bilürseñ sim ile zer Ka 'beye</i>	G459/2

Bazı beyitlerde dize başı ve sonu aynı ünlünün kullanımı da armoni sağlamıştır.

<i>aldum ağzuñ ölçüsini zerre deñlü yok vefā</i>	
<i>pür-cefāsın hey güneş yüzlü habibüm Mustafā</i>	G1/1
<i>'aşık olmışdur güneş ey dilber-i ra 'nā saña</i>	
<i>tolanur dünyāyı hergiz bulmaz hem-tā saña</i>	G12/1
<i>ağladuğunu görüp başın döger taşdan taşā</i>	
<i>acıduğından Necātî bu yedi deryā saña</i>	G12/5
<i>añmışsın eski pışeñ olmuşsın ele rüsvā</i>	
<i>ne-y 'ki yine Necātî yeñi yeñi hünerler</i>	G92/7
<i>ağlamazdum cevri-cānāndan eger kim olmasā</i>	
<i>karşuma dā 'im rakibi böyle handān eylemek</i>	G318/5
<i>eşigüne doynca süreyin yüzüm gözüm</i>	
<i>çok sürülür çün bilürseñ sim ile zer Ka 'beye</i>	G459/2
<i>ayagına varur ola biñ perî gün başına</i>	
<i>var-ısa bulmuş-durur mühr-i Süleymān kapluca</i>	G476/2

2.5.2. Aliterasyon

Ünsüzlerin armonisinden oluşan aliterasyon Necâtî Bey'in şiirlerinde etkin bir şekilde âhengi sağlamıştır. *Tablo 2. 1*'de verilen bulgular doğrultusunda kullanım sıklığına

göre “n, r, l, d, m” seslerini yoğun olarak kullandığı görülmüştür. Sesletim değeri bakımından tonlu olan bu sesler dinginlik ve duygusal çoşum sağlarken zaman zaman sızıcı (g, h, s) ve ötümsüz patlayıcı (k, p, t) seslere de yer vermesi eylemsellik ve âhenk katmıştır. Ancak bu “seslerin azlığı Necâtî’nin üslubuna iniş çıkışları olmayan derin bir akıcılık kazandırmıştır.”³¹²

Necâtî Bey’in aliterasyon yapma tarzı bazen âhenksel uyumlu kelimeleri peş peşe vererek olmuştur. Bu da onun söz ustalığının gücünü göstermektedir çünkü âhenk çok sık değişmekte ve anlamı da buna uydurmak zorundadır.

<i>ğamuñla āhumı görüp rakīb raks eyler</i>	
<i>karañu gecede şeytān şihāb ile oynar</i>	G164/6
<i>cevher-i cāndan ola dīlber-i dildār ‘aziz</i>	
<i>mihrine mesken olaldan dile dīl dār-ı ‘aziz</i>	G220/1
<i>bir perī-peyker semen-simāyı teshir etmege</i>	
<i>ney-şeker gibi şirīnlik toludur tūmārmuz</i>	G243/8
<i>bağladı gönlin Necātī zūlfūññ zencirine</i>	
<i>işidenler dediler kim ol kişi uslu imiş</i>	G251/6

B ünsüzü

(b-n-r)

<i>senden <u>ba</u>ña <u>bir</u> <u>bū</u>se ve <u>benden</u> saña <u>bir</u> cān</i>	
<i>‘ayş eyleyelüm ki <u>n</u>’oldı harifāne <u>ber</u>-ā-<u>ber</u></i>	G62/4
<i>yüz <u>biñ</u> <u>bel</u>ası var-durur ‘ışkuñ <u>bel</u>ā <u>budur</u></i>	
<i>kim her <u>bel</u>āsınuñ nece <u>biñ</u> mübtelāı var</i>	G131/2
<i><u>biñ</u> <u>biñ</u> <u>bel</u>āña <u>sabr</u> eder idüm <u>bel</u>ā <u>budur</u></i>	
<i><u>bir</u> kez yüzüñi görimezin <u>biñ</u> <u>bel</u>ā ile</i>	G473/3

(b-l-r)

<i><u>bunca</u> <u>bel</u>āña <u>sabr</u> ederem <u>biñ</u> <u>bel</u>ā ile</i>	
<i><u>bir</u> kez yüzüñi görimez oldum <u>bel</u>ā <u>budur</u></i>	G79/6

(b-n)

<i>ey Necātī yerde gökde <u>bir</u> <u>bel</u>āsuz <u>bāl</u> yok</i>	
<i>māh-ı tāhāna sehāh u gence su ‘<u>bān</u> sarmaşur</i>	G195/10

³¹²Horata ,1998, a.g.k., s. 53.

(b-d-r)

zülfi-i dırāz derdini benden sor ey tabib

uzun gece belāsını bimār yeg bilür

G205/2

(b-m)

habib ‘āşika cevr etmese habib olmaz

tabib necesin öldürmese tabib olmaz

G223/1

(b-d)

beli mihrāb-ı ‘ibādetde iki bükildi

zāhidi gör ki dahı bāb-ı riyādan geçemez

G226/5

(b-h-n)

ne katı bi-haber olduñ harif sohbetden

şarāb-ı nāb ile sākiler aldılar haberüñ

G322/6

(b-d-n)

biñ biñ cefāñı baña dediler inanmadum

bir bir başuma geldi benüm hep dedükleri

G590/5

C ünsüzü

(c-r-z)

zerre zerre Necātî cümle cihān

feyz-i Hakdan cüdā degül kat ‘ā

G7/5

(c-g-n)

cānānenüñ cemāli cihānuñ güzelligi

görinmez oldu baña cinānuñ güzelliği

G584/1

D ünsüzü

(d-m-n)

derd-mend ol ey Necātî derd-mend

derdlü olmayınca olınmaz devā

G13/8

ben gedāyam pādşāhumdur nemed

‘ār zahmından penāhumdur nemed

G48/1

(d-l-n)

dostlardan yād olupdur cān u dil

olalı derd ü gamuñla āşnā

G19/6

sohbetüñde añılır dā’im Necātî dediler

<u>dedi</u> yok va 'llāhi yok bî-çāre ben <u>den</u> ya <u>ddur</u>	G120/6
(d-r)	
mukîm <u>idüm</u> ser-i kūyuñ <u>da</u> <u>der</u> be- <u>der</u> et <u>düñ</u>	
ğarîb işler e <u>dersin</u> bu <u>derd</u> -men <u>de</u> ğarîb	G24/5
(d-r-s)	
ol boyı şimşā <u>da</u> yarın yapışursa <u>dād</u> -hāh	
serv gibi her taraf <u>dan</u> <u>dest</u> ola <u>dāmān</u> -ı <u>dost</u>	G30/2
<u>dildāra</u> yapışursa kıyāmet <u>de</u> <u>dād</u> -hāh	
<u>dāmān</u> ı serv gibi ser-ā-pāy <u>dest</u> olur	G100/3
(d-m-n-r)	
vasla <u>dermān</u> isteyenler <u>derde</u> <u>dermān</u> etmesün	
<u>derde</u> <u>dermān</u> eylesün kim <u>derddür</u> <u>dermān</u> -ı <u>dost</u>	G30/5
<u>derd</u> ü mihnet <u>dür</u> benüm <u>derdüme</u> <u>dermān</u> ey tabîb	
<u>derd</u> ü mihnet sîneme geldükçe rāhat arturur	G209/2
(d-n-r)	
e <u>dersin</u> bize sūfî çihreñi z <u>erd</u>	
kim olur send <u>en</u> and <u>an</u> <u>derdüñe</u> <u>derd</u>	G46/1
<u>dil</u> yine ol şūh-ı cihān üstine <u>dir</u> <u>dir</u> <u>dir</u> rer	
<u>dil</u> ned <u>ür</u> kevn ü mekān üstine <u>dir</u> <u>dir</u> <u>dir</u> rer	G115/1
(d-h-n-r)	
şol kara hālūñ zenah <u>dānuñda</u> ey hurşid- <u>had</u>	
bir Habeş <u>dür</u> Mısr zindān <u>ında</u> mahbūs-ı ebed	G49/1
(d-b-l)	
ey gönül bir sen <u>degülsin</u> <u>derd</u> -i yāra mübtelā	
bu cihān <u>da</u> bu belā <u>dan</u> kurtulmaz hiç ahad	G49/5
(d-l-r)	
<u>derd</u> -men <u>d</u> olanlaruñ <u>dur</u> <u>devlet</u> -i <u>dāru</u> 'ş-şifā	
kankı bî- <u>devletdür</u> ol kim <u>derdi</u> kor <u>dermān</u> alur	G55/4
(d-b-l-m)	
bed-nām-ı 'ışk old <u>um</u> ölürsem belā bu <u>dur</u>	
maşer <u>de</u> <u>dahı</u> <u>deyeler</u> ol mübtelā bu <u>dur</u>	G79/1
getür <u>diler</u> tabîbi kim bile <u>derdüm</u> kıla <u>dermān</u>	
el urup nabzuma <u>dedi</u> ğam-ı 'ışk-ı fülān <u>dur</u> bu	G443/3

(d-l)

iki zülfî dāla beñzer ortada kaddi elif
vāy bu zālîm şöyle başdan ayağa dek dāddur G120/5

(d-r-v)

fakr evinden yüz çevürme ey dil-i dervîş kim
derd bu derd ise derdüñe devā bu derdedür G173/6

(d-b-ş)

baş koşma dedüm eslemedüñ başuña geldi
var cānuña bu derd-i dil-ārāmı ko şimdi G614/5

G ünsüzü

(g-r)

gözlerümden ayağıñ toprağıñ armağı istesem
gözlerümde ayağıñ toprağına ırmağı olur G107/2
ğamzesi tātārlar sihrinden ağlar gözlerüm
çak şu yağmur yağduran boncuğa ohşar gözlerüm G368/1

(g-b-l-r)

fānî cihānda gerçi ki çok ğonca-leb güler
her kim gülerse gül gibi hep bi-sebeb güler G154/1

(g-b-r)

ne gördi ne işitdi lebüñ gibi bir güher
göñlüm gözüm ki bağr ile kāndan haber verür G155/2

(g-d-l)

gözlerümden göñlüme geldi hayāl-i ğamzesi
su yolından bāğa girdi üstād uğru imiş G251/5

(g-d-n)

dostum la 'lūñ temennāsı göñülden ğitmeye
gide gülden reng mülden şevk deryādan nemek G319/2

(g-n)

görse güneş eşigüñi yerine göğine
gögerde māh göğsini döğine döğine G533/1

H ünsüzü

(h-l-r)

Yandı kü**l** oldu Necâti eyle â**h**ından **h**azer
gâ**h** olur **h**âkister arasında a**h**ker gizlenür G124/7

(h-b-d)

erbâb-ı 'ışk â**h** eder as**h**âb-ı züh**d** **h**û
lâ-bü**d** ci**h**ânda **h**er kişinüñ bir **h**evâsı var G131/3

(h-l-r-t)

gerçi **h**oşdur Necâti züh**d** ü salâ**h**
hâlet-i 'ışk özge **h**âletdür G153/8

(h-l)

her İbrâ**h**îm 'izzet Ka'besinde
Hâlîlu'llâ**h** yâ **h**ud Ed**h**em olmaz G232/6

(h-z)

du'âya **h**âzır ola idüm **h**uzûr-ı **h**azret için
mu**h**âl imiş baña şâ**h**um **h**uzûr **h**azretsüz G240/6

(h-n-ş-y)

hoş yaraşmış çevresinde **h**addüññüñ **h**att-ı gubâr
hâşiye **h**üsnüñ kitâbın ey püser zeyn eylemiş G254/2

K ünsüzü

(k-g-m)

ele girmez **m**i begüm aya **k**adar a**k** **k**âğ**ı**d
karalama nece n'ola n'idi **i**ki par**m**a**k** **k**âğ**ı**d G45/1

(k-m-p-y)

yazılıp **e**rmeye **p**âyânına de**k** nâ**m**e-i şev**k**
hep ağa**ç**lar **k**âlem olsa **k**amu yap**r**a**k** **k**âğ**ı**d G45/6

(k-d-n)

kimden tutar imiş yüzinüñ **k**arasın rak**ı**b
kend'özi etdi **k**ime ne **k**endü **k**azancıdur G89/5

(k-m)

‘ışk kim olmadı kıyāmete dek

āşıkuñ boynına ġarāmetdür

G153/6

(k-b)

eksüklüğini yüzine urma kamerüñ kim

yohsula ‘itāb eyleyicek bayı kınarlar

G156/1

(k-l-m)

dem olmaz kim feleklerde melekler āhdan korkmaz

beni yakuñ günāhum ne be hey Allāhdan korkmaz G224/1

kara topraġa karmaġıl kayırmaz kakıyup kanum

kuluñam kapuña geldüm benüm devletlü sultānum G371/1

(k-d-m)

göñül çün ‘āşıkuñ işi yakulmakudur yıkılmakudur

cihānda kimse var mı ‘ışk ucından od ocaġ olmuş G249/5

(k-n)

hemîşe hem-dem olur gözlerüñ kemîne ile

ki kana kana içer kanımı kanîne ile

G552/1

L ünsüzü

(l-g-r)

baġrı başlu gözi yaşlu yıldızı alçak olur

her kişi düşmen olur ger eylese ġavġā ġarib

(26/3)

aġladukca sıkluġı artar gül ile bülbülüñ

bilmik ol şimden gerü biz dahi aġlar sıklaruz

G216/6

(l-r)

gül yapraġı-durur şekerin lebllerüñ veli

hurşid-i hüsn ile olur gül-şeker leziz

G54/2

(l-g-n)

fāluña lām-ı zülfi gelldi göñül

saña bu yollda çok belā görinür

G96/6

(l-n-r)

diller alur kirpüğüñ cānlar baġışlar lebllerüñ

lā-cerem ‘āşıklaruñ havf recā üstindedür

G121/5

(l-b-d-r)

beni habib dilerse rakibler dilemez

ölince sürineyin yolına diler dilemez

G218/1

M ünsüzü

(m-l)

cānum ile başumı saklamaga

hem libāsum hem külāhumdur nemed

G48/2

(m-d-l)

mim ağzuñ dāl zülfüñ cānum u 'ömrüm-durur

hey elā gözlüm meded şol mim ü dāluñdan meded

G49/2

(m-d-n)

nedimi bezm-i dünyānuñ nedemdür

gel ey ney bir dem et kim dem bu demdür

G193/1

(m-b-d-g)

bezm-i 'ışkuñda benüm ğussa vü ğamdur yedüğüm

şem ' gibi bir odum var ki yedüğüm beni yer

G201/5

(m-s)

sākiyā sohbet emānet sırrumuz fāş etmesün

mey gibi bezm-i safā-bahşa şu kim hem-rāz olur

G202/2

(m-d)

kim-durur kim sen butı emsem demez

leblerüñ cān derdine emsem demez

G235/1

N ünsüzü

(n-b-r)

n'edelüm devr sunarsa saña şerbet baña zehr

bu cihān böyle olur gāh baña gāh saña

G2/3

nāfe dermiş zülf-i 'anber-bār-ı dilber var iken

'ālem içre müşk adı bir kuru bühtāndur baña

G8/4

baña ol kāmēti tūbā lebi 'unnāb gerek

n'edeyin görmek ile serv-i çimen den ne biter

G111/9

şekkerin būseleri vardur o şirin-dehenüñ

bi'llāh ey bād-ı sabā gonca deyenden ne biter

G147/2

(n-g-s)

ğamzeñ Necātì sìnesin igen de delmesün

kimse göre göñüldeki sevgüyü gāh ola

G20/8

(n-g)

etmege ağyārdan pinhān bu 'ışkuñ gencini

bu yıkık göñlüm gibi virāneler gördüñ mi hiç

G39/3

(n-ç-l-s)

dilberā sevmek seni neñ için ola 'uşşāka suç

ben bu suç ile cemālūñden ırağ olmak ne güç

G40/1

(n-l-m)

killetümden añlamañ peşmine-pūş olduğumı

zeng-i ğamdan göñlümüñ āyinesini saklar nemed

G49/4

(n-d-r)

ey baña neñdür seversin dilberi deyen sefih

cānumuñ cānānesidür derdümüñ dermānıdur

G56/3

(n-s-y)

añmışsin eski pışeñ olmuşsin ele rüsvā

ne-y'ki yine Necātì yeñi yeñi hünerler

G92/7

(n-r-y)

girme ortasına gel hāne-i dilden çek elüñ

ey Necātì saña ne yār yapar yār yıkar

G125/7

R ünsüzü

(r-l-n)

dögünler kara pullar cān u dil zār

elifler birle sinem tahta-i nerd

G46/5

ruhlaruñ 'uşşāka ol zülf-i perişān 'arz eder

kāfiri gör parmağın kaldurdı imān 'arz eder

G119/1

(r-d-n)

ey göñül dostlaruñ uşañ u dilber fāriğ

meger Allāhdan ere derdüñe bir pāre meded

G47/4

görmege yāruñ leb ü dendānını

çeşm-i ter-dāmen dūr ü mercān verür

G71/4

ey Necātî <u>dergeh-i</u> ‘ālem-penāh-ı şāha var ger <u>dilerseñ derd-i</u> yār u cev̄r-i devrāndan ferāğ (r-d-m)	G266/7
ey harīm-i hare ^m müñ dār-ı şifā her <u>derde</u> şerbet-i vasl ile eriş <u>dil-i bīmāra meded</u> (r-d-n-z)	G47/5
<u>rihlet güninde derdüñi</u> dünyāya vermezin zîrā olur <u>müsāfire zād-ı sefer leziz</u> (r-f-ş)	G53/3
yazıldı müşk ile şeref-i āftābda tumār ^{lar} ki turra-i ‘anber-feşān asar (r-g-k)	G70/7
<u>göricek derd ile kan ağladuğımı ter olur</u> kizarur <u>çihre-i zibāsı netekim gül-i ter</u> (r-ç-k-l)	G72/4
<u>çekdikçe kara saçlar kulac kulac sünerler</u> ol iki ejdehālar <u>bir gün baña sunarlar</u> (r-d-l)	G92/1
<u>gül devri-durur gonca-leb ü hokka-dehenler</u> terk eyler <u>iseñ bādeyi esrāra çekerler</u> (r-b-d)	G95/3
<u>dili bir dil-rübāya yandırığör</u> mahabbet şem ‘ini uyandırığör (r-y)	G106/1
yaşı <u>bir serv için ırmağa dönüpdür der imiş</u> yine ağıyarı <u>görüñ üstümüze yar yıkar</u> (r-b-d-n)	G125/5
<u>serv gibi seyr ederken yarı gördüm bir nazar</u> bakmadı benden yaña yalvarı <u>gördüm bir nazar</u> (r-n)	G128/1
şive-i <u>reftāruña serv-i hırāmān imrenür</u> lezzet-i <u>ğüftāruña ser-çeşme-i cān imrenür</u>	G132/1

(r-d-h)

kaddi hırāmı rūh-ı revāndan haber verür
tatlu kelāmı çeşme-i cāndan haber verür G155/1
n'ola bî-mihr ise dilber bi-hamdi 'llāh ki meh-rūdur
şu deñlü şöhr̄eti vardur hemān bir şehr̄ bir odur G192/1

(r-s)

Terk-i ser eder ezilür karşuñā
rāstı sarb asılasıdur şeker G165/2

(r-f-k-s)

kalbi sāfıdır şarābuñ sūfiyā sen tutma hār
kalbi sāf olan kişi keşf ü kerāmet arturur G209/3

(r-p-ş-z)

pāre pāre yüregümi rize rize bağrumı
tığ-ı hecrüñle nece bir şerha şerha yarasın G396/4

(r-b-s-t)

hey demezseñ yol basar başlar keser
turra-i tarrār u zülf-i pür-şiken G420/4

S ünsüzü

Beytin “s” ünsüzünün âhenksel uyumuna “ş” ünsüzün en sonda katılması ateşin suyun üzerine dökülmesi imgesini yaratmıştır.

(s-l-n)

aceb midür nasihat eyledükçe iñleşe göñlüm
bilürsin üstine su sepseler eyler fiğān āteş G252/2

(s-n-r)

beni senden sovutmağa suradın ekşidür nāsih
bilür kim şirke ile yeg söyünür bî-gümān āteş G252/6

(s-l)

sāyesin salmağ için serv-i ser-efrāza habib
güller ile gülşeni bād-ı seher zeyn eylemiş G254/4

(s-b-d)

şem ‘-i hurşid-i cihān-tāb biraz diñlensün
sen de ey bād-ı sabā eyleme ses sem bu gece G538/2

S ünsüzü

(ş-r)

her kaçan bād ile zülf-i ‘anber-efşān sarmaşur
dil perişān olı başlar rişte-i cān sarmaşur G195/1

T ünsüzü

(t-d-r)

hattu haddüñ hasretinden ey letāfet gülşeni
sebzeler toprak dōşenür lāle taşlar yasdānur G151/2

(t-b-k-r)

tabīb-i hāzık-ı şāhī ne tedbīr etdi yā Rab kim
selāmetler verüp güc ile kurtuldi sekāmetler G208/11

(t-c-l-n)

tutupdur zülfüñ ucından cemālūñle cihān āteş
gece ile olıcak hālka katı eyler ziyān āteş G252/1

Y ünsüzü

(y-n)

hasret eyyāmında n’ola ārzū etsem lebüñ
tatlu yenür ey yüzi bayram çün ola oruç G40/3

olmayayın cemālūñe pervāne yā neyin
yanmayayın firāk odına yā ne yanayın G383/1

(y-l-n-r)

baña yāruñ yañağı vü lebi vü kaddi yeter
üzil ey gül açıl ey gonca yıkıl ey ‘ar ‘ar G72/1

(y-m-r)

her ādemi bir būsede biñ yıl yaşadurlar
sākilerümüz tayy-ı zamān eylemek ister G149/2

(y-r)

yoh yerlere harc eyleme sözüñi Necātī
söyler deyü tüt-i şeker-hāyı kınarlar G156/8

yer etdi yüzüm üstine akmağla gözyaşı
seyl-āb olur ki yolları ey reh-nümā biçer G159/4

Z ünsüzü

Aşağıdaki beyitlerde asonans nicelik bakımından değil âhenge katkısı bakımından değerlendirilmiştir. “z” sesinin âhenksel uyumu redifle birlikte beytin tamamında etkilidir.

(z-d-r)

<i>sarrāf-i dīdemüzde o dilber güher sezer</i>	
<i>yüzüme güldüğü bu ki boyuñda zer sezer</i>	G212/1
<i>Necātî'nüñ yüzi gözi şehādet eyler kim</i>	
<i>hužürdur garažı dahı sım ü zer dilemez</i>	G218/7

(z-l)

<i>içerüz sākî elinden bāde-i hel min mezid</i>	
<i>bizi ser-hoşlukdan ağlar sanma biz ayıklarız</i>	G216/5
<i>ğidā-yı cān gerek ehl-i dil olana şeksüz</i>	
<i>güzelsüz olmazuz oluruz etsüz etmeksüz</i>	G231/1
<i>gül yüzüñi gördükçe söze başlaruz biz</i>	
<i>bülbüller ile şimdi sebak-dāşlaruz biz</i>	G234/1

(z-n-r)

<i>baña zārî ve aña nāz ile 'izzet yaraşur</i>	
<i>çünkü hak bülbülü zār eyledi gülzārı 'aziz</i>	G220/4

(z-p-t)

<i>meydān-ı 'ārīzuñda tozup tozup gelür hat</i>	
<i>şebdiz-i zülfe beñzer tutup tutup yeñilmez</i>	G241/3

(z-m)

<i>'ışk ile āh u zārı kim dilemez</i>	
<i>bezimde sūz u sāzı kim sevmez</i>	G244/3

(z-n)

<i>ol serv Necātî'nüñ bakmaz yüzine zirā</i>	
<i>şimşād-ı bahār etmez evrāk-ı hazāndan haz</i>	G261/7
<i>zencir-i zülfi ile zenāhdānı çāhını</i>	
<i>gördüm Necātî sanma ki zindāndan ayrılām</i>	G364/6

Bazı beyitlerde dize başı ve sonu aynı ünlünün kullanımı da armoni sağlamıştır.

<i>hüsni eyvānın güneşden yuca yapmışdur o māh</i>	
<i>āh kim ermez kemend-i nāle vü efgān aña</i>	G5/5

<i>buyurupdur dört mezheb dört kitāb</i>	
<i>gayrı koyup Tañrı 'ya bakmak saña</i>	G6/5
<i>derd-mend ol ey Necātî derd-mend</i>	
<i>derdlü olmayınca olunmaz devā</i>	G13/8
<i>şol kadar çekdüm belā-yı hecri kim</i>	
<i>şabr-ı Eyyüb etdi tahsîn el-gıyās</i>	G38/4
<i>ta 'n etme baña vā 'iz ol iki türk-i ser-mest</i>	
<i>eylük ile güc ile bulıcak konarlar</i>	G92/3
<i>revā mıdur ki güneş yüzüñe kamer deyeler</i>	
<i>gece ile seyre çıkarsañ dahı neler deyeler</i>	G117/1
<i>biñ biñ selāl şol sanem-i bi-vefāya kim</i>	
<i>redd elleri ile atduğı saş merhabālanur</i>	G130/5
<i>māyil-durur Necātî hevāña şu deñlü kim</i>	
<i>merhem urursa yüregi başı havālanur</i>	G130/7
<i>kaşuñ kemānı hālını eller kaçan bilür</i>	
<i>katı bağırlu olduğın anuñ çeken bilür</i>	G157/1
<i>ol cāduvāne gözleri ben bildüğüm bu kim</i>	
<i>mekkār-ı gamze-zen-durur anı bilen bilür</i>	G157/4
<i>menba '-ı āb-ı hayāt ol la 'l-i rüh-efzāsıdur</i>	
<i>matla '-ı subh-ı sa 'ādet turrasınuñ çinidür</i>	G168/8
<i>nece bir zühd ü vera ' saflarını bozmağ için</i>	
<i>hatt u hālünle müjeñ leşker-i hindü getürür</i>	G180/3
<i>ben bülbülünü görse yüzün gül gibi dürer</i>	
<i>beñzer Necātî sevdüğün ol ' işve-ger sezer</i>	G212/6
<i>zamān mı var ki bu dehr-i 'acūze vü mekkār</i>	
<i>şu pehlevān gibi meydāna girüp er dilemez</i>	G218/5
<i>beli mihrāb-ı 'ibādetde iki bükildi</i>	
<i>zāhidi gör ki dahı bāb-ı riyādan geçemez</i>	G226/5
<i>Mısr-ı 'izzetde el üzre tutmadılar Yūsufi</i>	
<i>zer gibi tesbîhi tekrār etmeyince yā 'aziz</i>	G228/5
<i>ğidā-yı cān gerek ehl-i dil olana şeksüz</i>	
<i>güzelsüz olmazuz oluruz etsüz etmeksüz</i>	G231/1

<i>biñ</i> va ‘de etmeye birin edā lebūñ	
<i>biñ</i> nāvek ata atmaya birin hatā gözūñ	G321/2
<i>mecmū</i> ‘ nesneden der idüm ayrılām veli	
demez idüm ki zūlf-i perîşāndan ayrılām	G364/3

2.5.3. Ek tekrarlarının sağladığı armoni

“Ekler, kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılmayan, kökler ile birleşerek gövdeler, gövdeler ile birleşerek de yeni kelime gövdeleri oluşturan yahut da kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kuran görevli şekillerdir.”³¹³ Aynı gramatikal yapıların tekrarı da âhenk yaratmakla birlikte anlama da katkı sağlarlar. Şahıs ve iyelik eklerinin tekrarı, çokluk ekinin tekrarı, kip ekinin tekrarı, ek fiil ekinin tekrarı olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir.

2.5.3.1. Şahıs ve iyelik eklerinin tekrarı

Eylemin veya durumun kim tarafından yapıldığını belirten şahıs eki ile adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren iyelik ekinin³¹⁴ 1.tekil ve 1.çoğul, 2.tekil ve 2. çoğul kişileri daha çok görülmüştür.

“İyelik ekleri vurgulu eklerdendir. Bu ekler kendilerinden sonra başka bir ek almadıkları ve ad sonunda bulundukları zaman, vurgu hep iyelik ekindedir.”³¹⁵ Aşağıda verilen örneklerde 1.tekil ve 1. çoğul iyelik ve şahıs eklerinin âhenkli kullanımında şair vurguyu kendisinde tutarak içinde bulunduğu durumu, ruh hâlini, çektiği ızdırabı mübalağalı bir anlatımla dile getirir.

<i>pādşāhum</i> kuluñam demek düşer mi baña hiç	
<i>ben kimem</i> yüz biñ benüm gibi gulām olsun saña	G4/2
<i>göñlüme</i> zūlfüñ-durur dām-ı belā	
<i>cānuma</i> çeşmüñ-durur ‘ayn-ı ‘anā	G13/1
<i>ola cismümde</i> benüm her üstühānum māh-ı nev	
<i>ger olam</i> ey māh-rū bir gece hem-pehlū saña	G14/4
<i>ey pîr-i mey-fürüş başumda</i> humār var	
<i>gel bir ayağ sun elümi</i> al atalığ et	G31/2

³¹³Korkmaz, 2003, a.g.k., s. 15.

³¹⁴Korkmaz, 2003, a.g.k., s. 259.

³¹⁵Korkmaz, 2003, a.g.k., s.263.

<i>kaddüm</i> бүkilüp çenge döner sînem olur def	
<i>agýār</i> ile ol yār kaçan kim ede sohbet	G35/6
<i>cān</i> u dil almağa hecrüñ yüregüme od urur	
<i>ki</i> yaka yıka <i>evüm</i> varumı ede tārāc	G41/4
<i>ben</i> gedāyam pādşāhumdur nemed	
‘ār zahmından penāhumdur nemed	G48/1
<i>cānum</i> ile başumı saklamağa	
<i>hem</i> libāsum hem külāhumdur nemed	G48/2
ölür isem ben bu yoldan dönmezem	
menzil-i ma ‘şūka rāhumdur nemed	G48/5
yöri var mey-kedede karşuma gelme nāsih	
<i>ki</i> elüme sāgar alıcak gözüme kan görünür	G80/2
<i>gözlerüm</i> ferş u müjem cārüb olupdur dostlar	
şol yere kim ol gözi ‘ayyārı gördüm bir nazar	G128/2
<i>gözüm</i> ile göñlümüñ hoş āb u havāsı var	
sultān-ı hayālünne tā kim vatan olmışdur	G183/2
kulhyuz kendümüzi satamazuz anuñ için	
<i>bilmez</i> ol Yūsuf-ı gül-çihre bizüm kıymetümüz	G225/3
gıdā-yı cān gerek ehl-i dil olana şeksüz	
güzelsüz olmazuz oluruz etsüz etmeksüz	G231/1
n’ola bir kerre seni sayd u şikār eyleyevüz	
soravuz leblerüñi būs u kinār eyleyevüz	G238/1
<i>gözüm</i> göñlüm elinde huşk u terden nesne kalmadı	
ne bulur nem yakar bilsem ki gitmez cāvidān āteş	G253/2
bugün hüsnüñ zamānıdır öpül ‘ömrüm kucul cānum	
güzellik çünkü fānıdır öpül ‘ömrüm kucul cānum	G357/1
‘ışk ile bidāruñam sanma ki hālüm var benüm	
<i>gözüm</i> ü göñlüm açıkdur feth-i bābum var benüm	G365/1
sîne hālî çeşm ü dil giryān u biryān gel berü	
<i>hem</i> otağum hem şarābum hem kebābum var benüm	G365/5
defter ü tūmāra yazduğum mahabbet sözlerin	
levh-i hātırdan derem sanma kitābum var benüm	G365/7

<i>n'ola öldüñ ise dilber kayırmaz bildüğüñ etme</i>	
<i>benüm cānum benüm 'ömrüm cihāndur bu cihāndur bu</i>	G443/2
<i>ümüdüm devletüm varum sa'ādetle eşigüñden</i>	
<i>kesilmesün 'alākam tek vefā etme cefā eyle</i>	G534/2
<i>sevdüğüm 'ömrüm efendüm ben ölem sen kalasın</i>	
<i>uş göresin nece hayr etdiğini kan kimseye</i>	G545/4
<i>cennet-i kūyuñı terk eylemeyem ādem isem</i>	
<i>dāne-i hālūñ od urmazsa eger hürmenüme</i>	G562/5

Vurgunun 2. tekil ve 2. Çoğul şahıs ve iyelik ekinde olduğu, şairin çoğunlukla sevgiliye hitaben konuştuğu beyitler aşağıda örneklendirilmiştir.

<i>mümkin midür ki vara miyānuñ kinār ola</i>	
<i>bî-çāre 'aşıkuñ yā vere ihtimāl aña</i>	G11/4
<i>gülşen-i 'ışkuñda āh u nāle bülbüldür baña</i>	
<i>sinem üzre zahm-ı peykānuñ kızıl güldür baña</i>	G15/1
<i>saç zülfüñi ruhuña ki 'anber gulām ola</i>	
<i>aç gün yüzüñ ki mäh-ı nev işi tamām ola</i>	G22/1
<i>miskînlük ile dilleri zülfüñ alur ele</i>	
<i>tañ mı ger aña cennet-i rüyuñ makām ola</i>	G22/4
<i>ruhlaruñda hāl-i 'anber-bāruñı gören dedi</i>	
<i>Rūma iklim-i Habeş sultānidur düşmiş ğarîb</i>	G23/4
<i>gördüğüñ yerde Necātî'yi tecāhül edesin</i>	
<i>hüsnüñe mağrûrsın ne-y'ki bu istignā yigit</i>	G27/5
<i>gül yüzüñde zülfüñ örter hatt-ı reyhānı dürüst</i>	
<i>kim görüpdür kâfiri hıfz ede Kur'ānı dürüst</i>	G36/1
<i>cām-ı hecrüñ nüş eder mestāneler gördüñ mi hiç</i>	
<i>yoluña cānlar verür merdāneler gördüñ mi hiç</i>	G39/1
<i>öykindi nāfe zülfüñe kürkin devürdiler</i>	
<i>su 'arızuñı aındı yüzün yere sürdiler</i>	G57/1
<i>tîğ-ı cefā ile depelersin Necātî'yi</i>	
<i>ölsün mü ne n'eylesün seni ey bî-vefā sever</i>	G83/5
<i>zülfüñe nisbet yā alnuñ ola cennet yā ruhuñ</i>	
<i>çünkü şāmuñ bāğ-ı huld altında yā üstindedür</i>	G121/3

gölşen-i hüsnüñde kim tâvüs-ı zülfüñ bâl açar
tâli 'üm mes 'ud olur bahtum der-i ikbâl açar

G163/1

2.5.3.2. Çokluk ekinin tekrarı

Türkçede isimlerin “teklik ve çokluk” biçiminde yalnız iki sayı türü bulunmaktadır.³¹⁶ Ve bu çokluğun miktarı belli değildir. Necâtî Bey gazellerinde çokluk eki “-lAr”ı tekrarlı ve âhenkli kullanarak mübalağa ve çoğaltma yapmıştır.

hoş-durur gül yüzlülerle baña gülşen güşesi

zâhidâ hurîler ile cennet-i me'vâ saña

G12/3

dögünler kara pullar cân u dil zâr

elişler birle sînem tahta-i nerd

G46/5

nergislerüñi ko uyusun gül yüzüñde kim

olur bahâr günleri hâb-ı seher leziz

G54/3

dolular nüş edüp eder güzeller âşnâlıklar

egerçi meclis-i meyden melek bi-gânedür derler

G61/2

bir alay oldu perî şiveli âhû begler

gözi âhûlaruñ alayına yâhû begler

G67/1

kaşuñla kirpügüñ elbette cânı gözlerler

san ki atıcılardur nişânı gözlerler

G159/1

tabîb-i hâzık-ı şâhî ne tedbîr etdi yâ Rab kim

selâmetler verüp güc ile kurtuldu sekâmetler

G208/11

biz senüñ hüsn-i cihân-efrûzuña 'âşıklaruz

anuñ-içün kanda güzel görsevüz âşıklaruz

G216/1

güller açılır oldu dikenlerde Necâtî

ben bülbüle bir gonca-i handân ele girmez

G219/5

dem olmaz kim feleklerde melekler âhdan korkmaz

beni yakduñ günâhum ne be hey Allâh'dan korkmaz

G224/1

avlamağa güzelleri mâni ' olur fakîh

monlâlaruñ şikârda olur likâsı şüm

G363/6

tâ görelden iki şehlâ gözlerinüñ karasın

kible-i mihrâb edindüm kaşlarınıuñ arasın

G396/1

³¹⁶Korkmaz, 2003, a.g.k., s. 256.

<i>leblerüñ öpdükçe sāgar acısun cān acısun</i>	
<i>kimseler</i> görmüş degül bunuñ gibi cān acısun	G429/1
<i>acı diller</i> verdi baña işidenler dedi kim	
<i>biz bu deñlü görmedük gül-berg-i handān acısun</i>	G429/3
<i>nece çeksün kişi her-cāyilerüñ yārelerin</i>	
<i>ben bu gayretler</i> ile kend'özime pārelerin	G431/1
<i>'āşka piste-dehenler</i> katı gülerler idi	
<i>muttali</i> 'oldı Necātî hep o esrārlara	G468/8
<i>pisteler</i> ağızlanurmuş leblerüñ cüllābını	
<i>söylenürmüş goncalar</i> gül-berg-i handān hakkına	G489/2
<i>sayd eyledüñ güzelleri</i> ol la'l-i nāb ile	
<i>cānā neler</i> şikāra gelürmüş şarāb ile	G513/1
<i>itlerüm</i> ile Necātî bilece olsun demiş	
<i>kulları</i> bābında şāhum ihtimām etmiş yine	G561/6
<i>goncalar</i> ağız açup derler zebān-ı hāl ile	
<i>tāzele peymānelerle</i> vaktidür peymānuñı	G575/5
<i>üstüme döndi gam piyādeleri</i>	
<i>başuma</i> çıkdı derd nāleleri	G576/1
<i>cām-ı şarāb-ı yār-ı şeker-leb</i> dedükleri	
<i>oldur</i> cihānda 'ārife meşreb dedükleri	G590/1
<i>ben ölürsem leblerüñ cān bahşı</i> olsun dostum	
<i>būsedden bi-dillere</i> eyle firāvān bahşışı	G610/2

2.5.3.3. Kip eklerinin tekrarı

“Fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. İşte bu anlatım kalıplarına kip, bu kavramı karşılayan eklere de kip ekleri diyoruz.”³¹⁷ Kip ekleri kendi içinde bildirme ve tasarlama olmak üzere ikiye ayrılır. Bildirme kipi eylemin zamanı ile ilgiliyken, tasarlama duygu ile ilgilidir. Çalışmada her ikisine dair âhenkli kullanımlar aşağıda örneklendirilmiştir.

<i>zülfi-dilber tolamış</i> ayak saña	
<i>hāy miskîn olmış</i> olıcak saña	G6/1

³¹⁷Korkmaz, 2003, a.g.k., s. 569.

<i>mümkin midür ki sarıla bir sım-ten baña</i>	
<i>ölem gidem meger ki sarıla kefen baña</i>	G16/1
<i>pādşāhum boynı bağlu kuluñam</i>	
<i>dile öldür dile sakla dile sat</i>	G28/2
<i>öykündi nāfe zülfüñe kürkin devürdiler</i>	
<i>su ‘ārızuñı añdı yüzün yere sürdiler</i>	G57/1
<i>göstermez idi gözine dilber melekleri</i>	
<i>igen göge çıkardılar igen uçurdılar</i>	G57/2
<i>sıçrar yüzüme yapışur andak gözüm yaşı</i>	
<i>sen mähı koyup eyler isem mihre bir nazar</i>	G58/4
<i>yār eşiginden alayın gideyin başımı uş</i>	
<i>ki n’olur olmaz yere itler gibi āzār eyler</i>	G65/5
<i>bir gün saçında boğınur açar şikeste dil</i>	
<i>çoklar Necātî kend’özini nā-gehān asar</i>	G70/10
<i>añmıışsın eski pışeñ olmuışsın ele rüsvā</i>	
<i>ne-y’ki yine Necātî yeñi yeñi hünerler</i>	G92/7
<i>gölşende serv karsar elin hā salar başın</i>	
<i>kend’özi oynar eblehi gör kend’özi çalar</i>	G133/5
<i>rāz-ı lebinî mest gözinden sorar gönül</i>	
<i>nāzüklük ile ağzını arar haber çeker</i>	G146/6
<i>dil o cān gūşelerin sildi süpürdi müjesi</i>	
<i>aldı gitdi ne ki buldı ise nakır u kıtmır</i>	G201/7
<i>içerüz sākî elinden bāde-i hel min mezid</i>	
<i>bizi ser-hoşlukdan ağlar sanma biz ayıklarız</i>	G216/5
<i>gel gözümde bulınur gāhî gönülde gizlenür</i>	
<i>gamze-i hūn-rîzi bir sihr-āferin cādū imiş</i>	G251/4
<i>kara bağruma çekeyin ok gibi</i>	
<i>öpe kuça eyleyeyin el-vedā‘</i>	G262/7
<i>ten esāsın yıkdı kıldı cān evin ābād ‘ışk</i>	
<i>dilde seng-i hecer ile saldı ağır bünyād ‘ışk</i>	G278/1
<i>hālka hālka dām kurdum kodum ortasında beñ</i>	
<i>tā kim ol şehbāz-ı hüsn ola şikārı çeşmümüñ</i>	G305/6

<i>cemāli mushafın gördüm ruh u zülfi-durur verdüm</i>	
<i>gelün siz sūre-i nūr u duhānı baña öğretmeñ</i>	G306/3
<i>ben öldüm gerü dirildüm cihān ahvālını bildüm</i>	
<i>ruh-ı cānān ile hūr-ı cinānı baña öğretmeñ</i>	G306/4
<i>devr-i güldür gelünüz cām içelüm ‘ayş edelüm</i>	
<i>nece bir ehl-i riyānuñ sözünü işidelüm</i>	G360/1
<i>bülbüle okıdalum medh ü Necātî’ye gazel</i>	
<i>bir nefes hurrem oldum deyelüm işidelüm</i>	G360/6
<i>gül hayāsuzluk etse yüzleyelüm</i>	
<i>sākî-i gül- ‘izārı gözleyelüm</i>	G375/3
<i>şem ‘-vār ortaya atılmayalum</i>	
<i>cām gibi kenārı gözleyelüm</i>	G375/4
<i>yā rab düşmen bakışlu yāra n’etdüm n’eyledüm</i>	
<i>sevdüğümünden gayrı ol dildāra n’etdüm n’eyledüm</i>	G380/1
<i>gül yüzine bakmadum şimşāduñ adın añmadum</i>	
<i>ol kamer-ruhsār u hoş-reftāra n’etdüm n’eyledüm</i>	G380/3
<i>kāmet ü zülfe giriftār oldılarsa cān u dil</i>	
<i>etdilerdi buldılar bi-çāre n’etdüm n’eyledüm</i>	G380/6
<i>ādem olmaz ādeme yakışmaz ādemden kaçır</i>	
<i>ben Necātî ol perî-ruhsāra n’etdüm n’eyledüm</i>	G380/7
<i>olmayayın cemālūñe pervāne yā neyin</i>	
<i>yanmayayın firāk odına yā ne yanayın</i>	G383/1
<i>añdurma ben gārîbe diyār-ı melāmeti</i>	
<i>öğretme mübtelāya efendi belā yolın</i>	G387/5
<i>gelmez kināra duhter-i rez vermez el baña</i>	
<i>pîr-i muğāna gerçi yetürdüm ata yolın</i>	G387/6
<i>de gamzeñe komaduğı yerden götürmesün</i>	
<i>yıkup gidemesün dil ü cānuñ hızānesin</i>	G389/7
<i>baña dermiş şöyle kendin mübtelā göstermesün</i>	
<i>ihtiyār elde ise hüsnin dil-rübā göstermesün</i>	G394/1
<i>her kişi izi tozın başına tāt edinmesün</i>	
<i>her gedā kend’özünü bir pādşā göstermesün</i>	G394/2

<i>tā zülfüñüñ her etdügi gelmeye yolına</i>	
<i>okıdı urdı tañ yele sağına soluña</i>	G474/1
<i>avlayalum bir semen endāmı bayram ertesi</i>	
<i>eyleyelum bir dahı bayramı bayram ertesi</i>	G573/1
<i>āşık olalum gönül olmayalum oñmayalum</i>	
<i>tığ-ı kassāb-ı kazā sevmez bilürsin ferbihi</i>	G578/4
<i>geh var dedi dehānuña ağıyār gāh yok</i>	
<i>ol hātem oldı div-i Süleymān oyuncağı</i>	G589/3
<i>kimini öldürdi hālkuñ kimini etdi esir</i>	
<i>ellere akın salup şehr ortasın uc eyledi</i>	G601/2
<i>izüñ tozına dökdüm ü saçdum gözüm yaşın</i>	
<i>tālib gibi ki harc ede iksire varını</i>	G612/2
<i>saña vasl olma yazuk hecr ile ölmek baña güc</i>	
<i>añarın ağların gāh seni gāh beni</i>	G622/3
<i>nem ola dersin olayın öleyin dirileyin</i>	
<i>edeyin saña fidā cān u cihānum şeyhi</i>	G633/4
<i>ko bizi ‘ömr-i dırāz ile yaş yarışduralum</i>	
<i>koşalum ol saçı şebdize eşk-i gül-günü</i>	G640/2

2.5.3.4. Ek fiil ekinin tekrarı

Ek fiilin dildeki görevi ad soylu sözcükleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır.³¹⁸ Necâtî Bey gazellerinde ek fiilin 3. tekil geniş zamanı “-Dİr/-Dur” ekini âhenkli bir söyleyişle sıkça kullanmıştır. Bu ek “tahmin ve kesinlik” anlamlarını taşır. Bu yüzden tekrarlı kullanıldığı beyitler şairin kendinden emin, ikna edici ve güçlü yönünü bize vermektedir.

<i>gamze-i hūn-rizine dil ver ki cān bāzārıdur</i>	
<i>ey Necâtî dilber oğlandıur gelür āsān aña</i>	G5/7
<i>sīnem üzre zahm-ı gamzeñ rāhat-ı cāndur baña</i>	
<i>gamzeñ oklarıñ ile ölmek hāb-ı bārāndur baña</i>	G8/1
<i>gözlerüñ ‘ayn-ı ‘ināyetdür kime ede nazar</i>	
<i>kirpügüñ sehm-i sa ‘ādetdür kime ola nasib</i>	G23/2

³¹⁸Korkmaz, 2003, a.g.k., s.702.

<i>hiçbir kimse demez kim it midür âdem midür</i>	
<i>bezm-i 'uşşāka ne yüz ile gelür bilsem rakib</i>	G23/7
<i>derd-mend olanlaruñdur devlet-i dāru'ş-şifā</i>	
<i>kankı bî-devletdür ol kim derdi kor dermān alur</i>	G55/4
<i>ol güneş yüzlü kamer haylıca şehir oğlanıdur</i>	
<i>her ne yüzden der iseñ toğrı cihān fettānidur</i>	G56/1
<i>bir gazālūñ sihr-i çeşminden Necātî hastedür</i>	
<i>anuñ için söyledügi sözleri yabanadur</i>	G60/6
<i>yüzüme bak gözüñi aç gurūr-ı saltanatdan geç</i>	
<i>nece begler uyutmuşdur cihān efsānedür derler</i>	G61/4
<i>eşigüñ yaşum ile hem-demdür</i>	
<i>meger ol Ka 'bedür bu zemzemdür</i>	G66/1
<i>beni cevri ile öldürse demeñ ol yāra kanludur</i>	
<i>helāl olsun aña kanum yigitdür delikanludur</i>	G69/1
<i>tañ yeli şimşād-kadler turrasından hastedür</i>	
<i>za'fî gālib olduğı için nālesi āhestedür</i>	G82/1
<i>kocalığında Necātî oldu oğlan hastesi</i>	
<i>hayf kim bî-çāre hem dīvānedür hem hastedür</i>	G82/7
<i>ey Necātî la 'l-i nābî üzre hāli dilberüñ</i>	
<i>bir megesdür kim makāmı kand-ı nāb üstindedür</i>	G211/7
<i>bu gün urmakda tutmakda katı sahhārdur gamzeñ</i>	
<i>bu gün asmakda basmakda katı kattāldür zülfüñ</i>	G302/4
<i>sarılmak bir hidāyetdür kuculmak hod sa 'ādetdür</i>	
<i>bilürsüz büse 'ādetdür öpül 'ömrüm kucul cānum</i>	G357/3
<i>alınupdur lāle rengi ol gül-i siyr-ābdan</i>	
<i>kuruyupdur la 'l kanı ol iki 'unnābdan</i>	G386/1
<i>yara sanmañ 'ārīzuñ nāzüklügidür şivedür</i>	
<i>cennete yol kesmek ister bir yañağı gülsitān</i>	G440/3
<i>be Necātî bu gazel şi 'r degüldür yā nedür</i>	
<i>serv-kadler kademinde bir akar sudur bu</i>	G444/7

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RİTİM

“Akmak manasına gelen ‘rheo’ fiilinden türetilen ‘rhythm’ kelimesi Platon öncesinde hareketli bir nesnenin şekli ya da dansçının vücut şeklini karşılamakla birlikte Sokrates’te belli bir ölçüye tabi olmayı ifade eder. Metrik olma Platon’da da sürdürülür. Platon’dan sonra ise ritim bugünkü anlamına ulaşır.”³¹⁹

Aristoteles’e göre insanlarda doğuştan var olan taklit eğilimi, beraberinde ritim ve harmoniyi de getirerek şiir sanatını oluşturmuştur.³²⁰ Yani ritim, sanatın özünü meydana getirmektedir. “Onlar ki kelama can verirler”³²¹ diyen Şeyh Gâlib gibi ritim de manaya can vermekte, söze ruhanî bir anlam katmaktadır. Yahya Kemal şiiri “sözcüklerin özel bir ritim yaratmasından doğan bir sanat” olarak tanımlarken en önemli ögenin de “ritim dalgalanışları” olduğunu söyler.³²²

Şiirde heceler belli bir düzen ve diziliş içinde vurgulu vurgusuz, uzun ya da kısa özelliklerde öbekleşmesiyle ritim sağlanır.³²³ Söz ile müziğin birlikteliğinden şiir oluşurken Ahmet Haşim’in dediği gibi “... musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın...”³²⁴ bir şiir dili oluştururken ritim şairin elinde güçlü bir araçtır. Ve mananın harflere, söze, vezne, kafiye sığmadığını düşünen Mevlânâ, şiirden fazla müziği sevmektedir. Çünkü ona göre müzik insanlardaki birliği sağlamaktadır.³²⁵ Tanpınar da müzikle ilgili düşüncelerini şöyle özetler:

Musiki, giydirilmiş zamandır. Diğer sanatların hemen hepsinde tabiatın bir şey var. Musiki sadece alır; zaman gibi onu da her şeyle durdurabilirsiniz. Maddesizdir, sestten yani heyecanların en iptidai işaretinden yapılmıştır. Onun için daima iptidaidir. Düşünceyi değil, nabızı idare eder.³²⁶

³¹⁹G. Tulum. (2021). Yunus Emre’de Makro Ölçekte Ritim. *Söylem Filoloji Dergisi*, 6(3), s. 833.

³²⁰Aristoteles, 2005, **a.g.k.**, s. 17-19.

³²¹Okay, 2019, **a.g.k.**, s. 23.

³²²M. Uyguner. (1968). *Yahya Kemal*. İstanbul: Varlık Yay. s. 14.

³²³Macit, 2016, **a.g.k.**, s. 77.

³²⁴A. Bezirci. (1986). *Ahmet Haşim*. İstanbul: İnkılap Kitabevi. s. 82.

³²⁵A. Gölpınarlı. (1963). *Mevlânâ*. İstanbul: Varlık Yay. s. 30.

³²⁶Tanpınar, 1977, **a.g.k.**, s. 37.

Ses ile müziği birleştiren bir âhenk unsuru olarak uzun yıllar kullanılmış olan aruz ölçüsü “hecelerin uzunluk ve kısalık temeline dayanan”³²⁷ bir metriktir. Metrik, “bir şiirde dizeleri oluşturan sözcükleri hece sayıları, hece süreleri ve vurguları açısından inceleyerek dizenin ses yapısını aydınlatmaya çalışan alana”³²⁸ denmektedir.

3.1. Vezin

Aruz kelimesinin çeşitli sözlük anlamları arasında “yön, cihet, taraf, yan, bölge; Mekke, Medine ve etrafı; daracık dağ yolu; bulut; serkeş deve; çadırın orta direği; ortaya çıkma veya çıkarma; kendisiyle bir şey karşılaştırılan, dolayısıyla ölçü ve örnek olan şey”³²⁹ gibi anlamlar yer almaktadır. Bunlardan hangisinin ölçü anlamına kaynak olduğu konusunda eskiden beri ihtilaf olmakla birlikte “çadırın orta direği” anlamı kaynaklarda en çok karşılaştığımız anlamıdır.

VIII. yüzyıldan itibaren Arap edebiyatında görülmeye başlayan aruz, Arap istilaları sonucu geniş alana yayılan Arap kültürü ve edebiyatının önce İran edebiyatını etkisi altına almasından sonra İran edebiyatındaki değişikliklerle birlikte Türk edebiyatı dahil başka edebiyatları da etkilemiştir. Aruzla yeni tanıştığımız dönemde hece veznine yakın aruz vezinleri Türk şairleri tarafından tercih edilmiştir.³³⁰ Örneğin İslamî dönemin ilk eseri Kutadgu Bilig 11’li hece ölçüsüne benzeyen Şeh-name vezniyle (fa’ûlün fa’ûlün fa’ûlün fa’ûl) yazılmıştır.³³¹ Daha sonra ise M. Fuad Köprülü’nün de tespit ettiği üzere XIV. yüzyıldan itibaren İran edebiyatında en çok kullanılan vezinler Türk şairleri tarafından da tercih edilmiş, sonrasında görülen değişikliklerde de Fars aruzu hep örnek alınmıştır.³³² Ancak Türk şiirinin aruzla karşılaştığı güçlükler ne Fars şiirini örnek almakla ne de heceye benzer vezinler kullanmakla giderilememiş; Türkçenin uzun ünlüye sahip olmayan ses yapısı şairlerimizi Arapça ve Farsçadan alınan kelime ve tamlamalarla yüklü şiir diline yöneltmiştir. Bütün bunlara rağmen Necâtî Bey Türkçenin atasözü ve deyimlerinden sıkça yararlanarak oluşturduğu şiir tarzıyla Türk aruzunu başarılı bir şekilde uygulamıştır.

³²⁷Dilçin, 2004, **a.g.k.**, s. 3.

³²⁸Aksan, 2021, **a.g.k.**, s. 230.

³²⁹N. M. Çetin. *Aruz*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 3, s. 429.

³³⁰H. İpekten. (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yay. s. 117-124.

³³¹Saraç, 2007b, **a.g.k.**, s. 203.

³³²Y. Şafak. (1994). *Aruz Ölçüsü ve Bazı Değerlendirmeler*. *Yedi İklim Aylık Sanat Kültür Edebiyat Dergisi*, 7(49), s. 16.

XIV. Yüzyıldan itibaren olgunlaşmaya başlayan Türk aruzu XX. Yüzyıla geldiğimizde Tevfik Fikret ve Mehmet Akif’le birlikte millileşen bir özelliğe kavuşabilmiştir. Günümüzde hâlâ aruzla şiir yazarlar olsa da artık “antika değere sahip bir eşya” olmaktan öteye geçememektedir.³³³

Divan şiirinde yaşanan bütün zorluklara rağmen aruz, başlıca ritim aracıdır.³³⁴ Bu yüzden Arap şiirindeki 16 bahrin 14’ü Türk şiirinde mevcuttur.³³⁵ Aşağıdaki *Tablo 3.1*’de Necâtî Bey’in gazellerinde tespit edilen bahirler ve kalıplar kullanım sıklığı ile verilmiştir.

Tablo 3. 1. *Gazellerde kullanılan vezinler*

BAHİRLER	KALIPLAR	GAZEL
HEZEC	mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün	38
	mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün	35
	mef’ülü mefâ’ilün mef’ülü mefâ’ilün	3
	mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün	40
	mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün	2
RECEZ	müfte’ilün mefâ’ilün müfte’ilün mefâ’ilün	1
	müstef’ilün fe’ülün müstef’ilün fe’ülün	3
	müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün	2
REMEL	fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün	214
	fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün	21
	fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün	104
	fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün	1
MUZARİ	mef’ülü fâ’ilâtün mef’ülü fâ’ilâtün	1
	mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün	140
	mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün	32
HAFİF	fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün	17
TOPLAM		654

³³³B. Belenkuyu. (2020). Türkçe Aruz Kaynakçası. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24(24). s. 139.

³³⁴Aksan, 2021, **a.g.k.**, s. 235.

³³⁵Dilçin, 2004, **a.g.k.**, s. 19.

3.1.1. Tef'ilelerin Dizilişı Bakımından Kullanılan Kalıplar

Necâtî Bey'in gazellerinde tespit ettiğimiz vezinler Yakup Şafak'ın tasnifine göre³³⁶ tef'ilelerin yapısı gözetilerek aşağıda dört başlık altında verilmiştir.

3.1.1.1. Tek Bir Tef'ilenin Tekrarından Oluşan ve Herhangi Bir Değişikliğe Uğramayan Yeknesak (Muttarid) Vezinler

Yeknesak vezinler, herhangi bir değişikliğe uğramadan tek bir tef'ilenin tekrarından oluştuğu için şiirde monoton bir hava yaratmış bu yüzden hem Fars hem Türk edebiyatında pek ilgi görmemiştir. ³³⁷ Bu gruptaki vezinler daha çok *musammat* şiirlerde görülmüş, böylece monoton hava kırılmaya çalışılmıştır.³³⁸

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

GAZEL	42,61,69,91,138,190,192,208,224,245,246,249,252,253,302,306, 311,328,329,351,357,362,370,371,397,409,418,422,443,526,534, 542,546,580,602,634,644,649.	38
--------------	--	-----------

İlk dönemlerde (XIII.- XV. yüzyıl) 4 mefā'ilün kalıbının hem Fars hem Türk edebiyatlarında çok az kullanıldığı, XVI. yüzyıldan itibaren ise giderek artan bir oranla sık kullanılmaya başlandığı görülmüştür.³³⁹ Necâtî Bey de yeknesak veznin en çok kullanılan bu kalıbını gazellerinde sık kullanmış, coşkulu ve hareketli gazeller oluşturmuştur.

müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

(_ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _)

Şair tarafından 2 gazelde (G270, G293) kullanılmıştır. Ünsüz kullanımının fazla olması sebebiyle şiire hareketli ve coşkulu bir hava katmıştır. Böylelikle kalıbın yarattığı tekdüze hava kırılmıştır. Fakat "...bir vezinde kapalı hecenin çokluğu ritmin yavaşlamasına..."³⁴⁰ yol açmaktadır.

3.1.1.2. Üç veya Dört Tef'ileli Yeknesak Vezinlerin Sonlarından Birer Hece Eksiltile-rek Meydana Getirilen Düz (Basit) Kalıplar

³³⁶Y. Şafak. (1996a). Fars ve Türk Edebiyatlarındaki Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler. *Yedi İklim Aylık Sanat Kültür Edebiyat Dergisi*, 10 (70), s. 32.

³³⁷Şafak, 1996, a.g.k.

³³⁸Macit, 2016, a.g.k., s. 84.

³³⁹Y. Şafak. (1996b). Fuzûlî, Hayâlî ve Yahyâ Bey Divanlarında Yeknesak ve Almasıık Vezinlerle Yazılmış Manzumelerin Özellikleri. *Yedi İklim Aylık Sanat Kültür Edebiyat Dergisi*, 10(71), s. 48.

³⁴⁰Şafak, 1996a, a.g.k., s. 34.

Yeknesak vezinlerin son tef'ilesinin bir hecesinin değiştirilmesiyle oluşturulan bu kalıplar Fars ve Türk şairleri tarafından en çok kullanılan vezinler olmuştur. Sonda yapılan bu kesinti şiiri monotonluktan kurtararak “ritme büyük bir cazibe” katmaktadır.³⁴¹

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

GAZEL	1,3,4,5,8,10,12,14,15,17,23,25,26,27,29,30,34,36,39,40,49,55,56 59,60,74,76,82,85,93,97,103,107,118,119,120,121,122,123,124, 128,132,140,142,145,150,151,161,163,168,173,178,179,184,185 186,187,188,195,196,197,198,202,203,209,210,211,216,217,227 228,242,243,247,248,250,251,254,258,264,266,267,268,269,278 279,289,291,292,294,296,298,300,303,305,307,308,313,314,315 317,318,319,320,326,330,334,337,342,345,346,347,348,349,350 353,355,356,359,365,367,368,372,377,379,380,381,382,386,391 394,395,396,398,400,408,412,413,414,417,421,424,426,427,429 434,435,437,440,452,454,459,460,461,464,469,471,472,476,479 487,488,489,493,498,502,505,507,509,511,515,519,523,529,531 537,539,540,545,547,548,549,553,555,561,565,569,570,572,573 575,578,583,588,592,601,603,608,610,613,620,621,624,626,627 628,630,632,635,636,642,652,653,654.	214
--------------	--	------------

Necâtî Bey'in gazellerinde en çok kullandığı vezin “fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün” kalıbıdır. Necâtî Bey, özellikle gazellerinde kurduğu “ünlü ünsüz dengesini”³⁴² en güzel bu kalıpla sağlamıştır. Kapalı hecenin fazla olması, ünlü ünsüz dengesinin kurulmasına böylece zaman zaman hareketli zaman zaman da duygusal bir ses örgüsü kurulmasına yardımcı olur.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

GAZEL	6,13,19,28,38,48,71,88,99,116,165,235,244,262,304,343,352, 420,441,530,536.	21
--------------	--	-----------

³⁴¹ Şafak, 1996a, a.g.k., s. 32.

³⁴² Horata, 1998, a.g.k.

Kalıbın dört tef'ileli hâline göre şairimizce daha az kullanılmıştır. Daha dinamik bir ritmi olması sebebiyle şairimizin sakin ve duygusal tabiatına çok uymadığından az tercih edilmiştir.

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

fâ'ilâtün

fa'lün

(..__ / ..__ / ..__ / ..__)

(_ . __)

(__)

GAZEL	2,41,45,47,63,64,65,67,72,80,109,110,111,112,115,125,134,139, 147,162,169,174,180,181,199,200,201,207,213,220,225,226,233, 237,238,259,263,280,288,309,312,316,324,325,327,339,340,351 358,360,369,390,402,406,416,419,423,430,431,433,438,439,444 446,453,462,466,467,468,470,475,485,486,491,496,503,504,514 518,522,525,538,556,557,560,562,566,595,596,600,604,609,611 617,619,622,623,633,637,638,641,646,648,651.	104
--------------	---	------------

Necâtî Bey'in en çok kullandığı 3. Vezindir. Açık hecenin fazla olması şairimizin Türkçe kelimeleri rahatlıkla kullanmasını sağlamış ayrıca başta ve sonda yapılabilen “fâ'ilâtün ve fa'lün” şeklindeki değişimler ritmi hareketlendirmiştir. Ayrıca “bir vezinde açık hecenin fazlalığı şiirin süratlenmesine yol açar.”³⁴³

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

fâ'ilâtün

fa'lün

(..__ / ..__ / ..__)

(_ . __)

(__)

1 gazelde kullanılmıştır. (G585)

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

(. ___ / . ___ / . ___)

GAZEL	37,46,86,106,113,129,176,193,215,221,230,232,256,281,287,344 384,388,399,403,405,428,442,445,449,500,535,544,559,574,587 591,598,625,639.	35
--------------	---	-----------

³⁴³Şafak, 1996a. a.g.k., s. 34.

3.1.1.3. İki Çeşit Tef'ilenin Münavebe İle Tekrarından Oluşan Almaşık (Mütenavib) Vezinler

Necâtî Bey tarafından çok rağbet görmeyen bu vezinler toplam 7 gazelinde görülmüştür. Divan şairlerine de baktığımızda onlar tarafından da çok tercih edilmedikleri görülmektedir. Bunun sebebi olarak düzenli ve mekanik bir yapısı olması sebebiyle şiire canlı ve dinamik bir hava katarak şairi tekdüzeliğe sürüklediği düşünülmektedir.³⁴⁴

mef'ülü mefā'ilün mef'ülü mefā'ilün

(__ . / . __ _ / __ . / . __ _)

3 gazelde (G84, G261, G581) kullanılmıştır.

müfte'ilün mefā'ilün müfte'ilün mefā'ilün

(_ . . / . _ . _ / _ . . / . _ . _)

1 gazelde (G177) kullanılmıştır.

müstef'ilün fe'ülün müstef'ilün fe'ülün

(__ . _ / . _ _ / __ . _ / . _ _)

3 gazelde (G241, G276, G579) kullanılmıştır.

3.1.1.4. Farklı Tef'ilelerin Karışık Bir Şekilde Sıralanmasıyla Meydana Gelen (Muhtelit) Vezinler

Yapılarındaki farklılık sebebiyle ritme canlılık katan karmaşık vezinler Türk ve Fars şairlerince çok tutulmuş, Necâtî Bey de gazellerinde bu vezinleri sıkça kullanmıştır. Karışık vezinlerde açık hecenin fazla olması şairlerimizi tekdüzelikten kurtarmış ayrıca “... değişik his ve heyecanları ifadeye...”³⁴⁵ oldukça fazla imkân sağlamıştır.

mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

GAZEL	18,35,62,75,95,101,102,104,137,149,156,175,183,206,214,219,	40
	234,282,295,385,407,447,450,455,478,482,484,490,495,517,521	
	532,558,567,571,606,614,615,629,645.	

mef'ülü mefā'ilün fe'ülün

(__ . / . _ . _ / . __)

2 gazelde (G51, G410) kullanılmıştır.

³⁴⁴Şafak, 1996a, a.g.k., s. 32.

³⁴⁵Şafak, 1996a, a.g.k., s. 33.

mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün

(_ _ . / _ . _ _ / _ _ . / _ . _ _)

1 gazelde (G92) kullanılmıştır.

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

(_ _ . / _ . . . / . _ _ . / _ . _)

GAZEL	9,11,16,20,21,22,31,32,33,43,50,52,53,54,57,58,68,70,77,78,79, 81,83,87,89,90,94,100,105,108,126,127,130,131,133,135,136, 141,143,144,146,152,154,155,157,159,166,167,171,172,204,205, 212 222,229,236,255,260,271,273,274,275,283,285,286,290,299, 301,321,323,331,332,333,335,336,338,341,361,363,364,374,376, 378,383,387,389,393,411,415,425,436,448,451,456,458,463,465, 473,474,477,481,483,492,494,497,499,501,506,508,512,513,516, 524,528,533,541,550,551,554,563,564,577,582,584,586,589,590, 593,594,597,599,605,607,612,616,618,631,643,647,650.	140
--------------	--	------------

mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

(. _ . _ / . _ _ _ / . _ . _ / . _ _)

GAZEL	24,44,117,158,160,164,170,189,191,194,218,223,231,239,240, 257,265,270,272,277,284,297,322,366,432,510,520,527,543,552 568,640.	32
--------------	---	-----------

fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

(fā'ilātün) (fa'lün)

(. _ _ _ / . _ . _ / . _ _)

(_ . _ _) (_ _)

GAZEL	7,66,73,96,98,114,116,148,153,182,310,373,375,392,404,457, 576	17
--------------	---	-----------

3.1.2. Aruzla İlgili Hususlar

Divan şairleri aruzla yeni tanıştığında zorlansa da Divan edebiyatının olgunlaşmaya başladığı XVI. yüzyıldan sonra artık tekniğini geliştirmiş, kusur olarak addedilen

bazı ses olaylarını sanatsal bir amaca dönüştürmüştür.³⁴⁶ Biz de çalışmamızda aruz tasarruflarına tespit edebildiğimiz kadarıyla yer vermeye çalıştık.

3.1.2.1. İmale

Sözlük anlamı “çekme” demektir ve açık heceyi vezin gereği kapalı hâle getirecek şekilde biraz uzatarak okumaktır.³⁴⁷ Divan şiirinin ilk dönemlerinde Türkçede uzun ünlünün bulunmaması şairleri imale yapmaya mecbur bırakmıştır. Estetik açıdan kusur sayılan imale daha sonra usta şairler tarafından sanatsal bir değere kavuşabilmiştir.

Aşağıda Necâtî Bey’in bir gazelinden aldığımız örnekte “yuca” sözcüğünün “u” sesinde imale yapılmış ve sessel değeri bakımından “erişilmez, yukarıda, çok uzaklarda” gibi anlamlar katması beytin bağlamıyla uyumuştur.

*hüsni eyvânın güneşden **yu**ca yapmışdur o mâh*
âh kim ermez kemend-i nâle vü efğân aña G5/4
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Klasik şiirde imale niteliğine göre iki şekilde görülmektedir: imale-i maksure ve imale-i memdude

3.1.2.1.1. İmale-i Maksure

Oğuz Türkçesinde uzun ünlünün bulunmayışı şairlerimizi yeri geldiğinde ünlüleri uzatarak okumaya yönlendirmiş böylelikle bazen kelimeler tanınmayacak hâle sokulmuş bazen de anlama büyük katkıda bulunmuştur.³⁴⁸ Anlama ve ritme katkısı olan, şiirde tabii bir şekilde duran imaleler kusur değil sanatsal kaygıyla yapılmış tasarruflardır.

Arapça ve Farsça Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure

Farsça Tamlama Kesrelerinde Yapılan İmale-i Maksure

Farsça tamlama kesrelerinde yapılan imale eskiden beri hoş karşılanmaktadır.³⁴⁹ Şairler izafet kesresinde imale yaparak bazen âhengi arttırmış, bazen de vezni düzeltmişlerdir. Necâtî Bey de gazellerinde bu tür imaleye sıkça başvurmuştur. Özellikle paralel kullanımı, imaleden sonra ünsüz gelmesi, peş peşe görülen izafet kesrelerinde imale yapılması şairimizin âhenkli söyleyişine katkıda bulunmuştur.

³⁴⁶Belenkuyu, 2020, **a.g.k.**, s.139.

³⁴⁷Dilçin, 2004, **a.g.k.**, s. 13.

³⁴⁸M. B. Düzenli ve Ş. Bulak (2018). Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri. *SUTAD*, Bahar (43), s. 149.

³⁴⁹Saraç, 2007b, **a.g.k.**, s. 211.

<i>ermesün derseñ cemāl-i ber-kemāle bir zevāl</i>	
<i>gün gibi ey şāh-ı ‘ālem gitme tenhā bir yaña</i>	G3/2
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>göñlüme zülfüñ-durur dām-i belā</i>	
<i>cānuma çeşmüñ-durur ‘ayn-i ‘anā</i>	G13/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>kısmet-i bezm-i ezeldür ey Necātî bilmiş ol</i>	
<i>āšnā bî-gāne vü bî-gāne olmaz āšnā</i>	G17/7
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>kim-durur derseñ Necātî dostum</i>	
<i>bende-i muhlis muhibb-i bî-riyā</i>	G19/8
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>çihre-i zerd ile erer eşigüñe ehl-i derd</i>	
<i>kim tavāf-i Ka ‘be olur kuvvet-i zerle nasîb</i>	G23/6
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>ey cemāl-i ferruh-i ferhunde-zāt</i>	
<i>bir güzelsin ‘ömr gibi bî-sebāt</i>	G28/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>her kişi bezm-i ezel mestî-durur ammā ki ben</i>	
<i>cür‘a-i cām-i lebûñle olmuşam tekrār mest</i>	G34/2
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>gülistān mevsîmi geldi n’edersin çār divārı</i>	
<i>ruh-i cānāna ‘azm eyle göñül kayd-i bedenden geç</i>	G42/4
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)	
<i>dedüm rûz-i ezel oldum bu bezm-i hüsne pervāne</i>	
<i>gölüp dedi ki gelmedi bu bezme kimse senden geç</i>	G42/6
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)	
<i>bezm-i belāda bir kişi hüşyār kalmadı</i>	
<i>cām-i mey-i mahabbete sākî ne katdılar</i>	G90/4
(_ . . / _ . . / . _ _ _ / _ . _)	
<i>şive-i reftāruña serv-i hırāmān imrenür</i>	
<i>lezzet-i güftāruña ser-çeşme-i cān imrenür</i>	G132/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	

<i>ārzū-yı buse etsem ol şeker-leb diş kısar</i>	
<i>bellüdü cām-ı şarāb-ı nāb pinhān tatlıdur</i>	G145/5
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>serv gibi çekmeyen bār-ı ta'allukdan elin</i>	
<i>büstān-ı dehr içinde gamdan āzād olmadı</i>	G570/2
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	

Atıf Vavında Yapılan İmale-i Maksure

İzafet kesresinde yapılan imale gibi atıf vavında yapılan imale de hoş görülebilen, kusur sayılmayan imaledir. Necâtî Bey'in gazellerinde atıf vavında görülen imale izafet kesresinde gördüğümüz örneklere kıyasla daha azdır.

<i>āh kim düşdüm diyār-ı gurbete tenhā ğarib</i>	
<i>bî-dil ü bî-cān olup şuride vü şeydā ğarib</i>	G26/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>hasretüñle bu Necātî ölür ise deyesüz</i>	
<i>ā ğarib ü vā ğarib ü hā ğarib eyvā ğarib</i>	G26/5
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>tîr-i gamzeñ katlüme kasd etmesün ikide bir</i>	
<i>mihnet ü cevr ü cefā bî-dillere bir iki üç</i>	G40/2
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>hüsnüñ sıfatın tā kim deye işide dā'im</i>	
<i>gölşende gül ü gonca gūş u dehen olmuşdur</i>	G84/3
(_ _ . / . _ _ _ / _ _ . / . _ _ _)	
<i>yāruñ cefāsı ğayrıya derd ü belā gelür</i>	
<i>ben mübtelā muhibbine lutf u vefā gelür</i>	G204/1
(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)	
<i>diñle benden hāletın mihr ü mahabbet deyenüñ</i>	
<i>mihnet ü derd ü gam u hecre komışlar ad ışk</i>	G278/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>gāh ağzuma sükker ezer ü geh ağularsın</i>	
<i>tatlusın igen ey sitem ü firkati acı</i>	G571/4
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)	

cihānda yār u aġyār olmaya idi

fiġān u nāle vü zār olmaya idi

G587/1

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Kısa Sesle Biten Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure

Bu başlık altında incelediğimiz örneklerin çoğu Farsça kelimelerden oluşmaktadır.

çin-i zülfümden çekilsün der imişsin dōstum

hey me'āza'llāh ne çāre uşda boğaz uşda ip G25/2

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

aġzı gonca beli ince dil-rübālar yok demez

ey Necātī iste bak gerekse öp gerekse kuç G40/6

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

senüñ zibā cemālūñe hey ādem

firişte öykinürse baña gösterd G46/3

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

māla maġrūr olma ey hāce ki bu dünyā deyen

sencileyin nece baykuş uçuran virānedür G60/4

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

beni haste -ciger ol ġamze-i ġammāz kılur

beni āşüfte-dil ol turra-i tarrār eyler G65/2

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

çāk çāk etdi kara zülfüñle Ka'be cübbesin

jendeler geymişdür İbrāhīm-i edhem sandılar G74/4

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

lebi gonca beli ince güzeller

öpüp kucmak için ġālib kem olmaz G221/4

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

ġam u mihnetle yanardum hatuña tābi' olmasam

ne şübhe yanar odlara şu kim ehl-i kitāb olmaz G246/3

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

gerçi çeşmüñ lahza lahza kan eder kan üstine

dōstum ġamzeñ kılıcdur çeşm-i fettān üstine G540/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

pāre pāre hırka geyse tañ mıdur serv-i sehi
 şimdi olmadı ya 'ālî-himmetüñ destî tehi G578/1
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Aşağıda tespit edilen örnek de bir gazelin redifinde görülmüştür.

Gazel 559- mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün
 -āra tevbe

Türkçe Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure

Necâtî Bey'in Türkçe sözcüklerde yaptığı imaleler oldukça fazladır. Bunların paralel ve peş peşe kullanıldığı, benzer seslerle uyum yarattığı durumlarda âhenkli bir söyleyiş yakalanmıştır. Ayrıca şiire abartma, çoğaltma, yüceltme gibi anlamlar da kattıkları görülmüştür. Aşağıda verilen örneklerde anlama ve âhenge katkıda bulunan imaleler kucuk içinde gösterilerek diğer imalelerden ayrılmıştır.

hâlk-ı 'ālem bir yanā oldu bu şeydā bir yanā
 cennet-i kūyuñ komāzam olsa dünyā bir yañā G3/1
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

ey Necâtî mesned edin āstān-ı dilberi
dile iseñ sāye-i devlet makām olsun saña G4/6
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

seyle verüp 'ālemi akıtma her dem yāşumı
 dostum hayr eylemez āhir bu kanlu şu saña G10/2
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

dem be-dem bülbul gibi ben zār zār ağlayayın
 sen ferāğat gülşeninde 'ālem-i güldür baña G15/2
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

āriz u ruhsār u zülfüñ ey letāfet gülşeni
 gül biri karanfül biri sünbüldür baña biri G15/6
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

yār ola sandum gönül verdüm saña
 ben baña etdüm dirîgā ben baña G19/1
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

çin-i zülfümünden çekilsün der imişsin dōstum
 hey me 'āza 'llāh ne çāre uşda boğaz uşda ip G25/2
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

acı iseñ gel Necâtî derd-mende acı kim
ne leb-î dilber nasîb oldu ne helvâ-yı rakîb G25/8

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

bağrı başlı gözi yaşlı yıldızlı alçak olur
her kişi düşmen olur ger eylese gavgâ garîb G26/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

aldı gönîlüm bir perî-peyker melek-simâ yigit
kasd-ı dîn étدی meded hey ol but-ı tersâ yigit G27/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

pādşāhum boynı bağılu kuluñam
dîle öldür dîle sakla dîle sat G28/2

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

çün serv dost nâz ile gülşende salına
ey bâğ-bân çenâruñ elin al yabana at G33/6

(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _)

üstühānum seg-i kūyuña yeter nāme-i ‘arz
kiçiden ‘âdet ise uluya varmak kâğıd G45/4

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

dögünler qara pullar cān u dil zār
elifler birle sînem tahta-i nerd G46/5

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

derdüm ol deñlü degüldür ki n’ola şerbetle ‘ilâc
beni sîze gerek ise meded ol yāra meded G47/2

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

rahm eyle ki aldı dört yānum
zārî vü fîğān u āh u feryād G51/4

(_ . _ . / _ . _ . / . _ _)

yüzüme bak gözünü aç gurūr-ı saltanatdan geç
nece begler uyutmışdur cihān efsānedür derler G61/4

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

mey ü neyle seher demin hoş gör
ki cihān bu bir iki üç demdür G66/6

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

sundılar bir cür'a kim biñ yıl yaşar **ıçen** tamām
bu perî-rûlar Necâtî **bîzi** âdem sandılar G74/7

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

kaddüñle 'izâruñdan **ayru** düşeli cānā
tābūt u kefen **baña** serv **ü** semen olmışdur G84/2

(_ _ . / . _ _ _ / _ _ . / . _ _)

çarhuñ güneş egerçi ki görkî güvencidür
küyuñda **kapu kapu** gezer bir dilencidür G89/1

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ _ / _ . _)

kaddüñ katında turmağa yaraşmadı deyü
servüñ alup elini **yabanlara** atdılar G90/6

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ _ / _ . _)

her **gece** tā subha dek rüşen **çerāguñda** şehā
'āşık-ı dil-hastenüñ yanan yüregi yağıdur G103/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

gülşen-i küyın yüz üzre **şu** gibi **tolandugum**
bu ki nā-geh ol safā-didārı gördüm bir nazar G128/5

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

bülbüllerüñüz ey lebi gonca yañağı al
alı ko bizi gülşen-i hüsnüñe **alı** var G135/3

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

ne gördi **ne** işitdi lebüñ gibi bir güher
göñlüm gözüm ki bağır ile kândan haber verür G155/2

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

kāmet ü zülfüñ nesimi ile hasretler gibi
kuca kuca görüşür şimşād u reyhān sarmaşur G195/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

ekevüz **gibi** **raķibi** gelicek hatt-ı lebüñ
div redd olmağ için mühr-i Süleymān yazalar G207/5

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

nece **gece** ola kim yaş yerine encüm döküp
derd-mendüñ hāline gerdün-ı gerdān ağlamaz G242/5

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

kaçan lāyık olur ehl-i safā bezmīne şol kimse
ki hasret **odına** bağı **döne** **döne** kebāb olmaz G246/5

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

ağlamakda **iñlemekde** **doğramağda** bağırı
dāğlar ferhād ile hem müştarekdür hem müşā‘ G264/4

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

görse güneş eşigüñi yerine **gögine**
gögerde māh gögsini **dögine** **dögine** G533/1

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

sakınuñ devletlüler mey-hāne yolından ki aña
uğramayınca Necātî böyle kallāş olmadı G613/7

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Aşağıdaki gazellerin redifinde gördüğümüz imaleler anlamı pekiştirmiş ve belli bir ritim katmıştır.

Gazel 164- mefā ‘ilün fe ‘ilātün mefā ‘ilün fe ‘ilün

-āb ile oynar

Gazel 444- fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

bu

Gazel 470- fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

döne döne

3.1.2.1.2. İmale-i Memdude (Med)

Asıl anlamı “uzatma, çekme” olan med, bileşik heceler kendi değerlerinden biraz daha fazla uzun okunmasıdır.³⁵⁰ Bileşik hece, sonu iki ünsüzle (mest) biten veya uzun ünlüden sonra ünsüz gelmesiyle oluşan hecelerde görülür. “Med, bir ses sanatıdır.”³⁵¹ Bu nedenle doğru yapıldığında sanatsal bir değere sahiptir. Necâtî Bey’in gazellerinde oluşturulan örneklemede görülmüştür ki med yapılan yerde vurgu da oluştuğundan ritim sek-
teye uğramaktadır. Bu yüzden şairimiz medleri ya gerektiğinde kullanmış ya da peş peşe yaparak bu duraklardan bir ritim oluşturmuştur.

³⁵⁰Saraç, 2007b, a.g.k., s. 211.

³⁵¹Dilçin, 2004, a.g.k., s. 14.

eser etmez n'edelüm āh-ı seher- gāh saña meger insāf vere dostum Allāh saña (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)	G2/1
ey karañu gecelerde gezdüğüm men' eyleyen berk-i āh-ı tāb -nāküm māh-ı tābāndur baña (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	G8/2
terk et Necātī hāce-i dünyā-peresti kim kef geçme māl üstine verdi kemāl aña (_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)	G11/6
derd -mend ol ey Necātī derd -mend derdlü olmayınca olunmaz devā (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	G13/8
var iken cānāne göñlüm cāna olmaz āsnā şem 'i koyup ğayr ile pervāne olmaz āsnā (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	G17/1
zihî kemāl-i terakkî zihî cemāl-i celāl ki ' ısk bende ğarîb oldı hüsn sende ğarîb (. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)	G24/6
'āşıklarūñ öldürmek ise sende mürüvvet tahsîn senüñ bāzuña kollaruña kuvvet (_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)	G35/1
mîm ağzuñ dāl zülfüñ cānum u 'ömrüm-durur hey elā gözlüm meded şol mîm ü dāluñdan meded (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	G49/2
hüsrev gibi göre-durur iken püserleri şirîne mevl eyleyenüñ bilmez ağzı dād (_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)	G50/5
dil mülki harāb olmayınca olmadı cihānda ' ısk ābād (_ _ . / _ . _ . / . _ _)	G51/2
eşiginde cem' olup 'uşş āk efgān etdiler sanma kūyında Necātī itleri ğavġāsıdur (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	G85/5

deheniñden sanemā hıc alınmadı haber	
nece kez goncanuñ ağzın aradı bād-ı seher	G111/1
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)	
yerlerinden oynamazdı cān u dil	
nāy hem-dem ūd dem-sāz olmasa	G536/4
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
sevdı gönüm yine bir sım -beden sım -keşi	
ki hased ilter anuñ çarhına çarhuñ güneşi	G611/1
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)	
ey gönül yandım ben ol düşmen bakışlu dost dan	
dost ın düşmen bilüp çün dost eyler düşmeni	G624/8
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
būstān -ı hüsn içinde sen nihāl-i tāzeyi	
beslemişdür bāğ -bān-ı rūzgār oğul gibi	G632/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	

Redif ve kafiye med yapıldığını gördüğümüz aşağıdaki örneklerde vurgu beytin sonunda toplanarak daha etkili bir söylem yaratılmıştır.

Gazel 34- fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

-**ār** mest

Gazel 64- fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

-**āh** bilür

Gazel 88- fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

-**āz**dur

Gazel 105- mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilü fā ‘ilün

-**āb**lar

Gazel 175- mef‘ülü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fe ‘ülün

-**ām** degüldür

Gazel 214- mef‘ülü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fe ‘ülün

-**ār** gerekmez

Gazel 327- fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

-**āh** dedük

Gazel 349- fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

-**āk**dür cismüm benüm

Gazel 566- *fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün*

-ārlığı

Gazel 625- *mef’ülü mefā ‘ilün fe ‘ülün*

-āb yok mı

Gazel 638- *fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün*

-ār beni

Genelde med Arapça ve Farsça kelimelerde yapılır ancak bazen divan şairleri az da olsa Türkçe sözcüklerde de med yapmışlardır. Yerinde ve âhenkli yapıldığını tespit ettiğimiz örnekler aşağıda verilmiştir.

egerçi ağır olur taş kopduğu yerde

sitāre var ki ‘akiki eder yemende ğarib

G24/3

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

gonca cāmından olupdur ‘andelib-i zār mest

bilmeyen şöyle sanur kim yok yere aĝlar mest

G34/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

leşker-i ğam ben gedāyı öldürür yoldaslar

pādşāh-ı ‘ışka tābi ‘ bir sipāhi yok mıdur

G59/6

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

sīnemden aldı cānı eliyle komış gibi

ġam-hānemi bucak bucak ol dil-rübā

G87/3

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ _ / _ . _)

baş kurtarduñ Necātî ayaĝı tozında kim

‘arz ola ‘izz-i hużūra ‘özü-i taksirüñ senüñ

G292/6

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

yay gibi kara baĝruma çekersen yaraşur

çār ebrü bir güzel mānendidür tîrüñ senüñ

G317/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

itlerden bu gün öñ aındı Necātî seni yār

yine mümtāz olasan gibi hep akrānuñdan

G390/7

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

kıs günde helāk eder biñ kez

beni ef’i saçuñ itāle ile

G457/2

(. . _ _ / . _ . _ / . . _)

3.1.2.2. Zihaf

“Kısma” anlamına gelen zihaf, ölçüye uydurmak amacıyla Arapça ve Farsça sözcüklerdeki uzun bir heceyi kısa okumaktır.³⁵² İmalenin tersi olarak iş görür ancak imale kadar sık yapılmaz. Zihaf yapılış şekli bakımından iki şekilde görülür: Uzun ünlünün kısa okunması ve med yapılması gereken yerde yapılmaması. İlki söyleyişte güzelliği bozduğundan kusur sayılırken ikincisi normal karşılanır.³⁵³

Necâtî Bey’in bazı zihaf kullanımlarında halkın söyleyiş şekli de dikkate alınmıştır. “Necâti, miskîn, sâkî” gibi sözcükler söyleyişte dili zorladığı için günlük dildeki kullanımlarını da şairimiz gerektiğinde tercih etmiştir. “Türkçenin dil yapısına aykırı olmak kaydıyla konuşma dilinden faydalanılarak yapılan zihaf lar kusur olarak kabul edilmemeli, bilakis caiz olarak görülerek telaffuz çeşitliliği kapsamında değerlendirilmelidir.”³⁵⁴

Kendisinden sonra tamlama ya da sesli bir harfle başlayan bir kelime geldiğinde şairin başvurduğu zihaf şekli âhenge yardımcı olduğundan kusur sayılmamalıdır.³⁵⁵

söz ile ben hasteye biñ kez müdāvā eyledüñ etmedüñ ey ‘İsî-i şekker-leb ammā bir yaña	G3/7
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
gözyaş ile Necâtî’ye gamdan gelür sürür verse ‘aceb midür kişiye hem-demi ferah	G43/7
(_ _ . / _ . _ . / _ _ . / _ . _)	
boğazına çıkardı kadehler surâhîyi la ‘lîn lebüñ safâsını başına gördiler	G57/4
(_ _ . / _ . _ . / _ _ . / _ . _)	
çeşm-i âhû dâğ-ı hasret gibidür Leylî olmayınca Mecnûn’a şikâr	G99/5
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
ruhları âyinesin gösterse ol hür-ı bihişt tûtî-i cāna ten-i hākî-kafes uçmağ olur	G107/6
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	

³⁵²Dilçin, 2004, a.g.k., s. 15.

³⁵³Düzenli ve Bulak, 2018, a.g.k., s. 154.

³⁵⁴Düzenli ve Bulak, 2018, a.g.k., s. 156.

³⁵⁵Selçuk, 2004, a.g.k., s. 286.

doludur kanlu yaşımdan iki gözüüm kabağı	
sākī āhir benī bu sāğar-ı tekrār yıkar	G125/2
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)	
bir vech ile sūret verelüm şî 're Necātî	
kim hālk be bak ma 'nî-i selmāna desünler	G137/6
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)	
geldi hatt-ı müşk-bāruñ kıl vefā dedüm dedi	
da 'vî-i tezvîrden bātıl temennādan n 'olur	G161/4
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
bir hindū idi Mısr-ı cemāl oldu menzili	
tañ mı selām vermese sultāna beñlerüñ	G286/4
(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)	
düşde görmiş Leylî'yi bir gece bir sāhib-nazar	
boynını egmiş tururdu kabr-i Mecnūn üstine	G553/4
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
bende mahmūr u dudağıñ sākî-i bezm-i cemāl	
hālümüz ey şem 'i meclis saña rüşen gül gibi	G592/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	

Kendisinden sonra ünsüz harfle başlayan bir kelime geldiği için uzun ünlülerde zihafa başvurulmuştur.

Ka 'be-i dergāhda kimdür Necātî der iseñ	
'id-i vasla cān verici ya 'nî kim kurbān-ı dost	G30/6
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
bārî hiç olmaz ise bir iki kez ağzuma sög	
dostum güç degül a 'āşika yazmak kâğıd	G45/5
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)	
zār zār ağlamağa haste Necātî hālin	
dil-i gam-dide ile dide-i hūn-bārū meded	G47/7
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)	
bilmezlik ile uğramışın dil belāsına	
yā rabbî baña bir dil-i āgāhdan meded	G52/2
(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)	

<i>te'sir ederdi kevkeb-i devlet Necātî'ye</i>	
<i>nārencî çizme kebkebi etse yüzinde yer</i>	G141/7
(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)	
<i>güzeller ağlamayana ne derdi var derler</i>	
<i>kan ağlayana gülerler zî bi-haber derler</i>	G191/5
(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)	
<i>'ışk bāzārında bir divāne gördüm çağırur</i>	
<i>leylî zencirine mecnûn olmayan uslu degül</i>	G342/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>saçuña nisbet etmezdi özin müşk</i>	
<i>eger sahrâyî tātār olmaya idi</i>	G587/2
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)	

Aşağıdaki beyitlerde imale-i memdude yapılması gerekirken vezin gereği yapılmamış bu yüzden zihaf gerçekleşmiştir.

<i>tāra döndi cismüm eder zahm-ı tîrûñden fiğān</i>	
<i>sanasın mızrāb olupdur āhen<u>nin</u> peykān aña</i>	G5/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>bezm-i ğamda 'akl u cānı etdi la 'l-i yār mest</i>	
<i>cām iki oldu ne var olsa kamu <u>hūs</u>-yār mest</i>	G29/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>ey gönül dostlaruñ uşañ u dilber fāriğ</i>	
<i>meger Allā<u>h</u>'dan ere derdüñe bir pāre meded</i>	G47/4
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)	
<i>misk<u>in</u> Necātî'yi hat-ı hoş-bū türāb eder</i>	
<i>ey zülfi kara ermez ise şāhdan meded</i>	G52/7
(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)	

3.1.2.3. Vasil

Türkçede ulama diye adlandırılan vasıl, sonu ünsüzle biten bir sözcüğü kendisinden sonra gelen ve ünlüyle başlayan başka bir sözcüğe bağlamak, ikisini tek bir sözcük-müş gibi okumaktır. Türkçenin ses yapısında da gerçekleştiği için şairlerimize kolaylık sağlamış, “yan yana iki açık hece gerektiği zaman”³⁵⁶ sıkça başvurulmuştur.

sinem □ <u>üz</u> re zahm-ı gamzeñ rāhat-ı cāndur baña	
gamzeñ □ <u>o</u> klarıñ ile ölmek hāb-ı bārāndur baña	G8/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
‘ākıbet cev ^r □ <u>i</u> le cān □ <u>a</u> lmak çün □ <u>o</u> ldı hū saña	
ben de geçdüm cān □ <u>u</u> dilden ey sanem yāhū saña	G10/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
göñlüm sefine katı deñizdür cemāl □ <u>a</u> ña	
karadan □ <u>ā</u> let □ <u>o</u> ñarur □ <u>o</u> l hatt □ <u>u</u> hāl □ <u>a</u> ña	G11/1
(_ _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _)	
neçün □ <u>a</u> hşamlarsın □ <u>a</u> ğyār □ <u>i</u> le ey bedr-i tamām	
seg bilürsün kim meh-i tābāna olmaz āšnā	G17/6
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
kısmet □ <u>o</u> lmağ ister □ <u>i</u> señ derd □ <u>ü</u> gam cān □ <u>u</u> dile	
ok bıraksun gamzeñ □ <u>e</u> y ebrū-kemānum yā nasīb	G25/5
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
vasla dermān □ <u>i</u> steyenler derde dermān □ <u>e</u> tmesün	
derde dermān □ <u>e</u> ylesün kim derddür dermān-ı dost	G30/5
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
hışm □ <u>i</u> le nazar eyleyüp □ <u>ā</u> şüfteñe her dem	
öldürmeye kasd □ <u>e</u> tme behey gözleri āfet	G35/4
(_ _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _)	
ākıl-i sābir □ <u>i</u> düm ‘āşık-ı şeydā kıldı	
yüz □ <u>u</u> rup yalvaruñ □ <u>o</u> l gözleri sehhāra meded	G47/3
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)	
rūm □ <u>e</u> llerinde gibi hem □ <u>a</u> lur hem □ <u>ö</u> ldürür	
yollar basıcı kākül-i gümrāhdan meded	G52/5

³⁵⁶Dilçin, 2004, a.g.k., s. 12.

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

kimseye uymasun □ ulaşmasun □ Allāh □ Allāh
zülf-i bî-dîn □ ile ol gamze-i cādū begler G67/3

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

baña yāruñ yañağı vü lebi vü qaddi yéter
üzil □ éy gül açıl □ éy gonca yıqıl éy ‘ar‘ar G72/1

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

ey Rûm ‘a ‘akîk □ elten sakın ki ziyān □ eyler
kanlu yaşum □ ucından ‘ālem yemen □ olmışdur G84/6

(_ _ . / . _ _ _ / _ _ . / . _ _ _)

yüzüñ □ añup ağladuğumca visāl □ özler gönül
kim bahār □ eyyāminuñ yağmuru bāl □ u yağ olur G107/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

büse ‘ahd □ etdi Necātî ‘ye lebün gūyā mesîh
mu‘ciz □ izhār □ etmek □ içün mürdeye cān ‘arız □ eder G119/7

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

zehr □ içüp □ ölmeyeyin □ ü dirileyin deyü
ben hastesine yār-ı dil-āzār hoş gelür G167/6

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

güzelde murād □ ān □ olur □ endām degüldür
keyfiyyet □ olur meyde ğaraž cām degüldür G175/1

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

cihānda ādem □ olan bî-ğam □ olmaz
anuñ ‘çün bî-ğam □ olan ādem □ olmaz G221/1

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

ğıdā-yı cān gerek □ ehl-i dil □ olana şeksüz
güzelsüz □ olmazuz □ oluruz □ etsüz □ etmeksüz G231/1

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

hāk □ olursam olayın tek gamdan □ ayrılmayayın
genc □ olıcak kimsene ta ‘n □ eylemez virāneye G529/5

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

cemālūñ āftābına doynca bakmak □ isterdüm

geh □ *ebr-i zülf* □ *olur māni* ‘*geh* □ *olur gözyaşı nāşi*
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

G649/3

Beyit içerisinde görülen ulamaların dışında şair, kafiye ve redif arasında da ulama yaparak ahengi gazelin tamamına yaymıştır.

Gazel 20 - *mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilü fā ‘ilün*

-āh □ ola

Gazel 21 - *mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilü fā ‘ilün*

-ān □ ola

Gazel 22 - *mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilü fā ‘ilün*

-ām □ ola

Gazel 31 - *mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilü fā ‘ilün*

-ālġ □ et

Gazel 38- *fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün*

-in □ el-ġiyās

Gazel 55- *fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün*

-ān □ alur

Gazel 65- *fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün*

-ār □ eyler

Gazel 70- *mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilü fā ‘ilün*

-ān □ asar

Gazel 84- *mef‘ülü mefā ‘ilün mef‘ülü mefā ‘ilün*

-en/an □ olmışdur

Gazel 94- *mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilün fā ‘ilün*

-ān □ olur

Gazel 100- *mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilün fā ‘ilün*

-est □ olur

Gazel 119- *fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün*

-‘arġ □ eder

Gazel 163- *fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün*

-āl □ açar

Bazı gazellerde de redifler arasında ulama görülmüştür.

Gazel 149- *mef‘ülü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fe ‘ülün*

eylemek □ ister

Gazel 152- *mef'ülü fā 'ilātü mefā 'ilü fā 'ilün*

kasd □ eder

Vasıl ses akışı sağlayarak ritme katkı sağlayan bir unsurdur.³⁵⁷ Vasıl, yapılması gereken yerde yapılmazsa âhengi sekteye uğratan ve akıcılığı bozan bir durum ortaya çıkar.³⁵⁸ Ancak Necâtî Bey'in bu kesintiyi vurgu ve estetik amaçlı kullandığı yerlerde sanatsal bir sesletim ortaya çıkar.

gamze-i hûn-rizine dil ver ki cān bāzārıdur

ey Necâtî dilber oğlandur gelür / āsān aña G5/7

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

dedi gamzem / oklaruñla necesin

nece gelürse dedüm / ey bi-vefā G19/2

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

hoş yaratmışdur dehānuñda lebüñ

cānı yokdan var / eden perverdgār G99/2

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

yāra bir dikicilik etdüm der idi seg rakīb

keb yonarmış soñra bildüm / ol / itüñ yalanını G588/5

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

oruç ayından uzundur / ey hilāl-ebrü saçuñ

ben kara günlinüñ ol bayramını oruç eyledi G601/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

3.1.2.4. Tahfif (Hafifletme) ve Hazf (Hece Düşürme)

Vezin ve âhenk gereği ünlü ile başlayan bir kelimeyi “ki, ne, ve” sözcükleriyle birleştirerek heceyi azaltma halk şiiri geleneğinden divan şiirine uyarlanmıştır. Aslında “ünlünün ünlüye vasıl yapılması”³⁵⁹ olarak da değerlendirilen hazf, şiire estetik katkısı olmayan ses tasarrufları olarak değerlendirilmelidir. Bu yüzden çalışmada üzerinde fazla durulmamıştır.

ey gönül 'ışk odına yanmak saña oldı helāl (ve ey)

v'ey gözüm mihrinde ol māhuñ harām uyhu saña G14/5

³⁵⁷Düzenli ve Bulak, 2018, **a.g.k.**, s. 156.

³⁵⁸Selçuk, 2004, **a.g.k.**, s. 301.

³⁵⁹Saraç, 2007b, **a.g.k.**, s. 209.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

mest olıcak kan içer derler **senüñ 'cün** dostum (senün için) (ne eylersin)

hey gözi mestüm şarāb-ı nāzı **n'eylersin** içip G25/6

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

gamze-i hūn-rizüñe uyup **n'edersin** cengi ko (ne edersin) (başun için)

şol güzel **başuñ 'cün** etme yok yere gavgā yigit G27/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

ele girmez mi begüm aya kadar ak kâğıd (ne ola) (ne idi)

karalama nece **n'ola n'idi**³⁶⁰ iki parmak kâğıd G45/1

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

lutf edüp sorar iseñ haste Necātî hālî (kendü özini)

gāh olur bilmez olur **kend'özini** gāh bilür G64/10

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

geh firişteh geh perî añmakdan ol ise murād (ki anları)

k'anları yār ile bir görem Hudā göstermesün G394/6

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

ān-ı hüsne neye mağrūr olur ol şāh-ı cihān (ki olur)

anı bilmez mi **k'olur** devlet-i hüsnüñ ānı G617/4

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Kelime anlamı “hafifletme” demek olan tahfif, terim anlamıyla “vezin aksaklığı-
nın önüne geçmek amacıyla ihtiyaç duyulan nitelikte hece elde etmek için esasen şeddeli
olan bir ünsüzü şeddesiz bir şekilde okumak”³⁶¹ anlamına gelmektedir. Şiirde vezin ge-
reği yapılan tahfif örnekleri aşağıda verilmiştir. Bazıları da halkın söyleyiş özelliğinden
yararlanarak şairimize uygun görülen telaffuz çeşitliliğidir.

hat midur ol ki çekmeye sihr ile dā 'ire (hatt)

beñ midür ol ki fîtnede bir dāne olmaya G9/5

(_ _ . / _ . . / . _ . / _ . _)

ey Necātî nece sabr edem ki dildāruñ işi (gāh)

³⁶⁰Tarlan, 1992, **a.g.k.**, s.170 ; Yılmaz, 2015, **a.g.k.**, s. 153 kaynaklarında “karalama nice olaydı iki par-
mak kâğıd” şeklinde geçen bu dize bence vezin gereği “karalama **nic'olaydı** iki parmak kâğıd” şeklinde
olmalıdır. Çalışmada verilen hâli Tarlan'ın çalışmasından alınmıştır.

³⁶¹Düzenli ve Bulak, 2018, **a.g.k.**, s. 161.

<i>gāh nāz u geh tekebbür geh tegāföldür baña</i>	G15/7
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>düşmen Necātî ile bir olmaz ‘alā’l-husūs (düşmān) (efgende)</i>	
<i>ben zülfünüñ figendesi ol bir fülān ola</i>	G21/7
(_ _ . / _ . . . / . _ _ . / _ . _)	
<i>geh mısır iklimlerin seyr etdürür geh Rūm elin (gāh)</i>	
<i>geh ‘acem mülkin temāşā kıl-durur sevdā ğarib</i>	G26/2
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>bir iş et kim añılasın dünyede (dünyā)</i>	
<i>ey Necātî fā ‘ilātün fā ‘ilāt</i>	G28/7
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>ey Necātî kil-k-i gevher-bāruña kıymet mi var (dürr)</i>	
<i>dür olur her katre kim ol ebr-i nīsān yağdurur</i>	G150/9
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>ey yüzi suhf-i ilāhî dînüm imānum hakı (hakk)</i>	
<i>ehl-i hālîñ yüzüñ imānı vü ‘ışkuñ dînidür</i>	G168/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>eşigüñ terkin urup ben güneh-kār (günāh)</i>	
<i>dönüp bāğ-ı cināna varsam olmaz</i>	G232/2
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)	
<i>bi’llāh ey servüm giyāh-ı nā-tüvāndan çekme ser (kadd)</i>	
<i>ki ol kad-i ra ‘nādan ancak sāye-durur mültemes</i>	G247/4
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)	
<i>egerçi kim üslūba demişdür bir ğazel sa ‘dî (gülîstān)</i>	
<i>hayāl-i rüy-ı yār ile bir özge gülsitāndur bu</i>	G443/7
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)	
<i>mecnūn ki gezdi vādî-i hicrānı serseri (iletemedi)</i>	
<i>‘ışkına başa iletemedi ol yaban eri</i>	G643/1
(_ _ . / _ . . . / . _ _ . / _ . _)	

Özel isimlerde yapılan vezin gereği değişiklik tespit edebildiğimiz kadarıyla tek bir örnekte görülmüştür.

<i>olıgör Hızr gibi sāhib-i iklim-i hayāt (İskender)</i>	
<i>yoksa devlet bulunur milk-i Sikender çoğ olur</i>	G110/5

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

3.2. Kafiye

En az iki dize sonunda görülen anlamca ayrı sesçe birbiriyle uyumlu ses benzerliklerine *kafiye* (uyak) denir.³⁶² Kafiye tanımı itibariyle sessel bir tekrar gibi görünse de sadece sese *indirgememek gerekir çünkü bir araya getirdiği unsurlar arasında anlamsal bir bağ kurar.*³⁶³ “Yahya Kemal’in ifadesiyle ‘kuştaki kanat olan kafiye’ şairi yeni anlam ufuklarına uçuran bir zemindir.”³⁶⁴ Şairin hayal dünyasını derleyip belli bir doğrultuda yönlendiren aynı zamanda ritmi de sağlayan önemli bir âhenk unsudur.

Divan şiirinde uyak bir resim sanatı gibi de hareket etmekte, sadece ses tekrarı olmaktan öte göze de hitap etmektedir.³⁶⁵ Bu yüzden “göz için kafiye” eski şiirin önem verdiği bir gelenektir. Kafiye sesler hem sesletim hem de harf değeri bakımından eş değer olmalıdır. Aksi takdirde kafiye sayılmazlar.

Divan şairleri bazen de Türkçe eklerle Arapça ve Farsça kelimelerin son harfini benzer olarak değerlendirip kafiye göstermiştir. Bu örnekler Necâtî Bey’in gazellerinde de sıkça rastlamış bulunmaktayız.

zibâ ruhuñdan oldı lebüñ ey kamer leziz
gün germ olunca lâ-cerem olur semer leziz
ağladuğımı zülfüñ eder gülmege bedel
acı deñiz suyunı bulutlar eder leziz G53/1-4

Bazen de “...redifin sağladığı sese kafiye emanet ederler.”³⁶⁶

şol göncalar ki la ‘lün añup ağzın açalar
bād-ı sabā erişi gelüp ağzına çalar
sen gün sıfatlu ay için ey müşteri-cebîn
âheng edinci nāleye ben zühre nay çalar G133/1-2
kaddüñe lutf hil ‘at-i hüsn ü bihā biçer
bir kez yüzüñi görmege cânlar behā biçer
dünyâ Necâtî ‘yâ yeme içmek-durur velî
yemez zamâne ğussasın ol kim şarâb içer G159/-5

³⁶²Dilçin, 2004, a.g.k., s. 59.

³⁶³Macit, 2016, a.g.k., s. 86.

³⁶⁴Saraç, 2007b, a.g.k., s. 259.

³⁶⁵Aksan, 2021, a.g.k., s. 192.

³⁶⁶Macit, 2016, a.g.k., s. 87.

En az iki mısra sonundaki ses tekrarı olan³⁶⁷ kafiye için anlamca ve sesçe benzerlik olmaması gerekir. Divan şiirinde uyağı oluşturan 9 harf vardır ve uyaklar bunlara göre sınıflandırılır.³⁶⁸

1. Revi : Kafiyein gerekleştii harftir. Ya kelimenin son aslî harfidir ya da öyle kabul edilir. *Mürüvvet* ve *kuvvet* sözcüklerinde “t” harfi revî harftir ve kafiye kendisiyle gerçekleşmiştir. Revi ikiye ayrılır.³⁶⁹

a) Mukayyed revî: Sakin (harekesiz) revî harfine denir.³⁷⁰ *Sûret* ve *san’at* sözcüklerinde “t” harfi buna örnek verilebilir.

b) Mutlak revî: Harekeli olan revî harfine denir.³⁷¹ *Mestâne* ve *merdâne* sözcüklerinde “n” harfi harekelidir.

2. Te’sîs: “Revi harfi ile aralarında harekeli bir harf bulunan (elif)’tir. Böyle sözcükler arasında yapılan uyaklara “kafiye-i müessese” denir.³⁷² *Kâmet* ve *kıyâmet* sözcüklerinde “elif” harfi te’sîs harfidir.

3. Dahil: Revi ile te’sîs arasında bulunan harftir. ³⁷³ Dahil harfleri farklı olabilir ama bu durumda harekelerinin aynı olması gerekir. ³⁷⁴ *Kâmet* ve *kıyâmet* sözcüklerinde “m” harfi dahil harfidir. Dahil harfleri farklı da olabilir ama bu durumda harekelerinin aynı olması gerekir: âdem ve âlem gibi.

4. Ridf: Reviden önce gelip aralarında başka bir harekeli harf olmayan elif, vav, ye harfleridir. Bunlar Latin harfleri ile “â, î, û ” şeklinde gösterilirler. Bu harflerle yapılan kafiyelele “kafiye-i müreddefe” adı verilir. ³⁷⁵ *Şarâb* ve *kebâb*, *habîb* ve *ğarîb*, *derûn* ve *zebûn* sözcüklerinde “â, î, û” harfleri ridftir.

5. Kayd: “Reviden önce gelen harekesiz harftir. Böyle harflerle yapılmış uyaklara kafiye-i mukayyede adı verilir.”³⁷⁶ “bülend ve pesend” sözcüklerinde “n” harfi kayd harfidir.

³⁶⁷Saraç, 2007, a.g.k., s.257.

³⁶⁸Dilçin, 2004, a.g.k., s.59.

³⁶⁹Saraç, 2007b, a.g.k., s.269.

³⁷⁰Saraç, 2007b, a.g.k., s.269.

³⁷¹Saraç, 2007b, a.g.k., s.269.

³⁷²Dilçin, 2004, a.g.k., s.61.

³⁷³Dilçin, 2004, a.g.k., s.61.

³⁷⁴Saraç, 2007b, a.g.k., s.270.

³⁷⁵Dilçin, 2004, a.g.k., s.61.

³⁷⁶Dilçin, 2004, a.g.k., s.63.

Te'sis, dahil, ridf ve kayd reviden önce gelen harflerdir. Reviden sonra gelen harfe **vasıl**, vasıldan sonra gelen harfe **huruc**, hurucdan sonra gelen harfe **mezid**, mezidden sonra gelen harfe **naire** adı verilir.³⁷⁷ Reviden sonra gelen harfler redif konusuna girmektedir.³⁷⁸

Uyağı oluşturan harflerin tekrarına göre kafiye *mücerred* ve *mürekkeb* olmak üzere ikiye ayrılır:

1. Mücerred kafiye: Sadece revî harf ile yapılan kafiye'dir.³⁷⁹ Aşağıdaki beyitte 'amel ve gâzel sözcüklerinde kafiye görülmüştür. Kafiye sadece "l" harfinde görüldüğü için mücerred kafiye'ye örnek verilebilir.

mutribâ kavle muhâlif gelme olma bi-'amel
başla gül yüzlülerüñ vâsfında rengin gâzel G345

2. Mürekkeb kafiye: Kendi içinde üçe ayrılır:

a) Mürdef kafiye: Revî harfinden önce ridf harfinin gelmesiyle yapılır.³⁸⁰

Aşağıda verilen beyit örneklerinin ilkinde *canân* ve *sultân*, ikincisinde *tedbîr* ve *tasvîr*, üçüncüsünde *hücûm* ve *Rûm* sözcüklerinde reviden önce gelen "â, î, û" harfleri ile mürdef kafiye yapılmıştır.

yanma ey dil derd-i hicrândan der-i cânâna gel
'arz-ı hâl etmek dilerseñ hazret-i sultâna gel G346
eyledi yüz vech ile âyine tedbîrüñ senüñ
bağrına basmağ için bir lahza tasvîrüñ senüñ G292/1
şâmil etmesün deyü ikide bir hücûm
götürdi zülf kâ'idesin yüzden ehl-i Rûm G363

b) Mukayyed kafiye: Revî harfinden önce kayd harfinin gelmesiyle yapılır.³⁸¹

Aşağıdaki beyitte *zerd* ve *derd* sözcüklerinde "d" harfi revî, "r" harfi de kayddır. Böylece mukayyed kafiye yapılmış olur.

edersin bize sufi çihreñi zerd
kim olur senden andan derdüñe derd G46

c) Müesses kafiye: Revî harfinden önce te'sis harfinin gelmesiyle yapılır.³⁸²

³⁷⁷Saraç, 2007b, a.g.k., s.271.

³⁷⁸Dilçin, 2004, a.g.k., s.64.

³⁷⁹Saraç, 2007b, a.g.k., s.272.

³⁸⁰Saraç, 2007b, a.g.k., s.272.

³⁸¹Saraç, 2007b, a.g.k., s.272.

³⁸²Saraç, 2007b, a.g.k., s.272.

Necâtî Bey’in tek bir gazelinde tespit edebildiğimiz bu kafiye aşağıdaki örnekte verilmiştir. *Kāmet* ve *kıyāmet* sözcüklerinde “elif” harfi te’sis, “mim” dahil, “t” de revî harfidir. Bu üçünün birlikte kullanımı ile müesses kafiye yapılmıştır.

hākilerüz biz özlerüz ol serv-kāmeti

ki ehl-i kubūr cān gibi ister kıyāmeti

G594

Yukarıda verilen kafiye çeşitleri doğrultusunda Necâtî Bey’in gazellerindeki kafi-yeler incelenmiş ve sayısal veri elde edebilmek amacıyla aşağıdaki *Tablo 3.2*, *Tablo 3.3*, *Tablo 3.4*, *Tablo 3.5* oluşturulmuştur.

Tablo 3. 2. *Mücerred kafiye*

ses	gazel	toplam
ā	1,3,7,12,13,18,19,26,27,31,78,79,81,85,87,96,108,112,116,121,130, 131,156,159,161,172,204,217,226,227,255,285,301,321,335,348,351, 387,392,394,400,406,407,411,426,437,447,454,473,492,518,534,554, 577,599,603,604,607	58
b	154,590	2
ç	40	1
d	49,360	2
f	91,270,271	3
h	496	1
k / k / ğ / g	6,45,148,177,184,216,231,256,274,275,281,282,283 310,319,326, 330, 338,415,485,533,591,646	23
l	15,76,93,241,341,345,369,455,495,585,632	11
n	16,24,42,68,84,92,106,109,147,157,171,183,308,316,340,388,420, 425,449,562,581,592,596,624,650,651	26
m	66,74,193,206,221,222,232,235,325,358,397,409,432, 538,550,618	16
r	44,53,54,57,58,71,72,75,83,110,111,114,117,122,124,127,129,146, 151,165,170,185,191,212,218,254,268,269,299,322,329,368,376,403, 459,470,475,482,514,516,517,532,535,541,549,567,569,593,605,647	50
s	247,248,333	3
ş	143,198,288,500,611	5
t	35,37,86,90,153,199,208,209,225,239,240,277,361,393,404,436,609	17
û	10,14,67,138,180,190,192,251,280,342,379,444,445,446,565	15
v	290	1
y	133	1
z	284,490,563	3
hi	578	1

Tablo 3.2. (Devam) *Mücerred kafiye*

ke	556	1
li	102,405	2
mi	43,597	2
re	452,502,530,600	4
ri	126,465,499,643	4
şi	595,648	2
TOPLAM		254

Tablo 3.3. *Mürdef kafiye*

ses	gazel	toplam
ā‘	262,264	2
āb	98,105,140,164,211,236,245,246,312,365,386,483,513,527,544,619,625, 636	18
āc	41	1
ād	50,51,120,278,523,537,570,583,635,652	10
āh	2,20,48,52,64,158,224,327,334,344,372,381,421,441,456,460,481,512 519,520,521,602,622,653,654	25
āğ	103,107,187,196,249,266,267,422,579	9
āk	181,349	2
āl	11,163,296,300,302,336,343	7
ām	4,22,175,210,378,464,467,498,561,573,614,626,631	13
ān	5,8,21,30,36,55,56,69,70,73,80,94,97,101,104,115,119,132,142,144,145, 149,150,155,160,179,186,195,197,200,203,207,215,219,229,230,242,252, 253,259,261,273,287,291,293,298,306,307,313,314,318,320,328,337,339, 346,350,352,354,362,364,366,367,371,374,377,390,391,402,408,412,413, 414,417,418,424,427,429,430,433,438,440,443,451,453,463,472,476,477, 479,480,484,487,488,489,491,503,504,505,515,522,524,526,528,531,538, 539,540,545,548,558,564,572,575,580,582,584,588,589,598,606,608,610, 615, 617,621,623,629,630,633,637	131
ār	29,34,63,65,99,125,128,167,176,188,194,205,214,220,238,243,250,260, 305,309,323,356,373,375,382, 384,395,416,419,423, 450,461,462, 466,468, 486, 507,525,542,543,551, 557,559,566,587,612,638,642	48
ās	257	1
āş	123,234,398,494,555,613,649	7
āt	28	1
āz	88,174,202,237,244,399,536,560	8
î’	263	1
ib	23,25,182,223	4

Tablo 3.3. (Devam) *Mürdef kafiye*

İM	272,355	2
İN	38,166,168,385,410,547,627	7
İR	77,141,201,292,315,317,434	7
İŞ	294	1
İZ	228	1
ŪB	509	1
ŪC / ŪÇ	601	1
ŪD	448	1
ŪL	332,474	2
ŪN	359,471,553,644	4
ŪM	363	1
ŪR	113,162	2
ŪŞ	439	1
ŪY	478,628	2
ĀCı	571,645	2
ĀDE	324,347	2
ĀHı / ĀHİ	59,279,303	3
ĀLE	265,457,576	3
ĀHı	135,136	2
ĀME	442	1
ĀMİ	620	1
ĀNE	9,17,33,39,60,61,62,73,118,134,137,152,258,286,295,383,389,508,529, 546,568,574	22
ĀNı / ĀNİ	178,289,304,469	4
ĀRE	47,95,140,189,380,396,431,435,501,506,586,616	12
ĀRı	297	1
ĀYE	331,497	2
ĀYİ	634	1
ĀZİ	639	1
İNE	552	1
İŞE	510	1
ŪNİ	640	1
ZLİ	641	1
TOPLAM		382

Tablo 3.4. Mukayyed kafiye

ses	gazel	toplam
ht	32	1
nd	213,353,458	3
rd	46,493,511	3
st	100	1
ncı	89	1
rde	173	1
ste	82	1
TOPLAM		11

Tablo 3.5. Müesses kafiye

ses	gazel	toplam
âmet	594	1
âşık/âyık/âhk/açık	276	1
TOPLAM		2

Yukarıda elde ettiğimiz sayısal veriler doğrultusunda görülmüştür ki şairimizin en çok kullandığı kafiye çeşidi 654 gazelin 382’sinde kullandığı *mürdef kafiye*dir. Özellikle “âb, âh, ân, âr, âre” sesleri en çok kullanılan kafiye harfleri olarak tespit edilmiştir. Daha sonra 254 gazelde mücerred kafiye görülmüştür. “â, k, n, r, t, ü” revî harflerinin en çok kullanılanlar olduğu tespit edilmiştir. Mukayyed kafiye 11, müesses kafiye ise 2 gazelde görülmüştür.

Tabloya genel olarak baktığımızda tüm kafiye çeşitlerinde “k, n, r, t,” seslerinin en çok kullanıldığını görmekteyiz. Bunlardan da “k, t” tonsuz ve “n, r” tonlu seslerdir. Müzikal etkiyi arttıran bu sedalı sesler Necâtî Bey’in şiirindeki akıcılığı ve derinliği sağlamıştır.³⁸³

3.3. Redif

“Arkadan gelen” anlamına gelen redif, revî harfinden sonra gelen harf, ek, takı ve sözcüklere denir.³⁸⁴ Bazen dizenin tamamına yayıldığı da görülür. Burada önemli olan görevce ve anlamca aynılık özelliğidir.

³⁸³Horata, 1998, a.g.k., s. 53.

³⁸⁴Dilçin, 2004, a.g.k., s. 68.

“Redif, şiirde ses ve anlamın odak noktasıdır.”³⁸⁵ Özellikle kelime hâlinde redifin kullanıldığı gazelerde yek-âhenk özelliği de görülür. Şairler konuya göre redif belirleyerek gazelde hem sessel hem de imgesel bir bütünlük sağlarlar. Necâtî Bey’in Divanı’na baktığımızda kelime hâlinde redifli gazellerinin oldukça fazla olduğunu görmekteyiz.

Muallim Naci “Mazmunları redif cezbeder.”³⁸⁶ diyerek şiir için önemini, anlama ve âhenge katkısını vurgulamıştır.

Divan şiirinde her şairin kendisiyle özleşen ve ona nazireler yazdıran redif ve ka-fiyeleleri vardır.³⁸⁷ Bir şairin kendine has, etkileyici bir redif bulması , çağdaşları ve kendisinden sonra gelenler için açılan yeni bir ufuk olmuş; redifin bu cazibesi sebebiyle başka şairler tarafından bu orijinal redifli şiir tanzir edilmiştir³⁸⁸ Necâtî Bey’in “döne döne” redifli gazeli bildiğimiz kadarıyla kendisine ait olup Bâkî, Nazmî, Hızrî, Lâmiî, Kebirî, Muhibbî, Ferîdî gibi şairler tarafından 17 adet nazire yazılmıştır. ³⁸⁹ Bu yüzden “döne döne” redifli iki gazeli de şairimizin sesini çağlar aşırtan, sanat gücünü nesilden nesile gösteren en ünlü gazelleri olmuştur.

3.3.1. Ek Hâlinde Redifler

Bu başlık altında görülen redifler 132 gazelde kullanılmıştır. *Tablo 3.6*’da sayısal veri olarak paylaşılmıştır.

Tablo 3.6. Ek hâlinde redifler

ek	gazel	toplam
-(y)a / -e	447,485,529,535,550,563	6
-alum / -elüm	360	1
-de	449	1
-dan / -den	386,397,403,409,421	5
-dı / -di	585	1
-diler/-dılar	57,90,143,184	4
-dür/-dur	60,66,82,88,89,102,118,120,138,148,153,173,190,192,193	15
-durdı	581	1
-dürigör / -durigör	106	1

³⁸⁵Macit, 2016, **a.g.k.**, s. 91.

³⁸⁶Saraç, 2007b, **a.g.k.**, s.260.

³⁸⁷Macit, 2016, **a.g.k.**, s. 93.

³⁸⁸C. Kurnaz. (1997). *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ. s. 265.

³⁸⁹Horata, 1998, **a.g.k.**, s. 45.

Tablo 3.6. (Devam) *Ek hâlinde redifler*

-er	127	1
-(y)ı / -i	579,586,591,594,596,611,617,624,637,646,649,651	12
-ıdur/-idür	56,103,168,187	4
-ına / -ine	507,515,523,526,533,537	6
-ınca / -ince	478	1
-ında / -inde	500	1
-ını / -ini	588,612,628,631,636	5
-ısın	424	1
-iyle	455	1
-lanur	130	1
-lar/ -ler	91,105,123,140,208	5
-lara / -lere	466,467,468,549	4
-ları / -leri	576	1
-laruñ / -leruñ	294,301,324,431	4
-laruz	216	1
-lıdur	69	1
-lığa	486	1
-lığı / -ligi	566,627	2
-lık/-lik/-luk/-lük	282,329	2
-ma / -me	532	1
-lıktan	402	1
-madılar/- mediler	199	1
-mez	241	1
-muza	492	1
-rdı / -rdi	567	1
-rlar / -rler	92	1
-sı / -si	616	1
-sıdur/-sidür	85,126,172	3
-sın / -sin	389,396,405	3
-sine	499	1
-suz /-süz	231,239,240	3
-um /-üm	354,369,371	3
-uma / -üme	562	1
-umdan	433	1
-umuz/-ümüz	225,229,243	3
-uñ / -üñ	288,290,316,322,325,328	6

Tablo 3.6. (Devam) *Ek hâlinde redifler*

-uñdadur	186	1
-uñdan	390	1
-uñdur/ -üñdür	139,182	2
-uña / -üñe	458,474,483,488,494	5
-uñı	575	1
-ur	68,	1

3.3.2. Kelime Hâlinde Redifler

Bu başlık altında görülen redifler 271 gazelde görülmüştür. *Tablo 3.7’de* sayısal veri olarak paylaşılmıştır.

Tablo 3.7. *Kelime hâlinde redifler*

kelime	gazel	toplam
acısun	429	1
açar	163	1
açılır	174	1
ağlamaz	242	1
âh	481	1
Allâh	460	1
alur	55,203	2
ana	5,11	2
arasında	450,484	2
arturur	209	1
asar	70	1
at	33	1
âteş	252,253	2
âyine	516	1
aziz	220	1
bahşişi	610	1
bâki	609	1
bana	16	1
bas	258	1
başla	497	1
begler	67	1
beni	603,622,638	3
beñlerüñ	286	1

Tablo 3.7. (Devam) Kelime hâlinde redifler

berâber	62	1
beslemek	307	1
bilür	64,87,157	3
bilürem	366	1
biçer	159	1
budur	79	1
bugün	437	1
çalar	133	1
çeker	146	1
çekerler	95	1
çerâğı	647	1
çıkar	78	1
dedi	653	1
dedük	327	1
dedükleri	590	1
deger	73	1
degül	338,342	2
degüldür	129,175	2
degülseñ	295	1
demek	308	1
demez	217,235	2
derler	191	1
desünler	137	1
deye	525	1
deyeler	117	1
dilemez	218	1
divane	518	1
durur	122	1
düşer/ döşer	93	1
eder	142,210	2
edün	323	1
ederler	176	1
eglenmeye	531	1
egri	602	1
ehli	623	1
el-ğıyās	38	1
elinden	384	1

Tablo 3.7. (Devam) *Kelime hâlinde redifler*

erte	548	1
esirge	521	1
es-selâm	352	1
etegin	416	1
etmesün	436	1
ezilür	200	1
eyledi	583,601,618,652	4
eyledün	291,296,300	3
eylemek	298,315,318	3
eyle	517,534	2
eyler	65,181	2
eylesün	434	2
eyleyen	398	1
eyleyevüz	238	1
ferah	43	1
ğarib	26	1
geçer	81,134	2
gel	340	1
gele	560	1
gelmeye	506	1
gelür	171,179,204	3
gerek	299,312	2
gerekmez	214	1
getürür	180	1
gibi	565,569,582,607,619,630,632	7
girdi	574	1
gizlenür	124	1
gönül	333,335	2
görinür	80,96	2
görinmez	215	1
görün	297	1
göstermesün	394	1
götürmez	230	1
gözlerüm	368	1
güler	154	1

Tablo 3.7. (Devam) Kelime hâlinde redifler

güstâh	44	1
hakkına	489	1
hat	260	1
hatuñ	285	1
hırmenidür	112	1
‘ışk	278	1
‘ışkına	512	1
içinde	524,544	2
iki	564,626	2
ile	448,451,454,456,457,465,473,477,498,509,513,552,554	13
imrenür	132	1
imiş	250,251	2
Ka‘beye	459	1
kāğıd	45	1
kapluca	476	1
karşu	442	1
kendümüñ	289	1
kıblem	351	1
kimsenüñ	303	1
kimseye	545	1
koynına	505	1
küçücükden	407	1
leziz	53,54	2
meded	47	1
Memi	654	1
mest	29,34	1
nâzlanur	109,189	2
n’eyler	116	1
okır	197	1
okıyasın	428	1
ol	339	1
ola	20,21,22	3
olacağı	606	1
olan	432	1
olana	462	1
oldı	644	1
olıcak	280	1

Tablo 3.7. (Devam) *Kelime hâlinde redifler*

olmadı	570,593,605,608,613	5
olmasa	464,487,536	3
olmaya	9,508	2
olmayaydı	587	1
olmayıcak	277	1
olmaz	221,223,232,245,246	5
olmuş	249,256	2
olmuşdur	84,183	2
olmuşsin	404	1
olsun	419,422,439	3
olur	94,100,107,170,202	5
oynasun	417	1
oyuncağı	589	1
öğrenürsin	399	1
özler	98	1
perçemüñ	331	1
sana	2,6,10,12,14	5
sandılar	74	1
sarmaşur	195	1
seni	599	1
sezer	212	1
sır	188	1
sunar	177,185	2
şimdi	580	1
tama‘	265	1
tatlıdur	145	1
tutar	166	1
uyhusı	621	1
üstine	493,511,539,540,547,553,555	7
üstindedür	121,211	2
üstüme	471	1
üzre	482,527	2
yağdurur	150	1
yakalar	169	1
yakasına	496	1

Tablo 3.7. (Devam) *Kelime hâlinde redifler*

yanayın	383	1
yaraya	501	1
yasdanur	151	1
yaşum	376	1
yazalar	207	1
yazılupdur	101	1
yecügezi	568	1
yerine	514	1
yerlüce	472	1
yeter	76,108,158	3
yetiş	255	1
yıkar	125	1
yîğit	27	1
yine	480	1
yok	279	1
yolın	387	1
yüki	577	1

3.3.3. Kelime Grubu Hâlinde Redifler

Bu başlık altında görülen redifler 54 gazelde kullanılmıştır. *Tablo 3.8*'de sayısal veri olarak paylaşılmıştır.

Tablo 3.8. *Kelime grubu hâlinde redifler*

kelime grubu	gazel	toplam
‘arz eder	119	1
begüm kaşuñ gözün ğamzeñ	311	1
bir dem	370	1
bir gün	392	1
bir yana	3	1
bu gece	538	1
cân verür	71	1
çekdi çevürdi	615	1
çoğ olur	110	1
çok sevdüğüm	379	1
degül a	503,504	2
degül mi leblerün	304	1
degül misin	393	1
degül miyüz	222	1

Tablo 3.3. (Devam) *Kelime grubu hâlinde redifler*

derseñ bilmezin	382	1
dersen işte ben/sen	395	1
döne döne	470	1
eder ta‘rif	272	1
ele girmez	219	1
et beni	635	1
etmek gerek	320	1
etmiş yine	561	1
eylemek ister	149	1
eylemezsēñ işte ben	414	1
geçen gece	463	1
giriş giriş	528	1
göl gibi	592	1
her gece	469	1
hoş gelür	167	1
ile ben	408	1
ile bir	194	1
ile ol	344	1
ile oynar	164	1
kasd eder	152	1
n’etdüm n’eyledüm	380	1
ola dedüm dahı yeg	309	1
olayduñ ola mı	572	1
oldı gel	337	1
olsun derin	426	1
olsun sana	4	1
olmaduñ mı	598	1
olmasun kimse	542	1
olmasun n’olsun	418	1
olmaz aşinā	17	1
olur harif	273	1
öpül ‘ömrüm kucul cânım	357	1
sanmış şeh beni	642	1
üstine dir dir ditrer	115	1
vermek neden	391	1
yeg bilür	205	1
yok mı	625	1

Tablo 3.8. (Devam) *Kelime grubu hâlinde redifler*

yok mıdır	59	1
zeyn eylemiş	254	1

3.3.4. Ek+Kelime Hâlinde Redifler

Bu başlık altında görülen redifler 84 gazelde kullanılmıştır. *Tablo 3.9'* da sayısal veri olarak paylaşılmıştır.

Tablo 3.9. *Ek + kelime hâlinde redifler*

ek + kelime	gazel	toplam
-a beñzetdüm	373	1
-a degin	438	1
-a gel	346,347	2
-a gözün	321	1
-a girürler	144	1
-a 'ivaz	259	1
-ar mısın	415	1
-a tevbe	559	1
-a yakın	423	1
-a yetişdi	629	1
-da / -de âh	541	1
-de garib	24	1
-da görmedük	293	1
-dan ayrılām	364	1
-dan /-den çıkamaz	233	1
-dan /-den çıkar	198	1
-dan ğayrı	604	1
-dan /-den geç	42	1
-dan geçemez	226	1
-dan geçmişem	367	1
-dan haz	261	1
-dan korkmaz	224,227	2
-dan meded	52	1
-dan n'olur	161	1
-dan öte	491	1
-den ırağ	268,269	2
-dur bana	8,15	2
-dur bu	443,444,446	3
-dur demege	453	1

Tablo 3.9. (Devam) *Ek + kelime hâlinde redifler*

-dür derler	61	1
dur lebün	313	1
-dur / -dür zülfün	302	1
-e çekilür	114	1
-ı bilmeyen	427	1
-ı çeşmümün	305	1
-ı dost	30	1
-ı dürüst	36	1
-ı gözlerler	160	1
ı gözlerem	377	1
-ı gözleyelüm	375	1
-ı Mısr'un	287	1
-ı nâz	236	1
-ı varur	162	1
-ı /-i var	86,135,136,206	4
-ı / -i yok	284	1
-in yasadanur	196	1
-in yeñemez	213	1
-ımı buldum	362	1
-lar bugün	400	1
-lar içinde	558	1
-laruz biz	234	1
-ler gibi	620	1
-lğ ede	522	1
-lğ et	31	1
-sın göresin	406	1
-sı var	131	1
-um benüm	350,372	2
-umdan duyar	97	1
-umdur nemed	48	1
-ümden benüm	353	1
-um gizlüce	479	1
-um olmasa	551	1
-um Şeyhî	633	1
-um / -üm üzre	490	1
-uñ / -üñ gibi	650	1
-uñ güzelliği	584	1

Tablo 3.9. (Devam) *Ek + kelime hâlinde redifler*

-uñ için	430	1
-uñ ile	557	1
-üñ senüñ	292,314,317	3
-üñ var	75	1
-ya dostum	348	1
-ya vermezın	411	1
-yı kınarlar	156	1

3.3.5. Ek+Kelime Grubu Hâlindeki Redifler

Bu başlık altında görülen redifler 24 gazelde kullanılmıştır. *Tablo 3.10*'da sayısal veri olarak paylaşılmıştır.

Tablo 3.10. *Ek + kelime grubu hâlinde redifler*

ek + kelime grubu	gazel	toplam
-a Mestî Çelebi	600	1
-a ne verürler	104	1
-a n'etdüm n'eyleyin	435	1
-dan el yudum	374	1
-dan haber verür	155	1
-den ne biter	147	1
-dür cismüm benüm	349	1
-ı baña öğretmeñ	306	1
-ı bayram ertesi	573	1
-ı / -i döne döne	475	1
-ı gör e	543	1
-ı gördüm bir nazar	128	1
-ı kim sevmez	244	1
-ı ko şimdi	614	1
- ler gördüñ mi hîç	39	1
-mağa sebeb ne	495	1
-mışdur /-mişdür ey sanem	361	1
-umdan benüm	381	1
-umdur benüm	359	1
-um gel berü	441	1
-um gitme gel	334	1
-um / -üm var benüm	356,365	2
-um var yine	461	1

“Ek dışındaki redifler şiiri belli bir düşünce etrafında toplar, ortak bir zemine oturur, ona bütünlük kazandırır.”³⁹⁰ Necâtî Bey gazellerine baktığımızda en çok “kelime hâlinde redif” kullandığını, 654 gazelin 271’inde bu tür redif kullandığını görmekteyiz. Bu rediflerin de çoğu Türkçe kelimelerdir, çekimli fiil ve fiilimsiden oluşmaktadır. Fiil kökenli ve fiillerden oluşan rediflerin sıklığı ise şiirde ritmik akıcılık sağlamaktadır.³⁹¹ 132 tane de “ek hâlinde redif” kullanılmıştır.

3.4. Musammat Gazel

Dize ortalarında iç uyaklı olan gazellerdir.³⁹² Bu yüzden bir dörtlük hâlini de alabilirler. Aruzun iki eşit parçaya bölünebilen yeknesak kalıplarıyla yazılan dize içi kafiyesi olan gazellerdir. Necâtî Bey Divanı’nda G311, G357 numaralı gazellerin musammat oldukları tespit edilmiştir. Her ikisinde de “*mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün*” vezni kullanılmıştır.

Bundan başka gazelin tamamında görmeyip beyit olarak tespit ettiğimiz iç uyaklı şiirler aşağıda verilmiştir. Bu örneklem oluşturulurken paralelizmin görülmediği örnekler seçilmeye özen gösterilmiştir.

<i>zülfi dilber tolamış / ayak saña</i>	
<i>hây miskîn olmış / olıcak saña</i>	G6/1
<i>mümkin midür ki vara / miyānuñ kinār ola</i>	
<i>bî-çāre ‘āşıkuñ yā vere / ihtimāl aña</i>	G11/4
<i>cām-ı hecrüñ nûş eder / mestāneler gördüñ mi hiç</i>	
<i>yoluña cānlar verür / merdāneler gördüñ mi hiç</i>	G39/1
<i>işüñi altun eden meydür / gümüş peymānedür</i>	
<i>ol harābāt ey birāder / şimdi devlet-hānedür</i>	G60/1
<i>‘ışk eger dā’im ola / Leyli’yi Mecnūn eyleye</i>	
<i>hüsn eger bākî kala / Mahmūd Ayaz’a kul yeter</i>	G76/4
<i>diller alur kirpügüñ / cānlar bağışlar leblerüñ</i>	
<i>lā-cerem ‘āşıklarüñ / havf recā üstindedür</i>	G121/5
<i>nigārā gönülümüñ cānı / lebünden buse almakdur</i>	
<i>velikin cānumuñ gönli / bir oñat sâde-pehlūdur</i>	G138/3

³⁹⁰Saraç, 2007b, a.g.k., s.260.

³⁹¹Macit, 2016, a.g.k., s. 92.

³⁹²Dilçin, 2004, a.g.k., s.120.

<i>acı tatlu zamān yek-ser / senüñle geçsün ey dilber</i>	
<i>dudağuñ şehd ile şekker / ve likin gamzeñ ağudur</i>	G190/2
<i>bezm-i 'ışkuñda benüm / gussa vü gamdur yedügüm</i>	
<i>şem' gibi bir odum / var ki yedügüm beni yer</i>	G201/5
<i>güne zevāl erer / ayuñ sitāresi bozılur</i>	
<i>kapuñ yine tolanur / bir iki sa'ādetsüz</i>	G239/3
<i>gerek ağla gerekse gül / cihān fāriğdür ey bülbül</i>	
<i>kimine āteş olur gül / kimine gülsitān āteş</i>	G252/5
<i>duhān-ı āh ile oldum şerer gibi rakkās</i>	
<i>sirişk-i çeşme ile oldum güher gibi gavvās</i>	G257/1
<i>gel etme ser-hoş iken / ol leb-i zülāle tama'</i>	
<i>münāsib olmaz igen / dahı ehl-i hāle tama'</i>	G265/1
<i>dā'im hāmūş ol ey püser / gör kim nece dürler döker</i>	
<i>ki ağzını bir kerre açar / yıllarla deryāda sadeş</i>	G270/4
<i>oldı ve olısar ne / ki yazıldı mā-sebak</i>	
<i>leyl ü nehār için ne / kara deyelim ne ak</i>	G275/1
<i>cevre māyil olmasun / yārı ilāhı kimsenüñ</i>	
<i>zulmi 'ādet eylesün / pādşāhı kimsenüñ</i>	G303/1
<i>çün periler cive-gāhıdur / pıñarı çeşmümün</i>	
<i>ılı olsa tañ degüldür / çeşm-sārı çeşmümün</i>	G305/1
<i>cefāda katı mähirdür / cihānı baña öğretmeñ</i>	
<i>içi cānān ile pürdür / siz anı baña öğretmeñ</i>	G306/1
<i>hiçe saymazsın benüm / sen bir yumup biñ dökdüğüm</i>	
<i>uş hisābuñ ala şāhum / rüz-ı mahşer gözlerüm</i>	G368/2
<i>Necātı ağlama bir dem / ki yār ile etmedüñ bir dem</i>	
<i>bu kim bir yaş akar bir dem / ola bir dem gibi bir dem</i>	G371/5
<i>ādāb-ı fażl-ı sohbet / Hak'dan olur hidāyet</i>	
<i>sen ey fakih-i millet / biñ kez hidāye başla</i>	G497/2
<i>nigārā la 'l-i nābuñdan / dil-āzār olmasun kimse</i>	
<i>yazukdur kendü cānından / ko bî-zār olmasun kimse</i>	G542/1

Tam paralelizmin görüldüğü aşağıdaki ise beyitlerde dize başı ve sonu ses ve söz tekrarları âhenk sağlamıştır.

<i>beni haste-ciger ol ğamze-i ğammāz kılur</i>	
<i>beni āşūfte-dil ol turra-i tarrār eyler</i>	G65/2
<i>ben haste için la 'l-i leb-i gül-şekerüñ var</i>	
<i>ben müflis için zer kemer ü sîm berüñ var</i>	G75/1
<i>baña göz açdurmayan ol nergis-i şehlāsıdur</i>	
<i>baña gün göstermeyen bu zülf-i müşk-āsāsıdur</i>	G85/1
<i>zülfüñe kimdür deyen kim zulme şimdi başlar</i>	
<i>zülfüñ ucından degül mi bu kesilen başlar</i>	G123/1
<i>menba '-ı āb-ı hayāt ol la 'l-i rūh-efzāsıdur</i>	
<i>matla '-ı subh-ı sa 'ādet turrasınıñ çinidür</i>	G168/8
<i>her ne sihr olursa ol ebrū-yı sähirden gelür</i>	
<i>her ne fitne varısa bu zülf-i ser-keşden çıkar</i>	G198/2
<i>kalbi sāfidür şarābuñ sūfiyā sen tutma hor</i>	
<i>kalbi sāf olan kişi keşf ü kerāmet arturur</i>	G209/3
<i>habîb 'āşıkā cevır etmese habîb olmaz</i>	
<i>tabîb necesin öldürmese tabîb olmaz</i>	G223/1
<i>katı eller boyuñ çenārı katı</i>	
<i>dilek ey serv-i gül- 'izār dilek</i>	G310/2
<i>sākıyā ğam leşkerine hüsn-i tedbîr eylemek</i>	
<i>sāğar-ı meydür surāĝı ile ağız bir eylemek</i>	G315/1
<i>şeb-i mihnetde neler çekdi Necātî dervîş</i>	
<i>demüñ olsun senüñ ey bād-ı seher-gāh demüñ</i>	G325/7
<i>her lahza gün yüzine salar sāye perçemüñ</i>	
<i>her gün kemend-i nāz atar aya perçemüñ</i>	G331/1
<i>her kişi izi tozın başına tāt edinmesün</i>	
<i>her gedā kend 'özini bir pādşā göstermesün</i>	G394/2
<i>yār eşigidür gedāya menzil ü me 'vā bugün</i>	
<i>yār ile dursun durursa dostlar dünyā bugün</i>	G437/1
<i>kimse 'āşık olmaz idi vasl-ı cānān olmasa</i>	
<i>kimse varmazdı tabîbe derde dermān olmasa</i>	G487/4
<i>göñülde zülfi ğamı lām gibi kalb içre</i>	
<i>gözümde kāmēti 'aksi elifdür āb üzre</i>	G527/2

3.5. Ritmi Sağlayan Diğer Unsurlar

3.5.1. Cümlelerin Ritmi

Belâgat ilminin kurucusu kabul edilen Câhız'ın deyimiyle belâgat, lafız ve mananın en güzel şekilde uyumudur. Bu yüzden belâgatlı bir eser için ne söylendiğinden ziyade nasıl söylendiği yani dilin günlük dilden farklı kullanımı önemlidir. Bunun için de tek tek lafızla ilgilenmez, kelimelerin bir araya gelerek oluşturdukları anlamla ilgilenir.³⁹³ Yani cümleden yola çıkarak metinsellik ile ilgilenir.

Aşağıda incelediğimiz beyitler belâgat bağlamında ele alınan, günlük dilden farklı kullanımlara sahip, âhengi sağlayan özelliktedirler.

Birden fazla yargıyı tek bir bütünsellik içinde veren yapılara *sıralı cümle* denmektedir. Kısa, anlamsal olarak yoğun cümlelerin beytin ilk mısrasında kullanılması anlamı güçlendiren çoşkulu bir anlatımı sağlamıştır. Aşağıdaki örneklerde sıralı cümle ilk mısra da yer almıştır.

<i>nihâl-i serv-kâmetdür</i> kıyâmetden <i>'alâmetdür</i>	
<i>Necâtî fîtne-i âhir-zamânı baña öğretmeñ</i>	G306/6
<i>Meryem-âsâ karalar geymiş salınur nâz ile</i>	
<i>yerde sürir dâmenin zülf-i perişânun senün</i>	G314/5
<i>tufl idün harc eyledüm</i> 'ömrüm <i>cüvân etdüm</i> seni	
<i>şimdi yigittlik midür cevruñ beni pîr eylemek</i>	G315/4
<i>dura</i> dolular <i>içe</i> 'ışkuma rûh-ı Câmî	
<i>varsa</i> bu nukl-ı şeker mülk-i Horāsân'dan öte	G491/8
<i>gel ey zâhid temennâ kıl</i> baña Hak'dan <i>du'â eyle</i>	
<i>de</i> kim dâ'im anı bir dil-rübâyâ mübtelâ eyle	G534/1
<i>uzatma sözi kes dilünü</i> yârdan rakîb	
<i>kelbün ne bâbidur</i> meh-i tâbân oyuncağı	G589/5
<i>geldi getürdi</i> tañ yeli Ka'be selâmını	
<i>ya'nî ol âstân-ı mükerrem peyâmını</i>	G631/1

Aşağıdaki örneklerde ikinci mısra da sıralı cümle kullanılmıştır.

<i>hâceden ol serv âzâd olıcak görse güneş</i>	
<i>ditrer endâmı sararur</i> beñzi <i>kaçar gizlenür</i>	G124/6

³⁹³Saraç, 2007a, a.g.k., s. 32-35.

<i>ruhlaruñdur</i> leblerüñi terbiyetler eyleyen	
<i>mîhr-i rahşāndur</i> yüzüñ <i>la‘l-i bedahşāndur</i> lebüñ	G313/2
<i>el</i> götürüp rûz u şeb derdüñi <i>eylerdüñ taleb</i>	
<i>ben elümle etmişem bildüm</i> günāhum <i>gitme gel</i>	G334/3
<i>bülbüle okıdalum</i> medh ü Necātî ‘ye <i>gazel</i>	
<i>bir nefes hurrem oldum deyelüm işidelüm</i>	G360/6
<i>kāmet ü zülfe giriftār oldılarsa cān u dil</i>	
<i>etdilerdi buldılar</i> bî-çāre <i>n’etdüm n’eyleyin</i>	G435/6
<i>alup yanına dildārı söger</i> ardınca ‘uşşākuñ	
<i>ögünsün düşmen ögünsün</i> eger kalursa yanına	G526/6
<i>ümüdüm devletüm varum sa ‘ādetle eşigüñden</i>	
<i>kesilmesün ‘alākam tek vefā etme cefā eyle</i>	G534/2
<i>ölümünden kim kaçar</i> çünkim belā bāzār-gāhında	
<i>satarlar</i> vashı hicrāna <i>alurlar</i> derdi <i>dermāna</i>	G546/4
<i>yaşuñ ırmaklara dönmiş deyü benden kaçma</i>	
<i>geç e bundan gel e ey serv-i çimen vāz gel e</i>	G560/3
<i>sen servi biz el üzre tutaruz</i> du ‘ā gibi	
<i>girme vebāle kaçma du‘ādan</i> belā gibi	G607/1

Aşağıdaki örneklerde beytin her iki mısrasında sıralı cümle kullanılmıştır.

<i>cemāli mushafın gördüm</i> ruh u zülfi-durur <i>verdüm</i>	
<i>gelüñ</i> siz sūre-i nūr u duhānı baña <i>öğretmeñ</i>	G306/3
<i>ādem olmaz ādeme yakışmaz ādemden kaçar</i>	
<i>ben Necātî ol perî-ruhsāra n’etdüm n’eyledüm</i>	G380/7
<i>sevdüm demişem</i> seni Necātî gibi <i>sevdüm</i>	
<i>yokdur dönüşüm baş verürem</i> bu sözüm üzre	G490/7
<i>çıkdı şāhum çağırur eydür</i> kamu ‘uşşākına	
<i>dağıluñ</i> bî-çāreler çün <i>kaldı</i> divān erteye	G548/4
<i>yigit olduñ</i> dostum <i>nūş eyle</i> cām-ı lāle-reng	
<i>pîr elinden gel</i> berü bir san ‘at <i>öğren</i> gül gibi	G592/4
<i>baş koşma dedüm eslemedüñ</i> başuña <i>geldi</i>	
<i>var cānuña</i> bu derd-i dil-ārāmı <i>ko</i> şimdi	G614/5

Hind-Avrupa dil ailesine özgü bir cümle çeşidi olup bize Farsçadan geçen “ki ilinti cümlesi”³⁹⁴ Osmanlı Türkçesinde Divan şairlerinin sıkça kullandığı ancak günümüz Türkçesinde artık pek tercih edilmeyen bir cümle çeşididir. Bu cümle çeşidinde temel cümle başa geçer, ki’den sonraki kısım ise yan cümledir. “İlinti cümlesi obartmalı (abartmalı) anlatmada berkitme işlevine sahiptir.”³⁹⁵ Bu yüzden şairimiz tarafından anlamı kuvvetlendirmek için sıkça kullanılmıştır.

<i>şol şehir içinde turma ki hâzık tabib yok</i>	
<i>bir dahı şol mahâlle ki mey-hâne olmaya</i>	G9/3
<i>bunu bildüm ‘akıbet kim hiç nesne bilmedüm</i>	
<i>gerçi başdan ayağa idrâkdür cismüm benüm</i>	G349/3
<i>tütüyâ ister imiş ki ola saña hâk-i kadem</i>	
<i>ğaraşı bu ki sata kendüyi dirhem dirhem</i>	G358/1
<i>ey Necâtî ‘izzet-i dünyâyâ bakma merd iseñ</i>	
<i>bir vefâsuz kahbedür dünyâ ki hiç varmaz ere</i>	G502/5
<i>hat midur ol ki sihr ile çekemeye dâ’ire</i>	
<i>beñ midür ol ki fîtnede bir dâne olmaya</i>	G508/5
<i>figân ki âhuma bakmaz geçer gider ol mâh</i>	
<i>n’edem ki geçdi günüm nâle vü figân ile âh</i>	G520/1
<i>tutam ki tevbe edem gece gündüz içmemege</i>	
<i>geceyi gündüze katup gelür bahârı gör e</i>	G543/6

Türkçede söz dizimi gereği kurallı bir dizilişte yüklem sondadır. Ancak bazen yükleme verdiğimiz önemi arttırmak için onu başa alırız. Böylece konuşanın ruh hâli, duygusu, heyecanı arttırılmış olur.³⁹⁶ Öncelik öznenen eyleme aktarılmış olur. Necâtî Bey’in gazellerinde toplam 1358 beyit yüklem ile başlatılmıştır. Bu üslup şiiri eylem, hareket ağırlıklı bir havaya bürümüşdür. Ayrıca şaire kendinden emin, kendine inanan bir izlenim katmaktadır.

<i>‘âşık olmuşdur güneş ey dilber-i ra’nâ saña</i>	
<i>tolanur dünyâyı hergiz bulmaz hem-tâ saña</i>	G12/1

³⁹⁴T. Banguoğlu. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay. s. 553.

³⁹⁵Banguoğlu, 2007, **a.g.k.**, s. 552.

³⁹⁶Saraç, 2007a, **a.g.k.**, s. 69.

<i>pādşāhum boynı baġlu kuluñam</i>	
<i>dile öldür dile sakla dile sat</i>	G28/2
<i>olmayayın cemālūñe pervāne yā neyin</i>	
<i>yanmayayın firāk odına yā ne yanayın</i>	G383/1
<i>añdurma ben ġaribe diyār-ı melāmeti</i>	
<i>öġretme mübtelāya efendi belā yolın</i>	G387/5
<i>dost etdüm ġünkü cānı derd-i cānān ile ben</i>	
<i>bilmiş oluñ düşmenin ölince dermān ile ben</i>	G408/1
<i>yıkıldı cevriñ ile ġöñül kasrı bî-hisāb</i>	
<i>yapıldı Kayseriyye egerçi hisāb ile</i>	G513/6
<i>ko nāsihā beni tevbe tutunca mey tutsun</i>	
<i>bahār u mevsim-i ġülşendür intizārı ġör e</i>	G543/5
<i>verdi ġamuñ ġedāya ġinā gerçi hāk-i ‘ışk</i>	
<i>eder fakîr sâhibini kîmyā gibi</i>	G607/3
<i>komadı zerre kadar adımın atmaġa mecāl</i>	
<i>kodı hayretde boyun şivesi serv-i çimeni</i>	G651/3

Özne çeşitlerinden biri olup “olanı ve kılanı”³⁹⁷ belirten ve yüklemde kişi eki olarak yer almayıp seslenilen, hitap edilen “kimse”ye *seslenmeli özne* denir. Nida sanatı olarak divan şiirinde karşılık bulan bu özne “ey, hey, eyā, v’ey” gibi ünlemlerle kendini belli eder. Seslenilen kimsenin ilgisini çekmek, onu teşvik etmek, onaylamak veya reddetmek gibi amaçlarla yapılabilir.³⁹⁸ Şairin cümleye seslenmeli özne ile başlaması vurguyu arttırmış, şiire akıcılık katmıştır.

<i>ey saçı bîmār yanın beklemekden dil-şikest</i>	
<i>ey gözi ahşama karşı uyumakdan nā-tüvān</i>	G413/2
<i>ey benüm ġün yüzli māhum gel berü</i>	
<i>göklere çıkmasun āhum gel berü</i>	G441/1
<i>yılda bir kerre ġelürsüz bu semen-zārlara</i>	
<i>ey ġül ey tāze çimen ‘ışk ola didārlara</i>	G468
<i>ey kaşı kemān ġamzeler okın çeker tut</i>	
<i>koma ki düşe birbirine bir ciger üzre</i>	G482/3

³⁹⁷Banguoğlu, 2007, **a.g.k.**, s. 525.

³⁹⁸Banguoğlu, 2007, **a.g.k.**, s. 398.

<i>sākiyā cām-ı mahabbet gine rahşān degül a</i>	
<i>bāğ-ı hüsnünde vefā gülleri handān degül a</i>	G503/1
<i>ey gözlerümüñ aydını v'ey necm-i sa'ādet</i>	
<i>zulmetde kalıpdur dil-i gümrāh esirge</i>	G521/2
<i>ey güneş yüzlü sanem āh yalıñuzlukdan</i>	
<i>ki belā geceleri sāye de gelmez yanuma</i>	G562/3
<i>sākiyā çünkü degül kimseye fursat bākī</i>	
<i>gel sabūhı edelüm var ola elbet bākī</i>	G609/1

3.5.2. Terkipler ve Bağlaçlar

Divan şairleri Farsça tamlama eki olan izafet -i'si ile atıf vav'ını şiirlerinde çokça kullanmışlardır. Necâtî Bey'in gazellerine baktığımızda ise dönemine göre daha az kullandığını söyleyebiliriz. Divan şairlerinin âhenge verdiği önem ve izafet -i'sinin şiirde yarattığı müzikalite³⁹⁹ çerçevesinde estetik amaçlı kullandığını düşündüğümüz örnekleri aşağıda göstermeye çalıştık.

Karanlıkta yol gösterici olan ay ve yıldızlarla sevgilinin saçları ve yüzü arasında çağrışım yapan şair, sevgilinin gece gibi siyah saçlarında gezemediğinden yakınlıkla sevgili ay gibi parlak yüzünü göstermese de ah şimşeginin yolunu aydınlattığını anlatmaktadır. İkinci mısradaki Farsça tamlamadan yararlanan şair şimşek görüntüsünü zihnimizde çağrıştırmaktadır.

<i>ey karañu gecelerde gezdiğüm men' eyleyen</i>	
<i>berk-i āh-ı tāb-nāküm māh-ı tābāndur baña</i>	G8/2

Sevgiliyi ömür gibi uzun ve güzel olarak niteleyen şair bunu uzunca bir Farsça tamlama ile görsel olarak desteklemiş, âhenksel uyumlu seslerle de müzikaliteyi sağlamıştır.

<i>ey cemāl-i ferruh-ı ferhunde-zāt</i>	
<i>bir güzelsin 'ömr gibi bi-sebāt</i>	G28/1

Sevgilinin şifa kapısında, deva arayan hasta gönül için tek çare sevgiliye kavuşma ilacıdır. İmgelemi Farsça tamlamalar ile yaratan şair âhengi de sağlamıştır.

<i>ey harim-i haremüñ dār-ı şifā her derde</i>	
<i>şerbet-i vasl ile eriş dil-i bīmāra meded</i>	G47/5

³⁹⁹Okay, 2019, a.g.k., s. 102.

Aşığın iniltilerinin bir kabile hâlinde Kabe gibi sevgiliye doğru çekilme imgelemi Farsça tamlama görsel olarak desteklenmiştir. Kafilenin birbirine zincir gibi bağlanması gramatikal olarak eklerle bağlanmayla canlandırılmıştır.

her seher āh u nāle kāfilesi

Ka‘be-yi kūy-ı dilbere çekilür

G114/3

Sevgilinin saçı ile boyunun uzunluğu ve salınışı Farsça isim tamlaması ile görselleştirilmiştir. Böylece imgelem âhenkli bir söyleyişle dile getirilmiştir.

kāmet-i servi havā-yı kadd-i hoş-reftār eger

nāfe-i tātārı bûy-ı zülf-i ‘anber-bār sır

G188/6

Şairin döktüğü göz yaşının akıp denizler oluşturduğu aşağıdaki beyitte suyun akması görsel olarak Farsça isim tamlaması ile verilmiştir.

ey gözüm kan ağla kim ol dürr-i pāk

bahr-i seyl-āb-ı sirîşke nem demez

G235/3

Sevgilinin aşkı ile ölüp yeniden dirilen aşık sevgiliyi de cennet hurilerine benzetmektedir. Benzeyen ile benzetilen öğeleri Farsça isim tamlaması ile âhenkli bir şekilde kullanan şair müzikaliteyi yakalamıştır.

ben öldüm gerü dirildüm cihān ahvālını bildüm

ruh-ı cānān ile hūr-ı cinānı baña öğretmeñ

G306/4

Eşi benzeri olmayan sevgili ile paha biçilmez ömür karşılaştırılarak ele geçmez bir fırsat olarak nitelendirilmişlerdir. Bu benzerlik sağlanırken Farsça tamlama ve atıf vavından yararlanılmıştır. Şair âhenksel uyumu bu şekilde sağlamıştır.

fursatı fevt eyleme kim degme kez girmez ele

vasl-ı yār-ı bî-nazîr ü nakd-i ‘ömr-i bî-bedel

G345/2

Sevgi meydanında sevgiliyle aşk oyunu oynayan aşık başını top eylemiştir, sevgili çevgana benzeyen saç kıvrımıyla aşıkla oynamaktadır. Oyun meydanının büyüklüğü Farsça tamlamaların birbirine bağlanması ile görselleştirilmiştir.

sahn-ı meydān-ı mahabbetde oyunumdur benüm

başumı top eylemek yāruñ saçı çevgānına

G488/3

Sevgilinin saçının kıvrımı aşığın boynuna ayrılık ateşinin ipi olarak düğüm düğüm dolanmıştır. Farsça tamlama ile benzetmenin zincir ve ip şeklinde görselleştirilmesi ile şiirde sanatsal bir etki yaratılmıştır.

sînemde ğussa-i ser-i zülfüñ gürüh gürüh

boynumda rişte-i teb-i hicrān girih girih

G528/2

Türkçe isim tamlamasını da estetik amaçlı kullanarak âhengi sağlamıştır.

ey baña neñdür seversin dilberi deyen sefih

cānumuñ cānānesidür derdümüñ dermānidur G56/3

Necâtî Bey atıf vavını izafet -i'sine göre daha az kullanmıştır. Estetik değer taşıdığını düşündüğümüz örnekler aşağıda verilmiştir.

Farsça atıf vavının benzeyenleri birbirine zincir gibi bağlamasının ardından gelen nida dizenin sonunda vurgulanmış, ikinci dizedeki mazmunların ardından gelen zamirle de şair vurgulanmıştır. Böylece mazmunlar ile sevgilinin güzellik unsurları, sevgili ile de aşık eşleşmiş olmaktadır.

'ārız u ruhsār u zülfüñ ey letāfet gülşeni

biri gül biri karanfül biri sünbüldür baña G15/6

Yazıklama ünlemlerini bağlayan bağlaçlar acıma duygusunu arttırmakla birlikte âhengi de sağlamıştır.

hasretüñle bu Necâtî ölür ise deyesüz

ā ğarib ü vā ğarib ü hā ğarib eyvā ğarib G26/5

Sevgilinin bir lutfu için her şeyini vermeye hazır olan şair, bu sayıp dökmeyi atıf vavı ile âhenkli bir hâle getirmiştir.

bir kadem-rence buyur yoluña olsun şāhum

zer ü sîm ü ser ü cān u dil ü dînüm ne ki var G63/5

Yarı paralelizmin görüldüğü aşağıdaki beyitte atıf vavı âhenksel uyumlu kelimeleri birbirine bağlamış, müzikalite sağlamıştır.

'ışk ile āh u zārı kim dilemez

bezmde sūz u sāzı kim sevmez G244/3

Aşığın çektiği aşk ızdırabını anlatabilmek için çektiği acılar atıf vavı ile birbirine bağlanarak âhenkli bir söyleyiş sağlanmıştır.

diñle benden hāletın mihr ü mahabbet deyenüñ

mihnet ü derd ü ğam u hecre komışlar ad 'ışk G278/3

Kelime oyunları ile devlet makamını bir çukura, ezilme ve hor görülmeyi ise yüce bir makama benzeten şair kavramlar arasındaki zıtlıktan yararlanarak anlamı güçlendirmiş; âhengi de sağlamıştır.

devlet ü 'izz ü şeref cāhını biz çāh okıduk

zillet ü fakr u 'anā çāhına biz cāh dedük G327/4

Sevgilinin güzelliği zahidin okuyamayacağı bir ayettir. Beyitte “hatt ve hāl”ın “nokta ve i‘rāb”a benzetilmesiyle benzeyen ve benzetilenler Farsça atıf vavı ile bağlanarak âhenkli bir söyleyiş sağlanmıştır.

āyet-i hüsnüñi zāhid okıyımaz gerçi kim

hatt u hāl eksük komamış nokta vü i ‘rābdan G386/2

Sevgilinin güzellik unsurlarının peş peşe sıralanması bir bütünlük oluşturduğundan anlam görsel olarak somutlaştırılırken âhenk de sağlanmış olur.

gamze vü hatt u hāl ü zülf ü ‘izār

bre zālim ne āfet olmuşsın G404/2

Benzeyen ve benzetilen unsurlarının atıf vavı ile bağlandığı aşağıdaki beyitte dize başı ve dize sonu olarak konumlandırılmaları beyitte âhenk bakımından denge yaratmıştır.

çeşm ü ruhsārı havāsı ile ne tañ nergis ü gül

yüzüñ ü gözüñ açup ger gire bāzārlara G466/3

Sevgilinin merhametsizliği ile sıkıntı, dert, ayrılık gibi kelimeler arasında bağlantı kuran şair atıf vavı ile âhenkli bir söyleyiş sağlamıştır.

yeridür derd ü belā mihnet ü endūh u firāk

yañılup şol ki āhen-dile dildār deye G525/3

Taş ile katı gönül ve yumuşak, ipekten cennet elbisesi arasında zıtlık yaratan şair atıf vavı ile âhenkli bir söyleyiş yakalamıştır.

nerm ü harir ü hulle-i sündüs gelür baña

taş yükledürse katı gönüllüler arkama G550/4

Rindlikle ilgili *tenasüp* yapılan beyitte ilgili kelimeler atıf vavı ile birleştirilerek onlara âhenkli bir söyleyiş kazandırılmıştır.

sāz u söz ü ‘ayş u nūş u zevk ü şevküñ çağıdur

hāzır ol fevt eyleme eyyāmı bayram ertesi G573/4

Âhenksel uyuma sahip sözcükleri bağlayan atıf vavı şiirde müzikaliteyi de sağlamıştır.

cihānda yār u ağıyār olmayaydı

fiğān u nāle vü zār olmayaydı G587/1

4. SONUÇ

Klasik öncesi dönemin önemli şairlerinden olan Necâtî Bey, *meselguy* özelliği ile edebiyatımızda dikkat çeken akıcı, âhenkli, rengin hayallerle süslü, tezkirelerde yazdığı gibi elden ele dolaşan bir divana sahiptir. Devrinin rağbet gören İran edebiyatı geleneklerinin yanında yerel öğelerle kurduğu üslubuyla Osmanlı şiirine yeni bir tarz getiren, Türk şiirinin her dilde ve her alfabede öz kimliğini yansıtabildiğini gösteren şair âhenkli söyleyişlerle yaratılan anlam zenginliklerinin Türkçe kelimelerle de yapılabileceğini göstermiştir.

Necâtî Bey Divanı'nın *Gazeliyat* 'ında görülen âhenk unsurlarının başında söz tekrarları gelmektedir. Şair en fazla birli söz tekrarlarını kullanmış, anlam zenginliği yaratan *tekrir*, *müşakale*, *akis*, *iade*, *reddü'l-acüz ale's sadr* ve *mukaddem ü muahhar* yineleme örneklerine özellikle Türkçe söz tekrarlarında sıkça yer vermiştir. Böylece Türkçenin anlam zenginliğinin estetik ve özgün örneklerini şiirlerinde görebilmek mümkün olmuştur.

Birli söz tekrarından sonra sık kullandığı görülen ikili söz tekrarı beytin çeşitli yerlerinde görülen tekrarlarla, Farsça tamlamalarla, atıf terkipleriyle, deyimlerle şiirdeki müzikaliteyi arttırmıştır. Sayıları nispeten daha az olan üçlü, dörtlü ve beşli söz tekrarlarına da rastladığımız gazellerinde ikilemeler ve metin seviyesindeki tekrarlar da görülmüştür.

Necâtî Bey söz tekrarlarıyla sağladığı âhenge önem verdiği kadar ses tekrarlarını da gazellerinde etkili bir şekilde kullanmıştır. Sese dayalı sanatlardan nida, ıstikak, cinas ve kalb müzikaliteyi sağlayan bir işlevde gazellerinde sıkça görülmüştür. Cinasin divan edebiyatında en yoğun kullanıldığı dönemde şair; Türkçe, Farsça, Arapça olmak üzere üç dilden faydalanarak kurduğu anlam çeşitliliğini cinas ile sağlamıştır. Özellikle redifte görülen cinas örnekleri ritmi de sağlamıştır. Ses estetiği bulunan kelimelerin beyitlerde peş peşe ve simetrik verilmesi, dize başı ve dize sonu konumları da âhengi sağlayan özelliklerdir.

Gazeliyatında paralelizmin etkili kullanıldığını gördüğümüz çok sayıda örnek bulunmaktadır. Özellikle Türkçe gramatikal yapılarla oluşturulan paralelizmin çokluğu şiir dilini yerleştirirken ritmik dalgalanmalar estetik haz uyandırır.

Ses estetiğinde aliterasyon ve asonanslarla armoniyi yakalayan Necâtî Bey, metin boyutunda anlamın ve sesin armonisinden oluşan âhenksel uyumu gazellerinde, imgeleme birlikte estetiğe dönüştürmüştür. Dönemine göre orijinal hayaller tasarlamasında

rol oynayan ve her şairde bulunmayan “bakış açısı” âhenksel uyumla üst seviyelere ulaşmıştır. Döne döne redifli gazeli bunun en güzel örneğidir.

Divan şiirinde hazır bir form olan ve şairler için ritmi sağlayan vezin, kafiye ve redif âhenk unsurları olarak son bölümde incelenmiştir. Ritmi en fazla sağlayan öge olarak aruz, şairler tarafından başarılı bir şekilde kullanılmış ve Türkçe kelime kullanmanın yarattığı güçlük aruz tasarruflarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Necâtî Bey de imaleyi en fazla Türkçe kelimelerde yapmış, tespit edebildiğimiz kadarıyla estetik bir işlev yüklemiştir. Zihaf, vasıl, med gibi unsurlarla da aruzun sağladığı âhenkten faydalanmıştır.

Ritmin ikinci başlığı olan kafiye, Necâtî Bey’in gazellerinde önemli bir yer tutmaktadır. Şairin en çok kullandığı kafiye çeşidi 654 gazelin 382’sinde karşımıza çıkan *mürdef kafiye*dir. Daha sonra 254 gazelde *mücerred kafiye* görülmüştür. *Mukayyed kafiye* 11, *müesses kafiye* ise 2 gazelde görülmüştür. Yapı bakımından en fazla kullanılan tür ise mürekkeb kafiye (mürdef, mukayyed, müesses) olmuştur.

Redif kullanımında özellikle Türkçe sözcüklerle yapılan örneklerle sıkça yer veren Necâtî Bey, en çok “*kelime hâlinde redif*”i kullanmıştır. 654 gazelin 271’inde çekimli fiil ve fiilimsiden oluşan redifleri tercih etmiştir. Böylece gazellerinde ritmik akıcılık sağlamıştır. 132 tane de “*ek hâlinde redif*” kullanılmıştır. Necâtî Bey, bu ritmik unsurların dışında musammat şiirlerle, sıralı cümlelerle ve terkiplerle de ritim sağlamıştır.

Necâtî Bey’in gazellerindeki âhenk unsurlarını incelediğimiz bu çalışmada görülmüştür ki sesin ahenge ve anlama katkısı söz, ses ve ritim boyutunda estetik bir işlevdedir. Şiir dilindeki tınısal uyum, estetik zevk ve orijinal hayaller şairimizin sesini günümüze kadar duyurmasını sağlamış ve Türk aruzunun kurulmasına önemli derecede hizmet etmiştir. Yapılan bu çalışma Türk edebiyatı biçimbilimleri ve söylem çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla geleneksel ve modern yöntemlerden faydalanarak yürütülmüştür. Retorik ve belâgat gibi geleneksel; yapısalcılık ve ses sembolizmi gibi modern yaklaşımlar çalışmanın gerekli yerlerinde kendine özgü bakış açılarıyla çalışmaya yansıtılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2009). *Necâtî Bey Divanı Sözlüğü*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adıyaman, C. (2010). Türkçede Ses ve Anlam İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı (16-18 Aralık 2010 İzmir)*, 17-26.
- Akdağ, E. (2011). Türkçe Deyimlerde Âhenk Unsurları. *III. Uluslararası Dünya Dili Sempozyumu (16–18 Aralık 2010) Bildiri Kitabı*, 31-40.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Aksan, D. (2021). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Bilgi Yay., s. 215.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akün, Ö. F. (1994). Divan Şiirindeki Sevgilinin Cinsî Hüviyeti ve Bunda Tasavvufun Tesiri. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 389-427.
- Akverdi, H. (1953). *Sanatta Yaratma*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aristoteles. (2005). *Poetika*. (Çev: Nazile KALAYCI). Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Atila, O. (2011). Minyatür Sanatındaki Hayvan Figürlerinin Sembolik İfadeleri. *Sanat - Tasarım Dergisi*, 1(2), 35-44.
- Ay, D.A. (2017). Ses Sembolizmi ve Ses-Anlam Uyumunun Farklı Bir Sınıflandırma Denemesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 57 (57), 17-27.

- Babacan, V. (2018). Yunus Emre Metinlerinde Sayılar. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), 270-304.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Belenkuyu, B. (2020). Türkçe Aruz Kaynakçası. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24(24), 137-172.
- Belenkuyu, B. (2022). Vesîletü'n-Necât'ta Cinaslı Kullanımlar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 62(2), 583-604.
- Bezirci, A. (1986). *Ahmet Haşim*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bilgegil, M. K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*. İst: Enderun Kitabevi.
- Canım, R. (2018). *Divan Edebiyatının Kaynakları*. İstanbul: Akıl Fikir Yay.
- Cevdet Paşa, A. (2017). *Belâgat-ı Osmaniye*. Ankara: Akçağ Yay.
- Coşkun, V. (2003). Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 47, 41-50.
- Çavdar, S. (2017). *Klasik Türk Şiirinde Anne İmgesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bartın: Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çavuşoğlu, M. (1971). *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Çavuşoğlu, M. (1986). Divan Şiiri. *Türk Dili Aylık Dil Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II*, LU (415,416,417), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (tarihsiz-b). *Necâtî Bey Divanı Seçmeler*. Tercüman Gazetesi, Kervan Kitapçılık.
- Çelikelden, G. (2018). *Sinan Paşa'nın Nesrinde Ritmik Unsurlar*. Doktora

- Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, N. M. (1991). Aruz. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 424-437.
- Çetintaş, Ö. (2020). Hattat Şevki Efendi Üslubuna Göre Türk Hat Sanatında Ölçü. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (4), 83-92.
- Demir, R. (2015) Divan Şiirinde Kırmızı Renk. *Türkiyat Mecmuası*, 25 (Bahar), 62-83.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Dilçin, C. (1986). Divan Şiirinde Gazel. *Türk Dili Aylık Dil Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II*, LU (415,416,417), Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Dilçin, C. (2000). Divan Şiirindeki Paralel ve Ortak Söz Yapılarından Metin Eleştirisinde Yararlanma. *Türkoloji Dergisi*, 13(1), 33-66.
- Dilçin, C. (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.
- Dilçin, C. (2008). Stilistik Açından “Öncelemeler” ve Fuzûlî’nin Şiirlerinde “Yüklem Öncelemesi”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 41-94
- Durmuş, İ. (2010). Şiir. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 144-154.
- Düzenli, M. B.ve Bulak, Ş. (2018). Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri. *SUTAD*, Bahar (43), 145-171.
- Erkal, A. (2009). *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erkal, A. (2016). *Divan Şiirine Poetik Yaklaşımlar: Divan Şiirinde Saf Şiir Üslubu*.

A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], 56, 923-939.

Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yay.

Gölpınarlı, A. (1963). *Mevlânâ*. İstanbul: Varlık Yay.

Gönel, H. (2010). *15 -16 Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*. Doktora Tezi.

Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gümüüş, M. Y. VE Mum, C. (2018). Klasik Türk Şiirinde Rint ve Şarap İlişkisi.

Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (2), 109-138.

Hacıeminoğlu, M. N. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hasanoğlu, M. (2019). Bostan, Gülistan ve Mesnevi Hikâyeleri Üzerine Genel Bir

Karşılaştırma. *Anasay*, (9), 83-107.

Hengirmen, M. (1995). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Nurol Matbaacılık.

Hepçilingirler, F. (2016). *Türkçe Dilbilgisi Öğretme Kitabı*. İstanbul: Everest Yay.

Horata, O. (1998). Necâti Bey'den Bâkî'ye Döne Döne. *Bilig*, 7(Güz), 44-66.

İnce, Ö. (2002). *Yazınsal Söylem Üzerine*. İstanbul: Kültür Yay.

İpekten, H. (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergah Yay.

Kaplan, H. (2013). *Bâkî'nin Ses Dünyası*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, M. (1983). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergah Yay.

Kaya, B. A. (2006). Necâtî Bey. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32, İstanbul: Türkiye Diyanet

Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 477-478.

Keleş, R. (2019). Ahmed Yesevî'nin Hikmetlerinde Sayı Sembolizmi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 23, 561-586.

Kocatürk, V. M. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yay.

Kontantamers, T. (1999). Gazelin Anlam-Yapı İlişkisinde Metaforların İşlevi, *Bir Dünya Edebiyatı Türü Olarak Gazel Sempozyumu (16-18 Mayıs)*, İstanbul: Goethe Enstitüsü, Orient Enstitüsü, IRCICA.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Kurnaz, C. (1997). *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ.

Levend, A.S. (1943). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Macit, M. (2016). *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*. İstanbul: Kapı Yay.

Mengi, M. (2003). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yay.

Okay, M. O. (2019). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Dergah Yay.

Onay, A. T. (2014). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.

Özdemir, M. (2017). Necâtî Bey Divanı'nda Uyku Kavramının Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (60), 113-138.

Özkan, Ö. (2005). Bir Tedavi Bitkisi Olarak Gül'ün Divan Şiirindeki Görünümleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 30-41

Öztekin, Ö. (2013). Ağaç Kültürünün Görsel Şiirdeki Figüratif Anlamı: Divan Şiirinde Deyişbilimsel Önceleme Alanı Olarak Biçimsel Sapmalar. *Millî Folklor*

Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, (141), 59-72

Öztoprak, N. (2010). Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme. *Divan*

Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 4(4), 103-154.

Öztürk, M. (2018). Klasik Türk Şiirinde Yemen ve İlgili Unsurlar. *TÜRÜK*

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 6(15), 38-61,

Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay.

Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yay.

Proust, M. (2023). *Edebiyat ve Sanat Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Saraç, M.A.Y. (2007). *Belâgat*. İstanbul: 3F Yay.

Saraç, M.A.Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İst: 3F Yay.

Saraçbaşı, M.E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yay., Cilt I.

Selçuk, B. (2004). *Nef'î Divanı'nın Âhenk Unsurları Bakımından Tahlili*. Doktora

Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Selen, N. (1970). Ses Dili. *A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 28, 67-73.

Şafak, Y. (1994). Aruz Ölçüsü ve Bazı Değerlendirmeler. *Yedi İklim Aylık Sanat Kültür*

Edebiyat Dergisi, 7(49), 12-18.

Şafak, Y. (1996). Fars ve Türk Edebiyatlarındaki Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları

Üzerine Düşünceler. *Yedi İklim Aylık Sanat Kültür Edebiyat Dergisi*, 10 (70), 31-34.

Şafak, Y. (1996). Fuzûlî, Hayâlî ve Yahyâ Bey Divanlarında Yeknesak ve Almaşık

- Vezinlerle Yazılmış Manzumelerin Özellikleri. *Yedi İklim Aylık Sanat Kültür Edebiyat Dergisi*, 10(71), 45-53.
- Şahin, M. (2020). Bâkî Divanı'nda Ayna Metaforu. *Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 6 (25), 519-534.
- ŞENTÜRK, A. A. ve KARTAL, A. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Şimşek, T. (2006). Türk Şiirinde Ses ve Ritim Konusuna Yeni Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (29), 145-168.
- Tanpınar, A.H. (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergah Yay.
- Tarlan, A. N. (1992). *Necâtî Bey Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Taşkesenlioğlu, L. (2019). Divan Şiirinde “Dedim-Dedi” Söyleyişi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 103-126.
- Todorov, T. (2005). *Yazın Kuramı*. (Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Tökel, D. A. (2004). Bir Gazeli Rus Biçimciliğiyle Nasıl Çözümleyelim. *Dergah Dergisi*, Temmuz, 173.
- Tulum, G. (2021). Yunus Emre’de Makro Ölçekte Ritim. *Söylem Filoloji Dergisi*, 6(3), 832-857.
- Turan, M. (2019). Divan Şiirinde Toprak Motifi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(26), 468-487.
- Turan, S. (2009). Necâtî Bey’in Şiirlerinde Yer Adları. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi*

Sosyal Bilimler Dergisi, (20), 135-154.

Türk Dil Kurumu [TDK] (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara.

Türk Dil Kurumu [TDK] (1998). *Türkçe Sözlük*. (9. Baskı). Ankara.

Uraz, M. (1938). *Muallim Naci*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.

Uyguner, M. (1968). *Yahya Kemal Beyatlı*. İstanbul: Varlık Yay.

Yetiş, K. (1988). Âhenk/Edebiyat. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt I, İstanbul: Türkiye

Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 516-517.

Yılmaz, O. (2015). *Necâtî Bey Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
Yay.

Yücel, D. (2020). Divan Şiirinde Ağaç: İnanç ve Kültür. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (24),
304-323.

<https://tr.wiktionary.org/wiki/yars%C4%B1mak> (Erişim tarihi: 16.04.2023).

<https://www.gelisimveinsan.com/wp-content/uploads/2016/07/deyimler.pdf>

(Erişim Tarihi:22/11/2022)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Esra ÖNAL

Yabancı Dil : İngilizce

Doğum Yeri ve Yılı :

E-Posta :

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

☐ 2008, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

☐ 2012, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, MEB, Lise

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri:

☐ 2024, Türk Eğitim-sen, Dalaman